De blikken dominee

Barend de Graaff

bron
Barend de Graaff, *De blikken dominee*. Gebr. Zomer & Keunings Uitgeversmaatschappij, Wageningen 1970

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/graa013blik01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

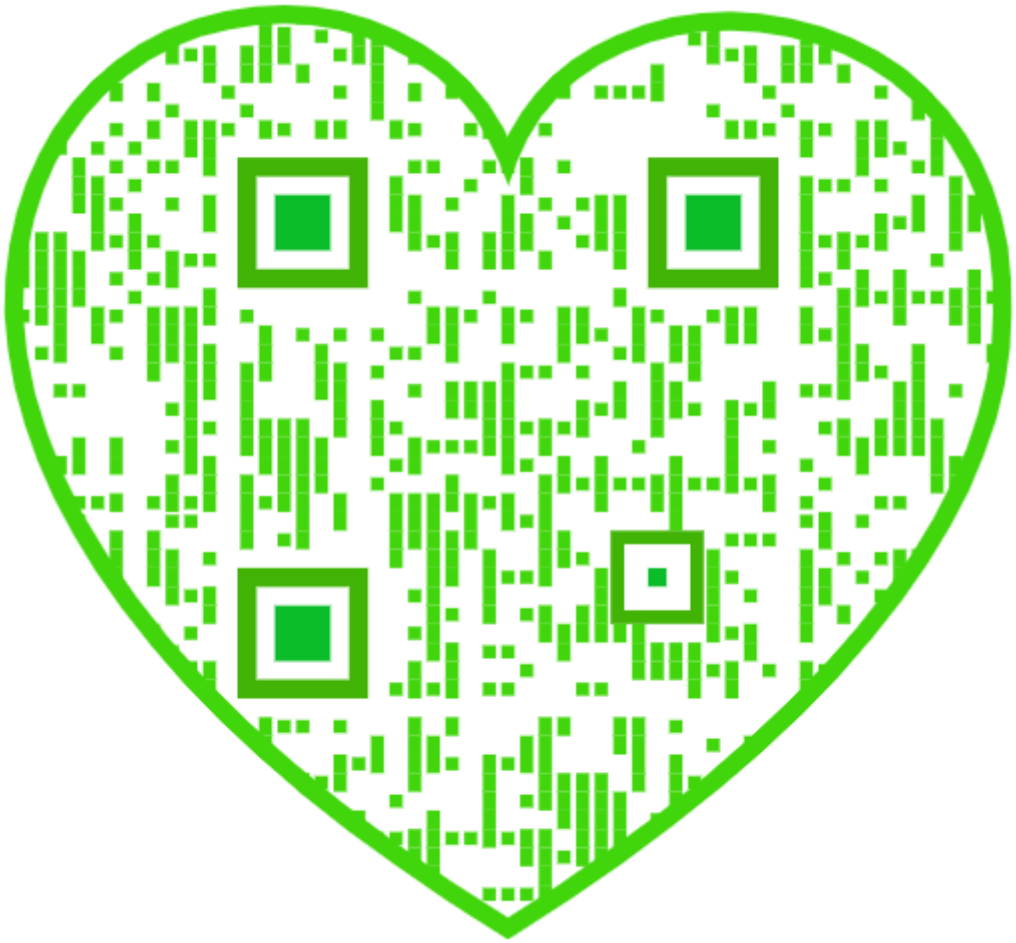

Hoofdstuk 1

'HEB JE ALLES?'

Dirkje knikte. Ze stonden in de kleine, ouderwetse huiskamer. Het was nog donker, want de 'Minister', zoals de boot van Het Stadje naar Rotterdam algemeen genoemd werd, vertrok al om zes uur.

De lente was nog niet op dreef. Het was mistig en koud deze laatste weken van april.

'Je geld?',

'Ja, vader.'

Even kwamen hun ogen in elkaar. Even, want ze wendden ze schielijk af. Beschaamd? Eigenlijk wel.

'Heb je moeder gegroet?'

'Natuurlijk.'

'Huilde ze?'

'Och! Zullen we maar gaan?'

Ze nam de tamelijk zware koffer op, liep naar de gangdeur, die kraakte toen ze haar opendeed. Ze dacht: wanneer zal ik dat weer horen? In de gang trok vader zijn lange, donkergrijze jas aan en zette zijn hoed op. Hij nam de koffer niet van haar over, hoewel ze haar handtasje, waar haar geld in zat, ook moest dragen. Ze liepen de lange winkel door naar de Heerenstraat. Even neep Dirkje haar ogen samen. Het was heel wat, dat ze wegging.

Vader hield zijn hand aan de fraaie, zwaarvernikkelde knop van de glazendeur. Wilde hij nog wat zeggen? Een beetje moeilijk zei hij: 'Met de mensen heb je niets te maken. Maar je moet met God in het reine komen.'

Vader maakte het te erg. Ze dacht: God heeft er niet eens op gelet. Als het nu overspel was geweest. Ze ging niet om wat er gebeurd wás, maar om wat er gebeuren kón als ze bleef.

Er was een grijs, onvolgroeid licht in de hellende straat. Ze moesten ertegenop. Het Marktplein, waar de Grote Kerk en de voornaamste huizen stonden, lag heel wat hoger dan het deel van de stad waar zij woonden. Eenmaal op het Marktplein moesten ze de onaanzienlijke Walstraat langs. Daar woonden Jaap en Lien in het huisje tegen vaders kerk. Vanaf de ingang van de Walstraat nog een paar huizen en dan stond, geheel vrij, 'Het Wapen van Holland'. Je kon er bijna rondomheen lopen. Achter de schuren van 'Het Wapen' was de stenen trap naar de zeedijk, die om 'Het Wapen' heen een bocht maakte. Ze wist dat allemaal zo

goed. Ze was nu achttien en ze was nooit van huis geweest. Ze kende alles van Het Stadje. En dat ze nu weg moest. Voor ze bij de haven kwamen, aan de zogenaamde Kade, moesten ze door de dijk, die daar was doorgegraven. Aan weerszijden twee stevige muren met hardstenen gleuven, waar de vloedplanken in werden gezet als het springvloed was. Je kon dan niet aan de haven komen. Ze dacht aan al deze dingen. Ze hield ervan. Dat voelde ze nu sterk. Er waren twee steigers. Aan de ene steiger lag de ‘Minister’. Er was daar al een hele drukte. Het achterdek werd volgeladen met kisten, manden en ook werden er een paar koeien op gedreven.

Vader nam een kaartje voor haar. ‘Nee’, hoorde ze hem zeggen, ‘geen retour.’ Je kocht altijd een retour, want je kwam 's avonds terug. Zij zou in de vreemde stad blíjven, het grote, onbekende Rotterdam.

De kaartjes werden verkocht in het houten kantoortje op de wal. Ze wachtte, met de koffer even neergezet, voor de loopplank.

Toen kwam Arie: ‘Ha, die Dit! Naar de stad?’ Hij nam haar koffer, zei: ‘Dan reizen we samen.’ Tegelijk tikte hij tegen zijn hoed: ‘Goeie morgen, meneer Vermeulen.’ Vader groette terug, gaf Dirkje het kaartje.

Hij bleef aan de wal, keek Arie na, die met Dirkjes koffer de loopplank opging. Het was moeilijk. Dit had hij nooit gedacht. Ze was zijn enig kind. Hij wist niet precies wat er gebeurd was. Geruchten! Nu ja, die deerden hem weinig. Maar toen ze erop aandrong om weg te gaan, was dat zó vreemd dat hij het wíst. En daar kom je niet zo makkelijk over te praten met je dochter. Goed! Er was een aannemelijke reden. Meneer De Vries had het nu al weer een paar jaar geleden, aangeboden: ze kon in zijn zaak komen werken en een opleiding krijgen zoals ze wellicht nergens anders vond. Daar was toen amper over nagedacht. Ze wilde ook niet. En nu ging ze om dat met haar en de man van haar vriendin. Ja, wel erg. Ze stonden zwijgend te wachten op het fluiten van de boot. Het eerste fluiten hadden ze thuis gehoord. Na het tweede zou ze aan boord moeten gaan, daarna werd de loopplank ingetrokken. Ze kenden het gebruik. Maar Dirkje was nog nooit alleen weggegaan.

De boot floot. Schril zo van kortbij. Ze keken elkaar weer aan. 't Was tijd. Hij boog zich voorover. Ze kuste hem. ‘Dag kind.’ Ze probeerde niet eens iets te zeggen. Hij ging mee tot bij de reling, pakte haar arm. ‘Dag lieve kind! De Here zegene je.’ Zijn stem ontroerde haar. Ze liep haastig weg naar de salon. Toen ze de trap afdaalde, dacht ze pas aan Arie. Vermeulen bleef op de Kade staan. Het was nog steeds niet volledig dag. Hij lette er niet op. De kabels werden losgegooid, nadat de loopplank was opgetrokken en de balustrade, die de reling beveiligde, weer veilig was afgesloten. De machine begon heviger te stampen en de schroef deed

het water onrustig borrelen en schuimen. Langzaam week de boot van de steiger. Dirkje was niet meer op het dek verschenen om naar hem te wuiven. Toch bleef hij staan. De paar walknechten keken naar hem. Eén tikte zelfs tegen zijn pet, Vermeulen merkte het niet. De boot voer het grote water op. De contouren vervaagden al direct in de mist.

Chieleke - want dat is zijn voornaam en zo kennen velen hem in Het Stadje - stond er wel wat vreemd, vonden die in het walkantoortje. ‘Hij heb zijn dochter weggebracht. 't Werd tijd ook. Dat hete bliksempje!’ ‘Ja, maar die vent deugt óók niet. Die Chieleke zal er wel spijt van hebben, dat hij die lui in zijn huisje heeft gehaald.’ Maar deze had er de hand des Heren in gezien, want hij was de Blikken Dominee, voorganger bij een groep christenen die het niet in de gewone kerken kon vinden. Het was in zijn kring de gewoonte, gesproten uit een vaste overtuiging, dat men overal de leiding des Heren in kon zien. Zijn leiding bleek immers in ieder gebeuren, in ieder voorval, dat anderen gemakshalve toeval noemden. Eindelijk, toen er al niets meer van de boot te zien was, draaide Chieleke zich om en liep terug. Hij wilde niet rechtstreeks naar huis. En hij kon moeilijk zo maar door Het Stadje gaan zwerven. Dat zou opzien verwekken en het zou zeer waarschijnlijk in verband gebracht worden met hetgeen omtrent zijn kind verteld werd. Er had eens, nu al weer jaren geleden, een getrouwde man zich met een jong meisje ingelaten. De vader had toen die man aangehouden op straat. Dat was op een vechtpartij uitgelopen en ze hadden voor het gerecht moeten verschijnen. De vader werd veroordeeld, maar de meeste mensen hadden dat een groot onrecht gevonden. Stel je voor, dat hij naar Jaap ging! Toch overwoog hij dat. Niet om te vechten. Stel je voor! Maar hij moest tóch praten met hem. Want wat wíst hij eigenlijk? Als Dirkje niet met het vreemde plan voor de dag was gekomen om Het Stadje uit te gaan, zou hij van de praatjes niets hebben geloofd. Er wordt zoveel gekletst. Maar toen ze hem vroeg naar meneer De Vries in Rotterdam te schrijven of ze nog wel komen kon en hij even wat nader op de zaak inging, begreep hij, dat er toch iets voorgevallen was. Nooit van Jaap gedacht! Van Dirkje? Ook niet! Een vader denkt niet gauw zo iets. Maar Dirkje had er weken aan elkaar het huishouden gedaan, toen het mevrouwtje ziek was. En ja! Geneigd tot alle kwaad! Zo'n jong ding! Maar Jaap? Dat díe...? Een huisvriend van hen! Naaste buur! Ze woonden om zo te zeggen onder één dak. En een ernstig mens. Niet van zijn richting: romanschrijver. Romans werden in zijn kring niet gelezen.

Hij daalde toch maar van het Marktplein de Heerenstraat in, waar zijn bazar gevestigd was. De straat was oud. Toeristen kwamen er naar de oude gevels kijken. Als ze zijn moderne bazar zagen, schudden ze hun hoofd. Hij had eens iemand horen zeggen: ‘Gewoon een vloek in een

gebed.’ Dat was een dichter. Toch gebeurde het nogal vaak, dat dezelfde toeristen zijn zaak binnenliepen. Vooral als ze in Het Stadje logeerden. Het was eigenlijk voor honderd procent de winkel van Sinkel. Zijn vader was begonnen met de zaken uit te breiden en hij had het voortgezet. Toch, hoewel het aantal artikelen zo zachtjes aan legio was geworden, vormden textiel en woninginrichting nog steeds de kern. Toen hij zijn zaak naderde viel het hem, niet voor het eerst, op, dat de gevel, met een pui van zo goed als louter glas, wel uit de toon viel. Hij ontsloot de glazendeur juist toen het carillon van de Grote Kerk half speelde, met daarna de sonore slag van het uurwerk. Zo, dus slechts een half uur! En wat was er in die korte tijd niet door zijn gedachten gegaan! Hij liep langs de zogenaamde lange toonbank enerzijds en de verschillende gondola's aan de andere kant, vol speelgoed, snuisterijen, schrijfgereedschap, modebladen en noem maar op. Achterin, in de linkerhoek als je binnenkwam, was zijn kantoor. Oók van glas. ‘O, dat glas,’ heeft hij wel eens verzucht. Hij bleef even staan, keek naar zijn plaats achter het bureau en naar die van Dirkje. Daar zou hij haar het meest missen. O, ze had kleine Willy van ‘oom Bas’ aardig ingewerkt de laatste weken, toen het er door was dat ze naar De Vries zou gaan. ‘Om het vak grondig te leren,’ mompelde hij en liet er een spotgeluidje achter klinken.

'n Handig ding, die Willy. Ulo-diploma verleden jaar. Direct bij ‘oom Toon’ van de oliemolen op kantoor. Bezig aan haar boekhoud-diploma. Ze zou het wel redden. Maar zijn huis en zijn zaak waren leeg zonder Dirkje. Kinderachtig, dat wist hij zelf. Ze hadden niet anders, hij en Marthe z'n vrouw. En ze was nooit de deur uitgeweest. 't Duurde nog bijna twee uur voor de zaak openging. Even na acht kwamen de meisjes pas. Er zou wel wat te doen zijn als hij wilde. Werk genoeg. Altijd! Een meter of vier naast het kantoor was de deur naar de afdeling stoffen en lingerie. Een dubbele deur. Hij kon die wel vast opendoen. Hij deed het. Weer viel het hem op, dat de architect dat toch mooi had bedacht. Het nog prille licht van deze morgen viel door de grote, schuin geplaatste ramen. Eigenlijk door het schuine dak boven de brede gang, die de zaak van het woonhuis scheidde. Daar was ook de brede open trap van staal en donker uitlands hout.

Naast de trap was de deur naar de eigenlijk maar bekrompen woonruimte. Hij aarzelde om naar binnen te gaan. Maar wat moest hij anders? Trouwens, hij wilde wel koffie en zou dat zelf moeten verzorgen. Een hulp voor het huishouden hadden ze niet. Eigenlijk was Dirkje dat ook geweest. Terwijl hij bezig was in het smalle keukentje, dacht hij opeens aan Neel. Jammer van die meid! Ze was hoofd van de verkoopsters. Als Dirkje nog wel eens - 's zaterdags - in de winkel moest helpen, dan stond ze onder Neel. Dat ging altijd goed. Neel was wat ouder en prima voor

haar werk. Jammer! En als ze nu maar wou zeggen, wie de vader van het kind was dat ze verwachtte. Maar geen denken aan! 't Duurde niet lang of de koffie pruttelde. 's Morgens dronk hij nooit thee. Zo maar in de keuken maakte hij een paar boterhammen klaar, ging op een kruk bij het aanrecht zitten, de boterhammen gewoon op de broodplank. Hij schonk zich een kop sterke koffie, vouwde zijn handen en bad. Voor de tweede keer, tegen zessen had hij in de huiskamer met Dirkje gebeden. 't Kind kon geen hap door haar keel krijgen. Hij had ook slechts een beschuitje genomen en een kopje thee. De bordjes en de kopjes stonden nog op de gedekte tafel. Zijn gebed had dit keer weinig betekenis voor hem. Hij kwam niet tot het echte bidden. Here, ik weet het niet meer. Wat is dat toch met die ene zonde? Dirkje weg, omdat ze dat met die man heeft gehad! Neel, die een kind verwacht! Ik weet het niet. Zo dacht hij met gevouwen handen en gesloten ogen. 't Was nauwelijks nodig om er woorden bij te gebruiken. Altijd maar diezelfde zonde, waarin de buitenstaanders zich verkneuterden. ‘Amen,’ zei hij half hardop.

Na het eten maakte hij een paar beschuiten klaar, legde die op een bord, schonk een kopje niet meer zo verse thee in, zocht even naar een dienblad en ging de slaapkamer in, achter de huiskamer. Het stonk er. En als je dan pas van buiten komt! ‘Asjeblieft!’ Moe-Marthe richtte zich moeilijk op. Ze was ook zo groot en zo dik. ‘Is ze weg?’ vroeg ze. Daar hoefde hij niet op te antwoorden. Hij kon er ook niet toe komen met zijn vrouw te praten. Maar ze waren gewoon om de dag met gebed te beginnen. Dus voor de derde keer? Hij kon het niet. ‘Marthe, je moet vanochtend maar alleen bidden. Ik kan het niet. Het is me alles te veel.’ Dat was niet zo best. Maar Moe-Marthe begreep het wel. ‘Och Chiel!’ Hij zette het bordje en het kopje op het nachtkastje en ging de slaapkamer uit.

Nog geen zeven uur, zag hij, toen hij in de huiskamer kwam.

Traag kroop de morgen voort. Vergeefs probeerde hij zichzelf te vermanen. Moest hij zo ondankbaar zijn? Nu, bij de eerste, werkelijk grote tegenslag zo bij de pakken neer zitten? Als hij de Blikken Dominee maar niet was. Hoevelen kwamen er bij hem om raad of om steun in moeilijke ogenblikken. En wat heeft hij nu zelf aan zijn geloof?

Als hij eens nuchter naging wat er dan helemaal was? Goed, Dirkje had iets met die man gehad. Dat zou dan wel, al wist hij het rechte er niet van. Maar 't kind had dan toch maar ingezien dat ze beter weg kon gaan. Dat was toch nogal wat. Paulus zegt toch: vlied de hoererij. ‘Och!’ Hij schudde weerbarstig zijn hoofd. ‘Hoererij!’ Dacht je dat ze zó ver gegaan was? Zo'n lief kind! Zo'n fijne meid! 't Brak een beetje los bij hem. Hij was zo'n gevoelsmens. Zijn ogen werden vochtig en zijn adem ha-

perde in verdrietige zuchten. ‘Die éne zonde, Here! Vergeef toch!’ Misschien kon hij beter naar Jaap gaan. Direct maar. Geen gras over laten groeien. Hij ging in zijn zorgstoel zitten om er over na te denken. Hij kon door de achterdeur van zijn huis en dan door de tuinen zo bij de achterdeur van Jaap en Lien komen. Jaap en Lien! Zó eigen waren ze aan elkaar. Nog geen jaar geleden, dat hij de kerel ontmoette. Zo maar ‘bij toeval’. In de trein. Ze hadden direct contact. Een lieve jongen vond hij. Sympathiek. De jongen was al getrouwd, maar ze hadden geen huis en hij had in de Walstraat al jaren een huisje leeg staan. Verder maar niet denken over dat huis. Alsjeblieft niet! Hij zei toen: ‘Je zal wel gebonden zijn, wat je werk betreft.’ Maar dat was de man níet. Schrijver was hij en 't klonk een beetje raar toen hij opmerkte: ‘Waar de post komt, kan ik gaan wonen.’ Nou en dus had Chieleke, de Blikken Dominee, een huis voor het jonge paar. 't Zal augustus zijn geweest toen ze in Het Stadje kwamen wonen.

Wonderlijk, wonderlijk! Hij was er blij om geweest, vooral voor Dirkje. Die had zo weinig en dan twee van die aardige jonge mensen in de onmiddellijke nabijheid. Ja, ze waren blij met die jongelui. Zijn vrouw ook. Die zei direct tegen Lien: ‘Zeg maar noom Chiel en Moe-Marthe.’ De kerk! Chieleke zuchtte maar eens weer. Want de kerk, dat werd ook een heet hangijzer. Laat ik er dat nu niet bij halen, vermande hij zich. Dat met Dirkje is al erg genoeg. Hij wilde het toch weten! Wat was er gebeurd? Hoever had de satan Dirkje en Jaap in zijn greep gehad? Voor 't eerst vanochtend glimlachte hij, want Jaap had pas nog gezegd: ‘Jullie geven de satan wel wat makkelijk de schuld.’ Chielekes glimlach duurde niet lang. 't Stond voor hem vast dat de duivel de zonde in de wereld had gebracht en steeds bezig was te proberen de mens te doen zondigen. Jaap was zo'n licht gereformeerd mannetje van De Bruin uit de Doelstraat. Ze hadden al wat afgeboomd over de godsdienst. En Chieleke moest erkennen dat hij een ‘kwaaie’ aan Jaap had. De man had dan ook drie jaar studie aan de V.U. achter de rug en had een goeie kop. Maar dit was allemaal nu niet aan de orde.

't Was nu de vraag of hij naar Jaap zou gaan of niet. 't Zou moeilijk zijn. Je bent als vader wel sterk bevooroordeeld. Je komt er gemakkelijk toe om te zeggen: ‘Zo'n smerige vent!’ Alsof het altijd van de mán uitgaat. Nee, hij ging nog maar niet. Eerst maar eens laten betijen.

Traag kroop de tijd voort. Hij ging maar naar het kantoor. Kon hij zijn werkplan voor vandaag opmaken. Als 't eenmaal acht uur was, begon de drukte.

De mensen in Het Stadje vonden de bazar in de Heerenstraat een familiezaak. Geen wonder. Om te beginnen werkten er nu drie ‘oomzeg-

stertjes' van Chieleke: Neel van Dolderen, een dochter van Toon, de rijke eigenaar van de fabriek van veevoederartikelen voorheen de Oliemolen op de Molenberg. Daar ging het praatje over dat ze een kind verwachtte van een getrouwde man. Verder Lena, de dochter van Bas de Goede en dan, nu Dirkje weg zou gaan - de mensen wisten nog niet dat ze weg wás - Willy, een zusje van Lena. Allemaal familie. Chieleke was met een zuster van Toon van Dolderen getrouwd en Toon weer met een zuster van Chieleke. Bas de Goede, die vóór z'n bekering een uitgesproken wereldling was geweest, met Chiels andere zuster. Dat had toen heel wat voeten in de aarde gehad, want de ouwe Vermeulen was niet mis. Die was indertijd met de kerk in de Walstraat begonnen. Hij had er zijn grote pakhuis voor laten verbouwen en in de Achterstraat een grote schuur gekocht om het pakhuis te vervangen. Een vrome man, dat zei iedereen, maar ziekelijk, zeiden de gereformeerden. Van de hervormden kwamen er wel eens overgelopen als er zo'n echte ouderwetse dominee kwam preken. Nu was Chieleke zelf de voorganger in de gemeente, die zijn vader gesticht had. Een heel verhaal, waar de buitenwacht weinig van begreep. Hij preekte zo goed, dat de kerk soms te klein bleek om de schare te bevatten. Vandaar zijn bijnaam.

Behalve de drie meisjes werkten nu ook twee neven als chauffeur in de zaak. Want reken er op dat de Blikken Dominee van zaken doen wist. Zijn bestelauto's reden het hele eiland af. Basje zelf had het oppertoezicht op de meubelafdeling, die in de schuur was gevestigd. 'n Knappe meubelmaker, die met een drietal knechten werk genoeg had. Want hij was nog stoffeerder ook.

Allemaal familie, en allemaal erfgenamen van de ouwe Vermeulen. En toch was de zaak helemaal van Chieleke. Vlak voor de verbouwing - en dat was toen de zaak honderd jaar bestond - had hij Toon en Basje uitgekocht. Toon kon het geld goed gebruiken om zijn fabriek uit te breiden en Basje was geen man om leiding te geven. Opmerkelijk zoals die na zijn bekering een bekend en geacht man was geworden, die 'in de vreze des Heren' leefde. Hij wilde zelfs maar amper ouderling zijn, omdat Chieleke nog lang niet zwaar genoeg preekte.

Deze ochtend, alleen in zijn kantoor, overwoog Chieleke al deze dingen en telkens kwam hij dan uit op Dirkje. Eigenlijk de eerste van de familie die het buiten Het Stadje zocht. Ja, en waarom?

Niet zo mooi! Er zal ook weer flink geroddeld worden. Wéér een van Chielekes kerkje! Misschien dat juist deze zonde meer onder hen voorkwam? 'De zonde des vleses', zo noemden ze dat kwaad in eigen kring; een van hun voorgangers sprak zelfs van de Davidjes-zonde. 't Werd van 'de andere kant' algemeen gezegd. Ik zal er eens met meester G.G. over

praten, nam hij zich voor. Meester G.G. kent alle oude families tot in verre geslachten terug. Hij heeft alle mogelijke statistieken opgemaakt en is thuis zowel in het gemeente-archief als in dat van de hervormde kerk. Als een van hun dochters was ‘uitgegleden’, zei de buitenwacht: natuurlijk weer een van die fijnen. Wat haalde hij toch allemaal door zijn hoofd? Bovendien deed hij nu net of het met Dirkje ook al zover was als met Neel. En dat was het beslist niet. Wat zou er toch aan de hand zijn geweest? Nu ging hij warempel dát weer oprakelen. Zo bleef hij aan de gang. Kon hij er niet radicaal een eind aan maken? Aan al zijn gegis en gepieker. Laat hij toch naar Jaap gaan! 't Zal niet meevallen. Met Dirkje kon hij als vader niet verder op de zaak in gaan. Veel te genant voor een vader. Maar Jaap! ‘Kerel, Jaap, ik kom toch eens praten. Wat is er toch voorgevallen?’ Hij schudde zijn hoofd. Dat ging toch óók niet aan. Werktuigelijk trok hij het lange boek naar zich toe, waarin de bestellingen werden genoteerd op de datum waarop ze uitgevoerd moesten worden. Dat was nogal wat voor vandaag. Dat Bas de Goede niet gezegd had dat ze wat vroeger moesten beginnen. Maar ja, tegenwoordig met al die rechten van de werknemers! 't Was op een maandag dat Dirkje er voor het eerst over begon om weg te gaan. Dat weet hij nog. En ook dat het de maandag was na de doop van Hermpje, het kind van Jaap en Lien. Hij schoof het boek terug, werd een beetje nijdig op zichzelf, dat hij maar steeds in die ene kwestie bleef wroeten. Want nu kwam hem weer zo duidelijk in de gedachten, hoe zwager Ton gefoeterd had dat Dirkje dat kind in de kerk had gebracht. ‘Schande’, mopperde zijn zwager, ‘laat je toch niet in met dat volk!’ Zijn eigen zuster, de vrouw van Bas de Goede, had ook al gezegd: ‘Ze hebben me verteld dat Dirkje ook nog zo werelds gekleed was, zo'n moderne japon met blote hals, net als die griffemeerden, Chieleke toch!’ Ja, 't was die maandag geweest!

‘Ik wou toch maar naar Rotterdam gaan, vader. Meneer De Vries heeft dat toen eens aangeboden. En ik zou best willen. Als u eens schreef.’ Hij had er amper acht op geslagen. Toen wist hij ook nog niets van de praatjes. ‘Je moet er nog maar eens een nachtje over slapen,’ had hij gezegd. Maar een kleine week later kwam Toon.

Zo maar, waar Marthe bij zat, zei hij: ‘'t Is wat moois met die meid van jullie. Die gaat de weg van onze Neel op.’ Ze wisten niet wat ze hoorden. Moe-Marthe hield de adem in. ‘Wat zeg je nóu, Toon?’ ‘Dat ze betrapt is met die vent, hierachter, met die mooie romanschrijver. De mensen spreken er schande van. En dan zonder blikken of blozen die mensen d'r kind in de kerk brengen. En in de consistorie heeft ze dat arme mens nog gekust, bij het feliciteren.’ Chieleke weet nog hoe woedend hij werd. Want dat kón gewoonweg niet waar zijn. Dirkje?

En Jaap? Nee, dat kon niet! Laat Jaap dan maar een gereformeerde luchtspringer zijn, hij is een eerlijke, betrouwbare kerel.

Chielekes gezicht krijgt een verdrietige, peinzende trek. Och, dat zijn vrouw toen direct Dirkje had willen roepen en hoe hij dat voorkwam door te zeggen: ‘Eerst eens afwachten.’ Toon was toen al weg. ‘Toon is helemaal over zijn toeren, die maakt misschien van een jeweetwel een donderslag. Ik zal wel eens met 't kind praten. Ik geloof er niks van!’ Hij hád met Dirkje gepraat. Op zijn manier. Toon zou zeggen: op zijn slappe manier. Ze vonden hem slap, tegenwoordig. Hij preekt niet meer goed ook, volgens sommigen. Dat kwam ook al door die vent. Ze bedoelden Jaap. ‘Is het om die praatjes, vroeg hij, dat je weg wilt?’ Ze knikte snel achter elkaar. ‘Maar dat hoeft niet. Als je een goed geweten hebt.’ Hij weet nog, hoe hij hoopte dat ze zeggen zou: ‘Maar natuurlijk vader, wat denkt u wel van me?’ Maar ze zweeg. ‘Is je geweten niet zuiver?’ Hij schrok ervan. Ze schudde - en nu heel langzaam - haar hoofd. ‘Kind!’ Er zat toen angst in zijn stem. ‘Er is niks ernstigs gebeurd, hoor vader. Maar ik kan beter een poosje weggaan.’

‘Wat een schatje,’ zegt hij. 't Is weer mis met zijn ogen. Hij kan ook niet rustig blijven zitten. Hij ziet haar zo duidelijk met haar lief, knap smoeltje en dat bevallige jonge lichaam en hij vraagt maar weer eens: ‘Waarom toch?’ 't Is zo'n macht, die zonde. Juist díe zonde! Het is goed. Het is groot, dat ze gegaan is. Maar 't is zo moeilijk te aanvaarden. Dat zijn kind... uitgerekend zijn kind... En dan zijn goeie vriend Jaap. Nóg? Dat kan toch niet. Als iemand..? Die kan je vriend niet zijn..! Dan is er gerucht aan de voordeur. Neel? Hij kijkt om. Nee, 't is Lena. Ook zo'n lief, mooi jong ding. Ze lijken wel op elkaar. Die heeft geen sleutel, dus gaat hij naar voren om de deur open te doen. ‘Wat ben je vroeg, kind.’ Hij kijkt haar aan en denkt: wat is dat toch, dat fijne, dat net als van een bloem in zo'n jong gezicht, in de grote, vragende ogen? Zo vooraan in het leven, vol verwachting, zo breekbaar mooi. ‘Geen goeie boodschap, noom. Peet ligt met de koorse. Meer dan achtendertig.’ ‘Mense nog an toe! Hebben je de dokter gehaald?’ Ja, dat was gebeurd. ‘En vader zei, dat ik het eerst maar moest zeggen gaan, want u zou uw maatregelen moeten nemen.’

‘Asjeblieft,’ zucht hij. Dat wilde namelijk zeggen dat hij nu zelf achter het stuur moest. Er is immers geen ander. En ‘Handelshuis Vermeulen’, zoals de officiële naam luidt, levert op tijd. Moet je de reclame maar lezen in 't Stads Nieuwsblad. ‘Had hij de buitendienst?’ vraagt hij in de hoop dat dat niet zo is. Maar 't was wel zo. ‘Helemaal tot Stevenskerke, noom.’ ‘Mooi!’

De Grote Kerk speelde heel. Hij moest zich haasten, want hij wist dat

de wagens vroeg wegreden en hij wilde ruilen met Evert. Die moest die grote reis maar maken, dan kon hij Het Stadje nemen en de naaste omtrek. Zijn vrouw, Moe-Marthe, is opgestaan. Hij vindt haar in de keuken bezig. ‘'k Kan bekant niet meer, Chiel, 'k bin duuzelig ok.’ Hij zag het wel. Een beetje verontwaardigd zei ze: ‘En je staat me nog uit te lachen ook.’ Dat was echt niet zo, al plooide zijn mond zich tot een glimlach en al glansden zijn ogen. 't Kwam, omdat hij dacht aan een goeie twintig jaar geleden. Ze was toen wel geen Dirkje of Lena, maar toch een welgevormde flinke jonge vrouw. Hij bestrafte zichzelf, dat er zulke gedachten in hem op konden komen. Ja, hij was wel een beetje te werelds. Daar hadden zijn zwagers wel gelijk in. ‘Kom,’ hij nam haar arm en leidde haar naar de huiskamer tot in haar stoel. Ze zouden geen dag beginnen zonder Gods Woord. Dat hield hij ook zijn gemeente voor. Toen hij de bijbel van de schoorsteenmantel nam, knikte Moe-Marthe. Dat was beter dan vanochtend, toen hij zogenaamd niet bidden kon. Hij sloeg het vervolg op. Dat was een tot instelling geworden gewoonte: van Genesis 1 tot en met Openbaringen 22 het laatste vers. 't Was immers helemaal Gods Woord! Ze zaten midden in Richteren en eigenlijk zei het Woord hen niet zoveel in verband met hun moeilijkheden. Chieleke had weer echt plechtig gelezen. 't Was hem even of hij het onnatuurlijke van zo'n manier van lezen nu ook zelf ontdekte. Dat kwam omdat hij zo bezig was met Jaap. Want die had eens gezegd: Gods Woord is te verheven om het nog wat verhevener te maken. En dat dóen jullie. Och, zo maar een enkele zin uit de gesprekken met hem! Ze vouwden beiden hun handen en Chieleke bad. Of hij nog wat wilde eten, vroeg Moe-Marthe. Chieleke schudde zijn hoofd. 't Ging de laatste tijd wat ongeregeld, 's morgens. Dat moest maar weer eens op de oude voet gaan. Moe-Marthe wat vroeger opstaan, samen aan tafel eten. Vooral nu Dirkje er niet meer is. Ze keken elkaar om dat laatste even aan.

Chieleke ging haastig weg om door de winkel naar zijn werk te gaan. Even nog wat met Willy bespreken. 't Kind stond er heel de dag alleen voor. Ze zat al op haar plaats en luisterde met een zekere begerigheid naar 't geen hij zei. Ze zou vandaag wel tonen dat ze Dirkje kon vervangen. Chieleke haastte zich naar de Achterstraat. Als Evert nog maar niet weg was. Maar Evert wás weg. ‘Och’, zei Bas, ‘daar heb ik niet bij stilgestaan. Ja, dat was werkelijk beter geweest. Sjonge ja, nou mot jij de buitendienst make. Ja, en Evert is eerst de kant van Wilnisse op. En maar net voor 't eten terug.’

Er was weinig meer aan te veranderen. Vooruit dan maar! De wagen was geladen. De route was gisteren al uitgestippeld en de papieren zaten op volgorde in de klem. 't Kon niet missen. In z'n jeugd had Chieleke zulke

reizen met de hittekar gemaakt.

Het zat hem niet mee, vandaag. 't Was nog guur weer ook. Hij reed eerst naar de winkel. Moe-Marthe moest weten dat hij niet thuis kwam eten. Er moesten boterhammen klaargemaakt en een thermosfles koffie. Daar ging ook weer wat tijd mee heen. Nee, 't zat niet mee. Terwijl Moe-Marthe voor een en ander zorgde, ging hij nog even naar het kantoor en daar kwam er nog heel wat bij. Want nauwelijks was hij bezig met zijn sigarenkoker te vullen, of Neel kwam er aan. 't Viel hem op, dat je het al heel goed aan d'r kon zien. Ze was geen mooi meisje. 't Grove gezicht van de Van Dolderens, bleek-roodachtig haar, en sproeten. Ze stuurde Willy de winkel in. ‘Ik moet even wat met noom Chiel bespreken.’ Hij voelde 't als het ware aan, dat het niet veel goeds zou zijn. ‘Ga zitten.’ Hij wees naar de stoel, waar Willy uit was opgestaan. En dan waren ineens in zijn hoofd weer allerlei gedachten. Als je zo bent als Neel en als er geen jongen naar je kijkt en als er dan iemand is die... Och een mens moest alles maar eens weten. ‘Zeg het maar, Neel.’

‘Dat ik niet meer in de winkel blijf, noom.’ Chielekes gezicht werd strak. Bijbelman als hij was, dacht hij: ik lijk vanochtend Job wel. Maar hij schaamde zich ook direct voor zoveel hoogmoed.

‘De mensen gaan me erop aankijken, noom.’ Ze zei het hard, alsof het de mensen waren, de liefdeloze mensen, die het haar onmogelijk maakten. Bitter vervolgde ze: ‘Ik wil niet bekeken worden en ik wil ze geen kans geven om te gnuiven.’

Chieleke wist niet wat te zeggen. Hij moest opschieten ook. ‘Als we daar vanavond eens rustig over praatten?’

‘Nee! Ik doe het geen dag meer. Ik wil Moe-Marthe helpen. Ik wil gewoon dienstmeid zijn, maar in de winkel: nee! Lena kan mijn taak overnemen.’ Ze zei het afgebeten. Je hoorde, dat ze vastbesloten was. Een echte Van Dolderen.

Chielekes hand streek over zijn voorhoofd om zijn gedachten te ordenen. Hij begreep Neel. Het Stadje was er op uit om een zondares te vernederen. Vooral zo een als Neel, die blijkbaar niet kon gaan trouwen, omdat er geen aanwijsbare vader was. Tegelijk met de gedachte dat het voor de winkel niet mee zou vallen, was er bij Chieleke de andere, dat het voor zijn vrouw dé uitkomst zou zijn. ‘Dus dat wil je, Neel?’

‘Graag, noom.’

‘Kom dan!’ Voor ze de huiskamer ingingen, zei hij: ‘Je loon...’

‘Dat begrijp ik, noom.’

‘Nee, je loon blijft zoals het is.’ Hij greep haar arm, keek haar aan. Ze sloeg haar ogen niet neer. Dat zou ze voor niemand doen en voor noom Chiel zeker niet, zijn ogen waren goed: ‘Ik zie niet op je neer, Neel. Ik ken het mensenhart. Maar je zou je vader z'n zin moeten doen.’

‘Nee, noom, nooit, al sloeg tie me dood.’ Toen zei ze, zonder de bedoeling om haar goede oom te kwetsen: ‘Ik dacht, nu Dirkje weg is...’ ‘Stil maar. We gaan naar Moe-Marthe.’ Hij deed de deur open en liet haar voorgaan de kamer in.

Het werd overigens een ongekend goede dag voor hem. Ja, harder werken dan hij gewoon was. Het rijden met zo'n bestelwagen valt niet mee, als het je dagelijks werk niet is. En het sjouwen met een stoel, soms een tafel of een rol vloerzeil, gaat in je spieren zitten. Maar hij kon het dan toch nog maar en als je tegen de vijftig loopt! Een zegen! En tijd om te piekeren had hij niet. Want het was uitkijken onder het rijden.

't Ging best. Zijn laatste vrachtje leverde hij af in Stevenskerke. 't Was juist theetijd en de boerin vroeg hem of hij zin had in een bakje. Trouwens hij had onderweg overal vriendelijke mensen ontmoet. Een mens is blij als hem wat gebracht wordt, ook al heeft hij het zelf betaald. En als het je dan thuisbezorgd wordt door de Blikken Dominee!

Op de terugweg, die hij nu in één ruk kon rijden, zat hij hardop psalmen te zingen. Niet dat hij Dirkje vergeten was. Maar hij had er veel aan, juist met het oog op haar, te zingen: ‘Hij slaat toch, schoon oneindig hoog, op hen het oog, die nedrig knielen.’ En dat zou ze wel doen in de vreemde, grote stad en anders deed hij het wel voor haar.

Het was nog volop licht toen hij thuiskwam. Het was goedgegaan zonder Neel in de winkel en het was prima gegaan met haar in de huishouding. Maar er moest wel een advertentie in 't Stads Nieuwsblad: ‘Gevraagd een net winkelmeisje, goed loon, prettige werkkring. Handelshuis Vermeulen.’

't Mag wel een nét meisje zijn, hoonde vrouw Geurts, die tegenover Jaap en Lien in de Walstraat woonde. Ze nam de krant, liep er mee naar Manuel, de Jood. ‘Heb je 't gelezen, Manuel? Kijk eens’ - en ze las de advertentie met volle nadruk op net -. ‘Die meid is vanochtend weggegaan met de boot. Chieleke zal het zekere maar voor 't onzekere nemen. Anders komt tie net te pas als de grote meneer van de Oliemolen. Die meid wil de vader niet noemen. Beslist niet.’

Manuel ging niet op het geklets in. Hij begreep niet dat het mens altijd met haar praatjes juist bij hem kwam. ‘Over welke meid heb je het nu eigenlijk? Over drie tegelijk geloof ik.’ Ze stonden in zijn donkere antiekwinkel. Hij achter de toonbank en zij ervoor. ‘Maar dat begrijp je toch wel, Manuel. Die van de Blikken Dominee, die het met die schrijver aangelegd heeft.’ ‘Nee, dat weet ik niet. En als ik jou was, dan solliciteerde ik maar. Je bént toch immers een net meisje, al ben je dan wat oud geworden.’

Vrouw Geurts trok zich weinig van die spottende opmerking van Manuel aan. Ze wees met haar duim in de richting van het huis van Jaap en Lien, boog wat voorover, alsof ze een geheim ging vertellen en siste: ‘En dat mens weet nog van niks. Die ontving d'r gisteren nog in d'r huis en die kerel doet maar of er geen wolkje aan de lucht is.’

‘Ja, ja!’ Manuel begreep dat zoiets geen pas gaf. Daar moest een eind aan komen in de ogen van een der ijverigste behoedsters der stadse zeden. Maar hij zou haar toch eens op haar nummer zetten. Hij wreef zijn handen, trok een slim gezicht, kwam achter de toonbank vandaan, boog z'n hoofd naar het spitse neusje van zijn buurvrouw en alsof hij er intens van genoot, vroeg hij: ‘Dus dat meisje van de Blikken Dominee moet een kind krijgen?’ Zijn ogen spetterden glansjes door de heldere brilleglazen.

Vrouw Geurts deinsde terug voor die griezel. Hoe kwam hij erbij? Dat had ze toch niet gezegd. ‘Jij bent gek man.’

‘Je zei toch, dat ze de naam van de vader niet wil noemen?’

‘Ach man, dat ging over die ander. Over die meid van Van Dolderen. Je moet goed luisteren. Je zou me in opspraak brengen.’

‘En dat verdien je echt niet. Nee, dat zou me spijten. Een mens dat nooit praatjes over een ander heeft.’

De ogen van vrouw Geurts werden klein van nijd. Die Manuel kon je niet doorgronden. Hij opende de deur voor haar en zei: ‘Wij hebben een wijze koning gehad, dat weten jullie christenen ook, die leerde: die als een achterklapper wandelt, openbaart het heimelijke, maar die getrouw is van geest, bedekt het kwaad.’

Vrouw Geurts kwam ontstemd thuis. Ze nam zich voor ouwe Manuel voortaan links te laten liggen. Maar terwijl ze dit voornemen maakte, wist ze dat ze het nooit zou kunnen uitvoeren.

Hoofdstuk 2

HET STADJE LIGT AAN EEN VAN DE ZEEARMEN IN DE PROVINCIE ZEELAND. Het is oud. Men kan niet zeggen, dat het een dode stad is. Wel heeft de geestdriftige gang van het moderne leven het enigszins links laten liggen. Mogelijk heeft dat zijn nadelen. Toch zijn er ook pluspunten. Al was het alleen de zichtbare rust en de ingetogenheid.

Misschien is dat laatste een tikje farizees. Daaronder valt immers alles waarop een mens zich als eigen verdienste beroemt? Verdiensten voor het hiernamaals, waarvoor alleen genade geldt.

Dat stemt men in Het Stadje onvoorwaardelijk toe. Doch tegelijk kan

een groot percentage van de ruim vierduizend inwoners zich niet onttrekken aan de gedachte, dat Het Stadje korter bij de hemel ligt dan menig ander woonoord. Zekerder dan de grote steden of bijvoorbeeld het ‘luchte land van Zierikzee’.

Wel zijn er nuances. Voor sommigen zijn het zelfs schrille tegenstellingen. Een vreemdeling zou die alleen op kunnen merken in de uiterlijke waardigheid van de kerkgebouwen.

De Grote Kerk op het Marktplein dateert uit vijftienhonderdnegen. Ze is tamelijk lang na de beeldenstorm pas - en dat op rustige wijze - van roomse smetten gezuiverd, want Het Stadje was conservatief. Valdez, de toch wel edele Spaanse bevelhebber, heeft er lang geresideerd en er de landvoogd Requesens geherbergd tijdens een der heftigste zeeslagen die op de Zeeuwse wateren zijn uitgevochten. Al deze dingen weet meester G.G. het best te vertellen. Zo ook, dat het huis van Valdez pas even voor de oorlog is afgebroken. De loco-burgemeester, Vroegop, heeft op die plaats zijn villa gebouwd, een doorn in het oog van meester G.G., die van oudheden en stijl houdt. Voorts is er in de Weverstraat een kerk. Namelijk van de gereformeerden. Deze is pas in het laatst van de vorige eeuw gebouwd. Maar de muren vertonen al scheuren en het geheel ziet er wat bouwvallig uit.

Een bijzonder stevig, doch even saai gebouw is de kerk van Chieleke in de Walstraat. Chieleke is een merkwaardig mens. Dat kan ook moeilijk anders, daar hij rijk is, wat niet vaak bij dominees voorkomt, en vooral omdat hij tegen zijn gemeente kan zeggen dat hij gewerkt heeft met eigen handen om niemand tot last te zijn. Zijn relaties strekken zich over het hele eiland uit, waarvan Het Stadje de hoofdstad is. Ook buiten het eiland kent men zijn naam. Want toen Jaap van Helst wat onverwachts met Lien van de oude dominee Helenius ging trouwen, bleek een enkele handtekening van Chieleke voldoende om de meest gerenommeerde warenhuizen voor hen te openen. Ze konden zelfs ongelimiteerde bedragen besteden als ze wilden. Maar Jaap was door zijn tante Nel in Driebergen zuinig opgevoed en Lien bezat weinig.

Ze waren beiden door een tante opgevoed. Ze plaagden elkaar soms: het nichtje en het neefje zijn op elkaar aangewezen. Officieel verloofd waren ze niet geweest. Volgens de algemeen geldende moraal dienden ze zich te schamen, ja zelfs berouw te tonen. Zowel schaamte als berouw dient evenwel uit het hart te komen en hun harten klopten toen zo heftig alleen voor elkaar en voor de liefde, dat ze niet aan de nederigheid van de hen gestelde eisen toe konden komen. Tante An had ook een voorspelling gedaan en wel, dat ze niet zo gelukkig zouden blijven als ze meenden te zijn. Want Jaap stond volgens haar, als uitgesproken burgerlijk type, wat opvoeding en aanleg betreft te ver beneden het milieu

waarin zij haar nichtje had grootgebracht.

Deels was dat waar. Wel was Jaap theologisch student - wat in verband met zijn overhaast huwelijk weinig meer betekende - maar hij was bijvoorbeeld volkomen onmuzikaal, terwijl Lien met haar zangstudie bij mevrouw Keldermans op het conservatorium in Utrecht al zo ver was, dat ze in het toen komende seizoen al hier en daar zou kunnen optreden. Daar is natuurlijk niets van gekomen, want in dat naderende seizoen lag ze in Het Stadje op een hoog ledikant van het Groene Kruis te wachten op de geboorte van haar kind, omdat ze een ernstige nieraandoening had. Toch was ze toen nog gelukkig. Toen nog wel.

De Blikken Dominee had een dochter. Een zo knap kind, dat Lien in haar overmoed Jaap ermee plaagde: hij zou wel eens verliefd op haar kunnen worden. Ze heette Dirkje, maar Lien noemde haar Dittie, want ze werden vriendinnen en Dirkje was toch een onmogelijke naam. Maar juist die Dittie! Niemand weet er het rechte van en voorlopig weet Lien helemaal niets.

Zo is het althans nog op een van de vele mooie lentemorgens, die het nieuwe jaar Het Stadje bezorgde. Het Stadje heeft iets van vroegere, rustiger jaren overgehouden dat zelfs dorpen tegenwoordig nog al eens missen: veel huizen hebben tuinen, waarin vruchtbomen staan: pruimen, kroosjes, appels, peren. Tegen de achterwand van Chielekes huis zijn zelfs een perzik en een abrikozenboom geleid. Door de vele bomen in Het Stadje krijgt het voorjaar een zeldzame kans.

De zon komt in het Brabantse op, ver weg over het brede water van de zeearm, die door de bewoners van het eiland gewoon ‘zee’ genoemd wordt. Dan slapen de inwoners van Het Stadje meestal nog, enkele uitzonderingen daargelaten. De slaapkamergordijnen, voor zover de ramen op het oosten uitzien, beginnen lichtelijk te schemeren om dan - schijnbaar plotseling - het gouden licht van de nieuwe dag niet meer te kunnen weerhouden. Schijnbaar, want niets gaat geleidelijker dan de overgang van de nacht in de dag als de voorjaarshemel wolkenloos is. Maar Lien werd pas wakker toen de lichtstraal door de spleet tussen de gordijnen precies haar ogen raakte. Ze rekte zich. De armen hoog en dan naar achter tegen het hoofdeind van het ledikant. Dat zou voor menigeen een fraai gezicht geweest zijn. Want Lien was een welgevormde, jonge vrouw, met armen en schouders die er mochten zijn en waarvan de zijdeachtige nachtpon weinig verhulde. Jaap lag van haar en het licht afgewend voorzichtig nog wat te snurken. Snurken? Lien noemde het zo, maar het geluid had te weinig volume om op genoemde bezigheid aanspraak te maken.

Schuin, met het hoofdeind gericht naar de kamerhoek, staat de wieg.

Lien kijkt er naar als haar armen omlaag weer op de dekens rusten. Uit de wieg komt geen enkel geluid. Lien richt nu haar blik op Jaap. Ze zit rechtop, doch buigt zich over hem en sluit met duim en vinger zijn neus af, waardoor het zachte gezaag verstomt en zijn lichaam rekkende bewegingen gaat maken. ‘Kom, jô, kijk eens!’ Ze wijst op het elke minuut lichterwordend gordijn. ‘'t Zal een mooie dag worden.’

Lien is het eerst uit bed, tipt met voorzichtige vingers even aan het wieg-gordijn, kijkt vertederd naar Hermpje, voelt dan Jaaps armen om haar heen en zijn morgenkus tegen haar oor. Ze schuiven ieder een gordijn terzijde en volop straalt het licht in hun kamer.

Dat ís ook mooi: twee zulke gezonde jonge mensen naast de wieg voor het raam in de blijde belofte van een nieuwe dag.

Toch zal deze dag... Kom, het is een onnutte bezigheid om mooie momenten te bederven met mogelijke dreigingen van onheil. Gelukkig, dat een mens niet in de toekomst kan kijken. Het is nu nog volmaakt goed. Zeer zeker wat Lien betreft. Jaap? Ja, 't is zijn eigen schuld. En als hij meer een kerel was als Job Keller, zijn grote, beroemde vriend, dan zou hij nu zijn vrouw in de armen nemen, haar wat liefdevol knuffelen en zeggen: ‘Lien, ze kletsen over mij en Dirkje. 't Is allemaal onzin! Van de winter, weet je wel, zijn we samen op de Beuzum wezen schaatsen. Jij lag toen ziek. Maar je drong er zelf op aan. Later zou je wel revanche nemen. Weet je nog? Nou zeg, toen we door 't Dalemse bosje terugreden, bleven we even staan. Het was daar prachtig. Dotten sneeuw op de takken. 'n Gloeiende zonnebol in het westen in een enorme zee van goudpurper. Ze stond met haar arm nog om me heen, toen de anderen ons voorbij reden. En daar komen nu idiote praatjes van.’ Job had gezegd: ‘Zo moet je het doen, jong, want Het Stadje ronkt er van! Ook ontzettend stom van je om uitgerekend die Dirkje jullie kind in de kerk te laten brengen bij het dopen. Dat némen de mensen niet.’

Hij stond er echt even over te piekeren. Maar waarom? Dit moment bederven?

‘Wat heb je?’ vroeg Lien. ‘Je lijkt wel een zoutpilaar. Wat scheelt er aan?’

Hij nam haar in zijn armen, kuste haar op haar nog slaapwarme mond. ‘Niks! 'k was even in gedachten. Kijk nou!’ Lien keek in de richting van zijn ogen en ja hoor, vrouw Geurts, recht tegenover hen in de smalle straat, schoof ook haar gordijnen opzij.

Ze lieten elkaar los. Jaap zei: ‘Dat rotwijf!’ Onbillijk. Zeer onbillijk. Vrouw Geurts mag even goed haar gordijnen openschuiven en uit haar raam kijken. De Walstraat, waar ze tegenover elkaar wonen, is nu eenmaal te smal om als man en vrouw voor het raam in het prille licht van de zon in elkaars armen te gaan staan. Gelukkig konden ze niet in

vrouw Geurts' binnenste kijken, waar een wrange spot leefde: nou, nou! Je zou zeggen: koek en ei. 't Mens moest het eens weten. Vrijen met dat geraffineerde spook van de Blikken Dominee en nu zo met z'n vrouw! Honderden mensen wisten het. Eén wist het niet: Lien. ‘En als jij het zelf tegen haar zegt en ook precies hoe de vork aan de steel zit, dan deert het haar niet. Jullie houden toch van elkaar! Nou dan?’ Dat was weer Jobs advies. Gisteravond hadden ze het er lang en breed over gehad.

Maar...

Jaap wist meer dan vrouw Geurts, dan Job en de ruim honderd mensen die elkaar net nieuwtje door hadden gegeven. Die wisten alleen van dat onschuldig stilstaan in het Dalemse bosje. Jaap wist meer. Veel meer! Het was en bleef hem het grote raadsel. Hoe kon hij er toe komen? Hoe kon het bestaan. Hij hield van Lien. Absoluut! Hij hoefde heus niet te twijfelen. En toch trok hem die Dirkje zo heftig aan, dat hij...

Och! Op de keper beschouwd: een enkel zoentje. Een beetje geflirt. Maar waaróm? Omdat ze mooier is dan Lien? Hartelijker? Toeschietelijker? Onzin, want dat is ze niet. Wel ánders. Bijna tegengesteld anders. Maar niet mooier. Het is zo maar ontstaan, toen Lien ziek was en zij de huishouding deed. Ze hadden er een punt achter gezet. Dirkje net zo goed als hij. Maar dat het gebeurd was! En dat hij zo'n slappe stumper was! Er zijn toch duizenden mannen die in zo'n geval ongenaakbaar bleven voor de verleiding. Want ze had hem wel verleid. Ze stemde dat nog eens een keer zelf toe.

Het was er vanochtend beslist het ogenblik niet voor om zo met zichzelf en zijn gepieker bezig te blijven. Als er zo'n mooie, bloeiende dag te wachten staat! Trouwens, Dirkje heeft zichzelf veilig opgeborgen in Rotterdam. Ze is netjes afscheid wezen nemen. Ze moest hoognodig Het Stadje uit, zei ze. Ze moest wat van de wereld zien en ze had nu de kans. In de enorme grossierderij van meneer De Vries mocht ze het textielvak grondig komen leren. Dat was óók heel wat waard.

Maar dat wás het niet. O nee! Dat voelde Jaap wel aan. Dat mooie, lieve kind, dat hem dan had verleid, was er zelf de dupe van geworden. Hij had een stuk van dat leven bedorven, met zijn zwak en zelfzuchtig toegeven. Wat bij hem een zondig spel was geweest, een toegeven aan een verboden lust, was bij haar diep in het hart terechtgekomen. En ze had zich groter betoond dan hij. ‘Ik ga weg’, zei ze, ‘voor er iets onherroepelijks gebeurt. Voor mij is er maar één man, dat ben jij. En jij bent getrouwd. Dat is mijn straf. O, ik zou dwars tegen heel de wereld in willen gaan, tegen vader en moeder en al de mensen. Maar het mág niet. Het is zonde voor God en gemeen tegenover Lien.’

Zover was het bij hem niet gekomen. Bij hem was het alleen maar een

lust geweest, een begeren. Een toegeven aan de drang om zo'n mooi gewillig vrouwmensje in zijn armen te nemen, telkens weer gevolgd door iets dat je spijt kunt noemen, terwijl je wist het niet te zullen laten. Tot... ja, hij had het toch maar gelaten! Tóch! Hij was immers een gevoelsmens. Een man met een week hart. En toen hij Dirkje met zijn kind in haar armen in de kerk zag komen, terwijl Lien naast hem zat, en even later het kind van haar overnam om het naar oud gebruik ten doop te houden, toen wás hij er. Toen zág hij het als werkelijke zonde. Niet meer als een, nu ja, een zwakheidje. En samen hebben hij en zij een stevige streep gezet: nóóit meer! En dat is gelukt.

'Wat héb je toch?' Lien vroeg het een beetje kriebelig. Ze was wel wat van hem gewend, als hij soms met een deel van zijn roman in de knoop zat en haar nauwelijks opmerkte. 'Zit je over de brief te dubben?'

'Welnee. Die brief, dat zit wel goed.'

'Maar wat is er dan?'

'Niks!' Hij dwong zich om wat luidruchtig tegen Hermpje te doen, wat gezichten te trekken en met zijn vinger onder Hermpjes oortje te kriebelen. Hermpje kon al lachen, dachten ze. Maar even later wás het er weer. 't Was gelukt! Natuurlijk! Dirkje had het zekere voor het onzekere genomen en was Het Stadje uitgegaan. Als...

'Laat me de brief nog eens zien.'

Hij had hem in zijn portefeuille.

'Mooi, zo'n gemeentewapen!' Lien bekeek het met een scheef hoofd. 'En ik vind het ontzettend leuk, dat ze aan je gedacht hebben. Dat is echt een beetje erkenning. Ga je vanochtend al?'

'Dat is wel de bedoeling.'

'Moet je je wel even netjes kleden. Ik heb die heer Hendriks pas nog gezien. Op en top een gentleman.' Ze wist, dat Jaap graag zo maar in een broek en een trui rondliep. Het enige bohémienachtige dat hem in haar oog sierde. Verder bleef hij voor haar de ijverige klerk, die geen rekeningen maar romans schreef.

Tegen tien uur keek ze hem na, bleef even in de deur staan. Wat een ochtend! De zon schaduwde in hun smalle straat, maar boven de huizen blonk ze in het helderst denkbare blauw. 'Azuur,' zei ze om dichterlijk te zijn. En dan achter het huis! Dat was gewoon een paradijs. Ze ging voor het raam in de achterkamer staan. Jaap had de vaat nog gedaan en de keuken opgeruimd, voor hij ging. Zij had Hermpje geholpen. Nu had ze de tijd. Want wat was er in haar huisje te doen? Alles even keurig en klein. Ja, wat had ze te doen? Lezen? De nieuwe roman van Job? Ze vond er niks aan. Wilde dat natuurlijk niet zeggen. Die lui schreven maar. Allemaal boeken vol seks en een zelf gecreëerde god, die niets wezenlijks

had. Wanhopige gevallen vol narigheid. Ze had gehoord, dat ze beter over narigheid en rottigheid kunnen schrijven dan over de mooie dingen van het leven. Gisteravond zei Job nog: ‘Over een normaal goed huwelijk is niets zinnigs te schrijven. Dat zou de saaiheid zelf worden.’

Ze onttrok zich aan deze gedachten om naar de tuinen te kijken. Hun tuin en die van Chieleke. Vier bomen in volle bloei en tegen Chielekes huis al schuchter het tere roze van de perzik. ‘Veel te vroeg’, kritiseerde Chieleke gisteren nog, ‘maar 't is ook zo'n beschut plekje.’

Dat was wel zo. Van uit haar raam gezien links de sombere muur van de kerk, met de twee ijzeren ramen. Voor 't ene raam een pereboom. Recht voor haar Chielekes huis, de bazar. Een huis helemaal op de negotie ingesteld, bijna geen fatsoenlijke woonruimte over. En rechts, voorzichtig afhellend naar de stinksloot, aan de overkant de Wal met de hoge, beschuttende bomen, waar het groene waas de donkere wintertakken ging omkleden.

Nu zou Jaap wel al in het Stadhuis zijn. Een fijne opdracht! Soms dacht ze, dat de mensen in Het Stadje hen, de vreemdelingen, niet eens opmerkten. Chieleke dan uitgezonderd, die een soort vaderlijke vriend was geworden. Dirkje! Chô, Dittie! Ze had schoon gelijk, dat ze uit Het Stadje was gegaan en onder het strenge regime van haar vader weg. Dat was me toch een leven voor de jongelui van Chielekes kerk! Altijd maar weer: nee, dat dóen wij niet. Dat zoekt de wéreld! Ze zat nu fijn in Rotterdam.

Liens gezicht werd ernstig. Ze keerde zich van het raam met het mooie uitzicht, ging in de voorkamer op de bank zitten. En heus niet voor het eerst kwam de verveling. Ze wilde er niet aan toegeven, want ze vond het zelf veel te onredelijk. Toch was dat onredelijke gevoel er telkens opnieuw. Ze probeerde zich dan weer voor te stellen hoe ongelooflijk blij ze was geweest, toen ze eenmaal goed en wel met Jaap in dit huisje woonde. Helemaal alleen met Jaap. Helemaal alleen voor elkaar op de wereld. En mocht ze dan nu, nu Hermpje nog maar een paar weken oud was, zich al gaan vervelen? Tante An leraarde: een intelligent mens verveelt zich nooit. Die kan lezen, die kan muziek maken, die zorgt in een kring te verkeren waar een gesprek mogelijk is. Mooi gezegd! Als je in Zeist woont. Als je naar een concert kunt, of naar de schouwburg, als je kennissen hebt van je eigen plan. Maar hier? En hoe ze ook probeerde om het allerergste weg te duwen, het lukte bijna niet meer. Ze stond op, stampte met haar voet op de grond. Ze wílde er niet over gaan tobben. Maar het liet haar niet los. Verleden jaar wist ze reeds dat aan haar dure zanglessen een einde zou komen als ze getrouwd zouden zijn. Maar over het spijtige gevoel dat ze toen had, was ze al heen. Ze had er toch Jaap voor in de plaats gekregen. Ze zou altijd bij Jaap zijn. Samen zouden ze

hun leven van getrouwde mensen leiden. Wat kon daarbij vergeleken in de schaduw staan? En nu was ze vrouw en moeder. Nu had ze haar eigen huis, haar eigen meubeltjes. En... ja, én de verveling! Hoe bestaat het! Jaap moet haar ook niet zo verwennen. Als hij de vaat niet had gedaan en de keuken opgeruimd! Allemaal bij zijn tante geleerd. Die had een huishen van hem gemaakt. Ze vond het eerst lief van Jaap: zo zorgzaam en ze bewonderde zijn handigheid. Hij kon alles beter dan zij. Maar in haar trouwen had ze heus wel bijgeleerd en het was beter dat ze met Jaap afsprak, dat hij zich niet meer met het huishoudelijke zou bemoeien. Ze moest wat te doen hebben. Breien? Haken? Wat maken voor Hermpje? Ze was nu eenmaal niet handig en ze hield niet van handwerken. Als ze maar...! Dat kon ze toch wel gaan dóen? Ze was geen beginnelingetje meer. En mevrouw Keldermans had gezegd: 'Als je dan asjeblieft maar dagelijks blijft oefenen. Zonde van je stem om die weer vast te laten roesten. Er komt misschien nog eens een kans. Wie weet.' Ze had het eigenlijk zo half en half aan haar lerares beloofd. Ze zou het doen. Maar hun wittebroodsweken en daarna haar ziekte! Er was niets van gekomen. Zóu ze?

Ze ging rechtop staan, plantte haar duimen in haar flanken en haalde model adem. Haar longen vulden zich, haar borst zette uit. Fijntjes op een nasaal gehouden toon, neuriede ze een melodietje en even later straalde haar stem voluit door de kamer.

'Hoor nóu eens,' zei vrouw Geurts tegen het knechtje van bakker Van Dijk, die juist bij haar aan de deur stond. 'Ze krijgt het of ze heeft het.' Natuurlijk had Lien al wel eens vaker gezongen. Maar nu stond haar besluit opeens vast: ze ging op haar eigen houtje weer serieus studeren. Misschien... misschien? Wie weet!

Hoofdstuk 3

'ALS U IETS WILT PUBLICEREN OVER ONZE STAD...' - STADSSECRETARIS Hendriks hield zijn wijsvinger tegen zijn neus, vervolgde, terwijl zijn hoofd goedkeurend knikte - 'dan gaat u naar meester G.G.' Toen glimlachte hij zó geheimzinnig, dat het wel indruk moest maken. Jaap voelde, dat van hem verwacht werd: 'G.G.?' Maar hij uitte zijn onkunde niet. Daarom vroeg Hendriks: 'Kent u hem?'

'Nee, dat niet.' Hendriks was zo'n uitgesproken magistraats-ambtenaar en zich zo bewust van zijn waarde, dat Jaap enige weerzin voelde.

De kamer van het oude Stadhuis, achter de deur met het geëmailleerde naamplaatje: secretaris, was waardig in oude stijl gemeubileerd. Hendriks

zat heel de dag in een ongemakkelijke renaissancestoel achter een zware eiken tafel, die zeker nog van voor de gouden eeuw was. Hij was een verzot liefhebber van alles wat oud en ongemakkelijk was, al had hij zijn stoel ook met mollige kussens in de stadskleuren wat milder voor zijn niet te vleselijk lichaam gestemd. Een gentleman wist hij zichzelf en zo'n volksschrijvertje moest het een grote gunst vinden, dat hij hem aanbevolen had om het Gedenkboek samen te stellen, dat ter gelegenheid van het feit dat Het Stadje vijfhonderd jaar geleden van Philips de Goede stadsrechten had verkregen, verschijnen zou.

Jaap had gisteravond het vererend verzoek op fraai gemeentepapier, voorzien van het Stadswapen in kleur, ontvangen. Daarom was hij nu hier. En hij moest heus niet denken dat meneer de secretaris tijd in overvloed had om hem de nodige gegevens te verschaffen. ‘Trouwens’, begon Hendriks weer, ‘wat meester G.G. niet weet van de voorgeschiedenis en de eigenlijke historie van onze stad, is de moeite ook niet waard. Wend u tot hem. U kunt mijn naam gebruiken. Hij zal u ter wille zijn.’

Meneer Hendriks strekte zijn hand naar het belkoord, dat achter hem tegen de wand hing, keek Jaap met een welwillende grijns aan. ‘Ik zal Nol bellen, dat hij u uitlaat. B. en W. verlangen natuurlijk inzage van uw werk.’ De bel klonk ergens verweg achter dikke binnenmuren. Nol verscheen en kreeg het verzoek meneer Van Helst uit te laten. Het hoofd van de secretaris neeg en zijn hand tastte alweer naar de stukken, die in keurige orde op de tafel gerangschikt, wachtten op afdoening.

Jaap stak het Marktplein over, rechtstreeks naar ‘Het Wapen’, dat prijkte op de Kade juist voor de aanlegsteiger van de veerboot en van de ‘Minister’, de grote boot die rechtstreeks op Rotterdam voer.

Hij kwam nog al eens in ‘Het Wapen’. Niet zozeer om te drinken, hij was een matig man, maar voor de gezelligheid en vooral omdat Job Keller, de veel gelezen romancier, er zijn tweede tehuis had. Diens eerste was het witte motorjacht, de ‘Salamander’, waarmee hij de Zeeuwse en Zuidhollandse wateren doorkruiste.

Job zát er. Was weer voor enkele weken of misschien maar voor een paar dagen present. Ze hadden elkaar gisteren al ontmoet en een heel gesprek gehad over het praatje, dat in Het Stadje rondging over Jaap en dat knappe ding van de Blikken Dominee.

Jaap hoopte maar dat hij er weer niet over begon. Het zat hem dwars genoeg. ‘Weet jij’, vroeg hij, toen dikke Frans hem een kop koffie had gebracht, ‘wie meester G.G. is?’ ‘Asjeblieft!’ Job liet zijn sproetenkop met het vlammend rode haar vele malen op en neer gaan. ‘Dat is het gepensioneerde hoofd van de oude openbare school. Wat moet je van hem?’

Jaap liet de gemeentebrief zien.

‘Verdraaid jong, dat is mooi werk. Ja, die G.G.! Die kun je daar niet bij missen. Weet je...’ Hij zette zich gemakkelijk, krabde eens aan zijn wenkbrauw, streek zijn hand door het haar, ‘die G.G. is hier al van vlak na de eerste oorlog. Toen was er een flinke openbare school, waarvan hij hoofd was...’

‘O, dus een onderwijzer?’

‘Ja, wat dacht je? Een advocaat?’

Ja, dat had Jaap wel gedacht. Maar dat deed er verder niet toe. Job bekeek de brief nog eens van alle kanten. Er stond niet zo veel in, maar wel voldoende om Jaap er mee geluk te wensen.

‘De openbare school?’ vroeg Jaap.

‘Die is er gewéést. Overvleugeld door de christelijke. Dat is op zoveel plaatsen het geval. Vooral na de gelijkstelling. Dat weet je toch. Toen kostte het geen geld meer.’

't Gesprek ging met horten en stoten. Voor de gezelligheid accepteerde Jaap een borrel van Job. Jaap was niet meer zo'n fervent geheelonthouder als vóór zijn huwelijk. Bij zijn tante Nel kwam vroeger nooit sterke drank in huis. Er kleefden zo veel gevaren aan, zei ze. Daarvan was oom Gert een duidelijk voorbeeld. Maar bij Lien thuis werd gewoon matig en zeker niet geregeld gedronken en nu ze getrouwd waren moest Jaap zich toch ook wat schikken naar die gewoonte. Drank hoort nu eenmaal bij gezelligheid, zei ze. 't Gaf Jaap allengs meer en meer de overtuiging dat het een goede zaak was je met een beetje alcohol wat op te peppen. ‘Ik ken G.G. heel goed’, deelde Job mee en stelde voor: ‘We kunnen er samen wel even naar toe gaan. Hij woont in 't Juweeltje.’

‘'t Juweeltje?’

‘Een bedenksel van hem zelf. Kom!’ Job had altijd de leiding. Dat zat in hem. Jaap was meer een meegaand mens. Velen vonden hem zelfs aan de slappe kant. Dat was al min of meer bewezen door zijn ‘gedwongen’ huwelijk, terwijl hij toch voornemens was om predikant te worden en dus toch wel een voorbeeld diende te zijn.

Maar ditmaal nam Jaap de leiding. Hij keek op zijn horloge en zei: ‘'t Is te laat. We gaan vanmiddag.’ Hij stond op, vroeg of Job nog even meeging naar Lien.

Nog voor de beide vrienden de voordeur van het huisje hadden bereikt, hoorden ze Liens zang. Job bleef er even voor stilstaan. ‘Wat een stem!’ prees hij. ‘Is er geen kans op dat ze doorgaat?’ Jaap had de voordeur al geopend en midden in een fraaie uithaal ging Lien over in de totaal overbodige vraag: ‘Zo, zíjn jullie daar eindelijk?’ Ze was druk in de keuken bezig.

Lien was een vrouw ‘het aanzien meer dan waard’. Meer moet je maar niet van een vrouw zeggen in je roman, onderwees Job. Want de mannen zijn het nu eenmaal niet eens over de schoonheid van een vrouw. Dan kan ieder zich zijn ideaalbeeld vormen en meer dan gewone sympathie voor zijn heldin opvatten. ‘Als ik Lien persé moest beschrijven, zou ik beginnen met haar volmaakte huid, zonder vlek of rimpel. Dan haar jonge, fier-zachte vormen, werkelijk van top tot teen; misschien even haar handen, maar zeer zeker haar ogen: spiegels van de ziel, o ja, maar niet minder glanspunten vol zeer aardse beloften en ten laatste de vracht van haar golvend blonde haar, dat voor Eva de mantel der liefde is geweest voor God haar rokken van vellen aantoog.’

Zo'n kletser was Job. En Lien, die het hoorde - want hij stak een deel van zijn bekende oratie weer af in de gang - kaatste terug: ‘Ik begrijp niet dat er ook maar één zinnige bladzij in jouw boeken staat, ouderwetse zwammer.’

‘Geeft niet. Als ik maar mag blijven eten. Ik meen dat ik zoete appelen en gehakt ruik. In Beieren zeggen ze: ‘Eine Fürstenmahlzeit.’ Hij liep de keuken in, lichtte het deksel van een van de pannen, snoof de weldoende geur van de zeldzaam wordende bloemees op. Je kocht ze nergens meer, maar in hun tuin stond nog zo'n oude, veeltakkige, rijkbloeiende boom en Lien had er vorige herfst - eigenlijk had Dirkje het gedaan - kilo's van gedroogd.

‘Er hoort een pils bij, man,’ onderwees hij Jaap. ‘Heb je ze in huis? Anders ga ik even heen en weer naar Frans.’

Het werd een vorstelijke maaltijd, vooral om het genoegen waarmee Job at.

Wat is hij toch lelijk en charmant, dacht Lien terwijl ze naar zijn onbehouwen kop keek met het felle rode haar, de sproeten, maar ook de alle ruigheid doen vergetende ogen. Klare kristallen, wisselend bij iedere emotie.

‘Is Tony al geweest?’ vroeg ze. 't Was bekend, dat de dochter van de loco-burgemeester nogal wat intiem met Job omging. Vrouw Geurts weerde wel zoveel mogelijk het geroddel daarover uit haar gesproken nieuwsblad - je moest mensen als Vroegop, de machtige man in het moderne villaatje aan het Marktplein heus wel ontzien. Toch gingen er kleine verhaaltjes over de kraamverzorgster - dat wás Tony en een allround gediplomeerde - en de schrijver, waarvan in Het Stadje weinig gelezen, doch veel verteld werd.

‘Nog niet. Nee!’ Jobs gezicht versomberde even. Hij hield vork en mes stil boven zijn bord, keek beurtelings naar Lien en Jaap. ‘Dat is een fijn mens. Weet je dat wel? Een rijke geest.’ Ineens anders van toon: ‘Jullie

gelooft toch het geroddel niet?'

Jaap besloot om het maar te zeggen, dan kon Job erop af als het gelogen was. 'Frans heeft ze de vorige keer toen je hier lag om half drie 's ochtends bij je van boord zien komen.'

'Frans? Dat valt me van hem tegen. Zo'n goeie vriend. Weet je...?' Maar hij schudde zijn hoofd, wilde er blijkbaar niet over praten. 'We gaan verder,' zei hij en gaf het voorbeeld door ijverig toe te tasten en te genieten van het geurige maal.

Na het eten ging Lien naar boven om Hermpje te helpen. Jaap en Job deden de vaat, gingen daarna in de makkelijke stoelen wat zitten zwijgen om elkaar niet in het voortreffelijke dutje te storen. Tegen drie uur had Lien de thee klaar. Toen kwam Job toch even op Tony terug. 'Ik zal het jullie maar zeggen. Het is al meer dan een half jaar. Ik zou er met niemand over praten. Het is wel geen geheim, maar je voelt zo maar aan, dat ze het niet prettig zou vinden als ze wist dat jullie het weten. Maar wij zijn zo eigen aan elkaar. Zij...' Nog duidelijk de aarzeling. Jaap zei: 'Hoeft helemaal niet. Als je liever... We hebben er uiteindelijk niks mee te maken.'

'Jawel. Ik wil het zeggen. 't Zal me opluchten en ik doe er haar geen ondienst mee. Ze heeft gedichten geschreven. Góed ook.'

Dat was werkelijk nieuws. Hij zag aan hun gezichten dat ze zich verbaasden.

'Mooi!' ging hij verder. 'Ze is er mee bij mij gekomen. Ik heb je al eens een keer wat gezegd, Jaap.'

Jaap wist, waarop hij doelde. Dirkje had toen over Tony gesmaald, dat die 's nachts bij die 'lelijke sproetenkop' aan boord kwam. Jaap, in zijn streven om eerlijk man te zijn en ook gedreven door zijn vriendschap, had hem gewaarschuwd. Zo iets kon je hier beslist niet doen. En dan de dochter van zo'n man als Vroegop. Job had toen al iets losgelaten over Tony's schrijverij, maar het woord gedichten niet gebruikt. Op zijn niets aan duidelijkheid overlatende wijze had hij gezegd: 'Als ze maagd was voor ze bij mij aan boord kwam, dan was ze het nóg toen ik haar uitliet.' Jaap vond dat toen wat te cru gezegd, maar zo wás Job nu eenmaal. Hij vestigde duidelijk de indruk, dat hij voor al dat geklets en geroddel geen goed woord over had. Hij leefde zijn eigen leven, los van conventie, maar wel op een in eigen oog verantwoorde wijze.

Beiden, Lien en Jaap, meenden op te merken dat hij nu minder zeker was nu Lien naar Tony had geïnformeerd. 't Kon verbeelding zijn, maar toen Jaap en Job tegen half vier op weg waren naar ''t Juweeltje', kwam Job op een voor hem vreemde manier los. Ze waren juist de Landpoort uit, de nog aardig intact zijnde oude vestingpoort, waar de verkeers-

weg omheen geleid was. ‘Ik zit er mee!’ zei Job en bleef staan. Jaap begreep, dat hij op Liens vraag naar Tony terugkwam. ‘Ik ben niet zo'n kei als ik dacht.’

Jaap overwoog of hij wel gerechtigd was zijn mening te zeggen. Hij had zelf immers niet zo'n onberispelijk verleden, wat deze dingen betrof. Toch wilde hij het proberen: ‘Zeg, dat van jou en Tony...’ Maar hij schudde zijn hoofd.

‘Steek maar van wal,’ spoorde Job aan.

Nog aarzelend, maar bij het verder praten meer beslist, begon Jaap: ‘Ik heb je wel eens verteld van oom Gert?’

‘Was dat niet die vrolijke dikzak?’

‘Ja. Die zei een keer: “Je tante heeft gelijk! Laat die rotzooi maar staan.” Hij bedoelde de jenever. Ik keek hem spottend aan. Moest nu uitgerekend hij dat tegen me zeggen? Ik zal niet licht vergeten hoe hij reageerde: “Als ík nou door 't ijs gezakt ben, mag ik dan jóu niet waarschuwen er af te blijven?”’

Job begreep hem wel, maar vond het onzin. ‘Jij bént helemaal niet door het ijs gezakt. Jullie houden van elkaar, jij en Lien. Dat is anders. Wij hebben gefaald. En nog wel twee, drie keer. Ik dacht niet dat ik zo'n stumper was.’

Ze liepen zwijgend voort, totdat ze aan het eind van de grintweg, die vanaf de Landpoort de polder in voert, voor een zijpad rechts stonden, dat naar een grote boomgaard leidde. ‘Hierheen!’ Job stapte snel door in de richting van een wit huis, dat al duidelijk zichtbaar was. ‘'t Juweeltje,’ zei hij. Het paadje eindigde voor een tamelijk brede sloot. Er was een dam door de sloot gelegd, over een gemetselde boog. De dam werd halverwege afgesloten door een ijzeren hek. Job strekte zijn hand uit naar een klink om een smal gedeelte van het hek te openen, maar hij deed dat nog niet. ‘Een paradijsje!’ Dat was wel waar: rijk bloeiende perebomen met ook al een enkele appel. Een wijd gazon op de voorgrond zo glad als een karpet en op een verhevenheid het huis. Het was mooi lenteweer en daarom lag de schoonheid van tuin en boomgaard onder een strak blauwe hemelkoepel. Er was niemand te zien. Job wilde kennelijk nog wat zeggen. ‘Zonde!’ Hij liet de klink los, keek Jaap weer aan. ‘Dat is mij geleerd. Ik zeg: gemeen. We zijn gemeen tegen elkaar geweest. Ik heb nooit over trouwen gedacht. Misschien ben ik toch verliefd op haar geweest. Dat komt als je zo vertrouwelijk met een vrouw wordt.’

‘Je hebt toch niet alléén schuld?’

‘Natuurlijk niet. Maar ik ben onverantwoordelijk stom geweest. Ik denk dat ze het zelf ook zo ziet. Ik lig al drie dagen in de haven. Ze is nog niet geweest. Dat is goed. Maar ik vergeef het me zelf niet.’

Hij hoefde eigenlijk niets te verklaren. Jaap begreep zó wel hoe het gegaan was en ook wel wat Job nu voelde.

Tony was uiterlijk een stijf, trots meisje. Flink en zelfstandig. Helemaal niet het type van een dichteres. ‘Als je niet wilt, dan antwoord je maar niet, maar wat voor sóórt gedichten schrijft ze?’

Er kwam een min of meer spottende trek om Jobs mond en een zelfde glans in zijn ogen: ‘Vroom en erotisch.’

Jaap dacht: dat je zo langs een mens heen kunt zien! Hij had haar met de geboorte van Hermpje en nog dagen daarna ontmoet. Als hij één degelijke jonge vrouw zou moeten noemen, dan was zij het geweest. Degelijk? Heeft dat er mee te maken?

‘Kwam ze vaak bij je aan boord?’

‘Iedere avond. Ze kon dat. Ze had immers haar werk. Zeg, da's waar ook.’ Nu glinsterden zijn ogen en het leek of hij weer de makkelijke mens van altijd was. ‘Lien en Dirkje hebben ons een keer betrapt. Heeft Lien daar niets van gezegd?’

Jaaps hoog opgetrokken wenkbrauwen en het kleine beweeg van zijn hoofd toonden duidelijk dat dat niet het geval was.

‘We hadden hen niet horen aankomen. Ineens de deur open en Lien: “Hallo!” Toen ze weg waren zei Tony: “Nu weet zaterdag mijn broer het ook”.’ Jaap zag dat Job vocht tegen zijn bezorgdheid en zijn zelfverachting, tegen het gewroet in zijn binnenste en probeerde hem te helpen. ‘Eigenlijk, hoe zeg ik het: gewoon menselijk? Als ze nu zelf... ‘Och, hou maar op! Je kunt alles verklaren en vergoelijken. Jij met Dirkje, ik met Tony, maar we moeten goed beseffen dat er honderden kerels zijn die het niet overkomt. En eigenlijk dacht ik dat ik er een van was. Kom, we gaan. A propos: G.G. betekent Gijs Goris. 't Is maar dat je het weet.’

‘En?’ vroeg G.G. toen ze al even gepraat hadden: ‘Waar hebben de heren zin in? Alcohol verfoei ik, dus schenk ik niet. Thee heb ik niet in huis. Wel koffie en...’ Hij stond op, ontsloot een lade in een fraaie mahoniehouten chiffonnière, haalde er een drietal kistjes sigaren uit: licht, middel en zwaar. Terwijl hij zijn gasten liet kiezen, vroeg hij: ‘Weten de heren dat de Hugenoten het roken in deze landen hebben ingevoerd? Ja, de Hugenoten! Merkwaardig dat het roken bij de gereformeerden van alle schakeringen nog steeds zo is ingeburgerd. Maar nu ter zake.’ Jaap vond G.G. een merkwaardig man. Uiterlijk al: slank, een wel wat verweerde, maar toch tevens intelligent-fijne kop, prettige stem en opvallend rustige manieren. Ook de kamer waar hij hen ontvangen had, droeg een eigen stempel: enorm veel boeken, de ene wand helemaal vol van onder tot boven, verder tussen de ramen en onder de venster-

banken. Vooral ook het meubilair boeide hem: smaakvol bijeengezocht uit verschillende stijlen, zonder ook maar een enkel modern fabrieksmeubel. Hij moest rijk zijn, veronderstelde Jaap. Hij liet hem de brief van het gemeentebestuur lezen en vertelde dat hij op introductie van meneer de gemeentesecretaris kwam.

Dat laatste bagatelliseerde meester G.G.: ‘'t Gaat u om de historie van het stukje wereld waarin we leven. Maar eerst koffie!’ Er bleek ergens in het huis nog een vrouw te leven, die op G.G.'s roep door de deur: ‘Jentie, kun je voor koffie zorgen?’ na onbegrijpelijk korte tijd met een welgevuld dienblad binnenkwam?

‘Over kiezen gesproken,’ prees Job, terwijl hij de verschillende eigen gebakken koekjes beschouwde.

‘Ja, Jentie is een kunstenares. 't Verschil tussen haar en de moderne vrouw is dat je ze niet hoort, maar in haar kwaliteiten ruikt en proeft. 't Is goed zo, Jentie,’ prees G.G. en Jaap snoof goedkeurend de geur van de koffie op, die voortreffelijk bij die van het gebak en de sigaren aansloot. Job dacht: ik wou dat ik een borrel had. ‘De streek dateert hier van heel ver in het verleden. De plaats waar mijn huis staat, is waarschijnlijk al sinds de negende eeuw bewoond. We hebben hier laatst Karolingische scherven gevonden. Ik heb er een paar, zal ze u laten zien. Later moet hier alles weer gezonken zijn, want we zitten hier op het laagste punt van het eiland. Ook is het hier geen gewone polder. Eigenlijk een droogmalerij. Pas in 1506 is deze opwas bedijkt en een kwart eeuw later met het eilandje verbonden, waarop Het Stadje ligt. U bent over de grintweg gekomen? Nu, dat is waarschijnlijk de eerste poging geweest van de anderhalve boer die hier toen woonde om de Weele - zo heette de opwas, naar een ondiep watertje - met Het Stadje te verbinden. Het Stadje is oud, daar lees je al van in 't begin van de dertiende eeuw. Ik zal u wat laten zien. Daar kunt u gebruik van maken, meneer Van Helst. Ik moet u dan even alleen laten.’

‘Wat zit die vent hier fijn,’ prees Job. ‘Kerel, wat een pracht leven. Altijd gehad, trouwens. Een jaar of acht geleden hebben ze z'n school gesloten. Er waren nog maar een paar kinderen. Allemaal naar de christelijke en toch... Verdraaid, da's waar ook. Dirkje is bij hem op school geweest. Ze hebben de school niet willen sluiten voor hij gepensioneerd werd.’

‘Daar staat nog een babyvleugel ook,’ wees Jaap.

‘Muzikaal natuurlijk. Dat hóórt bij historie, heb ik wel eens horen beweren. Hij is trouwens voorzitter van de oratoriumvereniging. Ja, en ook een kerkelijk mens. Nou! Jarenlang voorlezer in de Grote Kerk.’ Ze hoorden hem morrelen bij de deur. Job stond op, deed de deur voorzichtig open. G.G. had zijn armen vol.

‘Een hele vracht,’ foeterde hij en deponeerde een paar atlassen, een stel schriften en een bundel oude brieven en kaarten op zijn bureau. G.G. liet zoveel zien en vertelde zoveel, dat het Jaap duizelde. Maar hij kreeg de vrijheid om zo dikwijls te komen als hij maar wilde. Hij kon hier zijn werk zelfs doen. Gerust. ‘Ze hebben mij niet gevraagd, omdat het dan te droog zou worden. U schrijft een vlotte, zelfs mooie stijl. Ik heb iets van u. Kijk maar.’ Hij ging zonder aarzeling naar een bepaalde plaats in zijn boekenwand en haalde Jaaps ‘Geen binnenkamer’ te voorschijn. ‘U kunt op mijn hulp rekenen, meneer. U zult er wel iets levendigs van maken en ik zal u hoeden voor historische afdwalingen.’

Daarna kwam zo maar het gesprek op Chieleke.

‘Een merkwaardig iemand’, prees G.G., ‘maar van origine geen Zeeuw. Een Stichtenaar! Ik ken de oude families uit Het Stadje. Er zit merkwaardig veel Spaans bloed in. Die zwartkoppen met hun vurige ogen. Nou! We zijn hier ook het langst Spaans en rooms gebleven van al de Zeeuwse steden. Maar’... even zweeg hij, doch ging vrolijk verder alsof het hem nog goed deed ook, dat hij de smaad van Het Stadje kon zuiveren door een positiever feit: ‘maar in 1572 blakend Oranjegezind!’

Jaap en Job hadden in hun leven nog niet zo kort bij de historie gezeten en dat geeft ieder poëtisch mens een warm gevoel. De kaarten, de atlassen, zelfs de door meester G.G. minutieus volgeschreven cahiers, gaven samen nog niet zo intens het interessante van de historie aan, als G.G. zelf. Hij keek hen beurtelings aan, gebaarde voorzichtig met zijn handen en onderlijnde zijn mededelingen met zó'n mimiek, dat het verleden waardevol werd voor nu. ‘Nee, meneer Van Helst. Uw huiseigenaar is een Stichtersman. Tijdens Floris V zongen ze: “Wie ghy syt, vrou oft man hoet u voor de Stichtersman.” Gekheid! Ik mag onze Blikken dominee wel. Zijn vrouw! Moe-Marthe! Die is van haver tot gort een Zeeuwse. 's Even kijken.’ Hij hoefde niet lang in zijn schriften te zoeken. ‘Hier heb ik het al: Bout Krijnsen.’ Hij keek op van het geschrevene, met een prettig lachje in zijn ogen: ‘Ze waren vroeger ook slordig, want de man heette Boudewienus. Maar goed. Dat was de eerste molenaar op de Walmolen. Ze zeggen nu Oliemolen. Die Krijnsens zijn een machtige familie geweest. In 1731 heeft die Boudewienus de molen laten bouwen. Moet dus al een vermogend man zijn geweest. In de Franse tijd is de laatste Krijnsen van die stam gestorven, die alleen een dochter achterliet. En die is getrouwd met een zekere Dirk of Driekus Machiel Vermeulen. U zou daar een prachtig verhaal over kunnen schrijven.’ Hij wees hen beiden met zo goed als één hoofdknik aan. ‘Ik denk wel eens, als ik in de oude papieren snuffel: ‘'t Is toch altijd hetzelfde geweest met die jonge meisjes. Daar komt me zo'n vuige patriot op een schoen en een

slof uit Utrecht hier de boel op stelten zetten. Dat was vóór de Pruisen de Prins weer op z'n stadhoudersstoel zetten. Een kleermakersgezel was het, richt hier een zogenaamde sociëteit op: ‘Van Ongeneugten Vrij’, 'n duidelijk handgebaar - ‘de statuten en een deel van de notulen zijn nog op het Stadhuis, palmt de erfgename van de laatste Krijnsen in. En dat was die Dirk Machiel Vermeulen, de bet-overgrootvader van Chieleke. Ik denk: ik ga het eens na in de registers van de hervormde kerk en wezenlijk, er waren al twee kinderen voor de jongelui als wettige man en vrouw werden ingeschreven. En dat was pas in 1795. Toen is dus dat “echtpaar” - dit woord werd met zekere verachting benadrukt - “weer in de stad gekomen, gelijk met de Fransen. Zoek toch eens in de historie! Denk je maar in: tijdens de Patriotten en Prinsgezinden komt een jonge “snieder” uit Utrecht hier de boel op stelten zetten. Net als nu stonden de jongeren tegenover de ouderen. Dat Lieve Heiltje Krijnsen wordt verliefd op de jonge idealist. Pa Krijnsen steekt er een stokje voor. Maar de jongelui weten raad: twee keer wordt de oude magistraat met een ongewenst kleinkind opgescheept. Dan komen de Pruisen. Het jonge stel vlucht naar België. In '95 komen ze met de Fransen triomfantelijk terug. Driekus Machiel wordt de grote man en gaat wonen in het huis van zijn schoonvader. Merkwaardig: zijn achter-achterkleinzoon woont er nog: Machiel Vermeulen, onze Blikken Dominee.”

“U had het over Moe-Marthe als een echte Zeeuwse?” vroeg Jaap.

“Nou en of! Een Van Dolderen! Zal waar zijn! Ik vond de naam Van Dolderen zelfs als burgemeester. Ga maar kijken op het Stadhuis. De handelingen van de magistraat zijn wel zes of zeven jaar achtereenvolgens getekend door Izaäk van Dolderen. De tegenwoordige Van Dolderen heet Anthonie. Die is nog eigenaar van een paar mosselbanken ook.” Het bleef gezellig bij de oude schoolmeester, die helemaal niet oud was en wie je de waarde van de historie als het ware af kon lezen. Jaap, die vanwege zijn opvoeding en wetenschappelijke vorming altijd belangstelling had voor de mening van anderen over kerkelijke zaken, vroeg: “Kunt u het verklaren dat Chieleke zo'n aanhang heeft? Er is hier een gereformeerde kerk en de hervormden hebben gereformeerde dominees!” “Nee, dat kan ik niet. 't Zit wel in de mentaliteit van de mensen hier. En het is ook historisch altijd zo geweest. Ze hebben hier in 1773 wel een paar keer gewoon een veldslag in de Grote Kerk geleverd, toen de nieuwe psalmen werden ingevoerd. Je vindt er weinig van in de kerkelijke notulen, maar in de sententies van de schepenrechtbank... Wacht eens even.” Een ander cahier kwam voor de dag en na enig bladeren vond G.G. en las het - om zo te zeggen in de oude spelling - voor: “Frederik Hermanszoon uit de Rozemarijn, beschuldigd van orde-verstoring tijdens de godsdienstoefening op zondag 23 september dezes jaars, waar hij een

boek met de nieuwe psalmberijming naar de preekstoel heeft geworpen en dominee Vercouterens hand heeft geraakt, roepende: houd deze hoerenliederen voor u, tot een boete van...” Nu ja!’

Na de lezing keek G.G. geruime tijd zijn bezoekers aan met een opvallende twinkeling van spot. ‘De volksaard hier is vooruitstrevend wat het materiële betreft. Ga maar eens op de fabriek van Van Dolderen kijken en let maar eens op de moderne winkelinrichting van onze Blikken Dominee. Maar geestelijk, godsdienstig, of misschien beter: religieus, moet het bij het oude blijven. De bijbel en wat daarmee samenhangt kan niet oud en uit de tijd genoeg zijn. Traditie heren.’

Hij belde weer eens en het vrouwtje Jentie verscheen met koffiekan, melkkoker en wat verder diende tot het presenteren van een zelfde traktatie, als reeds genoten was. De kamer vulde zich met gezelligheden. G.G. was zo iemand, die als vanzelf zijn gasten tot rust en aandacht bracht voor hetgeen hemzelf na aan het hart lag. ‘Kijk,’ begon hij weer, toen de goede vrouw, die hen met iets nederigs in haar manier van doen bediend had, weer de kamer uit was, ‘een merkwaardig iets - och, wel niet uitsluitend specifiek voor deze streek, maar toch zeer opvallend zijn de huwelijken. Ik heb daar staten van gemaakt. Ik ben met het jaar 1813 begonnen. Een merkwaardig rustige tijd. Er heerste zelfs enkele decenniën een eensgezindheid die in wezen vreemd is voor de godsdienstige Nederlanders onder elkaar.’ Hij zocht onderwijl het cahier waarin hij zijn gegevens had verwerkt, vond het, hield het open en las hetgeen hij als conclusie aan het eind had genoteerd: ‘Aldus, over anderhalve eeuw uitgestrekt, toont mijn onderzoek dat de families van de grotere landbouwers en veeboeren onderling alle verwant zijn en dat door wederzijdse huwelijksverbintenissen. In deze standen werden de huwelijken bij onderlinge afspraak bij voorkeur door de ouders geregeld. Het wederzijds bezit lijkt mij daarbij zo niet doorslaggevend, dan toch wel van memorabel belang te zijn geweest. Men krijgt heus niet de indruk dat deze huwelijken minder gelukkig waren dan die uit de geringere standen, waarbij de in ons oog meer acceptabele motieven een rol hebben gespeeld, hetgeen onder andere blijkt uit het groot aantal zogenaamd gedwongen huwelijken.’

‘En nu’, hij legde zijn cahier op tafel, keek geamuseerd zijn bezoekers beurtelings aan, ‘ben ik zelf min of meer betrokken bij een huwelijks-kwestie. Men zou kunnen zeggen, dat men mij wil bevorderen tot “hijliksmakelaer” zoals het in oude geschriften heet. En ik ben min of meer blij, dat u op het ogenblik mijn gast bent, meneer Keller. U speelt namelijk een bepaalde rol in dit bepaald geval.’

Job keek met grote ogen. ‘Ik?’

‘Zeer zeker. U benadeelt, pardon -’ de oude schoolmeester maakte een

buiging - ‘geheel te goeder trouw, neem ik aan, - in belangrijke mate de huwelijkskansen van een zeer verdienstelijke dochter uit onze samenleving.’

Job sloeg zijn beide handen op zijn dijen, dat het klapte. ‘Onze Tony?’ G.G. knikte. Prees, met een klank in zijn stem, die niet vrij van ironie was: ‘Uw opmerkingsgave siert uw intellect. Het betreft inderdaad mejuffrouw Anthonia Vroegop.’

't Was duidelijk, dat G.G. expres wat formeel-deftig gesproken had, want tegelijk met het verdwijnen van de kwasi-ernstige trek uit zijn gezicht, veranderde tevens zijn stem. Heel gewoon ging hij verder: ‘Nelis Overwater. Da's de huwelijkskandidaat. De jonge man kont wekelijks een paar maal hier. Ik geef hem Franse les in verband met zijn handelsrelaties met Waalse paardenkopers. Hij helpt mij met mijn bomen. De knaap zit diep in de put. Ja, ja! Die Anthonia is een hele dame en Nelis is zo'n echte fijne boer. 'n Knappe vent. Een goed stel hersens en heus heel wat meer ontbolsterd dan z'n vader. Toch in de beste, maar in dit geval ook lastigste zin; boer! Ik mag natuurlijk niet zo maar zijn confidenties openbaar maken.’

Jaap en Job keken elkaar eens aan. Waar ging dit alles heen? En wat stadhuis-deftig-achtig praatte hun gastheer! Zelfs nu hij zijn eerste formele toon had verwisseld voor een meer gewone, bleef dat bijna beschuldigende in zijn stem doorklinken.

‘Toch ben ik wel benieuwd meneer, naar mijn aandeel in de zorgen van Nelis en de huwelijkskansen van Tony.’

‘Daarom zal ik tenminste íets van de zaak zeggen. Nelis en Anthonia, dat stond vroeger vast. De Overwaters en de Vroegoppen zijn de rijkste boeren. Ook mensen van meerdere ontwikkeling. Maar kerkelijk dwars tegenover elkaar. De Overwaters zijn Chieleïsten en de Vroegoppen gereformeerden. Dat is heel moeilijk te overbruggen. Maar, wacht eens!’ Zou er weer een cahier komen? Gelukkig niet. Het werd de tweede stemverandering. Bijna guitig speelde de oude schoolvos de rol van zijn leerling-vriend, Nelis: ‘Kiek meester, al van de schole af plaegden ze ons. Ze schreven op de schutting: Nelis vrijt met Tony. En ik 'ebbe fleejaere nog Wilnisse kermis met 'r 'ehouwe. En tuus vonden ze et goed. En noe zeit vaeder: je kan ze nie meer vertrouwe. 't Is geen stiel, dat ze snachs bij zo'n vreemde vent op de schuute komp.’

Job overwoog of hij erop in zou gaan. Eigenlijk wilde hij het niet. Bovendien was hij gebonden. Hij kon tegen G.G. niet zeggen, wat hij Jaap gezegd had.

‘Kijk, meneer Goris, als het alleen mij betrof, dan zou ik zelfs geen poging doen om me te verontschuldigen. Want reken erop, dat het mij geen lor scheelt wat Het Stadje omtrent mij kletst. Maar om Tony, dan toch

een klein verklarinkje. Dat is een keer geweest. Ze was bij een van de vissersvrouwen geroepen. Hoe laat het was, weet ik zo net niet. Het was zo'n mooie mistnacht. Ik had mijn pijp opgestoken en liep over de dijk. Ik kwam gelijk met haar op de Kade. We stonden wat te praten. Ze zei: ik ga naar huis, heb zin in de koffie. Ik zei: kom mee - ze is meegegaan en...'

G.G. onderbrak hem: 'Ho nu eens. Ik ben geen officier van justitie. Ik heb er niets mee te maken, maar stom is het. Als ze dan Tony tegen half drie van je schuit zien komen, nou, dan neem ik het niemand kwalijk dat hij er het zijne van denkt. En nu moeten we oppassen, dat we niet boos op elkaar worden. Ik zou heel de wereld wel willen waarschuwen: wacht u voor de schijn des kwaads. Ik geloof dat dat nog bijbels is ook.' Nee, ze werden niet boos, al was het gesprek wat heftig geworden. Jaap en G.G. spraken nader af over de manier waarop ze de gemeentelijke opdracht tot uitvoer zouden brengen. G.G. liet hen uit, tot aan het hek over de dam in de sloot. Job drukte hem hartelijk de hand en het laatste was het stereotiepe: 'Tot ziens.'

't Begon al te schemeren toen Jaap en Job ''t Juweeltje' verlieten. 'Hij heeft de naam natuurlijk ontleend aan de Weele, zoals het hier vroeger heette,' veronderstelde Job. 'Wat een kerel! Ik ga er nóg eens heen.' 'Moet je doen.'

Job keek zijn vriend met een vraag in de ogen aan. Wat meende hij met die bepaalde klank in zijn stem?

Ze waren al op het Marktplein. Jaap zei: 'Als het in de wereld ongeveer zo blijft als nu, dan leest ergens een ouwe schoolmeester in het jaar tweeduizend-vier-en-tachtig: "Ene zekere Job Keller, geen Zeeuw van geboorte, heeft zich in onze stad gevestigd en is in het huwelijk getreden met Antonia..."'

'Nou zeg!' Job stapte stevig door. Jaaps grapje viel wat bizar uit. Daar was trouwens de zaak veel te ernstig voor.

Hoofdstuk 4

LIEN WAS ER NOG NIET PRECIES ACHTER WELKE ZAKEN MANUEL DE JOOD dreef, die juist aan de andere kant van Chielekes kerk woonde. Zijn winkel was somber, zoals trouwens de meeste antiekzaken zijn. Ook een slordige winkel. Lien en Jaap hadden er een mooie Friese klok gekocht, die tussen de ramen in de voorkamer hing. Manuel repareerde klokken. Vooral oude uurwerken was zijn specialiteit. Soms, als hij van zijn reis over het eiland of ook wel als hij met de boot uit Brabant of Holland

terugkeerde, torste hij een of andere oude tijdmeter, die zijn loop gestaakt had, doch volgens Manuel nog bij lange na niet volbracht. Waar hij de klok kocht, volgde hij Salomo's advies en zei dat het een kwaad ding was, maar onderweg hield hij een gesprek met zijn aanwinst: jou ouwe deugniet! Als je nu een eeuw achter elkaar gelopen hebt, dan kan er toch nog wel een eeuwtje bij. Ik zal eens in je ingewanden kijken, wat eraan schort.

Naast zijn voordeur had hij een stevige spijker in een van de muurvoegen geslagen. Want soms deed hij zijn werk liever bij het volle daglicht, dan in zijn bedompte winkel. Daaraan hing hij dan de patiënt. Hij kon dan staande, zonder bukken, de gang van zaken in het klokkeningewand bekijken. Zo was hij ook nu bezig. En dat trok altijd de belangstelling van de buurtbewoonsters, die evenmin als Lien veel te doen hadden in hun kleine huisjes als de man naar zijn werk en de kinderen naar school waren.

En dan vooral op een ochtend als nu. 't Was volop voorjaar. Je kreeg er de kriebel van in je benen. Je zou er zo wel uit willen vliegen. Dergelijke aandriften moesten beteugeld en een uitstapje in de schemerige straat was en bleef slechts een povere tegemoetkoming. Doch als Manuel bezig was, gaf dat niet weinig soelaas. Je kon dan gezellig bij elkaar gaan staan en terwijl Manuel stofte en oliede, soms zelfs met een tangetje in het uurwerk morrelde, je hart eens luchten.

Lien was boven op haar slaapkamer bezig. Het raam hoog opgeschoven, de gordijnen helemaal opzij. De zon kon binnenkomen. Ze zong. Hermpje was wat lastig en krijste nu en dan. Jaap was naar meester G.G. in ‘'t Juweeltje’. Ze stak haar hoofd buiten het raam en zag de buurtgezelligheid. Vrouw Geurts voerde het hoogste woord. Altijd trouwens. Lien vond het wel een boeiend tafereel: de oude man met zijn apostelkop, volledig met baard en al, de klok en de buurvrouwen eromheen. Je zou het uitschilderen. Maar ze moest voort, trok haar hoofd terug en begon ijverig aan de grote beurt waarop de slaapkamer recht had. Eerst neuriënd, maar weldra aanzwellend, zong ze vlugge loopjes tot onwaarschijnlijke hoogten.

De gesprekken bij Manuel vielen stil. De ogen richtten zich naar het open raam.

Vrouw Geurts verbrak de stilte: ‘Welja mens, zing je gram maar weg. Da's ook een manier.’

Manuel keek over zijn bril zijn buurvrouw wat eigenaardig aan. Hij wist waarop ze doelde. De andere vrouwen wisten dat ook. ‘'t Mooiste is, dat die meid er nog aan huis komt. Zondag nog. Ze is de zondag over geweest. Jullie weten toch wel dat Chieleke er een eind aan gemaakt heeft?’ Nee, dat wisten ze niet. ‘Asjeblieft: jij Het Stadje uit’, zei hij,

‘slons!’ Ze heeft tranen met tuiten gehuild. Maar niks hoor. Ze is dan nou in Rotterdam. Winkeljuffrouw.’

Die laatste woorden bereikten Lien juist in de adempauze tussen twee gamma's. Had ze er maar geen acht op geslagen! Maar het is soms of een woord, een kort zinnetje of de klank waarmee het geuit wordt, je treft. Lien luisterde. ‘En toen die meid wegging, stonden ze samen weer op de stoep, alsof het de grootste vrienden waren. En toen 't mens ziek op bed lag van d'r kind, liep de smeerpijp met die meid te vrijen in het park. En allemaal weten ze het. Maar het mens zelf schijnt het niet te weten. Of ze is er blind voor. Je kan gerust medelijden met d'r hebben. Kwaad is ze niet. Een beetje raar, zoals dat meer voorkomt bij dat soort. Maar kwaad, nee!’

Lien stond met grote ogen, de hand aan haar kin, het gezicht in verbazing omhoog. Dus...?

Beneden ging het voort. Soms een andere stem, maar dan altijd weer vrouw Geurts. ‘Als die vent bij Chieleke in de winkel kwam, dan nam die meid hem mee naar boven, naar d'r eigen kamer. Dat heb Neel van Toon van Dolderen zelf gezien. Nou, wat denk je dáár van? Chieleke was er blind voor. Maar zijn ogen zijn geopend. En je zou bijna verplicht zijn om het ook tegen dat mens te zeggen. 't Is zonde, zo'n best mensje! Ga je mee, Manuel, om een bakkie?’

Lien hoorde het alles woord voor woord. Ze zag niet dat Manuel knikte. Hij ging méér met z'n buurvrouw mee, eventjes om de koffie. Maar vandaag zou hij z'n koffie niet krijgen. Eigen schuld. Want voor ze nog uit de kring van genotterende vrouwtjes waren, priemde vrouw Geurts: ‘Dat mens mót het wete. Dan zal ze die meid niet meer in d'r huis ontvangen.’ ‘Weet je niet’, twijfelde Manuel, ‘sommige christenen zijn vergevingsgezind.’ ‘Maar in dit geval niet,’ concludeerde vrouw Geurts beslist. ‘Als er een meid of vrouw was die mijn man zou verleiden, ik...’ ‘Hoef je héél niet bang voor te zijn. Geen een die dat wil, wat jullie?’ De vrouwen lachten: die Manuel, die kon soms van die fijne opmerkingen maken. Maar vrouw Geurts werd spierwit van nijd: ‘Jou ouwe kerel! Mijn man is tienmaal meer vent dan jij.’ En ze stapte zo driftig naar haar voordeur, dat Manuel het geraden vond haar maar niet te volgen. Hij wendde zich tot zijn klok en liet het plotseling twaalf uur slaan. Het klonk fris en helder door de straat als om die van het geroddel te zuiveren.

De pijl van de roddel had doel getroffen. Liens lust tot zingen was vergaan. Niet dat ze zoveel waarde hechtte aan hetgeen een kletskous als haar overbuurvrouw uitkraamde, maar ze had zelf al eens getwijfeld. Ze had die twijfel krachtig weggebannen. Jaap niet en Dittie ook niet! Vast niet! En toch... zoals die Dittie naar Jaap keek! En 't wás zo: toen

ze ziek was, zat Dittie iedere keer boven bij Jaap op z'n kamer. Er kwamen herinneringen. Die keer, toen Jaap Dittie had weggebracht 's avonds en toen hij zo laat thuiskwam. ‘Gewandeld’, zei hij, ‘in m'n eentje.’ Hij was toen onredelijk boos geweest, omdat ze er naar vroeg waar hij zo lang geweest was.

Ze had altijd de twijfel overwonnen. Jaap en zij waren toch gelukkig getrouwd en Jaap was er eigenlijk helemaal het type niet voor. Bijna te ernstig en te bezadigd, misschien als dat tenminste kan, ook wel te vroom. Overdreven zelfs, dat gaan naar Chielekes kerk. Ze lachte schamper. Misschien om in de sfeer van... Maar daar wilde ze niet aan toegeven. Ze moet het zelf niet aannemelijker maken. Terwijl ze de trap afliep, zei ze hardop en met zo'n nadruk, dat het haar wel móest overtuigen: ‘Het kán niet waar zijn!’

Als Jaap thuiskomt, zo dadelijk, zal ze hem gewoon zeggen waar de buren over kletsen. Niet eromheen draaien. Gewoon zeggen. Je zult eens zien hoe hij opstuift. Hij heeft tóch al zo'n hekel aan dat geleuter van vrouw Geurts.

De ochtend kroop traag verder. Jaap had gezegd dat hij niet vroeg thuis zou zijn. Hij wilde wat aantekeningen maken en moest natuurlijk ook weer beleefd naar de oude bovenmeester luisteren. En een beetje langdradig was die wel. Ja, de ochtend duurde lang en was vervelend. Ze kon de deur niet uit om Hermpje. Misschien even door de tuinen naar het huis van Chieleke. Maar wat had ze daar te zoeken, nu Dittie in Rotterdam was? Stel je voor, dat het waar was, dat Chieleke haar ‘veilig’ opgeborgen had. Veilig voor de verleidingen van Jaap! Als het eens waar was! Al was het maar voor zo'n heel klein beetje! Maar 't kán niet. Je zult eens zien hoe Jaap me dadelijk verplettert in zijn armen en hoe hij bij vrouw Geurts te keer zal gaan. Intelligente mensen hoeven zich nooit te vervelen, leraarde tante An. Nou, dan kreeg zij deze ochtend en al zoveel ochtenden en avonden een dikke onvoldoende. En wat gaat zo'n klok langzaam als je in spanning op iemand wacht.

't Viel Jaap mee in ‘'t Juweeltje’. Meester G.G. had sinds hun bezoek niet stilgezeten. In keurig handschrift had hij vanaf het eerste begin dat Het Stadje in de officiële stukken genoemd werd, tot en met de belevenissen van het woonoord tijdens de tachtigjarige oorlog, de belangrijkste feiten chronologisch gerangschikt, van cijfers voorzien, die naar zijn cahiers verwezen. ‘Nu laat ik u verder alleen en ga in mijn tuin werken.’ Jaap werkte tot koffiedrinken geïnteresseerd en ijverig door. Hij had al heel wat gelezen en vele aantekeningen gemaakt toen G.G. gelijk met Jentie binnenkwam om samen koffie te drinken. Ze gingen er gemakkelijk voor zitten en het gesprek kwam weer op de stadse families en hun

karakteristieke kenmerken. ‘Paulus zou zeggen’, G.G. zette zijn leeggedronken kopje met een voorzichtig gebaar terug op tafel, ‘dat Het Stadje alleszins gelijk als godsdienstiger is. Men is hier van oude tijden af vasthoudend. Ik heb al gezegd, dat het lang duurde voor Het Stadje de zijde van de Prins koos en nog langer voor de Hervorming hier voet aan de grond kreeg. Het verschijnsel Chieleke en zijn kerk is typerend voor de godsdienstige mentaliteit. Ze zitten daar nog midden in de Voetsiaanse wereldmijding: dansen, toneel en het dobbelspel zijn streng verboden, modieuze kleding en wereldse liedjes zingen evenzo. De Overwaters, de Van Dolderens, de Van Gurpen, dat zijn de mannen van Chieleke, plus dan het gewone volk. En...’ Maar hij zweeg, schudde zijn hoofd, alsof hij zich bedacht. ‘Schenk ons nog maar eens in, Jentie, en dan moet je zeker weer naar de keuken.’ Zo stuurde hij in feïte zijn huishoudster de kamer uit. 't Mens scheen dat normaal te vinden. Als de heren wat te bepraten hadden! ‘Ze heeft er niet mee nodig,’ begon G.G. toen ze de deur uit was. ‘Vrouwen moeten niet alles weten. Dat gekwebbel! Maar die vriend van je richt hier schade aan. Nelis is stapel op dat pientere vroedvrouwtje van ons. Ze houdt hem al ik weet niet hoe lang aan het lijntje. Ze waren het al zo'n beetje eens, Nelis' vader en de loco. Maar ze schijnt haar bezoeken bij de rooie schrijver...’

Jaap keek verbaasd. Dit had hij niet van zo'n overigens fijnzinnig man als G.G. verwacht.

‘Ik bedoel zijn haar niet. Haha!’ G.G. begreep de afkeuring in Jaaps blik. ‘Ik bedoel zijn rode- en onkerkelijke gezindheid. 'k Begrijp daar wel iets van: zoon van een uiterst zware dominee. Zulke lui slaan dikwijls door. Anthonia moest wijzer zijn. Nelis is een flinke jongen. 'n Knappe jongen ook. Ik snap die Anthonia niet.’

Jaap vond het niet nodig tegen G.G.'s betoog te argumenteren door de liefde in het gesprek te betrekken. Maar G.G. deed het zelf. ‘'t Zou heel erg zijn, als ze op die Job Keller verliefd was geworden. Stel je voor! Ik zou de loco wel eens willen zien, als die er achter kwam. En wat zou ze moeten? Op die schuit gaan wonen?’

‘Job verdient genoeg om ergens aan de wal een huis te kopen.’

‘Maar dat doet hij niet. Een zigeuner in een villaatje? Wees wijzer!’ ‘Ik geloof niet dat er iets wezenlijks tussen Tony en Job in die zin bestaat.’ Jaap kon natuurlijk niet zeggen wat hem als geheim was toevertrouwd. Wel nam hij zich voor met Job te praten. Vooral omdat hij vermoedde, dat er dingen waren voorgevallen die funest konden zijn.

Daar kreeg hij al gauw gelegenheid voor, maar toen was het ook ineens niet meer zo nodig. De beide vrienden zouden geconfronteerd worden met de sterke arm van het nog steeds levende patriciaat. De upper ten van

een gemeenschap als Het Stadje - trouwens daar niet alleen, er is overal nog wel een spoor van te vinden - heeft zo haar eigen middelen om hun wereld te beveiligen.

Even buiten de Landpoort kwam hij Job al tegen. De ontmoeting was geen toeval.

'Ik heb groot nieuws. Je raadt het nooit!' Zo begroette Job hem en Jaap deed dan ook maar geen poging om te raden. Wel bleef hij stokstijf staan toen Job zei: 'Ik moet met mijn schuit vóór morgenmiddag de haven uit.'

'Maar dat is toch...'

'Ja, onzin, denk je. Maar dat is het beslist niet. Het is voor honderd procent menens en er is niets tegen te doen.'

'Maar...'

'O, heel gewoon. Het haventje is klein. Bovendien twee grote steigers: een voor de veerboot en een voor de boot op Rotterdam. Verder maar een goeie tweehonderd meter kade. En de kademuur moet volgens de havenmeester nodig opgekalefaterd. Dat is al jaren in de pen. En nu moet het ineens in dit voorjaar gebeuren.'

Jaap begreep het nog niet zo goed of eigenlijk wel, maar dat kón toch niet?

'En de vissershaven?'

'O ja, daar mag ik gaan liggen. Helemaal achteraan.' Job bleef midden op de weg staan en met een treiterend geluid zei hij, terwijl hij Jaap een beetje gemeen aankeek: 'Dan zou Tony heel het plankier over moeten, langs alle schuiten. Snap je niet waarom het is?'

'Ja, eigenlijk direct al. Maar...?'

'Laat gaan! Ik vaar vanmiddag nog naar Wilnisse. Morgen zie ik wel verder.'

Pas toen ze op het Marktplein voorbij de villa van de loco stapten, vroeg Job: 'Doe Tony de groeten maar van me. Zeg, dat het misschien wel beter is. Als ze...' Maar hij zweeg. Jaap had hem, de zelfverzekerde kerel, nooit zo meegemaakt. Ze gingen zonder afspraak naar 'Het Wapen'. Job bleef stug en verward. Toen Frans zelf met de glaasjes naar hun tafel kwam, zei Job: 'Zo, roddelaar!' Frans zette de bestelling op de bierviltjes. 'Nee', zei hij, 'ik had het gedacht, dat je erover zou beginnen. En ik wil het liever precies vertellen. Ik weet al dat ze je weg willen hebben. Want dat direct beginnen met de Kade is een smoesje. Daar hadden ze het drie jaar geleden al over.'

'Wat heb je dan te vertellen?' Job wilde eigenlijk wel dat hij zijn goede gedachten over Frans kon behouden. 'Precies de volgende dag, toen ik Tony bij je van boord zag komen, - ik heb dat meer, dat ik niet kan slapen en dan ga ik er uit - moest ik bij de loco komen. Ik dacht voor

een vergadering. Maar daar zat Wullempje, de koster. En daar had je de poppen aan het dansen. Wullempje is nog zo'n beetje nachtwaker, al mag hij dan niet meer klepperen. Die was ook bij de loco op het matje geroepen, want hij had dat van Tony verteld en zat in z'n stinkerd en haalde mij erbij, omdat de loco zei dat het een leugen was. Ik kon het niet ontkennen. 'k Vond het beroerd genoeg.'

Och, Job haalde zijn schouders op. Zo gaan zulke dingen! En Wullempje was tóch al zo'n zielepoot, doodsbang van huis uit, voor de machthebbers in Het Stadje. Frans kwam nog even terug. 'Ik weet het niet precies, maar ik geloof, dat je nog recht heb om zoveel dagen te blijven liggen.' Maar dat interesseerde Job niet. Hij had een heilig huisje aangeraakt: de dochter van Vroegop! Hij moest weg! Zijn schuit lag niet in de weg. Hij was zelf te veel in Het Stadje. Zijn geliefde stadje!

Job slenterde nog mee naar de Walstraat. Onderweg kwam hij toch met zijn vraag voor de dag, die hij eerst niet had willen stellen: 'Zeg maar, als ze ergens mee zit, dat ik ze niet in de steek zal laten.' Hij ging niet mee naar binnen.

Het huis was leeg. Vreemd. Eerst merkte Jaap op dat Lien er niet was. Toen naar boven, maar de wieg was ook leeg. Wat mankeerde Lien? Met zo'n klein kind, nog maar goed en wel een maand oud? Gewetens zijn lastige dingen. Zelfs als ze zuiver zijn en dat was het zijne beslist niet. Zou Lien op de een of andere manier achter de praatjes om hem en Dirkje zijn gekomen? Ja, maar dan ging ze er toch zo maar niet met Hermpje vandoor. Dat lees je wel eens, maar dan toch niet over zo'n... zo'n... Helemaal onschuldig gevalletje kon hij wel niet zeggen, maar toch ook weer niet... Trouwens, alles was in huis gewoon op orde. Liens kleren. Kijk eens: zelfs haar tas hing aan de stoel. Onzin! Toch kón het! Niet dat Lien weg was, maar dat ze de praatjes gehoord had. Hád hij maar gedaan wat Job zo vaak gezegd had en was hij er zelf maar over begonnen. Direct al toen het geroddel z'n kop opstak.

Lien was bij Chieleke in het kantoor. Op het laatst kon ze het in huis niet meer houden. Wat voelde ze zich alleen en verlaten. Niet één vriend, niet één goede kennis. Ja: Chieleke! Eerst dacht ze: o nee! Nota bene: Dirkjes vader! Maar ze móest met iemand praten. Iemand die ze wijs genoeg en vertrouwd vond. Liefst nog voor ze met Jaap zou praten. Of was dat nu net verkeerd? Ze moesten als man en vrouw zoiets toch kunnen uitpraten? Toen nam ze het min of meer gokkerig besluit: als Jaap er om twaalf uur niet is! Ze wachtte nog tot kwart over twaalf. Toen: vooruit! Ik ga! Ze wikkelde Hermpje in de grote wollen doek waarin

hij met het dopen ook naar de kerk was gedragen. Ze wist dat ze vreemd deed, maar ze kón niet anders. En Chieleke was juist de man, vond ze, die ze nodig had. Ze had het al meerdere malen gehoord dat hij in heel wat gevallen betrokken werd en heus niet alleen door mensen van zijn kerk. Onder de bloeiende bomen, langs het gras dat een nieuwe tint kreeg, over het smalle tuinpad, waarover Dirkje iedere dag tijdens haar ziekte gekomen was om te helpen en om met... Nee! 't kan allemaal geklets zijn! Eerst door de keuken, bij Chieleke, waar Neel van Dolderen de scepter zwaaide nu ze niet meer in de winkel hielp, liep ze daarna door de gang naar de winkel, waar gelukkig Chieleke alleen in zijn kantoor zat. Hij keek vreemd op: 'Maar mevrouwtje!' Tot de deur kwam hij haar tegemoet, liet haar in, keek naar het vrachtje wol op haar arm en schoof een stoel bij zijn bureau. Zou hij het ineens geweten hebben? Dat kon best. Het ontroerde hem dat het jonge moedertje daar met haar kind zat. 'Zeg het maar,' zei hij. En dat zó eenvoudig alsof het de gewoonste zaak van de wereld was dat iemand in nood naar hem toe kwam. Ze zei niet: meneer Vermeulen. Ze zei: noom Chiel. Dat was haar al van het begin af toegestaan. Ze stak ook haar hand uit die Chieleke nam, tenminste hij legde er de zijne over. Terwijl keek hij naar het kind. Hermpje was stil. De oogjes klaar open. 'Wat een wijsneus,' zei hij. 'Noom Chiel, vanochtend hoorde ik zoiets naars. Ik heb hier niemand. Ik wilde eerst niet, durfde ook niet. Maar nu ben ik tóch hier.' Chieleke humde dat het wel goed was. Lien keek eerst voor zich. Verlegen om te beginnen. Toen ineens kwamen haar ogen naar Chiels gezicht en tegelijk ook haar vraag: 'Waarom is Dittie naar Rotterdam? Móest dat van u?'

Chiel trok zijn hand terug, leunde helemaal achterover in zijn stoel. 'Zo!' Hij scheen zich te bezinnen hoe hij verder zou gaan.

'U moet niet boos zijn, noom Chiel dat ik...'

'Welnee.' Ze zou dat niet gezegd hebben als ze wist hoe ontroerd hij was. Zo'n lief mooi jong vrouwtje, zo'n moedertje! En dan het kind! En dat daar nu de zonde zo ingegrepen had. Want hij vond het rechtuit zonde, al was het menselijk gezien misschien de moeite niet waard. Kort zei hij: 'Ja!' Lien begreep, dat dat zijn antwoord was op haar vraag of het van hem moest. 'Maar je moet er niet te véél van denken, Lien.' Haar naam, die hij zo hartelijk uitsprak, maakte het haar gemakkelijk. 'Ik heb nooit iets gemerkt, ik...' Ze keek hem ontsteld aan.

'Het is ook, zoals de mensen zeggen, de moeite niet geweest. Het spijt me dat Jaap niet gekomen is, maar jij.' Telkens wachtte hij. In de pauzen, tussen zijn zinnen, zag ze aan zijn gezicht dat hij het moeilijk vond. En daardoor werd het, wat er dan ook mocht geweest zijn, groter.

'Het is voor mij ook moeilijk. Het is mijn dochter. Ik wist ook nergens

van. Het geleuter van de mensen komt niet zo makkelijk aan het goede adres. Dat jij het nu op zo'n onbarmhartige wijze gehoord hebt, is vervelend genoeg. Ik heb al eens een keer bij je willen komen. Maar ik wachtte eigenlijk op Jaap. We zijn toch goeie vrinden? En nu zal ik het je maar vertellen. Nee, het is niet direct van mij uitgegaan dat Dirkje weg is. Ze heeft zelf tegen me gezegd: vader, ik wil liever een poosje weg. Vindt u het goed dat ik naar Rotterdam ga. Ik had dat liever niet, want het wordt hier steeds drukker en we zitten ook nog met dat geval van Neel. Maar ik zag aan haar dat er wat achter stak.'

Weer zweeg Chiel. Hij liet zijn ellebogen op het schrijfblad neer, vouwde zijn vingers in elkaar en liet zijn kin er op rusten. 'Nu kan ik niet tegen jou zeggen, Lien, dat het de moeite niet waard is. Maar je moet ook niet denken, dat het zo... nou ja, zo erg is. Ze is wat verliefd op je man geworden en die is niet flink geweest.'

Lien haalde diep adem, sloot haar lippen daarna vast op elkaar, alsof ze iets lelijks weerhield.

'Ik vond dat heel erg, Lien. Ook al zei Dirkje: we hebben ons niet misdragen, vader. Ik geloof dat. En je kunt er als vader ook niet te diep op ingaan. Ik geloof echt dat het zo is als ze zegt. Maar de zonde begint klein. Soms zelfs mooi en onschuldig. En toen heb ik niet alleen toegestemd dat ze zou gaan, maar er ook op aangedrongen. En wat jou en Jaap, betreft: ik zou het samen helemaal uitpraten. En zeg hem dan ook, dat ik hem al lang eens bij me verwacht had.'

Lien zat stomverslagen. Ze probeerde te glimlachen om te laten zien dat ze ook geloofde, dat het maar een kleinigheidje zou geweest zijn. Maar die poging tekende te duidelijk welk een pijn er in haar was.

'Lien...' Maar Chieleke ging weer niet verder. Eigenlijk wist hij het ook niet. Hij was er zo direct bij betrokken. Dirkje, dat was hij. Het is helemaal één wat God in de geslachten heeft gelegd. Hij begon weer: 'Lien, ik kan je niet helpen. Misschien heb ik er wel schuld aan.'

Dat leek Lien zo onzinnig en tegelijk zo goed van deze vader, dat haar werkelijke glimlach door brak en ze haar hand weer naar hem uitstak en met die bijzondere intonatie 'maar noom' zei, waarmee ze de gedachte aan Chielekes vermeende schuld wegvaagde. Ze stond tegelijk op, nam toen Chieleke haar hand weer losliet, de kleine Hermpje op.

'Ik geloof dat je me niet begrijpt, Lien. Ik bedoel niet, dat ik diréct schuld heb. Maar wij dragen de zonde over aan onze kinderen en...' 't Was opmerkelijk hoe zijn ogen leefden bij het zoeken naar de juiste woorden, bij het verzamelen van zijn gedachten, '...ik weet hoe we te kort schieten in het opvoeden. Misschien... Nee, dat is wel zéker...'

Lien, met het kind in haar arm, stond, terwijl Chieleke de deur openhield, klaar om het kantoor uit te gaan. Maar ze keek vragend naar hem.

Hij hád nog iets. Doch hij schudde zijn hoofd. ‘Ik ben er niet klaar mee. Ik twijfel of ik wel op de goede weg ben. Ik heb Dirkje alles ontzegd wat wij niet willen kennen. Je man zei: “Lasten opleggen”.’ Wéér het zwijgen. Alleen maar het leven van zijn ogen. Ze stonden daar alsof ze ergens op wachtten dat niet kwam. ‘Ga nu maar’, zei hij, ‘en ga samen maar in gebed.’

Dat was het enige domineesachtige wat hij zei, waarschijnlijk zeggen kón. Die van zijn gemeente, dat wist hij, zouden hem in gebreke stellen. Was dát hun voorganger? Had hij meer niet voor zo'n werelds mens? Dat wás Lien immers. Hij zat er mee terwijl hij meeliep door de keuken tot de achterdeur. Neel, die nu in de keuken bezig was, keek hen verbaasd aan. Lien en Neel groetten elkaar met een knik. Met Neel was de zonde verder gegaan dan met Dirkje.

Hij zat er nog mee, toen hij in zijn kantoor terug was. Wat had hij moeten doen? Hoe had hij af moeten geven op haar man, ja ook even op Dirkje. Maar vooral op Jaap. Had hij niet feller moeten toornen tegen de zonde en tegen het oppervlakkige leven van dat soort mensen? Maar hij kón het niet. Onmogelijk! Of Neel nu een kind moet krijgen, of dat zijn eigen lieve kind nu een verhouding heeft met een getrouwde man. Maakt dat nu zoveel uit? En wat komt het veel voor. Juist ook in zijn kerk. Maar het is de laster van de wereld, dat het bij hen meer voorkomt dan elders. Dat is onzin. Toch is het de zonde, die vreet aan het leven. Die zonde vooral. Had hij niets anders kunnen zeggen? Had hij als Blikken Dominee niet volkomen gefaald? Dat ‘blikken’ deerde hem niet, dat scheldwoord. Hij genoot voldoende respect in Het Stadje. Bij de een omdat hij een vrome man, een diep in- en doorgeleid prediker was. Bij de ander omdat hij een geslaagd zakenman en rijk was. Maar wat was hij als vader geweest? Een man die verbod op verbod stapelde. En had hij Lien, die in haar nood bij hem kwam, niet met een dooddoener naar huis gestuurd? Wat dat laatste betrof, kon hij gerust zijn. Liens keel was warm van emotie, en nog in Chielekes tuin, voor ze het hekje naar de hare opendeed, mompelde ze: ‘Wat een schat van een man!’ Ze was blij dat ze bij hem was geweest. Het had haar gesterkt. Hoe, dat wist ze niet. Want er was niets veranderd. Het was eigenlijk nog erger. Het stond nu vast. Er was geen twijfel meer. En toen ze met een ruk hun achterdeur opentrok, was er de wrok weer, was alle weekheid, alle tederheid, die ze bij Chieleke gevoeld had, weg.

In de keuken staat ze stil. Geruime tijd lijkt het, al zijn het slechts seconden. Dan gaat ze langzaam naar de voorkamer, legt het kind op de bank. Dat het ventje zo stil blijft! Ze richt zich op. Er is een wereld van gedachten. Onordelijk. Maar ze draaien allemaal om het ene: Jaap heeft dat van

hen kapot gemaakt! 't Kán niet iets kleins geweest zijn. Er ís niet iets kleins. Wat waren ze blij toen ze hier in dit huis kwamen. Mooi, goed, rijk. En dan het grote woord: gelukkig!

Weg! Weg! Of? Ze is nog dezelfde Lien van vroeger, als ze ergens op Jaap stond te wachten en hem om de hals vloog, bijna nog voor hij van zijn fiets af was. Haastig. Doortastend! Ze had al gehoord dat Jaap boven was. Ze zet een stoel voor de bank, dat Hermpje er niet af kan vallen en gaat dan vlug naar de trap. 'Jaap! Jaap! Kom, ik heb je nodig.' Ze merkt hoe dringend haar stem klinkt. Geforceerd? Boos?

Jaap hoort dat ook en weet: te laat! Het praatje is mij vóór!

Traag staat hij op, langzaam komt hij de trap af. Lien staat beneden op hem te wachten. Hij voelt zijn gezicht verstrakken. Hun ogen ontmoeten elkaar. Liens kin beweegt, haar ogen knipperen. 'Jaap!' Het is bijna een kreet. 'Jaap toch!'

Jaap probeert: 'Laten we vóór gaan zitten. Kom!' Hij raakt haar niet aan. Dat kán hij niet. Hij neemt zich voor flink te zijn. Zó erg is het niet! Als ze alles maar weet! Hij is weer net als vroeger thuis, bij tante. Als er eenmaal iets uitgekomen was, werd hij brutaal. Hij verwijt het zich, dat hij het hier op aan heeft laten komen. Maar goed, hij zal flink zijn. Maar als ze vóór zijn, Lien naast Hermpje op de bank, hij bij de tafel, ontvalt hem zijn bravour. Hij zou het iedereen als een bagatel kunnen verklaren wat er tussen hem en Dirkje geweest is. Maar Lien niet. Zijn Lien niet, die daar met Hermpje zo ongelukkig zit te kijken. Hun contact is te zuiver. Zij zijn niet iedereen. Zij zijn Jaap en Lien. Heel iets aparts.

'Hebben ze...' begint hij.

Lien knikt. En vreemd, hoewel ze het nu zo goed weet, haar ogen hopen. Toe Jaap! Er loopt iemand voorbij hun raam. Zijn schaduw schuift door de kamer.

'Lien!' Hij komt bij haar op de bank. 'Ik heb er zo over getobd. Ik wil het je nu verklaren. Dirkje en ik...'

Dat is verkeerd. De naam al. Lien had toch al zoveel verwerkt. En nu Jaaps houding, zijn manier van praten, zijn 'Dirkje en ik!' Ze rilt of ze het koud heeft, pakt Hermpje op. Haar ogen glinsteren. Ze staat al, met het kind tegen haar borst geklemd. Jaap veert ook op, begint weer: 'Laat me vertellen, Lien.'

'Nee!' Ze roept dat korte, harde woord. Ze snelt naar de deur, het lijkt een vlucht. Met de kruk van de deur in haar hand zegt ze, zonder om te zien: 'Hou je roman maar vóór je. Ik heb geen verhaaltje nodig!' Daar staat Jaap dan. De handen in zijn zak. De ogen wijd open. Z'n mond ook een beetje. Er komt geen besluit. Haar achterna gaan naar boven? Rechtuit zeggen: maar wat denk je dan? Welke gemene gedachten haal je in je hoofd? Je móet luisteren! Ik wil dat je weet welk een klei-

nigheid... Maar hoe had hij er zelf over getobd! Wat was er niet in hem omgegaan? 't Kán toch niet dat je van je vrouw houdt en dan zulke gekke verlangens naar zo'n ander meisje hebt? Dat kán niet! Dat is er alleen geweest omdat hij zo'n zwakke stumper is. Maar 't maakt toch echt wel verschil, wat Lien misschien denkt, en hetgeen er werkelijk gebeurd is.

Hij is voor het raam gaan staan en daar kwam verdraaid Job ook nog aan. Dat moest er nu net nog bijkomen! Nu praten over Job z'n trubbels met Tony! Wat een ellende met... hij durfde niet zeggen: met de liefde. Het had met liefde niets te maken. Het was dat andere, dat tegenwoordig algemeen goedgepraat wordt, maar dat zoveel ellende brengt. Hij slentert naar de voordeur, doet Job open.

'Ik vaar vanmiddag al af. Vaar je mee?'

Jaap stond zo dwaas. Z'n gezicht bewogen, maar zijn houding onverschillig.

'Hebben jullie al gegeten?' Job was al in de gang. Jaap zweeg. Job keek, de ogen opengesperd. 'Is er wat?' Omdat Jaap bleef zwijgen. 'Waar is Lien?' vroeg Job het omdat het zo vreemd in het huis was.

'Boven!' Jaap wees met zijn duim.

'Hommeles? Zijn ze je vóór geweest?'

'Ik ga met je mee. Kom maar!' Jaap greep zijn bonker en zijn muts. 't Kon wel koud zijn op 't water. 'Nee, we hebben niet gegeten. Kom!' 'Ben je nou gek, Jaap! Je moet met haar praten,' drong Job; greep Jaaps arm. Jaap schreeuwde: 'Nee!' Zijn ogen koud, strak. Zijn stem wrevelig en tevens met spot: 'Wil ze niet! Ik moet mijn roman maar voor me houden. Ze wil geen verhaaltje.'

'Zal ík?' Job wist wel welk een invloed hij op Lien had. Bovendien, 't was immers beter dat een buitenstaander... Maar Jaap wilde het niet. 'Kom, ik wil graag mee. Als ze niet luisteren wil!'

Job trok een gezicht. 't Zou geen gezellige passagier zijn, begreep hij. Wout, Jobs schipper, had de motor al aangeslagen. Ze hoorden het geronk al in de Walstraat. Job gromde: 'Kijk eens wat een haast!' Er waren al werklui bezig om met koevoeten de brede hardstenen bekroning van de kadewal los te wrikken. Er stond een opzichter bij. 'Zou je Tony even gaan roepen? Dan kan ze me uitzwaaien.' Job mompelde dat zinnetje met zo'n wrang-gemene klank, maar ook zo onverschillig, dat Jaap dacht: makkelijk als je zo bent.

Behalve het werkvolk was er niemand op de kade. 'Een sober afscheid,' spotte Job. Maar daar kwam Frans. Hij schudde Jobs hand en arm als een pompzwengel. 'Ik zie je nog wel eens, zullen we hopen.'

'Nou en of. De regenten hebben de macht niet meer om de poort te sluiten voor ongewenste vreemdelingen.' Job sloeg zijn kroeg-gastheer

joviaal op de schouder: ‘De groeten aan je vriend, de loco,’ en stapte aan boord.

Frans bleef wat beteuterd staan, keek naar het uitvaren van de witte ‘Salamander’. Job stond zelf aan het roer. Jaap zat al beneden in de salon. ‘Ga jij wat eten klaarmaken voor meneer en schenk hem eerst een flinke borrel in,’ gelastte Job zijn factotum.

Lien lag boven op de dekens. Languit op haar rug. Ze moest Hermpje eigenlijk helpen en voor het eten zorgen. Maar ze kon niet. Ze merkte, dat het haar zelfs lichamelijk had aangegrepen. Haar hart klopte onrustig en een week gevoel van lusteloosheid versufte haar. Dat dát toch gebeuren kon! En dan met Dirkje!

Ze hoorde de voordeur en de stemmen van Job en Jaap. 't Kon haar niet schelen. Job en Tony? Nooit van Tony gedacht! Maar die waren allebei ongetrouwd. Getrouwd! Wat een woord!

Ze hoorde de voordeur dichttrekken en de voetstappen van de twee in de straat. Welja! Ga maar naar ‘Het Wapen’. Ga maar een borrel drinken! Makkelijk!

Buiten praalde het voorjaar, maar de zon kwam al sinds een uur of elf niet meer in de slaapkamer.

Dan denkt ze ineens aan Chielekes woorden: en ga nu samen maar in gebed. Zo praten die mensen. Die mensen? Vader toch ook! En zij dan? Vroeger als kind? Nu leek het te vreemd. Ze waren zulk denken ontwend. Natuurlijk, Jaap bad aan tafel. Dat hoort zo. Maar bidden? Zoals een kind bidt? Bijna belachelijk om te denken dat God zo'n smerig zaakje als dat van Jaap wel weer goed zal maken.

Was ze even weggedoezeld? Hermpje krijste. Zo maar ineens. Ze moest hem helpen. Vooruit dan maar! Eerst in het badje. Terwijl ze met hem bezig was, werd het haar weer te veel. Maar ánders. Niet meer zo opstandig. Echt verdrietig, bang. En zonder erg zei ze: ‘O God, waarom toch?’ Dat lieve, kleine wurm, met z'n spartelende beentjes, z'n vertrokken smoeltje omdat het honger had en helemaal dit baden en verschonen niet bedoelde! Ze trok het naakte lijfje omhoog tegen zich aan, het gezichtje tegen haar wang. De lipjes zochten al. ‘Schatje!’ Ze haastte zich met het hemdje, de luier en de andere kleertjes. O toch! 't Was altijd een hoogtepunt als ze het kind zoogde. Maar nu? Emoties van de moeder kunnen het kind schaden. Zo'n onmogelijk zinnetje uit de brochure van dokter De Gunst: ‘Voed zelf uw kind, moeder.’ Wat moest ze nu met haar onrust, haar twijfel aan alles wat haar leven gevuld had! ‘Het voeden van het kind is zuiver liefhebben: geven en verzadigd worden.’ Ze glimlacht naar het tevreden snuitje. Hij lijkt op Jaap, zeggen ze.

Als ze klaar is en Hermpje goed verzorgd en toegedekt in zijn wiegje ligt, beseft ze dat ze zoëven niet goed heeft gedaan. Ze had Jaap moeten laten praten. Hij had toch ook het recht om het zijne te zeggen. Hoe erg het ook was. Misschien? Maar nee, ze klampt zich niet aan een strohalm vast. Alles is erg. En hij deed zo schuldbewust. Als hij gelachen had en gezegd: ‘Maar Lien, wat een onzin. Dacht je echt, dat Dirkje...?’ Maar hij had er uitgezien als een betrapte kwajongen. En Chieleke had het nogal hoog opgevat, al wist die het eigenlijke ook niet.

Ze weet dat hij nu met Job weg is. Als hij nu maar niet te lang wegblijft. Ze zal hem laten praten. Natuurlijk! En dan valt het misschien mee. Dat ze zelf, toen ze pas hier woonden en dat knappe Dirkje voor het eerst had gezien, toch zo gek had gedaan en overmoedig had geplaagd: je zult wel eens verliefd op d'r worden! Stom! Waar blijft hij? Ze moet voor het eten zorgen. Maar waar blijft hij? Ze raakt geheel in de war. Had ze maar iemand om even op Hermpje te passen. Maar ze kon toch weer niet naar Chieleke? Zou ze het wagen? Even? Ze ging toch ook niet ieder ogenblik naar boven kijken of er iets met Hermpje was? Ze wilde Jaap spreken. Ze was in een kwartier terug. Ze wilde nu alles weten. Ja, ze deed het! Vlug een mantel aan, even naar de schuit, of naar ‘Het Wapen’. Vlug! Ze loopt sneller dan anders de Walstraat uit, langs de huizen aan deze kant van het Marktplein. Maar dan ziet ze de Kade leeg. Jobs schuit is weg. Zou hij met Jaap zijn gaan varen? Werkelijk? Ze maakte onbewust een verbaasd geluid. Als dát toch waar is! Ze kijkt naar ‘Het Wapen’. Zál ze? Ze is er nooit alleen binnen geweest. Maar als hij daar zit? Misschien drinkt hij wel te veel. Job is zo'n zuiper. 't Vliegt door haar heen. Zal ze? Nee! Haar besluit staat ineens vast. Als hij daar zit, kan hij haar zien. Dat weet ze. Vanuit ‘Het Wapen’ heb je een royaal uitzicht over de Kade. Als hij...!

Daar komt dikke Frans. Had die haar gezien? ‘Had u uw man nog willen spreken? Ze zijn al meer dan een uur weg. Ja, ja, dat is wat!’ Ze begrijpt Frans niet. ‘Weg?’ ‘Ja ja! De kaai moet gerepareerd. Wat jaren in de pen was moet nu opeens gebeuren. 't Gaat van Vroegop uit. Vast!’ Misschien dacht Frans wel, wat staat dat mens beteuterd te kijken. Troostend zegt hij daarom: ‘Hij komt wel terug. Meneer Keller voorlopig niet meer. Die móeten ze hier niet. Tenminste die lui, de loco en zo.’ Lien kan het niet verwerken. Er spookt nu zoveel om in haar hoofd. Zichtbaar verslagen knikt ze, zegt wat dwaas: ‘O!’ en stapt langzaam terug naar huis. Frans kijkt haar na. 't Zit niet goed, denkt hij. 't Is raar volk. Hij bedoelt: de schrijvers.

Het trof ook wel bijzonder, dat ze beiden zo over de tong gingen. Dat zo'n kerel nog naar een ander kijkt! Hij kijkt Lien na. Als je zó'n wijf hebt!

Thuis gaat Lien direct naar Hermpje. En dan zit ze met de haast niet door te komen tijd. Ze denkt nog wel even aan wat Frans zei over Job, dat ze hem niet meer moeten, de loco en zo. Begrijpelijk! Dat Tony ook zo gedaan heeft! Niets voor een meisje zoals zij. Zo'n stil, solied type. Stijf eigenlijk. Maar als het dáárover gaat... Daarover! Dat hoeft de liefde niet te zijn. Dat is soms zo maar de drang naar 'dat'. Dittie en Jaap! Is het zoiets geweest? Als ze aan Dittie's ogen denkt! Waarom, Jaap? Waarom? Zoals nu is ze nog nooit alleen in het huis geweest. Ze zwerft eigenlijk door het kleine huisje van de keuken naar de voorkamer, dan weer naar de achterkamer en kijkt naar de bomen, die haar vanochtend zo blij maakten. Nu? Ontrouw! Of? Dan zijn haar gedachten opeens bij Bart van Voorden. Ze wil dat eigenlijk niet. Het hindert haar en dat met Bart is eigenlijk niet te vergelijken met dat van nu. Of toch wel, want ze ging al met Jaap. Er was een fuif met lui van de school. Ze danste, eerst toevallig, maar later werd het van Bart opzet, telkens met hem. Hij vroeg of hij haar thuis mocht brengen en ze wilde dat ook. Bart was er zo een die ieder meisje kon krijgen. En hij was heel erg verliefd, die avond. Ze zei: 'Je weet toch waar ik woon?' Ja, dat wist hij wel maar 't was zo'n mooie nacht! Even dacht ze: nee, wilde het ook zeggen, maar toen hij ergens zijn auto onder de bomen reed, stopte en zijn arm om haar heensloeg, liet ze hem begaan. Ze heeft dat nooit aan Jaap verteld. Dat had ze dan toch maar gedaan! Als ze van Bart was gaan houden? En dan gloeit ineens haar gezicht. Ze gaat bij het raam vandaan. Het kán! Het gebéurt! Een vrouw kán van een ander gaan houden. En een man natuurlijk ook. Stel je voor! Jaap kan zich vergist hebben. Ze hebben elkaar de tijd niet gelaten. Van de ene omhelzing in de andere, als dartele diertjes, zonder overleg, met alleen maar verlangen naar elkaar en naar... Zó overdreef ze in haar herinneringen, dat het min of meer zelfverwijt werd. Ze had zich beheerster moeten gedragen. Niet alleen met Jaap. Tante An had het misschien wel bij het rechte eind gehad: ze was een jongensgek geweest! Jongensgek? Maar ze had dan toch maar direct geweten, dat het Jaap was en níemand anders. En het was nóg Jaap en níemand anders. Waar blijft hij toch? Frans had wel gezegd, dat Job de haven uit moest en laten merken dat dat pesterij was van de loco. Kon natuurlijk niet, want die had niets met de haven te maken. Maar 't zijn in Het Stadje allemaal twee handen op één buik. Hoe komen ze aan zo'n zot spreekwoord! Om Tony! Vast! Arme Tony als ze van Job houdt! Raakt ze een beetje door haar boosheid heen, over haar diep gekrenkt zijn? Ze merkt, dat er zorg bij komt. Zorg! Ze gaat met langzame voeten naar de bank, laat zich uiterlijk volkomen rustig neer op de zitting. Haar gezicht krijgt iets ontstelds. Ze had Jaap moeten laten praten. Ze dacht, dat hij alleen maar met een of andere verontschuldiging zou ko-

men. Maar, misschien had hij willen zeggen: Lien, het is beroerd, maar ik... Nee, ze durft niet doordenken. Het gebeurt, dat een man zoiets tegen zijn vrouw zegt. Waarom had ze ook zo stug gedaan? Ze was ook helemaal van streek geweest. Er komt een bittere grijns om haar mond. Toen ze met Hermpje de kamer uitging, was ze keihard. Ja, even maar, doch ze was het: goed! Wilde hij Dirkje? Goed! Dan haar niet! Gek, toen had ze ineens aan de nacht gedacht. Er was maar één bed, maar één stel dekens. Moet hij vannacht maar zien. Dirkje? Dan háár niet.

Als hij nu bij Job op de schuit blijft? Job en hij! Job is een ander soort. Job is cynisch. Job zal zeggen: blijf maar bij mij, dan bedaart ze wel. Ze staat weer op, loopt naar het raam aan de straat. Als hij toch maar kwam! Ze zou wél naar zijn verhaal luisteren. Ze gaat naar de voordeur. Zal ze de straat afkijken? Die nare straat, met al die kletswijven! Ze kan het niet laten. Ze opent de deur. Maar geen Jaap. Ze heeft honger. Merkt ze dat nu pas? Ze kan er moeilijk toe komen, maar toch maakt ze een boterham klaar en schenkt zich een glas melk in. En nog voor ze in de keuken, zo maar aan het aanrecht, de boterham eet, is Jaap er. Ze hoort het: de sleutel in het slot, de voordeur open, zijn voetstappen. Ze kijkt naar de deur. Ze hoort hem de kamer ingaan. Dan de trap op. De keukendeur blijft dicht. Zoekt hij haar? Denkt hij, dat ze boven is? Of? Het kán.

Als ze vanmiddag eens naar hem geluisterd had. Woord voor woord komen zijn woorden terug: ik heb er zo over getobd, Lien. Ik wil het je verklaren, ik... Bedoelde hij: je hebt het zelf van begin af zien aankomen? Afschuwelijk voor je, maar...! Als ze...? Zal ze roepen? Zal ze naar boven gaan, naar zijn kamer en zeggen: vertel het maar? Ze gaat! Ze wil bij hem zijn. Ze is ineens weer niet bang voor dat afschuwelijke. Want het kan níet! Bij hen kan dat niet. Ja, ze gaat! Ze zal haar fout herstellen.

't Duurt slechts seconden. Jaap vond haar niet in de kamer. Ook niet bij Hermpje. Even een blik in de wieg. Is Lien in de keuken? Hij wil naar beneden gaan, maar dan hoort hij de traptreden kraken. Even staan ze vreemd voor elkaar. Twee passen tussen hen. Ze konden later niet zeggen, wie die passen genomen had. Maar met zijn arm om haar heen neemt Jaap haar mee naar zijn kamer. Ze passen samen in zijn bureaustoel. Lien streelt met haar mond langs zijn oor: ‘Kom, zeg het maar.’ Doch dan ineens zit ze rechtop op zijn knie, stompt hem tegen zijn schouder: ‘Eerlijk’, eist ze, ‘rechtuit!’ Dan nestelt ze zich weer tegen hem aan en vraagt: ‘Is het Dittie's schuld?’ Hóópt ze dat?

‘Alles is te erg, Jaap.’ Er komen een paar zuchten en - gelukkig - ook een enkele grote traan. ‘Vertel maar. Ik wil het liever weten.’

‘Ik heb haar een paar keer gekust. Ze fladderde door ons huis. Ze kwam zo lief en zorgzaam met de soep naar boven.’

‘En jij bent ook maar een man, hè? Als zo'n mooi snuitje naar je lacht en je weet, dat je je gang kunt gaan.’ 't Klonk pruilerig en verwijtend. Lien wilde wel anders doen, maar ze kon het niet.

‘Toe nou toch!’, zei Jaap wat ontevreden, ‘zo'n bagatel!’

‘Bagatel?’ Ze richt zich weer rechtop, kijkt hem midden in zijn gezicht. ‘Bagatel? Als jij onverwachts de kamer binnenkwam en ik zat met Job te vrijen?’

Ze had wel gelijk. Jaap, die er zelf zo over getobd had, praat er nu luchtig, te luchtig overheen. ‘Vrijen? Als dát vrijen geweest is!’

‘En ik beneden met mijn arme niertjes en mijn grauw gezicht. Jaap toch!’ Het verdriet wint het over alle gevoelens bij Lien. Ze begint zo te huilen, dat Jaap ervan schrikt. Ze ligt wel weer tegen hem aan, maar haar Echaam schokt. Het is donker Alleen het smalle raam schemert. Hij kan bij het knopje van zijn bureaulamp komen en drukt dat neer. Een heldere lichtcirkel over zijn schrijfwerk. Hun gezichten en hun lichamen, dicht tegen elkaar in het plotselinge licht. ‘Ik hou zo van je, schat. Geloof me toch. En het is toch voorbij. Ik, nee: wíj hebben er een eind aan gemaakt. We... och, ik kan er niet over praten. Geloof me maar.’

Lien knikt. Haar haren bewegen over zijn gezicht. ‘Van jou alleen. Dat weet je toch?’

Haar hoofd blijft nog bewegen. Het snikken houdt op. Ze liefkoost met haar hand zijn voorhoofd. Als hij haar kust, proeft hij haar tranen.

Hoofdstuk 5

DE ZIEKTE VAN ZIJN CHAUFFEUR PETER BRACHT VEEL WERK MEE VOOR Chieleke Vermeulen. Eigenlijk is het wat moeilijk met die voornaam. Bijna niemand noemde hem zo, wanneer men hem aansprak. 't Was dan: meneer Vermeulen of - en dat niet alleen in de naaste familiekring - ‘noom Chiel’. Maar als men het onder elkaar over hem had, dan was het Chieleke. Toch was hij niet uitgesproken klein. Gewoon, middelmatig, misschien wat fijner gebouwd en in ieder geval een knappe man.

Laat Het Stadje niet ouderwets zijn - zeer zeker niet in ongunstige zin - er leefden nog heel wat oude gebruiken. Niet expres weer opgerakeld om daardoor wat onwaarachtig aan te doen, maar meegegaan met het wentelen der jaren. Daartoe behoorde ook het veelvuldig gebruik van de woorden moe of moeie en noom, waartegenover vanzelfsprekend even

vaak neef en nicht. Al was de familieband bijna niet meer na te gaan, dan werden toch deze woorden gebruikt in het onderling verkeer. Tenminste - let wel - als de verhouding goed was.

Het was voor Jaap en Lien een eer dat Chieleke en Moe-Marthe gezegd hadden: noem ons maar noom en moe. Moe-Marthe had daar spijt van. Dat liet ze op een vroege ochtend bij het ontbijt duidelijk merken: ‘'k Eb er zo'n spiet van dat we die vent zo 'ebbe aange'aald!’ Chiel had juist de bijbel gesloten. Zonder op de woorden van zijn vrouw in te gaan, vouwde hij zijn handen voor het gebed. Dat waren de hoogtepunten van het ritueel waarmee zij iedere dag begonnen. Na het amen keek hij Moe-Marthe aan en zei: ‘Gelukkig dat God er niet zo gauw spijt van heeft, dat Hij ons in genade heeft aangenomen.’ Ze ontweek zijn blik niet, maar schudde verdrietig haar hoofd. ‘Chiel, Chiel!’ Het deerde hem niet, al wist hij heel goed, dat er heel wat achter het meewarig uitspreken van zijn naam schuil ging. Aan de ene kant was hij blij, dat hij het druk had en niet kon piekeren. Toen hij tegen elf uur, nadat hij enkele maatregelen had getroffen om zijn besteldienst ook zonder Peter zo goed mogelijk te laten doorgaan, weer in zijn kantoor zat, dacht hij - wonderlijk genoeg eigenlijk - ineens aan Arie Vroegop. Als je nu altijd de mensen voorhoudt dat er geen toeval is, maar dat zelfs de kleinste dingen in het leven onder het Godsbestuur vallen, dan kon het wel eens een betekenis hebben dat die jongen nu precies met dezelfde boot als Dirkje naar Rotterdam ging. Daar kwam nog bij, dat hij enkele jaren geleden die knaap danig had dwarsgezeten. Want dat het een deugniet was, daar bleek het hele stadje van overtuigd. Toen hij vernam dat Dirkje' s avonds met die rekel in het park Rep te vrijen, heeft hij daar gauw een stokje voor gestoken. Kun je begrijpen! In de eerste plaats nog veel te jong en wat bij hem het zwaarste woog: niet van de kerk. Niet van hún kerk, wel te verstaan. De Vroegoppen waren gereformeerd en dat kon er bij zijn mensen juist helemaal niet mee door. Willy, die ijverig op de schrijfmachine zat te rammelen, had het wel in de gaten dat noom niet veel uitvoerde. Ze dacht: als ík zo zat te staren, zou hij al gauw zeggen: is er vandaag niets te doen, kind?

Chieleke wist dat een feit nooit alleen staat. Je kunt jezelf afvragen: och wat heeft dat nu te betekenen dat die jongen met Dirkje samen reist. Maar zij was in een weemoedige stemming. Dat had hij wel gemerkt. En dat zaakje met Jaap bewees in ieder geval dat ze gevoelig was voor het zeer eigene, dat de verhouding tussen man en vrouw kenmerkt. Ze zou zich best eens kunnen hebben laten troosten door die knaap. Knaap? Student in de medicijnen, helemaal in Leiden. Dat zijn heus geen kwajongens. 't Maakte hem ongerust. Dirkje was onder zijn vleugels uit. Dat ze nu juist op de valreep haar vroegere minnaar moest ontmoeten. Want een tijdje voor Jaap en Lien in Het Stadje waren gekomen, was

er weer wat met die twee aan de hand geweest. Tijdens de Wilnisse kermis. Dirkje mocht daar natuurlijk niet heen, dat is geen plaats voor een christenmens. Maar ze was er 's avonds toch tussenuit gepiept en toen hij haar later ter verantwoording had geroepen, bleek, dat het weer met die Arie was. Na zijn strenge maatregelen scheen hun omgang afgelopen te zijn. Had hij daar wel goed aan gedaan? Hoe kon zo'n vraag bij hem opkomen? Maar het 'als en dan' liet hem niet los. Als hij die vrijerij - al was het maar oogluikend - had toegelaten, zou zijn lieve kind nooit naar de man van haar vriendin hebben getaald. Of toch wel? Arglistig is het hart, meer dan enig ding. Hij kwam er niet uit. Wel werd het hem steeds duidelijker dat hij veel van de vastigheden verloor die in zijn kring vanzelfsprekend waren. Want afgezien van de kerk, zou het de gewoonste zaak van de wereld zijn als zijn dochter omging met de zoon van loco-burgemeester Vroegop. Vroegop zou dan natuurlijk met hem gepraat hebben. Want zo ging het nog in de nette kringen van Het Stadje. Men nam die zaken zeer ernstig en vele huwelijken waren dikwijls al door de wederzijdse ouders bekokstoofd, voor dat de jongelui erg in elkaar kregen. De liefde kwam later wel.

Via dit soort overleggingen drong Chieleke al verder door in hetgeen hem nu al maanden bezighield. Hij wankelde in zijn overtuiging. Steeds opnieuw werd hij voor de vraag gesteld of hij nog wel volledig achter de opvattingen van zijn geloofsgemeenschap stond. Er was namelijk iets met hem gebeurd. Min of meer was Jaap daar de oorzaak van geweest. Deze kwam wel eens bij hem in de kerk. Dan volgde er soms een gesprek naar aanleiding van zijn preek. Dan bleek het niet gemakkelijk Jaap te overtuigen, dat de officiële kerken, welke dat ook waren, ver van de waarheid waren afgeweken, en zijn kerk, die helaas in Het Stadje Chielekes kerk werd genoemd, trouw was gebleven aan het geloof der vaderen. Allereerst, had Jaap gezegd, drijven jullie geen zending en dat is toch volgens de oudste waarheid, de eis van Christus. Jullie vieren nooit avondmaal, zogenaamd omdat je je er onwaardig voor vindt. Maar het is een gebod. Chieleke had eerst weinig moeite met deze opmerkingen. Het was hem bekend, dat vooral de gereformeerden zo redeneerden. Van zijn kant kon hij er heel wat tegenover stellen. Maar het maakt een wezenlijk verschil uit of er over deze zaken in het algeméén gesproken wordt, of dat een goede vriend... Hij bewoog zich in een reflex. Goede vriend! Willy keek op van haar werk en Chieleke begreep, dat ze wel moest denken: noom voert ook niet veel uit vanochtend. Hij probeerde te werken, maar het bleef in hem doorgaan, het gepieker over Dirkje, Jaap, zijn kerk, de oude waarheid en...

Hij stond op, zei dat hij nodig naar de Achterstraat moest. Verontschuldigde hij zich nu warempel voor zijn nichtje? Ook betrapte hij er zich

op dat het niet helemaal waar was. Want hij deed alsof hij in zijn schuur wat werk te doen had. Hij trok zijn demi aan, zette zijn hoed op. Nu was hij meneer Vermeulen. De onrust dreef hem voort en vanzelfsprekend naar de profetes. Zulke mensen waren er meer in hun gemeenschap. Hun gemeenschap! Nog maar nauwelijks in de Heerenstraat kwam hem een andere beschuldiging van Jaap in gedachten. Die had Jaap hem toegevoegd, nadat hij van zijn ontstemming had blijk gegeven dat Dirkje was meegeweest naar een kerstconcert in de Grote Kerk. Toen had Jaap de uitdrukking gebruikt: zware lasten. Lasten te zwaar om te dragen. Die leggen jullie de jeugd op. Jullie God is een soort boeman voor de jeugd. Je schrikt de jongeren af met onbijbelse voorstellingen van de bekering. Chieleke balde zijn vuisten in de zakken van zijn jas! Dat nu diezelfde Jaap...! Hij kon er niet meer gewoon over denken. Ja, hij moest naar Jaap toe. Maar hij kón niet. Je zou je handen niet thuis kunnen houden, als vader.

De Achterstraat liep hij voorbij. Ter hoogte van die straat steeg de Heerenstraat weer langzaam omhoog tot aan de Molenberg, waar zwager Toon zijn fabriek had. Hoefde hij helemaal niet mee te praten! Die had het al erg genoeg met Neel. De Molenberg daalde steil de polder in, waar het water van de Beuzum hoog tegen de sluis stond. Hij keek de zonlichte polder in. Jaap zei eens: je bent nergens zo alleen met je gedachten als aan de zeedijk bij het water. Zal hij? Maar hij is geen man om de natuur in te gaan. Trouwens, hij wil niet alleen zijn. Hij móet met Janneke praten, de profetes! Onzin! Ze was net zo min een profetes als hij een apostel. Janneke Verrijp heette ze. Ze had een mooi winkeltje in de Rozemarijnstraat. Daar had hij haar zelf in gezet, toen ze zonder inkomen als wees overbleef. Hij kwam terug op het woord gemeenschap. Ze vormden wel geen kerkverband met classis, synoden en zo, maar op verschillende plaatsen in het land vond je gemeenten als die van hem. Kleine groepjes. Ze noemden zich soms ‘de gekenden des Heren’. Ze namen hun onbekeerde kinderen en familieleden mee naar hun bijeenkomsten. 't Kon toch zijn dat de Here in zijn ondoorgrondelijke genade een van hen uit de duisternis wilde trekken tot zijn wonderbaar licht! En je vond overal wel zo iemand als Janneke. 'n Diep doorgeleid mens, met een verlicht verstand. Nergens in heel het land was de groep zo groot als in Het Stadje. Die had daar de vorm van een kerk aangenomen, met kerkeraad en al. En dat kwam door hem. Hij had de gave van het woord. Hij kon spreken naar het hart van Jeruzalem.

Toen hij eindelijk moegeprakkizeerd in de Rozemarijnstraat aankwam, speelde het carillon het hele uur. Twaalf, wist hij. Hij liep het winkeltje met het fraaie uithangbord: ‘Tabak, sigaren, sigaretten en kruiden’

voorbij. 't Was te laat geworden. Hij ging maar weer op huis aan. Neel zou het eten wel klaar hebben. Met al dat gepieker had hij de hele morgen verknoeid. Wat schoot hij op met dat gelamenteer? Daar was hij toch ook de man niet naar. Hij zou zichzelf eens flink onderhanden moeten nemen. Dat kón hij toch!

Thuisgekomen, was er een brief van Dirkje. Ze maakte het goed. Meneer De Vries had een kamer voor haar gehuurd boven een sigarenwinkel aan de Oudedijk. Dat was naar de kant van Kralingen. Vader zou het wel weten. Ze hadden haar vriendelijk ontvangen. Maar het was allemaal wel erg vreemd. Vader had zeker wel gezien dat ze gelijk met Arie Vroegop was vertrokken. Ze hadden samen gereisd.

Moe-Marthe vond dat het een oplossing zou zijn als ze met die Arie verloofd raakte. Chieleke moest maar niet op het kerkelijk verschil letten, vond ze.

Zou Chieleke niet meer doen ook. Daar was hij nu overheen. Hoe dat kwam, zou hij niet kunnen zeggen. Een verklaring vinden voor de verandering die zich in hem voltrok, kon hij ook niet.

's Avonds, na de koffie, ging hij toch naar de profetes. Het was woensdag, dus zij verwachtte hem niet. Hun avond was de vrijdagavond. Dan, als de winkel gesloten was, schudde hij het wereldse stof van zijn voeten en ging zich bij haar voorbereiden op de zondag. Dat was een vaste gewoonte. Nu keek ze wat vreemd op toen ze de achterdeur hoorde gaan. Toch hoorde ze direct dat het Chieleke was. Er werd natuurlijk over hen geroddeld. Het Stadje zou Het Stadje niet zijn. Of hun verhouding helemaal zuiver was? Voor de mensen wel, maar de Here ziet het hart aan. Dat wist de schone Janneke, die zo'n rijk geestelijk leven had, zeer goed. Ze hoefde niet op te staan om haar vriend binnen te laten. Hij klopte ook niet. Zoveel jaren van zuiver gehouden vriendschap geven een vertrouwelijkheid die méér dan broederlijk en zusterlijk is. Waarschijnlijk telde Chielekes gemeenschap geen tweede paar, dat zo op elkaar was ingesteld.

Chieleke knikte alleen en ging in zijn zorg zitten, onder het lampje, links van de vulkachel. Janneke, die bezig was aan een borduurwerkje en daartoe aan de mahoniehouten tafel onder de lamp zat, borg haar werk in de handwerkdoos, vroeg of Chiel zin had in koffie en omdat dat - als steeds - zo was, ging ze naar de keuken. Ze maakte geen verontschuldiging dat ze hem alleen moest laten. Van een verhouding als gastvrouw en gast was immers hoegenaamd geen sprake.

Terwijl zij bezig was, bedacht Chiel hoe het tussen hen gegaan was. Hij rookte onderwijl met de hem kenmerkende bedachtzaamheid zijn sigaar. Naast zijn stoel stond een fraai donkerhouten tafeltje met tamelijk hoge

poten en twee vierkante bladen, het tweede ongeveer een kwart meter beneden het bovenste. Op dat tweede blad stond een presenteerdoos met een assortiment uitgezochte sigaren. Op het bovenste blad een tafelaansteker en een asbak.

Toen de oude Verrijp stierf, was het de vraag in zijn gemeente of Janneke wel in Het Stadje zou blijven wonen. Haar vertrek zou een slag zijn. Het was op zichzelf al een wonder dat de knappe, trotse dochter van de stadssecretaris zich bij hen had gevoegd. Verrijp zelf stond bekend als een geleerde, vooral op theologisch gebied. Hij had een rijk voorziene bibliotheek met godsdienstige werken. Oude schrijvers, maar ook moderne theologen.

Toen Janneke met haar geurig zetsel binnenkwam, vroeg Chieleke: 'Het wordt dit voorjaar toch zestien jaar?' Ja, dat werd het. Zestien jaar. Hij had haar toen dit huisje aangeboden, de winkel doen inrichten en het beginkapitaal gegeven. Dat had toen de algemene instemming van zijn gemeente en vooral ook van heel zijn familie. Hij had het geld niet geleend, zoals wereldlingen dat doen. Ze had het wel teruggegeven en het kwam dus zakelijk op het zelfde neer. Men wilde Janneke niet missen. Ze had een deel van haar vaders geleerdheid, maar was daarenboven krachtdadig bekeerd. Ze had een zondig leven geleid met een ongelovige landmeter, die door het rijk was aangesteld in verband met het in kaart brengen van de grenzen tussen de verschillende gemeenten van het eiland. Haar vader was van de dolerenden en die stonden er in die dagen haast even streng op, dat hun kinderen met 'huisgenoten des geloofs' trouwden, dan tegenwoordig de leden van Chielekes gemeente. Waarom de omgang met die vreemdeling werd verbroken, heeft niemand ooit geweten, maar de narigheid die er het gevolg van was, werd het middel tot de bekering van het zo werelds levende meisje. En de Chieleïsten vonden het vanzelfsprekend dat Janneke zich daarna bij hen aansloot. Waar kon een waarachtig bekeerd mens anders terecht?

Chieleke, die zich zeer voor haar interesseerde, had ook de enorme bibliotheek van haar vader naar haar nieuwe woning overgebracht. Dat was een heel karwei geweest. Maar een mooi werk: al die prachtige boeken! Hij had er op de zolder een aparte kamer voor gemaakt. Toch waren, godsdienstig gesproken, in Chielekes oog de meeste boeken waardeloos. De oude schrijvers uitgezonderd. Maar van Kuyper, Bavinck en noem maar op, hoefden ze hem niets te vertellen. Die raakten het ware niet. En dát was nu bij hem de laatste tijd sterk aan het veranderen. Of dat nu alleen door zijn gesprekken met Jaap kwam?

'Het is goed dat je Dirkje weg hebt laten gaan.' Janneke zette het prima verzorgde kopje koffie naast de asbak. Zelf nam ze het hare mee naar de zorg, die aan de andere zijde van de kachel stond.

Niettegenstaande ze zich bij Chielekes kring had gevoegd, had ze toch het deftige behouden, dat eigen was aan de kring van de stadsnotabelen van minstens een geslacht terug. Die immers onderscheidden zich van de rest in kleding en manieren. Ze was ook een móóie vrouw. Dat wist Chieleke heel goed en hij wendde zijn ogen daar niet van af.

Ze was donker van haar en haar huid was een weinig getint. Daarentegen waren haar ogen van een levend grijs. Ze was uiteraard stemmig gekleed. Maar de vrome Chieleke, als hij haar handen zag en het onderste kwart van haar welgevormde armen, had er meermalen aan gedacht hoe fraai die huid zich wel onder het donkergrijs of zwart van haar kledij zou voortzetten. Chieleke was ook maar een man. Evenwel een beheerst man, ook in zijn gedachten. Hun verhouding van getrouwd man en zuster in het geloof was onberispelijk gebleven en had daarom haar diepe charme behouden. Toch kregen hun geestelijke gesprekken - hoewel ze het zich niet bewust waren - langzaamaan een meer dan gewone diepte. Ook de tendens was de laatste tijd veranderd. Jaren aaneen was hij iedere vrijdagavond bij haar gekomen met hetzelfde doel. Dat was begonnen op die vrijdagavond voor zijn eerste zondagse preek. Daar was heel wat aan voorafgegaan.

Hun voorganger, dominee Wolters, had zich onmogelijk gemaakt. Als iemand aan een gemeentelid zou vragen wat dat toch geweest was, zou hij nu nóg op het antwoord zitten wachten. Maar de gemeente zat toen geheel onthand. Er was echt zo gauw niemand te vinden om voor te gaan en hoewel Chieleke nog jong was - men werd in die kringen niet gauw als volwassen erkend, vooral niet in de genade - vroeg de kerkeraad hem om een preek te lezen. En dat ging zó bijzonder goed en hij kon zó precies de toon vinden die bij het geestelijke past, dat de gedachte werd gewekt: zou hij zelf niet gaan preken? Het lévend gesproken woord sprak toch meer aan dan het lézen van een preek. Ze waren toen al heel goed bevriend met elkaar, hij en Janneke. Bovendien was zowel haar kennis als haar bevinding zo alom bekend, dat Chiel zijn eerste preek op die bewuste vrijdagavond met haar besprak. Dat heeft zich voortgezet en het is een onmisbaar deel van hun leven geworden. Chieleke is heel de week behept met de wereld. Sloven en zwoegen om zijn uitwendige zaken te behartigen. Als hij dan vrijdagsavonds zijn winkel sluit en naar Janneke gaat, is het hem alsof hij al ‘'t aards gedruis’ achter zich laat om zich met Janneke te verlustigen in het horen van de heilstem Gods in hun harten. Zij had dan de tekst voor zo'n zondag al gevonden. Maar deze avond kwam hij niet over preken en teksten praten. ‘Ik heb het moeilijk, Janneke.’

‘Maar dat begrijp ik toch wel, Chiel.’

‘Ik hou zo van mijn kind en die man is zo'n goeie vriend van me.’

‘Je moet het maar overgeven, Chiel. Ik leef met je mee. Dat weet je en vanochtend kwam de Here bij me en zei: lees nou psalm drie-en-dertig maar eens. 't Was me of me de tekst werd ingegeven en ik las: “Zie, des Heren oog is over degenen, die Hem vrezen, op degenen, die op zijn goedertierenheid hopen.” En dat doe je toch, Chiel? Ik heb al gedacht, dat zou een mooie tekst voor aanstaande zondag zijn.’ ‘Misschien wel,’ stemde Chiel toe.

Het werd donker. Jannekes kamer ontving het licht door een raam dat zich strekte langs het plafond van muur tot muur, zo hoog mogelijk aangebracht om zoveel mogelijk te profiteren van de dag. Want naast haar huis was slechts een smal slop.

Ze zwegen.

Janneke stond op, knipte de lamp aan.

Dat was nog een ouderwetse petroleumlamp met een melkglazen bol en een roodzijden rand. Die gaf de kamer een intiem licht, al was ze dan ook voorzien van een honderd watt biarlita. Het blad van de mahoniehouten tafel onder de lamp lichtte op.

Toen Janneke weer zat, zei ze: ‘De zonde komt vaak langs die kant in het hart. Ik weet het, Chiel.’

Hij wist, dat ze bedoelde door wat men liefde noemt, maar wat eigenlijk slechts hartstocht is.

‘Ik weet het,’ vervolgde ze. ‘Als mijn zondige aardse liefde niet opgegaan was in liefde tot mijn hemelse Bruidegom, was ik verloren, Chiel.’ Ze hadden het daar meer over gehad. Ditmaal sprak het Chieleke niet aan. Hij was met zijn gedachten nog bij hetgeen ze gezegd had, voor ze de lamp aanknipte. ‘Ik vraag me wel eens af of ik er mee door moet gaan,’ zei hij.

Even begreep Janneke hem niet. Toen ze besefte, dat het sloeg op de tekst die ze genoemd had en dus op zijn preken, schudde ze haar hoofd. Het verraste haar eigenlijk niet. Ze had het gevreesd en op een onverklaarbare manier ook gehoopt. Ze wist dat Chieleke twijfelde aan zijn roeping. Ze wist ook dat dat in verband stond met zijn dochter en ze begreep dat het bij hem dringender was geworden door het voorval met Dirkje. ‘Ik kan je niet raden, Chiel. Ik weet het niet.’

Ze wist dat Chielekes twijfel niet alleen kwam door zijn gesprekken met de schrijver. Die waren slechts aanleiding geweest om dieper op de zaak in te gaan.

Het zal ruim twee maanden zijn geleden dat Chiel naar de zolder ging, naar de boeken van haar vader. Hij had er wel meer een oude schrijver gehaald en mee naar huis genomen. Maar toen kwam hij aan met ‘Het Werk van de Heilige Geest’ van Dr. Abraham Kuyper. Hij bracht het boek na een paar weken terug en zei: ‘Dat moet je lezen.’ Daarna zijn

andere boeken gevolgd. Een keer zei Chiel: ‘Ik zou er mijn werk voor laten staan om ze te lezen.’ En zij oordeelde: ‘Ze zijn bijbels, Chiel.’ Verder durfden ze er haast niet over te praten. Want hun zelfverzekerdheid wankelde. Een nieuwe wereld ging voor hen open. Een gevaarlijke wereld voor hun zekerheden. Had het niet altijd vastgestaan dat zij in hun kring en in hun kring ook alléén, de oude waarheid hadden? Het ging niet eens zo buitengewoon geleidelijk. Het brak door. Zoals Gods werk doorbreekt. Het was moeilijk. Zeer moeilijk. Moesten ze aanvaarden dat zij het niet alléén wisten of het alléén waren? Want dat was het wel min of meer geweest. Ze waren niet zo hoogmoedig om het te zéggen. Ze spraken het zelfs tegen als iemand het in een of ander gesprek hen verweet.

Gedurende minuten zwegen ze. Janneke keek het eerst met een glimlach haar vriend aan. ‘Zwijgen is moeilijk, Chiel. Je mond houden, omdat je het niet weet, is geen kunst. Zwijgen is stil zijn, als het kind bij zijn moeder. We moeten wachten, Chiel. Maar je moet wel blijven preken.’ Chiel antwoordde niet direct. Wel nam hij zijn karakteristieke houding aan die zijn tegenstanders gevaarlijk vonden. Dan rustten zijn handen op zijn dijen. Zijn kin kwam een beetje omhoog. Zijn gezicht werd scheef. Vooral omdat de ene wenkbrauw zo ver omhoog boog. ‘Ik hou mijn mond’ ging hij op Jannekes woorden in. ‘Ik wéét het niet. Maar ik ben er wel achter gekomen dat we te veel op ons eigen kompas varen. Ik ga het hoe langer hoe meer zien dat God genadiger is dan wij. Wij zijn...’ Al zweeg hij nu weer plots, Janneke wist dat hij dadelijk verder zou gaan. Hij overwoog alleen maar de manier waarop hij het zeggen zou. Hij veranderde van houding, nam zijn sigaar uit de mond, legde die in de asbak, wreef zijn handen. ‘Wij zijn geen uitdelers van menigerlei genade geweest. Je moet dat eens lezen, Janneke. Ik meen dat ik het bij Bavinck las. Ik zal het voor je opzoeken. Het is groter dan wij het ooit gezien hebben. Wij denken dat het alleen langs ónze wegen kan. Misschien hebben wij anderen wel afgehouden van de genade.’

Ze voelden beiden dat het niet mogelijk was op de juiste manier onder woorden te brengen wat er in hen omging. Ze hadden zich altijd angstvallig gedistancieerd van hen die het volgens de oude traditie ‘licht opnamen’.

‘'t Is zo: een smalle weg, een enge poort! Maar wij maken de weg smaller en de poort enger. Ik ga het inzien: niet het kruippaadje van ons, niet ons enge deurtje. O nee! Het mosterdzaadje, Janneke. Het kleine vonkje van de vlaswiek. Een rookwalmpje, Janneke.’

De meeste mensen zouden het niet kunnen volgen. Maar deze twee begrepen elkaar. Volledig! Janneke zei: ‘Daarom moet je blijven preken, Chiel. Er liggen schatten verborgen in de boeken die wij gemeden heb-

ben omdat ze nieuw zijn. Maar ze zijn in wezen hetzelfde: het geloof alleen en dan zonder de kenmerken die wij mensen van elkaar overnemen... Blijf preken, Chiel. Bijbels!'

'Moeilijk!' Chieleke schudde zijn hoofd, stond op. 'We moeten weer verder, meid,' zei hij gemoedelijk. Bij zichzelf telde hij op: Dirkje, Arie, Jaap, preken, de zaak besturen enzovoorts, enzovoorts. Janneke drukte zijn hand en zei: 'Ik zal voor je bidden, Chiel.'

Ja, ja, dat wist hij wel. Zulke ouderwetse mensen waren ze dat ze voor elkaar baden, dat ze geloofden, dat het hielp en dat het ook het enige was.

Er gingen weken voorbij. Druk, druk! Peter werd beter. Willy verving Dirkje uitstekend en Lena deed het Neel, als hoofd van de winkel. Neel ontpopte zich als een prima huishoudster. Druk, druk, tot vrijdagavond en dan moest Chieleke aan zijn twee preken beginnen. Moeilijke preken, want het mochten geen bekende praatjes meer zijn. Naar Jaap gaan? Jaap moest toch zélf komen! Lien drong er genoeg op aan. Jaap gromde: 'Och jij met je gezeur!'

'Je durft niet, mannetje. Je moet gewoon doen. Kop op! Er is toch niets noemenswaard gebeurd. Dat zeg je zelf!' Dat stak Jaap. Hij ging niet. Hij wilde eigenlijk wel, want hij miste de spitse gesprekken met de Blikken Dominee. Nooit had hij geweten welk een vrome zin sommige van die zogenaamde zwarte-kousen-mensen bezielde. Natuurlijk waren er veinsaards onder. Vond men die in zijn eigen kerk soms niet? Het farizeïsme zit per definitie in de kerk. Chieleke had er niets van. Hij wees Jaaps redenering niet trots af. En daar waren ze sterk in, Chielekes mensen. Ze wisten het alléén en hadden series bijbelteksten tot hun beschikking. Chieleke was daar trouwens ook te intelligent voor. In één opzicht kon hij nooit tegen noom Chiel op. Namelijk als deze vroeg waarin hij en zijn geloofsgenoten in hun dagelijks leven als kinderen Gods te herkennen waren. Een man die de kroeg bezocht, die dansen geen zonde vond en de zondag volgens Chieleke niet heiligde. Hoefde men dan echt niet aan je te zien, dat je tot het geheiligde en het afgezonderde volk behoorde? Kon dan alles er maar mee door? Het stond misschien daarmee in verband dat Jaap minder makkelijk naar Chieleke ging, omdat er toch maar iets tussen hem en Chielekes dochter was voorgevallen dat toch bepaald behoorde tot het ook volgens hem ontoelaatbare in het leven van een christen.

Met hem en Lien ging het uitstekend. Er was echt iets nieuws gekomen. Oud-nieuws natuurlijk, want ze kenden het nog uit de Zeister dagen. Maar er was toch iets bijgekomen. Ze konden het niet onder woorden brengen, probeerden dat niet ook. Het hield verband met Dirk-

je en wat er dan toch maar geweest was. Lien dacht er soms aan als Jaap haar omhelsde. Vreemd, het hinderde haar niet. Jaap was zo duidelijk helemaal van haar. Ze zei eens: ‘Als Dittie weer thuiskomt...’ Jaap fronste zijn gezicht. Hij wilde persé niet meer over Dirkje praten. Maar ze ging verder:... ‘dan wil ik dat we weer gewoon met haar omgaan. Dat is mijn trots, begrijp je dat?’ Nee, daar begreep Jaap niets van. ‘Onzin,’ gromde hij en bleef in de krant kijken. Ze kwam op de leuning van zijn stoel zitten, duwde de krant weg. ‘Niet dat ze weer kommetjes soep bij je boven mag brengen.’ Ze nipte een kus op zijn wang, stak haar tong uit en glipte precies nog uit zijn armen, die naar haar grepen. Het was tussen hen weer héél goed. Hij kreeg haar wel te pakken in de kamer of ergens anders in huis. Ze speelden als verliefde mensen, die over een obstakel heen waren.

Maar Het Stadje nam de overtreding ernstiger. Het toonde zelfs een volkomen onbegrip. Hoe kón dat nu zo maar? Het had zo graag medelijden met dat lieve vrouwtje getoond. Maar dat mensje huppelde maar weer vrolijk en wel aan de arm van de overspeler. Vrouw Geurts ergerde zich iedere middag als dat stel er met de kinderwagen op uit trok of er geen vuiltje aan de lucht was! Ze onderhield het praatje over Jaap en Dirkje ijverig bij de vrouwtjes in de buurt. En heus niet bij het mindere volk uit de Walstraat leefde het sensatieverhaal voort. De vrouw bijvoorbeeld van secretaris Hendriks. Ze had het verhaal uit de zesde of de zevende hand en het was omvangrijker geworden en tevens interessanter. Ze had weinig te doen. In Het Stadje kregen de deftige mevrouwen nog wel personeel. Ze had enkele functies die bij haar waardigheid pasten, zoals secretaresse van ‘Sursum Corda’ en presidente van de Vrouwelijke Vrijwilligers of hoe dat deftige gezelschap hulpverleensters ook mocht heten. In theorie veroordeelde zij alle geroddel, bestempelde het als ‘echt iets voor het volk’. Maar informatief verzorgde zij de voortgang van het praatje. Zo kwam ze bij boekhandelaar Van Dalen, die de nieuwe roman van Jaap een ereplaats in zijn etalage had gegeven. Ze kocht het. ‘O ja, enig dat zo iemand in onze stad woont.’ Het boek werd zorgvuldig voor haar ingepakt.

‘Zou het waar zijn, dat hij zich zo vergaloppeerd heeft met dat meisje van meneer Vermeulen?’ Van Dalen ging er niet op in. Maar zij hield aan. ‘Telkens als ik dat schattige jonge vrouwtje zie, zou ik in staat zijn het mensje aan te spreken. Ik vind het zo'n intelligent type. En als je dan zó iets moet beleven!’

‘Alstublieft mevrouw!’ Van Dalen overreikte haar het keurige pakje. ‘Moet ik het noteren?’ Ze had een eigenaardige manier om haar kin terug te trekken als iets haar ergerde. En dat was nu het geval. Ze knikte,

afstand scheppend en verliet de winkel. Een gekke titel, dacht ze: ‘Geen binnenkamer’. Hm! Ze had in de N.R.C. trouwens al gelezen, dat het geen literatuur was.

Hoofdstuk 6

HET WERD ZOMER. HET LEVEN IN EN VOORAL BUITEN HET STADJE WERD druk. De boeren werkten van 's morgens tot 's avonds. In Het Stadje waren alleen de ochtenden bedrijvig. De hete middagen kenmerkten zich door een opvallende rust. De meeste rolluiken, gordijnen of zonneblinden waren dan gesloten. De kraaien gaapten op de daken en de straatkeien - zogenaamde kinderhoofdjes - brandden onder de voeten.

Dirkje begon Rotterdam zo zachtjes aan te haten. Of haten? Dat is een te geladen woord voor iemand die een tikje heimwee begint te krijgen. Ze kon de stad en vooral het gemaniëerde doen van de mensen niet uitstaan. Er werd voldoende notitie van haar genomen. Ze kreeg genoeg uitnodigingen van haar collega's om gerust eens aan te komen. Maar ze aardde niet in hun kringen. Vooral niet omdat vader haar ernstig op het hart had gedrukt de zondag in ere te houden.

Chieleke had er even over moeten denken, maar was toch wel tot een besluit gekomen naar welke kerk ze het best kon gaan. Maar ook de kerkgang deed haar niets. Reken maar dat vader een zware dominee had opgezocht. Nóg was hij er immers van overtuigd dat je het niet zwaar genoeg kon opnemen.

Mocht er al verdienste zitten in het trouwe kerkbezoek, dan devalueerde dit pluspuntje toch wel zeer definitief in een onvoldoende door de bezoeken van Arie. Bij hun heenreis naar de stad had hij al gezegd dat hij wel eens aankwam. Ze moesten maar een afspraak maken. Dat was toen niet gebeurd. Niemand kan beseffen hoe vol goede voornemens het hart van het lieve zondaresje klopte, terwijl ze zich in feite in ballingschap begaf om het kwade te vlieden. En nu stond het in Arie weer in levende lijve voor haar. Ze troostte zich wel dat het niet zo'n groot kwaad was als de vrolijke, later zo ernstige zoentjes die ze met Jaap gewisseld had. Arie was immers niet getrouwd. Hij zei zelfs dat hij van haar hield en juist voor haar zijn studie ernstiger zou opnemen. En een meisje mag toch een jongen hebben! Als dát zonde is! Maar vader was er tegen. Dat wist ze zeker. Misschien omdat Arie niet zo goed bekend stond. Maar vooral omdat hij van een andere kerk was. Dat laatste was volgens Arie helemaal geen bezwaar. ‘'t Kan me wat schelen naar welke kerk ik ga. Allemaal

één pot nat. Alleen preken ze bij jullie wat te lang.'

'Gelóóf je dan niet, Arie?'

'Net zoveel als jij. Maar laten we asjeblieft onze tijd niet verknoeien met over de kerk te praten.' Hij kwam heus wel voor iets anders helemaal uit Leiden naar Rotterdam. En hij kwam ieder weekend. Hij stond zaterdags om vijf uur - dan was ze vrij - al op haar te wachten. Ze mocht hem niet op haar kamer ontvangen. 'Beslist niet', zei de mevrouw, 'we wonen hier in een nette buurt. Ik begrijp niet dat u dat wilt!' Weer zo wat van de stad.

Hield ze van Arie?

Ze was het niet met zichzelf eens. Wel wist ze dat ze het vervelend zou vinden als hij een weekend zou overslaan. Maar ook wist ze weldra dat ze, wat het zondigen betrof, - althans volgens vaders opvattingen - niet zo ver onder de maat bleef van haar overtredingen met Jaap. En het hielp juist niet om in dit verband te zeggen: Arie is niet getrouwd. Indertijd, toen ze nog een pas ontluikend meisje was en met Arie vree in het park, had ze hem in zijn gezicht geslagen en was ze hard naar huis gehold: zo'n gemene jongen!

't Leven is moeilijk. Vooral als je uit Chielekes kring komt en intelligent bent. Of intelligent? Doet dat er zoveel toe?

Zolang ze ijverig werkt in het grote bedrijf van de heer De Vries gaat het wel. Maar 's avonds, als ze alleen is! Werkelijk alleen. Ze kon ook nog steeds niet meedoen aan het vermaak dat de stad zo volop bood. Arie had haar een keer meegenomen naar de bioscoop. 'De film,' zei hij. Ze kon Arie niet weerstaan. En in zijn kring heeft men geen bezwaar tegen film, T.V., dansen en noem maar op. Zoals hij het voorstelde, hoeft het ook niet verkeerd te zijn. Maar volgens vader tekent het je als een wereldling, als een die het Koninkrijk Gods niet zoekt. Vreemd!

Thuis, in Het Stadje, had ze geen behoefte om al die verboden dingen te begeren. Maar hier was haar gemoed zo week. De ijdele pracht van het bioscooppaleis, het licht, het... Ze weet niet wat. Maar het was zo tegengesteld aan thuis, aan vader, aan... het zoeken van het Koninkrijk Gods. En dat is haar altijd voorgehouden als het grote levensdoel. Daar moest je al het werelds vermaak voor laten staan. Thuis dacht ze: vooruit maar. Het is lang niet zeker dat je het ooit bereikt. Je moet daartoe uitverkoren zijn. Als kind was ze bang genoeg geweest. Als je toch bij het eindoordeel aan de zijde van de bokken kwam te staan... Later, bij het opgroeien, als er allerlei andere gedachten en verlangens in je opkomen, raak je die angsten kwijt. Dan verhard je je hart, wist ze. Dan ga je de zonde dienen. En dat was immers zo. Het was ook zo met háár gegaan. Dat met Jaap was toch zonde geweest. Klein zondetje, spotte ze vroeger. Ze dacht: mooi, heerlijk zondetje. Nu weet ze wel beter. Nu was het

niet alleen gemeen tegenover Lien.

Ze ging een enkel weekend met verlof naar huis. Arie zorgde dezelfde weekenden ook naar Het Stadje te gaan. Dan reisden ze 's maandags samen weer met de boot af. Het was maar goed ook. Dat maakte het haar eigenlijk alleen maar mogelijk om weer te gaan. Als ze niet wist dat Arie op haar stond te wachten, zou ze niet weggekund hebben. Maar hij stond er op het Marktplein, aan het eind van de Heerenstraat. Vader bracht haar niet meer naar de boot. Toch viel het haar iedere volgende keer moeilijker om weer naar Rotterdam te gaan. Al die bekende dingen, heel de sfeer, het denken hoe goed het kon zijn als ze weer voorgoed thuiskwam, wogen telkens zwaarder. En de oorzaak waarom ze toen dacht dat ze weg moest, bij Jaap vandaan, bij de verleiding en de zonde vandaan, die was er niet meer. Dat wist ze zeker, maar ze kon niet verklaren hoe dat kwam.

Op een maandagavond, toen het verdriet haar weer zo triest stemde, schoof ze de gordijnen open, knipte het licht uit en ging in de oude, makkelijke stoel zitten in de hoek bij het raam. Ze had de kamer gelaten zoals die was, er niet iets eigens aan gegeven. Ze kon daar niet toe komen, hoewel het haar voornemen was geweest. Op dit moment voelde ze dat er iets met haar gebeuren ging. Ze was streng opgevoed. Vader las driemaal per dag bij het eten. Bovendien was de bijbel hun levensboek. Er kwam dan ook, toen ze eenmaal in de schemer zat, die het licht van de straatlantaarns en van de lichtreclames in haar kamer zond, een zin uit de bijbel in haar op: die zich afzondert, tracht naar iets begeerlijks. Vader bedoelde ermee: contact met God. Bij haar was het het gewone, goede leven thuis. Niet hier! Ze liet haar gedachten expres ver teruggaan: tot ze nog klein kind was. Moeder was toen nog niet zoals nu. Moeder werkte nog volop. Moeder was mooi en lief. Ze speelde in het huis en in de tuin. De mensen waren allemaal vriendelijk. Ze zeiden dat ze zo mooi was. Net een pop. Later de school, bij meester G.G. De openbare school. De kleinste school misschien van heel het land. De meeste kinderen, ook die van hun kerk, gingen op de duur naar de christelijke school. Zij was blij dat ze bij meester G.G. mocht blijven. Later naar de ulo. Ze kon makkelijk leren. Na het examen de boekhoudcursus bij meneer Jelier en tegelijk thuis helpen in de winkel en op het kantoor. Ze veranderde, werd jong meisje. Neel van oom Toon, die in die dagen de leiding in de winkel van moeder overnam en Lena van oom Bas vonden dat ze voorgetrokken werd. Ze behandelden haar, als vader er niet bij was wel een beetje uit de hoogte. De laatste maanden op de ulo was ze ‘groot’ geworden. In een van de gedichten die ze voor literatuur moest lezen, stond: ‘van kind tot vrouw’. Pas na de ulo ging ze - ja,

toen ook al met Arie - voor het eerst 's avonds het park in om te vrijen. Ze werd snel volwassen. Ze ging het gefluister van Neel en Lena onder elkaar begrijpen. Die hadden het altijd over ‘dat’. Een keer zei Neel, terwijl ze haar opmerkzaam aankeek - ze had een nieuw truitje aan - tegen Lena: ‘Salomo zei: we hebben een jonge zuster, die nog geen borsten heeft, maar dat gaat niet meer op.’

Ze mocht van vader 's avonds niet meer de straat op. En ze mocht natuurlijk niet ‘gaan’ met Arie. Ze is toen met geweld bij hem vandaan gehouden. En toen kwam Jaap. Wat een tijd! Jaap én Lien! Ze kon het niet laten. Alles in haar wilde het. En pas toen het te laat was... Onzin! Neel was zover gegaan dat het te laat was. Zij niet. Maar gunst nog aan toe, dat was geen verdienste. Ze was tot alles bereid geweest. Het is er alleen niet van gekomen. En dat is goed. Natuurlijk. En nu is er Arie. En omdat Arie er is... Plots stokken haar gedachten. Is het wel zo? Kan ze wel zeggen: daarom is er geen gevaar meer wat Jaap betreft? Toch wel, stelt ze vast. Als ze Jaap ontmoet had voor hij getrouwd was, zou ze maar één liefde hebben gekend. Eén ondeelbare liefde. Liefde van ziel en lichaam. Ze zou nooit kunnen begrijpen dat vrouwen niet trouw waren. Als je toch van iemand hield! Echt en helemaal. Hield ze nu van Arie? Er is altijd tweede keus. En die is vaak minstens even goed. Vooral in het textielvak. Soms wat minder mooi, maar sterker, nuttiger. Ze glimlacht, dat ze nu zo kan denken. Ze wist niet, dat ze zoveel van haar vader had. Toch dacht ze sterk aan hem. Ze ging hem schrijven. Hij had begrepen waarom ze was gegaan. Zonder er hoegenaamd een woord over te wisselen, hadden ze elkaar begrepen. En nu was dat over. O ja! Ze stond op. Onzin, dat van de tweede keus.

Uit het raam keek ze naar de donkere min of meer zwarte straat, die. niettegenstaande al dat lichtgeflikker, toch donker bleef. Glimmend zwart. Wat een drukte, zelfs hier. Toch was het met Jaap anders geweest dan nu met Arie. Arie moest er eerst zijn en haar in zijn armen nemen. Dan kwam het. Prompt! Dan begon ze van hem te houden. Maar zoals... Chielekes dochter wist het wel: verborgen wateren en gestolen brood! Waarom zou ze nog blijven? Als vader het goedvond... Vader! Ze schreef hem! Ze zou het adres typen. 't Zou als een zakenbrief op vaders bureau komen. Moeder moest er eerst buiten blijven. Ze ging weer zitten. Wat was er toch met vader? Ze wist dat oom Bas de Goede en vooral oom Toon van Dolderen aan vader begonnen te twijfelen. Die fijnproevers merkten dat er bij vader iets veranderde. Die beiden stonden als vromer bekend. Zij waren meer het prototype van de waarachtig bekeerde mens en zij matigden zich het oordeel aan over anderen, ook over vader. Dirkje spotte nooit. Ze zou het niet durven en gelukkig ook niet willen. Daarom schrok ze van de zo maar opkomende gedachte: ik kan er wel wat van

begrijpen dat God de zondaren liefheeft. Liever, dan sommige brave, bekeerde mensen. Want, o, als ze er goed over dacht, wat waren die twee griezelig-onwaar. Vooral de rijke oom Toon met zijn moderne fabriek en zijn groeiend vermogen. Vader zei eens een keer tegen hem - want ze hadden nogal eens woorden-: 'Jij houdt God gemakshalve maar buiten je zakelijk leven.' Dat was toen hij de oude ziekelijke Martens ontslagen had. Dat was op een vreemde ruzie uitgelopen. Geen schelden, geen hoge woorden, maar geslepen venijnigheden. 'Jij', verweet oom Toon vermanend, 'zakt hoe langer hoe dieper af naar de werkheiligheid.' 'En jij leidt twee levens, die van het vrome volk uit psalm vier-en-tachtig en die van de harde, liefdeloze zakenman.' Dat ze dat nog zo goed wist!

Ze stond weer op, schoof de gordijnen dicht, knipte het licht aan en schreef een lange brief aan haar vader. Eerlijk, zoals ze dacht. Onomwonden ook.

> *...ik zou dit niet tegen u kunnen zeggen. U bent mijn vader en ik zou me generen over dat van de liefde te praten met u. Ik heb verkeerd gedaan. Ik geloof dat ik gedreven werd door lichamelijk verlangen. Door iets dat ingeschapen is. U moet ook weten dat ik omgang heb met Arie Vroegop. U vond dat vroeger verkeerd, omdat hij niet van onze kerk is. Maar u en mensen als oom Toon zeggen dat we wel in onze kerk allemaal geroepen zijn, maar weinigen uitverkoren. Wat komt het er dan op aan, dat Arie van een andere kerk is?*

Op deze manier schreef ze twee kantjes vol en ze vroeg of ze weer thuis mocht komen. En of vader dat voor haar in orde wilde maken bij meneer De Vries.

Ze ging naar beneden. De sigarenwinkelier had een schrijfmachine. Het was heus nodig dat vader eerst de brief helemaal las, voor hij er met moeder over zou praten. Dat wist ze.

Toen ze het adres getikt en de brief verder verzorgd had, bracht ze die nog even naar de brievenbus.

Met een verlicht gemoed wandelde ze naar huis. Vader zou haar begrijpen.

Hoofdstuk 7

JAAP GENOOT VAN ZIJN NIEUWE WERK. TOEN HIJ HET VERERENDE VERZOEK kreeg om in verband met de viering van het vijfhonderdjarig bestaan van Het Stadje een prettig leesbare historie ervan te schrijven, had hij niet

kunnen denken welk een boeiende bezigheid dat zou worden.

G.G. ging soms met hem wandelen in Het Stadje en wees hem de oude huizen aan. Van sommige wist hij heel wat te vertellen en deed voor Jaap de historie leven. Jaap had de gave om in soepel Nederlands de kostbare gegevens op schrift te zetten. Soms ook kwamen ze ongezocht via het ver-verleden midden in de hedendaagse belevenissen. Dat was bijvoorbeeld toen G.G. hem de oude pakhuizen van de Oost-Indische-Compagnie in de Rozemarijnstraat wees. Direct al bij de schuur van Chieleke, die achter de typisch ouderwets gehouden winkel van Janneke Verrijp stond. Jaap was daar al met Lien en Chieleke geweest om het vloerkleed en de meubels te kopen, die nu zijn kamer gezellig maakten. ‘Die Janneke’ - ze wandelden haar winkel voorbij - ‘heb ik nog even bij mij in de klas gehad. Ze zal een kleine dertig jaar jonger zijn dan ik. Haar vader was gemeentesecretaris en precies het type van een negentiende-eeuwse liberaal. Ik vond dat hij op Groen van Prinsterer leek, zoals je die in de geschiedenisboeken ziet afgebeeld. Hij was zowat hetzelfde type. Een intelligent, smal gezicht, sluik iets voorover gekamd haar, een hoog, wit linnen boord en een pandjesjas. Haar moeder was Fransje van Dolderen, een tante van de tegenwoordige baas en eigenaar van de zogenaamde oliemolen. Ze was een knappe, deftige vrouw. Een uitzondering in de familie, want de Van Dolderens zijn over het algemeen grof gevormde mensen. Wel bij de tijd en wel energiek.’

Jaap vroeg hoe die Janneke aan haar bijnaam, de profetes, kwam.

‘Dat heeft ze niet aan haar vader te danken. Wel heeft ze van hem dat goed werkende hersenstel. Secretaris Verrijp studeerde theologie als hobby, kun je wel zeggen. Zijn vrouw was een moeder in Israël. En bij Janneke vind je nu die bijzondere combinatie van scherp denken als erfenis van vader, en piëtistische vroomheid als inbreng van moeder.

‘'t Praatje gaat dat Chieleke...’ Jaap stelde prijs op het oordeel van G.G. en dat liet niet op zich wachten. ‘Onzin!’ zei hij tamelijk agressief. ‘Dat gemene gelaster. Natuurlijk heb ik dat ook gehoord. Ik verbeeld me nog al een goede kijk op de mensen te hebben en als je 't mij vraagt is Chieleke de meest rechtschapen man die je je maar in kunt denken.’

‘Dus u gelooft dat hij ook oprecht achter zijn godsdienstige opvattingen staat.’

G.G. bleef staan en keek Jaap met een prettig spotglansje in zijn ogen aan. ‘Je bedoelt?’

‘Ik bedoel eigenlijk niets. Maar ik heb hem een paar keer horen preken en dan bekruipt mij de vraag of iemand met een zo helder verstand...’ ‘Ja, ja!’ G.G. liep door en Jaap dus ook. ‘Het is in het godsdienstig beleven bij Chieleke en zijn mensen niet het verstand dat hen leidt.’ G.G. sprak langzaam, als ieder woord overwegende: ‘Hun geloof zou je

“blindelings” kunnen noemen. En toch ook weer niet, want ze houden met hand en tand vast aan de oude tradities. Ik ben bang dat Chieleke last van twee dingen gaat krijgen: van zijn hersens en van zijn geweten. Hij moet met zijn heldere kop inzien dat zo'n abstracte houding op het gebied van cultuur en vermaak onbijbels is.’

‘Ik heb hem er eens op gewezen dat zijn manier om Dirkje overal van terug te houden, veel heeft van het lasten opleggen, te zwaar om te dragen,’ zei Jaap.

‘Was hij het er mee eens?’ G.G. bleef er weer eens voor staan.

‘Ik geloof het wel. Tenminste enigszins. Ik zei dat toen in verband met de uitvoering van uw oratoriumvereniging met Kerstmis. Mijn vrouw en ik hadden Dirkje meegenomen en dat nam Chieleke ons hoogst kwalijk.’

‘Ik weet hoe hij in dat opzicht is. Ik heb zelf - nu al weer lang geleden - het zangkoor geleid. Ik was toen nog in functie op school en interesseerde me erg voor zang. Dirkje had een mooie, donkere alt. Maar er was geen kwestie van dat ze mee mocht zingen op het koor in de Grote Kerk. En zijn argument was niet eens zo dwaas: “zingen moet ter ere Gods zijn, jullie zingen om het mooi te doen en jezelf en de mensen te behagen”. Het kind mocht niet.’

Ze liepen de Walstraat in om bij Lien koffie te gaan drinken. Vóór Jaap de sleutel in de voordeur stak, zei G.G. nog terwijl hij het sombere gebouw naast Jaaps huis aandachtig opnam: ‘Chielekes kerk. Dat is het: *zijn* kerk! Hij zal nooit afstand kunnen doen, zelfs niet als hij nog eens tot andere inzichten komt. Hij kan zich zijn leven niet indenken zonder dat heerlijke preken. En toch...?’ Ze waren al in de gang. Jaap hief zijn hand op om G.G. ergens op attent te maken. Hoorde hij het? ‘Warempel,’ zei G.G., stapte op de kamerdeur toe, opende die en zei: ‘Daar hebben we onze Chieleke!’ Jaap keek Lien vragend aan, maar die kon hem geen opheldering geven in verband met Chielekes bezoek. Chielekes aanwezigheid beklemde Jaap. Hij had immers zelf al lang naar hem toe moeten gaan, had dat almaar uitgesteld, omdat hij de vader van Dirkje niet zo goed onder ogen durfde komen.

Zolang G.G. bleef, was er gewoon een gezellig gesprek. Chieleke en G.G. konden het van ouds her al goed met elkaar vinden en er waren onderwerpen genoeg om over te praten. Jaap was zichtbaar een beetje uit zijn doen, al probeerde hij zo gewoon mogelijk aan de conversatie deel te nemen. Een beetje expres onverschillig. Dat zal G.G. niet opgevallen zijn, maar Lien zag het door die branie wel heen en dacht: net goed, ventje! 'k Kan begrijpen dat het niet meevalt voor je om zo onverwacht voor hem te staan.

G.G. zal toch wel hebben begrepen dat Chieleke iets te bespreken had,

want hij ging al gauw weg. Jaap liet hem uit. Toen hij in de kamer terugkwam, bleef het eerst onaangenaam stil. Waarschijnlijk wachtte de een op de ander om te beginnen. Jaap deed het niet. Allerlei voornemens doemden in hem op, maar vervaagden weer even snel. Toch was hij al zover dat hij overwoog om te zeggen: ‘Ik begrijp waarvoor u gekomen bent.’ Hij keek Chieleke aan, zag de lichtjes in zijn ogen en zelfs een geamuseerd trekje om zijn mond. Chieleke rookte zijn sigaar, die hij tamelijk omzichtig uit zijn mond nam en in de asbak legde. Zijn handen kwamen op zijn dijen, zijn hoofd vooruit: ‘Ja, Jaap, dan zal ik maar beginnen. Ik las vanochtend aan tafel in Matthëus vijf: “Zo gij dan uw gaven op het altaar zult offeren en aldaar gedachtig wordt dat uw broeder iets tegen u heeft, laat dáár uw gave vóór het altaar en ga henen, verzoen u eerst met uw broeder“.’

Chieleke zou toch een ander gezicht moeten hebben. Niet zo met die twinkelende ogen en dat trekje om zijn mond, dat bijna deed twijfelen of hij het wel zo ernstig meende.

Jaap knikte. Hij kende natuurlijk die tekst ook. Chieleke nam zijn sigaar terug, keek naar de askegel die eraan was blijven zitten, tipte die eraf en deed een paar lange trekken. ‘Natuurlijk’, zei hij, ‘je denkt, die lui komen altijd met bijbelteksten, maar dat is in onze kringen van vader op zoon gegaan. En we beschouwen zo'n woord, wanneer het wat extra duidelijk tot ons komt, als de stem van God in ons hart. En die moeten we rechtstreeks gehoorzamen. En daarom ben ik nu hier.’

Lien dacht: wat ben je toch een fijn, lief mens! Ze keek hem werkelijk met bewondering aan. Haar blik trok die van hem en even ontmoetten hun ogen elkaar. ‘Jaap, Jaap’, zei hij, ‘wat jammer toch, jongen. Begrijp me nu goed. Ik kom niet met verwijt. O nee!’

Jaap, die heus wel geprobeerd had om wat wrevel bij elkaar te brengen en wat groot te doen, zei: ‘Ik had er met u over moeten praten.’ Daarmee gaf hij zijn houding prijs, die hij toch wel had willen aannemen. Moest hij geen flinke kerel zijn en zeggen: man, waar maak je zo'n drukte over? wat denk je dat er gebeurd is? Maar hij zei, wat timide: ‘Jammer!’ Chieleke knikte. 't Was wel zo als Jaap zei. ‘Maar’, en weer rimpelde het om zijn ogen en kreeg zijn gezicht dat dringende, dat vorsende alsof hij iets zag dat niet zo makkelijk onder woorden te brengen was, ‘wij zijn van ons zelf zulke stumpers. Als je nu toch zo'n lieve vrouw hebt. En als er dan op je levensweg zo'n lief meisje komt als Dirkje van mij. Jongen!’ 't Werd moeilijker, want Chieleke raakte zichtbaar bewogen. Er konden best een paar tranen komen, zo onmannelijk zag zijn gezicht eruit. ‘Het heeft me zo'n pijn gedaan. En als ik niet wist dat het volkomen waar is dat we allemaal, en zoals we hier zitten alle drie geneigd zijn tot alle kwaad, dan had ik nooit meer een voet over je drempel gezet.

Ik kon het ook niet, totdat God vanochtend tegen me zei dat ik naar je toe moest. Ik moest de eerste stap zetten. En ik ben blij dat ik het gedaan heb. Alleen...'

De rimpels in zijn gezicht verdiepten. Het was alleen maar meer ernst dat er uit sprak. 'Ik heb er indertijd de leiding Gods in gezien dat jullie hier kwamen. Het was allemaal, zoals we dat noemen, toevalligheid. We ontmoetten elkaar in de trein. Jij zat overhoop, dat je geen huis had. Ik had een huis. Alles zo toevallig. Maar in die zin is er geen toeval. Dat weet je toch ook. Hij heeft als albestierend koning, enzovoorts. Dat weet je net zo goed als ik.'

'Ja, 't is erg jammer.' Wat kon Jaap anders zeggen.

'Och, jongen: jammer? Het is zonde! Zonde tegen God, zonde tegen je lieve vrouw, zonde tegen Dirkje. Zo is het. En als je het zó ziet, dan zijn we er. Ik moet nóg wat zeggen. Maar ik kan er de woorden niet voor vinden.'

Hij keek zo maar naar de klok, tussen de ramen. Ze hoorden nu alle drie het rustig tikken van het uurwerk. Lien overwoog of ze nog eens koffie zou schenken. Maar ze kwam er niet toe. Het moment was te ernstig. Jaap vond dat hij het zo niet laten kon. 't Ging erop lijken of hij op uitgebreide wijze overspel had gepleegd. Die Blikken Dominee met zijn: zonde! Voor hij wat zeggen kon, begon Chieleke toch maar: 'Ik was ook blij voor Dirkje, dat jullie er waren. Jullie weet het niet hoe het bij ons is. Ik ben er van dag tot dag en van uur tot uur mee bezig. En ik weet het niet zo goed meer. Ik heb het altijd goed geweten. Zoals wij God dienden, was het goed. Was het alleen maar goed. Dít mag niet, dát mag niet. Je mag je niet kleden als een wereldling, je mag niet opgaan in allerlei vrolijke dingen. Je moet een afgezonderd en een geheiligd volk zijn. 't Wordt ons wel verweten dat het geestelijke hoogmoed is. Maar dat hóeft het niet te zijn. Er zijn er onder ons, die het met heel hun hart menen en die nauwgezet op de smalle weg wandelen. Maar mijn kind kon het niet aan en toen jullie er waren, vond ik het prachtig dat ze met jullie omging. Maar moeilijk vond ik het ook. Je hebt toen eens gezegd, Jaap: lasten, te zwaar om te dragen. Dat vergeet ik niet. Dat heb ik zelf leren inzien. En daarom heb ik veel toegegeven. Meer dan ik ooit van plan was, dan ik ooit met mijn geweten overeen kon brengen.'

Jaap en Lien wisten wat hij bedoelde. Dat Dirkje de kleine Hermpje in de kerk had mogen brengen, dat ze zelfs daartoe een 'wereldse' jurk had mogen kopen. Dat was alles veel meer dan iemand begrijpen kan die onbekend is met de godsdienstige opvattingen van Chieleke en zijn gemeente.

Nu Chieleke dit alles zo gesteld had, kreeg het struikelingetje van Jaap en Dirkje wel een heel zwaar accent. Het struikelingetje! Ja, maar dat op

zo'n overdreven manier in de openbaarheid was gebracht, dat uitgedijd was tot een publieke zonde, waarin de spotters met het kerkje in de Walstraat konden zwelgen en waardoor Chieleke zelf in verwarring was gebracht.

Gesprekken stranden op zeker moment. Het lijkt dan of er niets meer te zeggen is. Ook al blijft eigenlijk alles waar het om ging onopgelost. ‘We moeten elkaar niet loslaten,’ zei Chieleke bij het opstaan. ‘Kijk!’ Hij hield Jaaps hand wat lang en stevig vast. ‘De algemene opvatting is dat jij en Dirkje een gevaar voor elkaar zijn, dat je elkaar mijden moet. Ik weet dat niet.’ Hij liet Jaaps hand los, begaf zich naar de deur. Lien en Jaap liepen beiden mee tot in de keuken. Het scheen of ze niet zo maar afscheid konden nemen. Er bleef iets haken. Er moest nog wat gezegd. Chieleke dacht: in zo'n geval en als het mijn dochter niet betrof en als die twee Jaap en Lien gemeenteleden van me waren, zou ik met hen gebeden hebben. En waarom eigenlijk nú niet?

Chieleke had zijn hand al aan de klink van de deur. ‘Noom Chiel’, zei Lien, ‘wat mij betreft kan Dirkje, als ze weer thuis is, gewoon bij ons over de vloer komen. Natuurlijk vind ik het een afschuwelijk geval. Maar met Jaap en mij is alles in orde. We hebben eerlijk met elkaar gepraat.’

‘Er is een brief van Dirkje.’ Moe-Marthe reikte hem de brief aan. ‘Ik heb hem al gelezen. Het kind kan niet wennen. Ze wil naar huis komen.’ Dirkjes list was mislukt. Moeder kreeg de brief als eerste in handen. ‘Zo!’ Chieleke las de brief. ‘Wel, wel, dat zal dan maar moeten,’ zei hij en stak de keurig beschreven velletjes weer netjes in de enveloppe. Moe-Marthe nam zich voor om te zorgen dat ze beslist niet meer met dat volk uit de Walstraat om zou gaan. Chieleke zou dat wel weer toestaan. Die was zo slap tegenwoordig.

Er werd die dag weinig over Dirkjes brief gepraat. Natuurlijk mócht ze thuiskomen. Maar? Ze gingen, als naar gewoonte, tijdig naar bed. Maar Chieleke kon niet slapen. Hij lag op zijn rug met de ogen open. Er was niets te zien. Wat zóu je in 't donker. Alleen bij 't raam, waar tussen de twee gordijnen een spleetje was.

Hij zou wel eens precies willen weten wat hij doen moest. Niets liever dan dat Dirkje terugkwam. Maar dan kwam ze ook weer in de duisternis en de bekrompenheid van hun kerkelijk leven hier. Durfde hij dat werkelijk zo te stellen? Dat zou een jaar geleden nog onmogelijk zijn geweest. Wat leefde hij toen zelfverzekerd. Een paar kinderen Gods en de rest: wereld! Wereld! Zo leefde zijn gemeente nóg. En nu wilde Dirkje terugkomen. Hij wist dat haar moeder haar de omgang met ‘dat volk’ zou verbieden. Eigenlijk onbegrijpelijk dat die twee jonge mensen uit

den vreemde zo'n indruk op hem konden maken. Stond hij zó onvast in zijn schoenen? Lokte iets in dat leven van hen hem aan? Hem? Mocht hij Dirkje daar weer heen laten gaan?

Ja, maar even klemmend was de vraag: mocht hij het haar ontzeggen? Och, heus niet alleen de mensen van zijn kerk, bijna iedereen zou zeggen: ‘Die twee mogen niet meer bij elkaar komen.’ Maar was dat wel zo? Zoals dat altijd gaat, tegen de morgen keerde hij zich om op het kleine stukje auping dat Moe-Marthe hem liet en sliep hij in. Om precies 6 uur schrok hij wakker van de wekker. Al weer tijd. Vooruit maar, Chiel!

Toen het noodzakelijkste werk voor hem klaar was, Willy wel alleen verder kon met het kantoorwerk en Lena hem niet meer nodig had wat de winkel betrof, schreef hij zijn brief aan Dirkje. Kort. Wat hem betrof, kon ze gerust thuiskomen. Ze moest zich evenwel goed bedenken, want haar naam was in Het Stadje wel over de tong gegaan en het was allemaal nog wat erg vers. Op de duur slijt dat wel. Maar hij had iets van Luther gelezen, dat hij haar doorgaf, omdat hij het er helemaal mee eens was: ‘Waar een mens gevallen is, daar moet hij opstaan. Ergens anders kan immers niet.’ ‘Nu heb ik gisteren een gesprek met Jaap en Lien gehad en ik weet dat het allemaal niet half zo erg is als wat de mensen ervan gemaakt hebben. Goed, daar schrijf ik niet verder over en wat Arie Vroegop betreft, daar zullen we toch over moeten denken en over moeten praten. Dat gaat zó maar niet.’ Hij tekende (zonder het vanzelfsprekende, je liefhebbende) - je vader, maar wel met: Gode bevolen.

Nu hing het van Lien af of de brief verzonden zou worden. Hij had zo'n respect voor dat jonge vrouwtje, dat hij beslist niet wilde dat die van anderen zou horen dat Dirkje terugkwam. Want tegen de ‘Men’ van Het Stadje was zelfs een gesloten enveloppe niet bestand. Hoe deze ‘Men’ werkte, begreep niemand. Hij ook niet, maar hij was er verzekerd van dat morgen of overmorgen, voorzien van commentaar, de tijding zou worden doorgeseind: ‘die meid’ - het woord meisje werd zelden door ‘Men’ gebruikt - ‘van de Blikken Dominee komt terug. Ze kan ginds niet wennen. 't Zal weer wat moois worden.’

't Gesprek in het huisje aan de Walstraat hoefde heus niet lang te duren. Lien vond het mieters - hij hoorde dat woord niet graag - dat Dirkje terugkwam. ‘En over dat andere praten we niet meer.’ Ze riep Jaap, die ijverig zat te pennen aan zijn nieuwe boek. ‘Kom eens beneden, jô.’ Nog vóór het eten postte Chieleke de brief. De weg terug was voor Dirkje gebaand. 's Middags nog ging een zakelijke brief naar de heer De Vries persoonlijk en daarmee was de zoveel weken durende ballingschap van Dirkje Vermeulen ten einde. Want - merkwaardig - nu ze wist dat het

eind in 't zicht was, viel het haar licht nog een poosje te blijven. Vooral omdat het met Arie steeds hechter werd. Dat ze toch zó verliefd had kunnen zijn op de man van Lien! Schande!

Hoofdstuk 8

ER ONTSTOND, NA DIRKJES THUISKOMST OP ZATERDAGMIDDAG, EEN moeilijkheid. Toen ze steelsgewijze, bij het passeren van de Walstraat, het smalle straatje inkeek, dacht ze: hoe zou Lien er onder staan?

Eenmaal thuis was het moeder, die er over begon. Want Moe-Marthe was rechtlijniger - en misschien ook wijzer dan - noom Chiel. Dirkje was in zekere zin en in ieder geval op het oog een gehoorzaam kind geweest. Ze dacht er niet over ooit vader of moeder tegen te spreken. Dat kwam niet in haar op, hoewel ze geen doetje was, maar dat hoorde nu eenmaal bij of - beter gezegd - dat was het logisch gevolg van haar strenge opvoeding.

Toen ze de eerste werkdag - de maandag dus - achter de rug had, zat ze bij moeder in de huiskamer. Moeder zei: ‘Noe bin je weer tuus, kind.’ 't Klonk zo vertrouwd. Och, het wás allemaal weer zo vertrouwd: de zaak - mooier en moderner dan de winkel van De Vries - het kleine glazen kantoortje, de nichten en de neven plus oom Bas, waarmee ze onder vaders leiding weer samenwerkte. En toch was er in die weken - 't waren er maar zes - iets veranderd dat niet meer terug zou komen. Wat? Ja, zeg dat maar eens! Ze voelde toen moeder zo vriendelijk begon dat er wat onaangenaams zou volgen. En tevens dat ze niet meer zo maar, zonder tegenspraak, dingen zou kunnen aanhoren waar ze het niet mee eens was. Had dat kleine poosje onafhankelijkheid haar zó veranderd? Was het misschien Arie? Als moeder over Arie begon, zou ze haar woordje wel doen. Arie was niet zo slecht als het roddelstadje hem tekende. Dat wist ze nu zeker. Maar moeder begon niet over hem. ‘Wat ik zeggen wou, kind, je zult toch niet meer met dat volk omgaan?’

‘Dat volk?’

Moeder verklaarde zich nader: ‘Met die vent, bedoel ik.’

‘Och,’ zei ze. Toch dus weer het uiterlijk onderdanige kind? Nee! Ze had over deze vraag zelf gedacht vanaf het moment, dat ze wist weer naar huis te gaan. Hoe zou ze met Jaap en Lien? Het onbegrijpelijkste was dat, nu er zo'n afstand was gekomen, ze dat van haar en Jaap, maar ook dat van haar en Lien, totaal anders zag. Ze had hem niet moeten verleiden met haar kunstjes. En hij had er niet op in moeten gaan. Maar om er zo'n ophef over te maken als de mensen deden... Onzin! Maar

toch zou het niet makkelijk meer gewóón worden. Met Jaap niet, maar zeker niet met Lien. En dat was jammer. Nu ze met Arie ging... Ze dacht er aan, dat hij gezegd had, niet lang met de verloving te willen wachten. Ze merkte, dat moeder antwoord verlangde en zei maar weer: ‘Och!’ Maar moeder hield aan. ‘Die vent heeft je eigenlijk al de kroon van je hoofd gehaald. Heel de stad weet het.’

‘Moeder, nu moet je eens goed luisteren. Ik wil niet dat u zo over Jaap praat. Het was misschien meer míjn schuld. Ik was gek op hem. Ja, zeg maar niks. Ik weet heel goed dat het verkeerd was. Maar er wordt zo'n spektakel over gemaakt dat ik er misselijk van ben. Er is niets bijzonders gebeurd. En...’ Ze zweeg, bezon zich even, doch waarom zou ze 't niet zeggen? ‘Ik ga nu met Arie Vroegop.’

Wat ze niet gedacht had: moeder maakte alleen maar een paar geluidjes, van zo, zo, dat is wat nieuws. Zou het zó gemakkelijk gaan?

Pas na weer even zwijgen, zei moeder: ‘Wat zal z'n vader daarvan zeggen?’

Dat wist Dirkje niet en dat was voor haar ook nog niet aan de orde. Ze had wel zóveel aan Arie gemerkt, dat dat er weinig toe deed. Hij wilde haar en daarmee was het, wat hem betrof, uit. En zij? ‘Wat zouden u en vader ervan zeggen?’

Nu een pauze van moeders zijde. 't Waren ook zulke gewichtige dingen. ‘Ik weet het niet, kind. 't Is, dat ze niet van de kerk zijn. En...’ Dirkje begreep wel wat moeder voor zich hield, Aries reputatie van bon-vivant. ‘'k Zou maar even wachten om er met je vader over te praten. De man heeft het al moeilijk genoeg.’

Daar keek Dirkje van op. Vader en het moeilijk hebben? Dan klopte er iets niet. Ze keek zo vragend, dat moeder besloot om het maar te zeggen. ‘Je vader is aan het veranderen. Zijn preken bevallen niet meer en je oom Toon...’

‘Hou op over oom Toon!’ Dirkje snauwde bijna. ‘Is me dát een vent!’ Ze hoorden gerucht bij de deur, keken wie er binnen zou komen. Het was Neel, die nog even aankwam. Na het boterham eten, ging ze meestal naar huis, maar vaak ook kwam ze nog even koffie drinken. Omdat Neel er was, moesten ze wel zwijgen.

's Avonds op bed, voor de derde nacht weer voorgoed in haar eigen fijn ingerichte kamer op de eerste verdieping, waren de moeilijkheden zo maar niet uit Dirkjes gedachten. Dus moeder wil dat ik de omgang met Jaap en Lien niet hervat. Hoe zal vader daarover denken? En dan die Neel! Je ziet het al goed aan haar. Ze heeft gelijk, dat ze niet meer in de winkel wil staan en zich laten begluren door die roddelwijven. Maar dat haar vader haar heeft geslagen! Chô! Moet je je indenken. Lena van oom Bas

vertelde het haar. Die scheen het nog niet eens zo gek te vinden. Dan moest Neel ook maar zeggen wie de vader van haar kind was. Stel je voor! 't Had toch gekund! Als Jaap... Ze was zelf toen door alles heen. Zou zij dan?

Een diepe zucht van verlichting. Dat was gelukkig niet zo. Vader had het wel eens over bewaringen. Nu, dan was dat wel een bewaring geweest. O nee, ze zou ook nooit de man noemen. Dat begreep ze wel van Neel. En die grimmige oom Toon! Die was natuurlijk in zijn wiek geschoten en die zou dan die andere man wel even. Gek, dat moeder het niet eens zo ver weggegooid had, dat van Arie. En wat zou er toch met vader aan de hand zijn? Anders preken! Preken die niet meer bevallen! Ze was jong en gezond genoeg om ongemerkt lekker in te slapen. Ze zou morgen wel verder zien.

De morgen bracht haar iets dat ze niet gedacht had.

De aanleiding daartoe was het gesprek van Lien met Jaap aan het ontbijt. ‘Snap jij nou’, zei Lien, ‘dat Dittie nog niet is geweest?’

Jaap haalde zijn schouders op. Hij had er natuurlijk ook over gedacht en eigenlijk hoefde het van hem niet. Die zaak konden ze beter laten rusten. ‘Laat toch gaan!’

‘Nee!’ Gedecideerd Liens stem. ‘Nee! Ik wil duidelijk aan die rotlui, die dat opgerakeld hebben, laten zien dat het onzin is. Dat gewauwel!’ Jaap grinnikte.

‘Het is toch nu alles goed tussen ons,’ zei hij.

‘O, meneertje is bang voor verleiding?’ Ze zei het plagend. ‘Ik helemaal niet meer. Ik...’ Ze keek wat omhoog, terwijl ze mes en vork liet rusten, half in het pas gesmeerde sneetje brood, ‘...ik heb het rijpelijk overwogen, ik ga naar Dittie. Ik zeg: kom asjeblieft weer gewoon bij ons. Laten we iedereen laten zien dat we er boven staan.’

Jaap was het er nog niet mee eens. En zeker niet met wat ze van hem eiste: ‘En jij gaat weer gewoon naar je vriend Chieleke en weer ijverig bomen over wat een kerk is en wat een sekte. Misschien kun je hem de laatste stoot toebrengen.’ Haar stem was nu heel anders. Ze had zoveel nuances ter beschikking. Haar hand zocht de zijne. ‘Kun je niet begrijpen dat ik een beetje pronken wil?’

‘Pronken?’ Jaap haalde zijn schouders op.

‘Ja! Dat jij van mij bent. Ik van jou. Dat het allemaal maar geklets is geweest. Trouwens...’, weer een ander register, ‘ik mag Dittie graag. Wat heb ik nu voor omgang?’ Opnieuw anders, nu haast wat pruilend: ‘Het heeft me genoeg gegriefd. Dat weet je. Maar dat is toch voorbij, Jaap?’ Natuurlijk was dat voorbij. Ze waren weer veel te jong-verliefd. Het was nodig om elkaar even te omhelzen. Een een klein beetje begrip

kon Jaap dan ook wel opbrengen. ‘Je kunt er toch tegen, dat mooie halfbloedje...’

‘Halfbloedje? Wat een onzin!’

‘Ik bedoel vergeleken bij mij. Dat donkere bliksempje met d'r zwarte ogen.’ Ja toch? Of hij er tegen kon? ‘Schat!’ Ze omhelsden elkaar weer maar eens. Zo iets was tegenwoordig weer voldoende. Ze waren zo maar een paar begaafde, mooie jonge mensen. Geen karakters, als je een zwaar accent op dat laatste woord legt. In ieder geval waren ze gelukkig.

Lien kleedde zich extra, maakte zich wat op. Ze wilde mooi zijn. Ze zou de ander graag willen overtreffen. Maar toen ze haar rivale zag wist ze dat daar heel wat voor kwam kijken.

‘Dittie’, riep ze, ‘meid, wat zie je er goed uit. En je had heimwee, zeiden ze.

Even bleef Dirkjes gezicht strak. Ze zat zich te verdiepen in de boekhouding, waaraan toch heel wat te doen was om die weer naar haar zin in orde te maken en zo had ze Lien niet horen komen.

‘Heimwee? Onzin!’

Was het Dirkjes stem? Haar houding? 't Ging anders dan beiden bedoelden. Ook bij Dirkje was de eerste impuls toen ze Lien zag: fijn! Maar direct daaroverheen: wat komt ze doen? wil ze me verwijten?

Lien kon niet zo vlot doorgaan als ze begonnen was. Ze bleven te lang tegenover elkaar staan. Waren ze zó vreemd geworden? Lena en Willy, die nu ook in de winkel hielp, hadden hen in de gaten. ‘Dat wordt ruzie,’ zei Lena. ‘Begrijpelijk. Eigenlijk net goed.’

‘Ga zitten,’ zei Dirkje officieel. Ze zetten zich tegenover elkaar. De boeken lagen tussen hen op Dirkjes bureau.

‘Maar Dittie, ik kom je zeggen’ - hoe kan een mens zo dom beginnen: 't was dan ook aarzelend en bij gebrek aan beter dat Lien voortging - ‘dat ik het je helemaal vergeven heb.’

‘Châ! Vergeven!’ Dirkje keek strak, trots.

‘'t Viel me even moeilijk toen ik je zag en toen je zo stug deed.’ Er scheen geen gesprek mogelijk. En weer, tegen haar bedoeling in, verknoeide Lien het. ‘Besef toch wat je mij hebt aangedaan.’

‘Ik alléén zeker,’ en weer dat spottende: ‘châ!’ 'n Valse keellach.

‘Je hebt gelijk,’ vervolgde ze. ‘Groot gelijk. Ik heb afschuwelijk gedaan. Maar goed! Dat is dan voorbij. We hebben niets meer te praten.’ Ze stond zelfs op, als om te zeggen: gá nu maar.

Lien stond ook op, wilde Dirkjes arm pakken, maar die ontweek haar. ‘Vader!’ Ze keek langs Lien heen. Lien begreep dat Chieleke er aankwam. ‘Ruzie? En dan zulke dikke vrienden. Hoe maak je het, Lien?’ Chieleke

stak zijn hand uit. Lien knikte, hield zijn hand even vast. ‘Gaan jullie de zaak maar boven uitpraten. Zij daar hebben er niets mee nodig.’ Hij wrikte zijn hoofd in de richting van Lena en Willy, die kwansuis ijverig bezig waren, maar hun oren hadden gespitst.

Dirkje, die niet wilde dat vader er zich verder mee bemoeide, stapte het kantoortje uit. Lien volgde haar. Dirkje liep traag. Haar rug toonde recht toen ze de brede open trap naar de eerste verdieping op ging. Dirkje opende de deur van haar kamer om Lien voor te laten gaan. Wat ijselijk en vormelijk. Zo maar gingen ze voor het raam staan, dat uitzag over de tuinen naar de achterkant van het huis van Lien. Ze zagen het raam van Jaaps kamer openstaan. Hij zat achter zijn schrijftafel. Ze gingen bij het raam vandaan. Omdat Jaap daar zat?

Er is veel onverklaarbaars in het gedrag der mensen. Beneden, in het glazen kantoortje, zou het van kwaad tot erger zijn gegaan. Het bijna plechtig gaan achter elkaar de trap op en de bovengang over tot hier in Dirkjes kamer en meer nog de herinnering aan hun mooie vriendschap, die voor beiden zoveel had betekend, verbrak de sfeer van achterdocht. ‘Ik wou anders met je praten dan daar net beneden, Dittie.’

Dirkje ging zitten, wees, nog steeds op een afstand en te vormelijk, naar een andere stoel.

‘Jaap’, begon Lien, ‘heeft me alles verteld. En ik weet dus dat het gepraat van de mensen het veel erger heeft doen voorkomen. Dat geloof ik. Het is met Jaap en mij helemaal goed.’

't Bleef moeilijk, want Dirkje zweeg.

‘Toe, Dittie, laten we opnieuw beginnen. Ik wil dat ook voor mezelf en voor Jaap. We moeten tonen aan al die roddelaars, dat het maar geklets is geweest.’

Dat raakte Dirkje. ‘Zeg’, ze hield haar handen tegen elkaar, de vingers omhoog raakten even haar gezicht, ‘er ís ook niet zoveel geweest. Ik dacht het zelf wel. Ik heb het voor mezelf ook groter gemaakt. Als hij me thuisbracht - dat wilde je zelf - liepen we gearmd. Dan fantaseerde ik dat hij verliefd op me was. Dat wás helemaal niet zo. Maar ik vond het fijn om het te denken. Toen je ziek was en ik jullie verzorgde, heb ik hem uitgedaagd. Ik wist aldoor dat het verkeerd was. Maar ik kon het niet laten. En...’ 't Bleek toch moeilijk het te vertellen zoals het was geweest. ‘En’, nam Lien het over, ‘hij was óók maar een man. En dan nog een man zonder vrouw, als je me begrijpt.’

‘Je moet niet denken, dat hij... Het is werkelijk míjn schuld geweest.’ ‘Ja, ja: klets! Zo zijn we. We willen, als het voorbij is, wel schuld bekennen. Maar Jaap is net zo gemeen geweest als jij. Klaar! We praten er niet meer over. Het kan met mij en Jaap niet beter zijn als het nu is en daarom: loop weer gewoon bij ons binnen. Toe, Dittie!’

Eigenlijk was er niets afgesproken, toen Lien thuiskwam. Tot haar spijt vroeg Jaap nergens naar. Interesseerde het hem niet? Trouwens, áls hij er naar vroeg, wat kon ze zeggen? Je kunt maar zo geen afspraak maken dat het weer goed is en dan verwachten dat het weer gewoon doorgaat als vroeger. Dat moet zijn tijd hebben.

En de tijd bleek een lerares die van opschieten hield. Want er stond een advertentie in 't Stads Nieuwsblad van ‘Sursum Corda’, de bekende Oratorium Vereniging van Het Stadje, waarin de gelegenheid opengesteld werd voor het toetreden van nieuwe leden. De krant verscheen donderdags. Meestal zo ongeveer halfweg de morgen gooide een besteller die in de bus bij Jaap en Lien. Jaap, die de advertentie las terwijl ze in de voorkamer koffie dronken, reikte Lien de krant over, met zijn vinger bij de advertentie. Lien glimlachte. Ja, ze had wel eens in die richting gedacht. Ze kon ook wel begrijpen dat Jaap het in zekere zin een oplossing vond. Dan zóng ze tenminste weer. ‘Misschien wil Dirkje óók wel,’ zei hij nog, voor hij weer naar boven ging.

‘Mag ze immers tóch niet van haar vader.’

Jaap bleef even in de deuropening staan. Nadenkend zei hij: ‘Wéét ik zo net nog niet. Ik krijg de indruk dat er heel wat aan het veranderen is bij hem.’

Het had geen haast, want pas de volgende donderdag was er van vier tot vijf uur auditie voor de dames en van zeven tot acht voor de heren. Lien zou nog wel eens zien.

Terwijl ze bezig was voor het middageten te zorgen, piekerde ze over een gezegde van haar vader: je hebt iets gauwer kapot gegooid dan gelijmd, om even later te zeggen: en lijmen blijf je altijd zien.

Het kwam wel uit! Chieleke was met Jaap wezen praten en ze hadden hun oude vriendschap weer gelijmd. Jaap ging op haar aandrang ook wel eens naar ‘noom Chiel’. Maar goed, zoals vroeger? Welnee! En met Dittie vlotte het immers ook niet. Ze was één keer bij Hermpje wezen oppassen, toen zijzelf met Jaap mee naar de verjaardag van meester G.G. was geweest. 'n Leuke avond. En een bijzonder aardige ouwe heer. 'n Interessant mens. Geen wonder dat Jaap er zo graag heenging. Eigenlijk een veel beter contact voor hem dan Job, al was die dan nóg zo bekend. Wat zou het toch met Job en Tony geweest zijn? Ze hoorden helemaal niets meer van hem. Een keer had ze er Jaap naar gevraagd. Waar zit Job toch? Maar die wist het ook niet; hij dacht: om Tony. 't Kon ook zijn dat Job zich gekrenkt voelde, omdat het stadsbestuur hem doelbewust weggejaagd had. Ook al kapot. Zal ook weer gelijmd moeten worden.

Wat een misverstanden en ruzies! Lien snapte van Dittie ook niets. Zelf

was ze toch duidelijk genoeg geweest: wat haar betrof, was hun vroegere vriendschap hersteld. Als ze nu nóg eens ging praten? Samen naar het koor! Wilde ze zelf eigenlijk wel?

Mevrouw Keldermans had haar het solistisch optreden in vooruitzicht gesteld. Koorzingen was heel iets anders. Niet dat ze het minderwaardig vond, maar het zou toch ook niet dat zijn, waarvan ze gedroomd had. Alleen de verveling die haar dreigde, zou er misschien een beetje door verdreven worden.

Jaap merkte aan tafel wel dat er nogal wat haperde aan de stemming waarin vrouw-moeder Lien verkeerde. Zelfs Hermpje, die onder de bedrijven door verzorgd werd, kreeg z'n gewone pakkerd niet. Toen Jaap na het danken naar zijn bord greep om als naar gewoonte te helpen afwassen, viel ze uit: ‘Blijf af, huishen! Laat me asjeblieft dat beetje werk zelf doen.’ Tegelijk voelde ze dat ze te ver ging. Hoe had ze Jaap altijd bewonderd om zijn handigheid. In 't begin kon hij beter eten koken dan zij, deed hij eigenlijk alles in het huishouden beter. Jaap keek vreemd, maar liet het bord staan. ‘Och!’ Lien liet op dit klaagwoordje een diepe zucht volgen, maar deed toen gelukkig het beste wat te doen viel en dat wel zo spontaan, dat Jaap er geen goed-makerij in zou kunnen zien, al wilde hij dat. Ze sloeg haar armen om zijn hals, bewoog haar lippen langs zijn wang en fluisterde dicht bij zijn oor: ‘Sorry! Als je nog eens een verhaaltje over mij wilt schrijven, moet de titel maar zijn: Hoe ze zich verveelde.’

Hoewel Jaap dat eigenlijk niet begreep - voor hém bestond er geen verveling - ging hij er serieus op in. Ze kon toch ergens aan beginnen? Meer lezen. Een handwerk, misschien... Maar voor hij weer wat bedacht had, spotte ze: ‘Een smyrna tapijt knopen. Chô! Stel je voor! En lezen? Ik heb me al suf gelezen. Maar kom!’

Ze stond op. ‘Ik heb m'n besluit genomen. Ik ga naar Dittie en dan zullen we ons maar opgeven bij “Sursum”.’

Jaap bood aan er zelf eerst eens met Chieleke over te praten. En dat was wel heel goed. ‘Stel, dat Dittie wil en haar vader verbiedt het? Ik wil hem ook niet nog méér moeilijkheden bezorgen,’ zei hij. Maar dat was weer een flink uur later, toen Lien hem geroepen had voor de thee. Hij zag tot zijn vreugde dat ze zich weer eens met zorg gekleed en opgemaakt had. Dat was altijd een goed teken.

‘Nog meer?’ vroeg ze, inhakend op zijn opmerking over Chieleke.

‘Schei uit! Die Jentie bij G.G....’

‘Ja?’ Lien herinnerde zich het lieve, niet meer zo jonge dametje dat de oude schoolmeester verzorgde.

‘Die is nog een tikje verwant aan de Van Dolderens. En die kent de

toestanden in Chielekes kerkje precies. Ze weet ook wat er allemaal buiten hem om bedisseld wordt. Ze willen Chieleke kwijt.'

Lien toonde haar verbazing en vond het absurd, maar kon niet begrijpen waarom het 'noom' meer zorg zou geven, als Dittie ging zingen. 'Toch wel', beweerde Jaap, 'je weet toch nog hoe boos hij was dat we haar verleden jaar mee hebben genomen naar het kerstconcert in de Grote Kerk?'

Ja, dat was waar. Dan moest hij toch maar eerst met Chieleke gaan praten.

Toen hij bij de achterdeur van Chieleke stond, kwam juist Neel naar buiten. Hij vroeg of noom Chiel thuis was. 'In de schuur,' zei ze. En zo trof Jaap Chieleke in gesprek met zijn zwager, Bas de Goede. Er broedde iets tussen die twee, merkte hij. Gek, dat je dat zo maar aan een paar mensen kunt zien. Voortaan zal Jaap nooit meer weigeren om in het toeval te geloven. Hoe het mogelijk was, begreep hij in ieder geval niet, maar de vrome Bas - hij werd wel eens Basje de Vrome genoemd - zei duidelijk: 'Als jij je kind toestaat naar zo'n zangvereniging te gaan, is het jouw eigen schuld als ze nog verder afwijkt.' Hadden ze hem nog niet gezien? Hij bleef staan, getroffen door het wonder van zijn ervaring. 'Och man,' gromde Chieleke. Maar Bas vervolgde - en dat zeer beslist, zelfs min of meer op requisitoire toon -: 'als dát er nog bijkomt is het met jou gedaan.'

Mocht Jaap nog langer luisteren? Wat slechts geruchten waren omtrent de onenigheid in Chielekes kerk, kreeg hier duidelijk gestalte. Hij wilde daarin niet op de manier van een luistervink doordringen en maakte expres wat gerucht. De beide mannen keken naar hem. 'En daar' - Basje, van eigengemaakte heilige toom vervuld, wees met zijn vinger naar Jaap - 'heb je de man die jou op het dwaalspoor heeft gebracht.' Hij trok daarbij een pijnlijk gezicht en greep naar zijn hals, herhaalde zijn laatste woorden met gedempte stem: 'op het dwaalspoor.' Dat was zo de opinie. Chieleke wist dat wel. Hij knikte naar Jaap, maakte een gebaar naar zijn zwager: 'kennen jullie elkaar?'

'Nou kennen, nee, maar wel van meneer gehoord.' Toch stak Basje zijn hand uit. 'Meneer is mij welkom in mijn werkplaats, maar hij zou zich niet zo met onze zaken moeten bemoeien.'

Daar keek Jaap van op en vragend richtte hij zijn blik op Chieleke. 'We hebben verschil van mening, Jaap. Dirkje wil naar de zangvereniging. Er staat een advertentie in 't Nieuwsblad.'

'Maar met uw zaken bemoeien?' Jaap wendde zich tot Basje.

'Dat zal meneer zelf niet weten. Het is ons allemaal bekend dat meneer op de Hoge School is geweest en een moderne theoloog is en we weten ook dat Chieleke z'n oren naar dat moderne gedoe laat hangen. En dat

is de ondergang. En nou z'n enig kind overgeven aan de wereld!'

't Scheen dus al beslist te zijn dat Dirkje zich mocht opgeven voor 'Sursum'. Maar het ging daar al helemaal niet meer om. Jaap verwonderde zich dat Chieleke niet flinker tegen zijn zwager inging. Jaap keek er hem op aan en tegelijk kwam hem in gedachten dat sommige vromen vonden dat Chieleke toch maar een werelds gezicht had. Want het was een lust om dat gezicht te zien. De ene wenkbrauw omhoog tot bijna tegen het dichte zwart-grijze haar. De ene hoek van de mond omlaag en de ogen tot spleetjes gesloten. 'Zwager Bas meent het goed, maar hij heeft helemaal geen recht van spreken.' Basje stoorde zich daar niet aan. 'Meneer hier kan dat niet verstaan; die is niet zo opgevoed, maar jij, Chiel, jij weet dat een mens die zijn vermaak zoekt op zo'n zangvereniging, nooit een kind van God kan zijn.' 'Dat vind ik toch wel erg kras. Ik vind dat zelfs goddeloos.' Voor Jaap er erg in had, waren de woorden eruit. Maar ze deerden Basje niet. Wel greep hij weer naar zijn pijnlijke nek, maar dat deed aan de beslistheid van zijn woorden niets af: 'Och, wat weet ook een natuurlijk mens van de dingen die des geestes Gods zijn.'

'Bas!' Chielekes stem klonk streng, doch zijn gezicht bleef met alle ernst in tegenspraak, 'zondig niet meer, Bas! Hou je mond en denk aan psalm vijf-en-zeventig, het zesde vers. En Bas, ik moet nu weer de patroon zijn: 't is tijd om te werken.' Bas droop af. 'Hij meent het zo goed', Chieleke wendde zich tot Jaap, 'ze menen het allemaal zo goed. Had je me willen spreken?'

'Ja.' Jaap lachte wat vreemd. 'Maar Bas was me voor.'

Dat begreep Chiel niet. Jaap kon het gauw verklaren. 'Sjonge', zei Chieleke, 'dat is wat men een samenloop van omstandigheden noemt. Ga je mee?' Terwijl ze naar huis liepen, zei Chieleke: 'Ik leg mijn kind geen lasten meer op, die we uiteindelijk zelf verzonnen hebben.'

'Ik ga hoe langer hoe meer in het toeval geloven, noom.'

'Maar dat moet je niet doen. Jij weet wel beter.'

'Ja, maar ik kwam met u praten over hetzelfde waar u met uw zwager woorden over had.'

Dat was toch wel opmerkelijk, dat vond Chieleke ook. Toen ze al in de winkel waren, zei Jaap, dat Lien ook wilde gaan zingen en van plan was gelijk met Dirkje naar de auditie te gaan.

'Natuurlijk! En jij dacht: dat vindt noom Chieleke niet goed. Mis man! Ik ben van een berg vroomheid af. En eigenlijk heeft m'n zwager Bas wel een beetje gelijk. Jij hebt me tot het lezen van mooie boeken gebracht. Daar heb je zo geen erg in gehad. Je moet maar eens mee naar Janneke Verrijp gaan.'

'De profetes?'

‘Ja, toe maar!’ Z'n hand wuifde bepaalde gedachten weg. ‘Dan zal ik je de bibliotheek van haar vader eens laten zien.’

Dat begreep Jaap niet zo goed. Of, o ja! ‘Meester G.G. heeft me wel iets van haar vader verteld. Maar, noom Chiel, wat bedoelde u nu met psalm vijf-en-zeventig, vers zes?’

Chielekes gezicht werd weer voor honderd procent guitig. ‘Ik denk dat Basje dat vers vanmiddag wel op zal zoeken. Heb je gezien dat hij kou gevat heeft en een stijve nek heeft? Nou, wij zijn toch gewend om de bijbel letterlijk op te vatten?’

De Grote Kerk speelde heel en sloeg daarna twaalf. Etenstijd. Neel kwam haar oom en Dirkje roepen. Dirkje groette Jaap met een zwaai. Hij zei haar in 't voorbijgaan dat Lien vanmiddag even aankwam. Ze wilde ook naar het koor.

Jaap kon niet tot na het eten wachten om de tekst op te zoeken. Hij had zelfs geen tijd om eerst Lien verslag uit te brengen van zijn bezoek bij Chieleke. Hij sloeg de bijbel op. Midden in het boek de psalmen en dan psalm vijf-en-zeventig vers 6: ‘Spreek niet met stijven hals!’ las hij. Basje deed hetzelfde, las natuurlijk ook hetzelfde. Maar hij smeet de bijbel oneerbiedig dicht: ‘Die spotter!’ siste hij. 't Werd echt te erg.

't Ging aanvankelijk allemaal van een leien dakje, wat de plannen van Lien en Dirkje ten aanzien van ‘Sursum’ betrof. Lien kwam tegen vier uur de winkel in, ging naar het kantoor. Dirkje was verrukt van het plan om donderdagmiddag samen te gaan. Ze vroeg hoe dat in elkaar zat met een auditie. Lien verklaarde het en voegde er aan toe dat ze er zich maar niet te veel van voor moest stellen. Dat viel wel mee. ‘Weet jij ook nog hoe de dirigent heet? We zijn het beiden vergeten, Jaap en ik.’ Dirkje wist het: ‘Meneer Verhulst. Huib Verhulst.’

Het was nogal vol in de winkel. Verscheidene dames kwamen zo tegen vier uur boodschappen doen.

Dirkje zou weer bij moeten springen. Ze vond dat echt jammer, want nu, met het nieuwe plan om samen naar het koor te gaan, leek alles tussen hen weer voor het eerst zoals vroeger. ‘Het spijt me’, zei ze hartelijk, ‘maar ik moet Lena wel gaan helpen. Kijk maar eens.’ Lien stond gelijk maar op, vroeg: ‘Kom je dan vanavond? Ik moet nu nog even naar Van Dalen. Er is weer een nieuw boek van Job.’

Dirkje liet haar uit. Ze moesten tussen de klanten door. Bij de glazen voordeur namen ze afscheid. ‘Tot vanavond!’ Nog even zwaaien. Wat was het weer goed!

‘Afschuwelijk’, mompelde mevrouw Hendriks, ‘moet je daar toch

eens zien!’ 't Was voor méér klanten wel een beetje ergerlijk. Als je man zich toch afgegeven heeft met een ander en je gaat daar dan zo mee om!

Dirkje kwam met een prettig voldaan gevoel weer achter de toonbank. ‘Kan ik u misschien helpen, mevrouw Hendriks?’

Dat kon natuurlijk.

Maar als Dirkje niet zo met zichzelf bezig was geweest, zou ze wel gevoeld hebben wat er uit de ogen van hare deftigheid sprak. Dan zou ze ook vast niet zo vriendelijk hebben gezegd: ‘U zag misschien mevrouw Van Helst?’

'n Knikje. Een nog strakker gezicht.

‘We komen naar de auditie voor het koor. Fijn! En zij heeft zo'n prachtstem. Ze heeft zangles gehad. Geweldig! Ik...’ Merkte ze toen pas hoe de ogen afkeurden? 't Viel niet in goede aarde? Of verbeeldde ze zich dat maar?

Nee, ze verbeeldde het zich om de drommel niet. Mevrouw Hendriks kreeg het moeilijk met haar ademhaling, zo ergerde ze zich. Als dát toch gebeurde! Die twee op het koor! Gelukkig was er juist vanavond bestuursvergadering. Ze zou er haar woordje doen.

Maar toen ze het gedaan had - ze vergaderden bij bakker Van Dijk in de Heerenstraat, die had er juist zo'n flinke voorkamer voor - viel er een stilte. Meester G.G., de voorzitter en dirigent toen ‘Sursum’ nog een gewoon zangkoor was, juffrouw Talens, die bij meneer Van Dalen in de boekhandel assisteerde en bakker Van Dijk zelf, keken onthutst.

‘En wat zijn dan uw bezwaren, mevrouw Hendriks?’ G.G. streelde voorzichtig met de toppen van zijn vingers zijn glad geschoren wang.

‘Dat het geen pas geeft. Ons koor heeft zijn reputatie.’ Gearticuleerd en nijdig kwamen haar woorden. ‘En die vrouw,’ - bakker Van Dijk, die maar één reputatie van een koor kende, zei het met een bewonderende klank in zijn zware stem - ‘van de schrijver uit de Walstraat heeft een stem als een orgel. Huubje zal d'r blij mee zijn. En wat er aan 't mens mankeert, weet ik ook niet.’ Van Dijk hoorde eigenlijk niet in deze exclusieve kring. Maar waar vond je een bas die dreunend de contra-c kon zingen en nog extra muzikaal was ook?

‘U schijnt dat niet te begrijpen, meneer Van Dijk. We hebben de goodwill en die verspelen we als we mensen waar zo - en terecht - in afkeurende zin over gesproken wordt op ons koor toelaten. Bovendien: het gaat ons heus niet om damesleden. 't Is maar voor de vorm dat we die ook gelegenheid willen geven.’

‘U hebt gelijk mevrouw, ik snap het niet. 't Schijnt daar in de Walstraat weer zó te zijn’ - hij duimde - ‘en als ik goed ingelicht ben, is het de

moeite niet waard geweest. Dat die man dat meidje een keer geknuffeld heeft...'

Mevrouw Hendriks besloot op zulk ordinair gepraat niet in te gaan en meester G.G. redde de situatie door te zeggen: 'We zullen onze dirigent verzoeken bij de dames een extra selectie toe te passen. Ik geloof niet, mevrouw Hendriks, dat we om de rondgaande praatjes, die nooit exact bewezen zijn, deze beide dames van de auditie uit kunnen sluiten.'

''t Zou een belachelijk iets zijn. Je zal dat mevrouwtje uit de Walstraat eens horen! Zo is er geen op 't hele koor,' bakker Van Dijk sloeg met zijn hand op zijn dij dat het klapte.

Of hij dat nu toch weer zei om mevrouw Hendriks dwars te zitten? O welnee, oordeelde ze toen deze gedachte even bij haar opkwam, daar is hij te dom voor.

Dirkje had onderwijl eens geïnformeerd hoe het er bij zo'n auditie toeging en toen ze 's avonds bij Lien was, wist ze het. 'Die dirigent laat je bij de piano een versje zingen, zeggen ze, elke keer wat hoger en dan zegt hij iets tegen mevrouw Hendriks, die dat opschrijft en krijg je later bericht. Ik durf, denk ik, niet.'

Lien stelde voor dat ze met Dirkje samen iedere dag wat zou zingen en de eerste keer hoorde Lien het al: 'Je bent een alt, een zeldzaam diepe alt.' Dirkje knikte: 'Ik zong vroeger op school bij meester G.G. derde stem.' 'Zie je wel! Ik weet zeker dat de dirigent blij met jouw stem is. Alten zijn er bijna niet!'

'Misschien merkt hij dat niet zo gauw,' wantrouwde Dirkje haar kwaliteit.

'Dan heeft hij watjes in z'n oren en is hij niks waard. Jaap! Jaap!' Ze had de gangdeur opengedaan en riep naar boven: 'Dirkje is er, kom je beneden?'

Ja, 't was weer goed. Helemaal.

Hoofdstuk 9

LIEN NEURIEDE DONDERDAGMIDDAG, NA HET ETEN, VAN GENOEGEN. DE eentonigheid zou doorbroken worden. Als ze maar weer zingen kon! Ze had dirigent Huib Verhulst een paar keer bezig gezien. Een echt dirigentje. 'n Beetje het uiterlijk en vast wel zelfingenomen. Maar knap in z'n vak. Ze kende zulke lui uit haar tijd bij Keldermans. Ze verkneuterde er zich in dat ze hem haar stem zou laten horen. Hij zou opkijken en direct weten dat ze 'wat was'. Zo mijmerde ze, terwijl ze zich opmaakte en kleedde. Ze deed haar best. Natuurlijk! Welke jonge vrouw is niet

een. beetje koket. Een van de beste leerlingen uit de solozangklas van mevrouw Keldermans! Fijn om er weer eens in te komen. Charmant ventje! Och, dat fluwelen jasje en dat snorretje en die wat te lange, golvende haren! Daar zag je doorheen. Ze steken elkaar aan, die kunstenaars. Ze bleef bezig met dat laatste woord, terwijl ze in haar spiegel haar makeup controleerde. Kunstenaar!

Ze zag er beeldig uit toen ze even bij Jaap binnenwipte. ‘Hoe laat is het, schat?’

‘Nou, nou! Mevrouw heeft zich opgedoft!’

‘Tuurlijk! Als mijn stem het niet doet, dan misschien mijn charme. Ik wil slagen.’

Ze kwam bij hem, streelde zijn haar, sloeg haar arm om zijn schouder. ‘Heel voorzichtig, met de tipjes van je lipjes,’ neuriede ze. Jaap werd bijna te onstuimig. Het hielp dus wel, voor hem ook, constateerde ze. ‘Rustig! Als ik terug ben!’

De keukendeur. ‘Daar is Dittie al! Daag!’ ‘Succes!’ wenste Jaap toen ze de deur uitgingen.

Dirkje zei: ‘Ik word vast niet aangenomen. O, nee! Misschien is het wel goed ook.’ Haar stem klonk te ernstig.

‘Waarom! Je wílt toch graag?’

‘Ja, maar moeder is zo bezwaard. 't Brengt vader in moeilijkheden, zei ze.

Liens verbazing werd groter. ‘Wat een strakke snuit! Toe, meid, je moet je wat meer vrijmaken.’

‘Als vader niet meer zou mogen preken!’ Lien hield er haar stap voor in, greep Dirkjes arm: ‘Wat klets je nóu?’

‘Zover komt het, zegt moeder. Ze vinden vader toch al zo zwaar niet meer.’

‘Zwaar?’

‘Ja, dat is het woord daarvoor bij ons.’

Dat Dirkje zo ernstig deed! Dat ze zo'n gezicht trok! De doodgewone auditie van twee nieuwe koorleden kreeg er een vreemd accent door. Lien deed luchtig: ‘Nog geen man overboord als meneer Verhulst ons niet moet! Kom, kijk niet zo....’ Ze zocht even naar een woord en zei: ‘zo zwaar!’ Ze had een nieuw woord geleerd.

Dirkje glimlachte erom, maar erg spontaan was het niet.

Wat een levend, sprekend gezicht! Lien dacht: toneelspeelster! Maar ze wist beter. Dat zou nooit mogen. Ze zou er wel de gave voor hebben. Alles aan haar leefde mee met wat er in haar omging. Geen wonder dat... Weg! Echt voorbij!

Ze porde haar elleboog in Dirkjes zij, toen ze de gang van de Stads Doelen inliepen.

De Stads Doelen is oud, vochtig, somber, maar met een waardigheid verworven in eeuwen en weinig aangetast door moderniseringen, waarvoor in Het Stadje geen ambitie was en vroeger ook geen geld.

Lien deed de deur open, wilde Dirkje voor laten gaan, maar die aarzelde een moment. Nota bene! Aan een keurig gedekt tafeltje, meteen pot cyclamen erop, een schrijfblok en twee koppen, waarschijnlijk gevuld met thee, zaten mevrouw Hendriks en meester G.G. De piano was schuin gezet. Daaromheen een kring dames en met zijn ene elleboog geleund op de piano, dirigent Huib Verhulst. Hij was bezig met een soort toespraak. Waren ze te laat?

Meneer Verhulst zweeg, keek naar de twee bij de deur.

Mevrouw Hendriks? Ze leek geschokt; die twee samen! Toch!

Meester G.G. alleen kon erin komen wat er in het hart van zijn secretaresse om moest gaan. Ze slikte. Maar zich herstellend - ze was toch niet de eerste de beste - zei ze enigszins bits: ‘De dames zijn te laat. De auditie is begonnen.’

Doch om haar te weerspreken, klonk voornaam en zeer opvallend in de stilte het fragiel getinkel van het carillon van de Grote Kerk, gevolgd door de vier slagen van de oude, wijze klok.

‘U hoort dat u zich vergist, mevrouw. We zijn stipt op tijd.’ Lien neeg beleefd naar de twee achter de tafel, stelde zich voor: ‘Mevrouw Van Helst.’

Mevrouw Hendriks bleef stokstijf zitten, keek beledigend koel. Meester G.G. stond op, stak Lien zijn hand toe en doelend op haar opmerking zei hij: ‘Inderdaad.’ Hij vroeg hoe ze het maakte en wees naar de wachtende dameskring.

Ook Dirkje kreeg een hand van hem: ‘Doe je best, meid!’

Mevrouw Hendriks weerstond de vragende blik van Lien. Voor Dirkje had ze zelfs geen oog. Meester G.G. beduidde haar zich rustig te houden.

Huib Verhulst had er slag van. Hij verklaarde het een en ander, speelde een majeur-toonladder, vroeg of de dames die na wilden zingen. ‘Doe het maar op *la*!’ Even neuriede hij de begintoon, bewoog zijn hand en de adspirant-sursum-cordiaantjes la-laden hun eerste gamma onder zijn leiding.

‘Telkens een half toontje hoger, dan komen op de duur de sopranen aan bod. Ja?’ Hij vroeg het met zijn ogen en daar ging het weer. Lien zorgde ervoor niet op te vallen. Verder was de auditie pet. Ze bleven een heel tijdje maar gezamenlijk bezig. Dirkje, vlak naast Lien, kon heus wel mee. Er waren ook schreeuwlelijkerds bij. Hoe zal hij het redden om ons te selecteren, dacht Lien. Maar dat viel mee.

‘Ik wil u allen nog even alleen horen, dames. Mevrouw Hendriks heeft

uw namen genoteerd. Als de dames plaats willen nemen.' Hij gebaarde naar de stoelenrij. Dirkje bleef bij Lien. 'Ik zing niet alleen,' fluisterde ze. De dirigent wendde zich tot het tafeltje, vroeg: 'Als mevrouw nu even de namen noemen wil?'

'Dat zal ík wel doen,' bood meester G.G. aan, die begreep dat zijn tafelgenote de namen van het laatste tweetal moeilijk zou kunnen uitspreken. 't Werd een leuk half uurtje. De donkere stem van G.G., die vele dames nog van de schoolbanken kende, noemde de namen. En dat was soms heel huiselijk: 'Grietje, nu jij! En denk erom, je best doen. Zet je ouwe meester niet voor schande.'

De dames mochten uit 'Kun je nog zingen', of uit een andere bundel een liedje kiezen. Meneer Verhulst begeleidde, knikte zo nu en dan eens, maakte na afloop een kleine notitie en de volgende kreeg haar beurt.

Er waren beslist goede stemmen bij. Zelfs een paar zeer mooie alten. Trouwens, de Spaanse inslag van veel zwartkopjes, die hun stamboom waarschijnlijk terug zouden kunnen voeren tot een van de Spaanse soldeniers of misschien tot een der kapiteins van Mondragon, verloochende zich niet. Ook niet in het donkere timbre van de stem, eigen aan het muzikale volk van achter de Pyreneeën.

'En nu Dirkje! Meid, vindt je vader het goed? Daar ben ik blij om! Sjonge ja!' Meester G.G. keek welwillend.

'Doen! Flink zijn,' porde Lien aan, die vreesde dat ze weigeren zou. Waarom haalde die man er ook haar vader bij, al bedoelde hij dat beslist niet kwaad?

Dirkje zong prima, maar ze kon moeilijk bij een hoge toon. 'Nee, meneer, niet zo hoog! Ik heb bij meneer' - ze wenkte in de richting van G.G. - 'altijd derde stem gezongen.'

'Prachtig! Die hebben we nodig, contra-alten.'

Mevrouw Hendriks sloot haar ogen en haar kin verdween zo ver mogelijk naar achter.

Huib Verhulst zette het liedje een terts lager in en warm en vol zong Dirkje: 'Een karretje op de zandweg reed!'

Verhulst knikte voldaan, weerhield zich om een complimentje te maken. Lien nam zich voor: ik geef haar zangles! Vast!

'Mevrouw Van Helst.'

Toen Lien bij de piano kwam en even knikte, moet er al iets van herkenning zijn geweest. Geen persoonlijke, meer de eigenaardige herkenning van een zekere gelijkheid. De mens is toch het beeld van zijn geest! Lien koos het liedje van de 'Vier Weverkens'. En zong zo op haar gemak, met passende rust maar ook met de schalksheid van die verdijde weverkens, dat dit oude liedje insloeg.

Huib Verhulst had het subïet door. Hij knipoogde even naar haar en

trommelde een gefantaseerde begeleiding dat het een lust was.

‘Waar?’ vroeg hij.

‘Keldermans, Utrecht.’

Hij stond op, boog. ‘Verdraaid! En jij wou op het koor komen?’, stak zijn hand uit: ‘Ik kom eens kennismaken.’ Toen in de richting van het tafeltje met iets triomfantelijks: ‘Afgewezen, mevrouw Hendriks! Stel je voor!’

Weer tot Lien: ‘Waar woon je?’

Dat was gauw gezegd.

Toen de auditie afgelopen was, werd de dames meegedeeld dat zij vóór volgende week donderdag bericht ontvingen. Zo voornaam was - of deed - ‘Sursum Corda’ uit Het Stadje.

‘Gekke lui, die Hollanders,’ oordeelden een paar audiïsten bij het naar huis gaan, ‘dat jijt en jout maar direct tegen mekaar of ze familie zijn. En dat brutale ding van Chieleke! Zou jíj nog op straat durven komen?’

‘Denk je?’ Dirkje stak in bij Lien, keek haar aan.

‘Jij? Natuurlijk! Jij was de beste. Ik ga je les geven. Maar ik hè? Afgewezen.’

Ze zou de auditie nooit vergeten. Dat directe muzikale contact. Eigenlijk het herkennen van het kunnen. Het gewone kunnen van de kunstenaar, dat ook het bovengewone is, het vakmanschap. Niet dat ze beiden zo hoog waren, maar ze ‘hadden’ het. Ze kenden de wereld van de muziek. ‘Hij komt kennismaken,’ zei ze tegen Jaap.

‘Nou!’ Hij trok een bewonderend gezicht.

‘Hou me niet voor de gek,’ foeterde ze en ging met haar jasje aan, zoals ze met Jaap de kamer was ingelopen, op een stoel zitten. Zo maar. Het deed haar meer dan ze besefte. Huib Verhulst had haar stem en haar muzikaliteit herkend.

‘En Dirkje?’

‘O, die neemt hij vast. Een mooie alt, jô.’

Ze vertelde alles, hoe het gegaan was. ‘Maar wat wil hij komen doen? Hij wil me niet op het koor hebben.’

‘Natuurlijk wel! Dat was een grap.’

‘Nee,’ ze schudde haar hoofd. ‘Nee, er zijn meer dirigenten die geen soliste in het koor willen.’

Hij kwam de week daarop rechtstreeks van de boot naar de Walstraat. Lien had hem verwacht. Ze had weer even voor de spiegel gezeten en iets extra's aan haar gezicht gedaan. ‘Mijn snuit wat opgeknapt,’ spotte ze zelf, toen Jaap er haar op aankeek.

Nu had Jaap niet moeten zeggen: ‘Verwacht je hem nü?’

‘Wat een onzin! Vind jij het niet leuk als ik me wat opknap?’

‘Ik moet erom lachen. Hóór!’

Ze had de bel ook gehoord. En daar was meneer Huib Verhulst. Jaap liet hem in en het eerste wat Huib vroeg: ‘De schrijver? Ik heb het onderzocht. Buitengewoon fijn!’

Ze schudden mekaar de hand nogal stevig. Jaap was een halve kop groter en paste in een hoger genummerd confectiepak. Lien vond Huib klein, nu ze hem naast Jaap zag.

't Ging niet lang stijf. Zij en Huib zetten het gejij en gejou voort. Jaap volgde op een niet te verre afstand. Natuurlijk werd het een en al muziek. Huib keek rond. ‘Nee’, zei Lien, ‘we hebben geen piano.’

Jaap dacht: er zal er gauw een zijn. Hij had indertijd al een rechthoekje op de plattegrond getekend. Dat ze ooit over T.V. gedacht hadden! Lien en Huib hadden hun eigen wereld, merkte hij. Toch vond hij het prettig dat Huib er was. Lien fleurde ervan op. Zichtbaar! Hij vond Huib ook heel geschikt. Die betrok hem telkens in het gesprek.

‘En waarom ben je toch opgehouden?’ vroeg Huib. Lien maakte dat kleine welsprekende gebaar met schouders en handen, dat Jaap als afdoende kende. ‘Het móest!’

‘Dat móet nooit!’ zei Huib. Hij wist niet dat zij het trouwen bedoelde. Hij was opgestaan, 't werd zijn tijd. Lien glimlachte berustend. Huib vroeg: ‘Waarom dan?’

‘Omdat we gingen trouwen!’ Woord voor woord benadrukt. Met de tendens er in van: snap je dat niet?

‘O, die vrouwen!’ Huib schudde haar de hand. Jaap zou hem uitlaten, nodigde hem voor een volgend bezoek. ‘Graag, natuurlijk en zeg, Lien, zou je toch maar niet...’

‘Hier zeker? Toe nou!’ Weer dat veelbetekenende gebaar.

‘In Rotterdam! Je weet toch dat Keldermans daar óók aan de muziekschool lesgeeft? Denk erover na. Bonjour.’

Voor de deur keerde hij zich nog om: ‘Je moet er een hele dag voor overhebben.’

Lien keek de beide mannen na, die de deur naar de gang doorgingen. Haar grote, mooie Jaap en het kwieke dirigentje met zijn wonderlijke ogen. O, die vrouwen, had hij gezegd. Mevrouw Keldermans zei toen, nu alweer maanden geleden: ‘O, dat trouwen! Kind, je hebt toekomst!’ Ze kon toen aan mevrouw Keldermans zeggen dat het gewoonweg móest, dat trouwen. En dat kon ze niet tegen zo'n vreemde man... Vréémde man?

Jaap kwam binnen en zei: ‘Toch wel makkelijke lui, die muziekmensen, je bent er zo eigen mee.’

Lien vond het ook.

Na de avondboterham zei Jaap dat hij nog even wegging. Hij had zijn plan. Natuurlijk kreeg Lien een piano. Hij ging er direct met die dirigent over praten. Die had daar verstand van. Hij kon zo direct dat geld niet missen, maar dan belde hij wel even naar zijn uitgever. Ze hadden hem altijd vlot een voorschot gegeven. Omdat ze wat in hem zien, natuurlijk. Later, als hij uitgeschreven is, worden ze wel voorzichtiger.

Omdat hij toch maar liever niet naar Chieleke ging om te telefoneren, ging hij naar 'Het Wapen', belde meneer Blom van zijn uitgeverij op. Dat gesprek verliep vlot. Natuurlijk kon hij extra opnemen. 't Hoefde niet eens als voorschot. Ze waren over zijn nieuwe roman beslist content. 'Zeg maar hoeveel!' Hij noemde een bedrag, dat naar zijn berekening voldoende was om een piano te kopen.

Bij dikke Frans vandaan ging hij naar de Stads Doelen. 't Was juist pauze en hij vroeg de dirigent te spreken. Huib kwam direct met uitgestoken hand op hem toe en zodra Jaap gezegd had dat hij om te beginnen al bereid was een piano voor Lien te kopen, sloeg Huib hem op z'n schouder: 'Enorm kerel en vooral zangles laten nemen...'

'Heb je na de repetitie even tijd? Bij Frans?'

'Beslist niet! De veerboot vertrekt tien voor tien. Ik moet al even eerder ophouden. Die bakker brengt me altijd met z'n Opel om op tijd te zijn.' 'Volgende week dan, maar ik wil Lien erbuiten houden. 't Moet een verrassing zijn,' wilde Jaap.

Ze spraken af dat Jaap de volgende week om zes uur in 'Het Wapen' zou zijn.

'Blijf even luisteren. Aardig, dat repeteren.'

Dat deed Jaap niet.

Wel ging hij nog even bij dikke Frans aan in de hoop dat het toch maar een gerucht zou zijn, dat over Arie Vroegop. Niet dat het hem nu zo aanging, maar hij had Vroegop een fijne man gevonden toen hij bij hem was om zijn kind aan te geven voor de doop. Een ruim denkend ouderling van zijn kerk. En ook voor Dirkje zou het beroerd zijn als het waar was!

En óf het waar was! Dikke Frans schonk expres Jaaps glaasje boordevol en proostte met hem. Dat was het bewijs dat het 'van het huis' was. 'Hartstikke waar! Ze hebben hem gepakt met van die sigaretten. Vroegop is met de middagboot naar Leiden of weet ik het waar. Maar die maakt daarginder niks klaar. Hier wel. Maar ginter?' De brede schouders twijfelden.

Jaap bleef nog even en bedacht dat de mensen te weinig voor elkaar zijn. Hij was te lang bij Vroegop gebleven toen met de doopaangifte, vond Lien. Voor een eerste bezoek althans. Maar daar lette men hier niet zo op. Hij had de lummel, Arie, wel in een stoel zien hangen en ze hadden even

over het studentenleven gepraat, maar hij vond het zo'n uitgesproken branie, dat hij hem niet uitnodigde voor een bezoek. Als hij dat tóch gedaan had?

In de gang, weer thuis, terwijl hij zijn jas aan de kapstok hing, spotte hij: ‘Moeilijke Jacob!’ Lien hoorde hem mopperen en vroeg wat er nu weer aan scheelde. Hij vertelde wat hij over Arie Vroegop gehoord had. Ze keken elkaar even zwijgend aan, dachten beiden aan Dirkje. Het had al enige deining veroorzaakt dat Dirkje met Arie ging. Zou Het Stadje zich níet met zoiets bemoeien! Maar Lien en Jaap hadden dat onderwerp niet aangeraakt. Nu begrepen ze van elkaar dat ze het erg vonden voor Dirkje. Ze spraken er niet verder over. Jaap ook niet over zijn telefoongesprek. Dat was ook geheel overbodig, omdat het overleg voor het aanschaffen van een piano minstens een week was uitgesteld. Het was zijn geheim en ook enigermate zijn zoenoffer. Hij moest werkelijk wel alles voor Lien over hebben.

Lien merkte iets. ‘Wat heb je? Je kijkt zo.’

‘Ik ben blij met jou.’

Bij wat volgde, waarschuwde Lien niet meer met het oude versregeltje ‘Van de tipjes uwer lipjens, lipjens die als rozeblâan, zijn met zoete dauw belâan’, van de toen nog wereldse Jan Luyken.

Hoofdstuk 10

ER ZIJN AL LANG PRAATJES OVER TONY VROEGOP IN OMLOOP GEWEEST. Over Tony en de schrijver Job Keller. Iemand heeft de roddel eens voorgesteld als een dame en noemde haar mevrouw ‘Men’. En hoewel er bijna tastbare bewijzen waren dat het met Tony en de rooie schrijver lang niet in orde was, zweeg ‘Men’, want de goede Men van Het Stadje had medelijden met Tony. Er zijn onder de praatgrage mensen veel goede lieden, die het nooit kwaad bedoelen. Een mens komt er gemakkelijk toe om de zonde die mannen en vrouwen samen bedrijven, het hoogst aan te slaan. Chieleke leerde zijn mensen wel dat ze niet van grote en kleine zonden moesten spreken. Zonde was zonde. Daarmee uit. Daaronder valt ook het geklets en geroddel. Maar dat is zo'n gezellig kwaad. Het heeft zo'n gemoedelijk karakter. Men kan het zo makkelijk verontschuldigen, want men meent het immers soms juist heel goed. Meestal hult het zich ook nog in een vroom gewaad: ‘Ja, ik vertel dat nu wel, maar ik ben van mezelf geen haar beter. Als de Here mij niet bewaart... Och, och, een mens moet zichzelf maar leren kennen.’

Maar met Tony had de goede ‘Men’ werkelijk medelijden. De meesten

geloofden het niet eens. Díe? Welnee! Die rooie schrijver zou het wel wíllen! Tony stond immers op het meest aangrijpende kruispunt van de levenswegen. Ze was betrokken bij de geboorten. Altijd zo'n groot gebeuren. Vooral de jonge vaders en moeders zagen haar als een engel. Ze ademden verlicht als ze binnenkwam, met veel tact het bange moedertje geruststelde en de vader de raad gaf dat hij beter maar de kraamkamer kon uitgaan als hij zulke gezichten bleef trekken. In sommige huizen was ze al drie of vier keer geweest, altijd vol liefde en vriendelijkheid. En die zou zich dan zo vergaloppeerd hebben? Toch veel te wijs voor zulke dwaze dingen? De loco had er maar netjes een eind aan gemaakt. Aan de praatjes, maar ook aan de kans om te blijven roddelen. Het jacht van Tony's belager was gewoon verbannen.

Vroegop, haar vader, was een machtig man.

Burgemeester jhr. Mons van Genderen liep tegen zijn pensionering. Een zwakke man. Vaak ziek en eigenlijk nooit energiek genoeg om de belangen van Het Stadje te behartigen. Men liet hem begaan. Hij zou zijn tijd wel uitdienen zonder dat er ongelukken gebeurden. En bij Vroegop was Het Stadje in sterke handen. Men zag tegen hem op. Trouwens, zijn persoonlijk leven getuigde van benijdenswaardige wijsheid en wilskracht. Alleen zijn zoon! Ja, die Arie! Dat scheen niet zo best te gaan. Student! Een knappe kop, maar een losbol. Chieleke had, indertijd, zijn dochter de omgang met dat jongmens verboden. En dat wilde nogal wat zeggen, want de beide families waren als op elkaar aangewezen. De kerk zal er ook wel tussen gezeten hebben, want Vroegop hoorde tot de gezangenzingers in de Weverstraat. Maar dat zou zich wel geregeld hebben. Nee, met die Arie ging het niet best. En dan zou nu zijn dochter Tony ook de verkeerde weg opgaan? Uitgesloten! Zo'n degelijke meid! Maar anderen gaven elkaar een knipoog. Wat dat betreft, wist je het maar nooit met een jong meisje. Stille wateren...! Ze scheen Nelis Overwater niet te willen. Ook al weer zo'n onbegrijpelijke zaak: een knappe jonge kerel, geld genoeg, een prima paardenfokker, een goeie boer.

‘Men’, de vrouw met de sluier, heeft veel tact en bezit daarenboven de gave haar verhalen interessant te maken. Ze is niet cru, zelden recht op de man af. Ze is mooi, zelfs van een geheimzinnige schoonheid. Slechts een enkeling durft het wagen haar de sluier af te rukken en haar te confronteren met de naakte werkelijkheid, die meestal toch een pover figuur slaat naast haar ontegenzeggelijke bekoringen.

Toen de loco op de hem eigen wijze, rechtstreeks en krachtig, haar naakt aan de kaak stelde, door Wullempje, de koster, die ditmaal haar eerste spreekbuis geweest was, op het Stadhuis te ontbieden, hielden haar naaste vertrouwelingen de adem in. Welk een staart zou dit muisje hebben?

Maar zelfs de machtige magistraat in zijn deftige kamer op het eeuwenoude huis, waar nog de sfeer hing van de schepenen met hun rechtbank en machtsmiddelen, zou ondervinden, dat de ‘Men’ of de ‘Men zegt’ gladder is dan een aal en hem op overeenkomstige wijze door de vingers zou glippen.

Aanvankelijk leek zijn zege onbetwist. Hoe het ontstellende bericht Vroegops oren had bereikt, weet niemand. Nol, de stadhuisbode, was zuinig met zijn woorden. ‘Ik weet niet anders als dat ik Wullempje de koster moest gaan halen. Ik diende hem aan: de loco zat aan de grote tafel achter zijn papieren. Die keek niet op, maar zei: “Twee stoelen, Nol. Daar!” Hij wees naar de andere kant van de tafel. Ik dee dat en hij zei: “Ga zitten, Wullempje”. Nou, die zat met de pet in z'n hand. Ik kreeg een wenk om te gaan, maar na tien minuten belde hij weer en zei: “Nou Frans nog uit “Het Wapen”.” Frans ging mee of ter geen wolkje aan de lucht was. Ik bracht hem binnen en hij keek op z'n neus toen die Wullempje zag. “Ga maar bij je vrind zitte,” zei de loco. Ik mos weer weg. En meer weet ik ook niet. Je kan daar niet door 't sleutelgat kijken en horen kan je niks, want die ouwe deur is palmdik. Maar toen ze d'r uitkwame, hadden ze weinig praats. Frans liep een beetje in z'n eigen te vloeken en Wullempje vergat z'n pet op te zetten. Ik mos weer bij de loco komme en hij zei: “Zet de stoelen maar terug, Nol, en vraag of Fons de Gruiter bij me komt.” Ik naar Fons. Je kan zo begrijpen wat die twee besproken hebben. 't Jacht mos gemeerd worden achter de vissershaven, helemaal op het end van de plankieren. Dan zou die meid langs al de schepen motte, snap je. Maar de sproetkop heb het op z'n fatsoen getrokken en is 'm gesmeerd.’

Frans vertelde: ‘Ik kon niet anders. De loco deed eerst of we schooljongens waren. We zaten voor gek naast mekaar en hij bleef met z'n paperassen bezig, keek niet eens op. Ik hieuw mijn mond maar, want ik had het allang door dat het om Tony en de schrijver ging. Ik docht: hoe zal je dat varkentje wassen, man, want het is de zuivere waarheid. We hadden het goed gezien. Ik humde eens en vroeg: “As het u belieft om te beginne, ik heb nog al zo mijn bezigheden.” Toen schikte hij z'n spullen bij mekaar, keek over z'n bril naar ons en zei: “Jullie zijn net een paar ouwe wijven. Jij had op je bed motte ligge - dat was tegen mijn - en jou hebben we dat baantje niet gegeven om andere mensen te begluren. En wie van jullie is nou de grootste roddelaar?” Als tie dan zo naar je kijkt, dan heb je zo maar niet je woord voor 't grijpen. Ik zeg: “Is 't soms gelogen?” Toen veranderde hij en gooide 't over een andere boeg. “Dat zeg ik niet, Frans. 't Kan goed zijn dat mijn dochter daar geweest is. Dat heeft ook niets te betekenen. Meer ontwikkelde mensen hebben andere manieren en als ze dan net tegen die tijd bij Manusje

Kloet vandaan kwam, waar in die nacht dat kindje geboren is, moeten jullie er geen gemenigheid achter zoeken. En nou zou ik mijn mond maar verder houwe. Aan dat geklets hebben we niks.” En dat is ook zo. Een mens zegt al gauw eens wat en je schiet er geen moer mee op.’

‘Wat zei de loco?’ vroeg bakker Van Dijk, die juist met de broodmand bij Frans binnenkwam en even een pilsje vatte: ‘Hebben de meer ontwikkelde mensen ándere manieren als ze 's nachts bij mekaar op de schuit zijn?’ ‘Hou jij je ermaar buiten’, snauwde Frans, ‘ga jij maar zingen op “Sursum”. 'k Zal de vrouw eens roepen wat er moet zijn vandaag.’

En wat zou zich nu binnen de muren van de villa op het Marktplein hebben afgespeeld? Daar kwam niemand achter. Betje van Bas de Goede hield d'r mond wel. Bij Vroegop was het goed dienen. Maar dat er wat gewaaid heeft, daar kan je van verzekerd zijn. 't Is toch ook om er wat van te krijgen: nu z'n dochter óók in opspraak. Dat die Arie van hem een grote deugniet is, weet iedereen. Maar voor Tony zou je toch je handen in het vuur gestoken hebben. In werkelijkheid was het er niet zo rustig toegegaan als je van zo'n zelfbewust man als de loco zou verwachten. Toch komt het meer voor dat een man die buiten de deur de bezadigdheid en de zelfverzekerdheid zelf is, thuis zijn emoties niet de baas kan. Z'n vrouw zag al dat er wat broedde, toen hij tegen etenstijd thuiskwam. Bijna zonder groet ging hij in zijn stoel zitten om achter de krant zijn gemelijkheid te verbergen.

Tony en moeder dekten de tafel, keken elkaar eens aan, omdat ze wel zagen dat er een bui hing. Toen ze klaar waren en moeder met de dampende schaal aardappelen binnenkwam, zei Tony: ‘Klaar, vader. We wachten.’ Ze waren al gaan zitten.

‘Zo, wachten jullie. Nou, ik ook.’ Hij vouwde de krant slordig op, keek Tony streng aan. ‘Ik heb wél plezier van mijn kinders.’ Voorlopig zweeg hij. Moeder dacht: zeker weer een brief van Arie om geld. Tony, eigenlijk door dergelijke overwegingen aangespoord, vroeg: ‘Arie?’ Toen vloog de grote, uiterlijk zo zelfverzekerde man op, riep met vreemd verdraaide stem: ‘Arie? Arie? Nee, jíj! Schaam je!’ Hij kwam vlak bij haar. Moeders mond ging open. Ze keek verschrikt en met volkomen onbegrip. ‘Jíj!’ Hij kwam met z'n rood opgezette kop nu bijna tegen het ontstelde gezicht van Tony. ‘Ik?’ Ze deinsde achteruit, greep de leuning van haar stoel. ‘Ja, jíj! Zeg op, waar ben je in de nacht van verleden dinsdag op woensdag geweest.’ Hij schreeuwde het uit. Zo onbeheerst had niemand hem ooit gezien. Betje, in de keuken, hoorde het heus wel. Ze stond met haar hand aan haar keel te luisteren. Alleen tegen Dirkje van oom Chiel heeft ze het later verteld: ‘Ik schrok me wezenloos. Die man is altijd zo kalm en bezadigd. Ik weet het niet zeker, maar

ik geloof dat hij haar bij de schouders gepakt heeft en door mekaar geschud, want de vrouwe zei: “Hou op, man, hou op. Je begaat een ongeluk aan haar.” 'k Kan er niks aan doen, maar ik ben de gang in gelopen. Ik wou het weten. Hij zei: “Altijd dat geduvel over Arie. Maar jij bent erger. Zeg op, waar ben je geweest.” Nou en toen kwam de aap uit de mouw. Ze zei: “Bij meneer Keller. Ik kwam bij...” “Ja, ja”, riep hij, je kwam bij de vrouw van Kloet vandaan en je geneerde je niet om midden in de nacht bij zo'n, zo'n...” Hij kon geen woorden vinden. Hij zal die man niet hoog hebben, denk ik. “Zo'n onguur type”, dat zei hij, “aan boord te kruipen als de eerste de beste slet”.’

‘O, dat wist ik al lang,’ zei Dirkje, met achter haar woorden een tuitmondje en een paar van die veelbetekenende geluidjes. ‘Ze komt er altijd. Overdag ook. Ik kwam - wanneer was dat? Even nadenken. Maar wat deed het er ook toe? Wacht eens: het was drie weken terug en op zaterdag, toen ik voor 't laatst thuis was. De vrouw van Jaap van Helst zei - ik ging even mee om naar Hermpje te zien -: “Laten we bij Job aanlopen op de schuit, ik wil een boek van hem lenen.” Nou, meid! Ik moest het eigenlijk niet vertellen... Ze hadden helemaal geen erg in ons. Lien deed de deur van de salon open en ze vloog omhoog van z'n schoot af, de haren verward en een kop als vuur. Ik dacht: is dát juffrouw Tony?’

‘Gek’, filosofeerde Betje, ‘dat is bij ons allemaal gelijk als 't om een man gaat.’ Doch liet er met duidelijk onbegrip op volgen: ‘Maar zo'n lelijkerd! En als je dan Nelis Overwater kunt krijgen.’

‘Wat zei de loco nog van Arie?’

‘Niks! Die naam is niet meer genoemd. 't Ging verder over Nelis en dat diens vader het zelf aan Vroegop was komen vertellen. Tenminste, dat die de praatjes gehoord had en als ze waar waren, zou die z'n zoon wel waarschuwen. Je had hem moeten horen. En de vrouwe suste maar: “Stil toch, Marien. Laat Tony nou toch zelf eens zeggen wat er gebeurd is.” “Daar wil ik niks mee te maken hebben,” brieste hij. “Hou allebei je mond.” Ik loochende het toen Overwater het me kwam zeggen. Maar die keek me spottend aan: “Vraag het maar aan Wullempje de koster. Of aan Frans uit “Het Wapen”. Die heeft jou om half drie...” Toen ging hij weer zó te keer dat ik hem niet meer kon verstaan. Ik durfde ook niet op de gang blijven. Als ze eens de kamer uitkwamen. En ik was maar net op tijd weg, want Tony rende de gang op en zo naar boven.’

Hoofdstuk 11

TONY VROEGOP WAS EEN IJSPEGEL. DIRKJE DACHT: ALS IK ZO WAS, ZOU ik het makkelijker hebben. Sinds ze met Arie ging, leerde ze zijn zuster vanzelf nader kennen. Ze kon niet zeggen: beter. Want Tony liet zich niet uit. Ze bewaarde op de meest vriendelijke wijze afstand. Er was om Tony heen een kille sfeer gekomen. Toch was zij volop vrouw. Jonge vrouw. Haar leven zou een normale gang gekregen hebben als zij met Nelis Overwater was getrouwd. Nelis was enig kind en vanzelfsprekend later boer op de welvarende Reigershoeve. Daar zou hij dan als vierde Overwater zijn bedrijf uitoefenen en zijn invloed hebben. Maar Tony wilde niet. Het is een oude wijsheid, dat ouders zich niet in moeten laten met de huwelijkskeus van hun kinderen. Vroegop had dat ook niet zo direct gedaan. Zijn vrouw, de zachte, toch ook kordate Cornelia Geerts wel. Zelfs toen Tony haar eerst - later zou ze het vader wel zeggen - meedeelde dat het de hoogste tijd was dat ze met Job Keller ging trouwen, gaf moeder Vroegop haar geliefde plan nog niet op. De Geertsen waren ook van een oud boerengeslacht. Merkwaardigerwijze waren de mannen van die stam meest robuuste, zelfs wat ruige kerels en de vrouwen een en al zachtheid en wijsheid. De Geertsen woonden ook al sinds mensenheugenis op een grote boerderij, de Tromphoeve. Het was bewezen dat deze boerderij inderdaad eigendom van de grote zeeheld was geweest. Zoals dat met vele verhalen gaat, bleef ook de onbewijsbare geschiedenis voortleven, dat een dochter van Cornelis Tromp verliefd geworden was op een jonge Zeeuwse boer. Ze wilde met hem - en dat moet dan Geertszoon geweest zijn - op een afgelegen boerderij onder de adem van Het Stadje haar leven leiden en haar geluk betrachten. Liever dan als de gade van een ritmeester of van een andere voorname vechtjas uit de kringen waartoe de Trompen waren opgeklommen, haar jaren slijten. Er hangt op de Tromphoeve in de regentkamer - de Geertsen hoorden vanouds in het gewestelijk bestuur en bekleedden verschillende functies - een geschilderd portret van deze eerste Geertsvrouw. Ook háár trekken zijn zacht en wijs. Wie zal ooit de wondere gang van de erfelijkheid verklaren? Cornelia Geerts leek op deze Trompdochter. Marinus Vroegop was meerdere malen van plan geweest haar te laten portretteren in hetzelfde gewaad, dat de verre voormoeder van haar gedragen had en op het schilderij zo treffend was weergegeven.

Het was er nooit van gekomen.

Zachtheid en wijsheid vormen vaak de grondslag voor een soms laakbare slimheid. Bijna kun je zeggen: list.

Ze verzocht haar dochter Tony vooreerst nog maar te zwijgen. Tony

had wel vooruit geweten, dat moeder niet hevig tekeer zou gaan. Sommige dwaze moeders zeggen in zo'n geval: ik zag je liever dood in de kist. Daar was vrouwe Vroegop te wijs voor. Wel zei ze met haar hoofd scheef en haar handen in elkaar rustend in haar schoot: ‘Kind; dat kon je ongeluk wel eens zijn. Zo'n ongelovige man met zo'n raar bedrijf.’ Meer niet.

De Overwaters waren geen directe familie van de Vroegoppen. Eigenlijk vormden de oude boerengeslachten van het eiland wel één grote familie. Toch ook weer niet één. Er waren verschillende lagen van verwantschap, waarbij niet de afstamming maar de welvaart een rol speelde. Maatschapfamilies waren het.

Toen Tony's moeder eenmaal naast haar man op bed lag, de avond van de dag toen haar de ontstellende tijding was meegedeeld, begon ze: ‘Ik wil nog wel eens naar neef Overwater op de Reigershoeve.’

‘Nou, dat kan toch. Je kan Joost de Kruier bellen.’

Dat was een van de twee taxibedrijven van Het Stadje en Joost genoot Vroegops klandizie. Het andere bedrijf had een dochter, die in een broek en met een pet op achter het stuur kroop. Vroegop wilde zo iets niet.

‘Heb je een bedoeling?’ vroeg hij. Maar dat wist Cornelia zo niet. 't Was haar meer te doen, zei ze, omdat ze er zo lang niet geweest was. En Heiltje was altijd een van haar beste kennissen geweest.

Ze praatten er nog even over door. Cornelia raakte het geheim van haar dochter niet aan, maar ze bleef er wel wakker van. Eigenlijk had ze het gevreesd. En dan zo'n uitgesproken lelijke vent. Beroemd, zeiden ze. Heel wat anders dan die schrijver uit het Walstraatje. Maar die deugde óók niet. Deugen? Da's een raar woord. Deugen doen we geen van allen. Maar je moet rekening houden met de mensen en beslist met je toekomst. Ja, ze had er voor gevreesd. En toch had ze gedacht dat Tony wijzer was. 't Zal een opschudding geven. Over Arie gaan al geruchten genoeg. En over Dirkje van Chieleke! Nee, ze troffen het niet met de kinderen. Arie, nou ja! Dat komt nou wel goed. Van Tony had ze zoiets niet verwacht. Zelf had ze die driften vroeger ook wel gekend. Ieder mens. Maar je gebruikte toch je verstand.

Haar man voerde al lang zijn nachtconcert uit. Zelf wendde ze zich telkens voorzichtig om. Ze wilde hem niet wekken. 't Zou hem achterdochtig maken. En bij hem hoefde ze niet aan te komen met haar plan. Of dat wel door de beugel kon? Och, als Nelis alles weet! Ze wil hem niet bedriegen. En als hij dan wil. De jongen is gek genoeg op Tony. Dan zijn ze tot alles in staat. En 't is goed wat ze voor Tony bereiken wil. Geen bedrog. Open kaart.

Tony sliep ook niet. Ze had de zaak nu half rond. Meer dan half. Want moeder was beslist de voornaamste. Vader zal nijdig zijn, te keer gaan en allerlei dreigementen uiten, maar dat sust moeder wel. Ze had echt niet langer kunnen wachten. Trouwens, dat kleine krengetje van de Blikken Dominee keek er haar al op aan. Dat die ook net met de vrouw van de schrijver aan kwam lopen toen ze bij Job op de schuit was. D'r haar verward en een kop als een biet!

Ze draait zich maar weer eens om. En als in een cirkelgang kwam weer: stommerik! Dat wás ze. Liefde? Ze maakte een grauw geluid. 't Was alleen maar dat onberedeneerbare dat in sommige momenten het ene eigenlijke van je kan zijn en dat ineens buiten je verstand komt te staan. Ze was wijs genoeg. En dan toch zo onbeheerst!

Jammer, dat ze zich de volgende morgen vernederd had voor die Dirkje. Had ze niet moeten doen. Maar als Dirkje er met Arie over sprak! Trouwens, dat had ze misschien toch al gedaan. 't Komt helder in haar herinnering terug. Ze had eerst een poos zitten wikken en wegen. Ze had niet zoveel met Dirkje op. Waarom, wist ze eigenlijk niet, of toch... om de praatjes die er over haar gingen. Ze stond boven zulke lui. Daar was ze van overtuigd. En nu dacht Dirkje natuurlijk het hare van de ontmoeting op de schuit. Na veel heen en weer prakkizeren ging ze toch naar de bazar. Terwijl ze over de straat ging in haar degelijke kleren, maakte ze een soliede indruk. Ze had met geweld iets willen worden en ze wás wat geworden: rechterhand van dokter De Geus, wat de bevallingen betrof. Geëerd en geacht. Ze ging rechtop in haar bed zitten. Er kwam nog een wrang gevoel in haar op toen ze aan Dirkje dacht. Sterk ineengevouwen strekte ze haar handen vooruit boven de dekens. Ze wist dat ze onbillijk was. Dirkje had niets onaangenaams gedaan. 't Was druk in de bazar. Dirkje hielp achter de toonbank. Ze had niet op zater-dagochtend moeten gaan, maar ze wilde Arie vóór zijn. Die kwam 's middags met de veerboot. Dirkje had eerst geen tijd. Dat grauwe kind van Van Dolderen met dat peenhaar en die vissenogen keek haar aan toen ze aan de beurt was. Ze zei: ‘Pardon, ik wacht even op juffrouw Vermeulen.’ Zo deden ze wat voornaam tegen het dienstvolk. Dat zat er van ouds in bij de elite van Het Stadje. Later schaamde ze zich erover. Dirkje was druk bezig met een boerenvrouw, die Tony heel goed kende. Ze maakte er een praatje mee. Terwijl er in de grote wolbak gezocht werd, zei ze tegen Dirkje: ‘Als je dadelijk even tijd hebt?’ Ze had Dirkje ook op het kantoor verwacht. Daar zat ze immers meestal. Terwijl ze 't vroeg, zag ze 't al in Dirkjes ogen. Guitig, gelijkschakelend. Zo van: we begrijpen dat toch wel, zo onder elkaar. 'n Klein kwartier later nam Dirkje haar mee naar het kantoor. Ze voelde toen heel duidelijk iets stijfs tegenover dat kind van de Blikken Dominee. Beslist niet

een uit haar milieu, ook niet van haar ontwikkeling. Nu ze er aan terugdacht, spotte ze om zulk een hoogmoed. Ze wist toen in het kantoor niet eens hoe te beginnen en het nest hielp haar niet, keek haar alleen maar met die flikkerende ogen aan.

Ze probeerde ferm: ‘Dat van gisteravond. Toen je met mevrouw Van Helst...’

‘O, je bedoelt bij Job op de schuit. Ja, zeg! Niks leuk voor je! Als we 't geweten hadden...’

‘Wat?’

‘Dat wat jij nou bedoelt. Knusjes gezellig bij Job!’ En even later, hoogst verbaasd: ‘Dat jullie ons gestommel niet hoorden! Lien struikelde over een rol touw.’

Ze moest toen wel een geestelijk knievalletje maken. ‘Kijk eens, Dirkje, ik heb liever niet... Je begrijpt me wel. Ze kletsen zo gauw, de mensen.’ ‘O ja,’ stemde Dirkje grif toe. ‘Nou!’ Daar wist ze alles van. ‘En gek, hè? Juist om dingen die niks te betekenen hebben.’

‘Je moet er ook niets bijzonders van denken.’

‘Bijzonders? Ben je mal! De gewoonste zaak van de wereld.’

Ze schoot niets op.

Dirkje ging eigenlijk wel een beetje gemeen voort: ‘Ik zeg altijd maar: als ze alles van ons wisten, zouden ze nog veel meer kletsen.’

‘Je begrijpt me toch, Dirkje? Als jij en mevrouw Van Helst daar...’ ‘Daar over praten?’ De verwondering groeide over Dirkjes gezicht. ‘Ben je nou helemaal! Ik snap niet waar je je druk over maakt. Dacht je heus dat wíj...?’

Toen leek het een moment zelfs niet eens fraai, dat ze zo iets verondersteld had. Nee, ze had nooit naar Dirkje toe moeten gaan.

Dat was nu allemaal al weer een paar maanden geleden. En ze had er werkelijk niets van gehoord. Arie, die daar wel heel erg op uit zou zijn geweest, had er zelfs niet op gedoeld, er met geen blik op gereageerd. En nu was het dan zover. Afschuwelijk! Als ze nu echt van Job hield! De mensen zijn niet bereid elkaar te begrijpen. Maar je kunt het jezelf ook niet. Misschien zijn er van die koele, berekenende mensen. Altijd het verstand erbij. Ze kon heus niet zeggen, dat Job haar verleid had. Ze had immers nooit hoeven te gaan. Ze was naar hem heengedreven, zoals... Er staat ergens in de bijbel zoiets van een man, die naar de vreemde vrouw gedreven wordt. Als een os ter slachting! Ze weet die dingen zo goed. Ze kan er niet bij. Heel haar leven... Maar wat had ze dán van haar leven verwacht? Nelis O verwater? Ze laat zich terugzinken in de kussens. Ineens wil ze weten of moeder slaapt. Ze wil ook wei het bed uit. Als je niet slaapt! Als er telkens van die vleugjes komen waarin het wazig wordt en je gedachten opnieuw gaan zweven, oncontroleer-

baarder dan wanneer je helemaal wakker bent! De slaap schijnt te komen. Het beklemmend gevoel in je borst wijkt. De ogen sluiten. Maar dan maalt het in de schemer van je bewustzijn weer door. Serieus had ze nooit over een huwelijk met Nelis gedacht. Maar toch... 't Was de gewone gang in het land. 'n Rijke boerendochter en een rijke boerenzoon. Die nog op de hoeve kwam ook. En van Chielekes kerkje! Moest ze daar dan ook heen. Zo waren die lui. Ja, Nelis is gek! Die moet haar niet meer. Stel je voor dat ze met Job trouwt! Ze zit met een schok recht. Dat ze op de schuit moest. Een glibberige schuit, die heen en weer bonkte. Een vieze schuit met een paar grote honden en een knecht die tegen haar grijnsde. Had ze gedroomd? Dat wilde ze nooit! Op zo'n schuit? Zij? Dwars tegen alles in van haar trotse, verzekerde boerenstand. Dan nog liever...

Ze dacht weer, net als voor het even indommelen: moeder! Zou die ook wakker liggen? Ze ging het bed uit. Voorzichtig de deur van haar slaapkamer open. De bovengang over tot bij de brede draaitrap. Geen licht. Alles op de tast. De slaapkamer, beneden, stond altijd open. Vader wilde het raam dicht. We zijn geen Russen, zei hij, zonder dat iemand wist hoe hij daarbij kwam. Toch begrepen ze hem. 'Hm, hm' mompelde ze zacht.

'Ja kind. Ik kom!'

Moeder kwam in haar lange witte nachtpon, 't grijze haar in een wrong, het gezicht veel ouder dan overdag. Ze knipte het licht aan.

'Wordt vader...?'

'Als een os...'

Ze gingen naar de huiskamer. En daar zaten ze dan. De moeder uit het lange geslacht van de Geertsen. Geen spoor van grimmigheid, niet eens van boosheid. Het was nu eenmaal zo en ze moesten het oplossen. En dat zou op de oude boerenmanier.

'Je trouwt natuuriijk nooit met zo'n vent.'

'Moeder, ik ben...'

'Ja, stil maar. Er is een landvol jonge meisjes stom geweest. Ik had het van jou niet verwacht. Je kon toch...' Haar ogen, verscholen onder de gefronste wenkbrauwen, priemden. 'Jij, die in die dingen geleerd hebt. Niet dat ik het goed vind. Maar wat je gedaan hebt...?' Toch even hopeloos de handen omhoog.

Tony wachtte af. Moeder had immers volmaakt gelijk.

'Ik praat daar niet meer over. Ik ken het leven. Er vallen er meer, die dan ook nog slecht terechtkomen. Jij...!'

'Ik weet wat u bedoelt.'

'Natuurlijk weet je dat. En ik ga morgen naar neef Overwater. Als je niet helemáál verongelukken wil...'

‘Nelis, moeder?’ Tony's ogen werden groot van schrik. ‘Als u dát toch doet.’

‘Ja, en dat doe ik. De jongen is gek op je. Dat weet je zelf. 't Is de knapste paardenfokker van heel het land. Ze zijn bijna net zo rijk als je vader. En dan ben je bij je soort. En liefde? Liefde?’ Er kwam een alomvattende spotkreun achter de herhaling van dat zwaar belaste woord.

‘Dat kán niet. En dat wil ik niet. Dat is...’ Ze zoog haar adem op tussen haar tanden.

Moeder zweeg. Ze keek zo maar voor zich en Tony kon er van verzekerd zijn dat er heel wat in dat grijze hoofd omging. Omdat moeder bleef zwijgen, zei ze: ‘Nelis is niet gek.’

‘Natuurlijk niet. Je bent een knappe jonge vrouw. Je vader is de rijkste man in de buurt. Als hij hoort dat je met Nelis moet gaan trouwen...’ ‘Moeder...’

‘Stil nou! Laat mij eerst praten. Dan zijn jullie er. Dan kun je verder leven zoals ze allemaal vóór ons geleefd hebben. Hm!’ 't Laatste fel spottend geluidje kwam er venijnig uit. ‘Je moet alleen naar 't zwarte-kousen-kerkje.’

‘Ik ga liever weg. Een baan of zo. Als De Geus mij helpt. Ik kom wel ergens in een of andere kliniek. Ik...’

‘Je bent overstuur. 't Komt wel zoals ik het bedissel. Al dat gezeur over liefde en nog eens liefde. Je moet je verstand gebruiken. Een mens moet voor zichzelf zorgen en niet in de val blijven zitten waarin hij gelopen is. Bemoei je nergens mee.’

Tony kon geen zinnig woord zeggen. Ze stond zo ver buiten moeders wereld. Ze had veel beter direct kunnen weigeren om met moeder over die idiote oplossing te praten.

‘'t Gaat in 't leven net zo vaak over moeten als over willen. Je zal nu nog zeggen dat je niet wilt. En...’ Ze aarzelde voor het eerst. 't Was te zien aan haar ogen, die weifelend werden terwijl ze haar dochter aankeek. ‘Dingeman van Gurp? Ik weet niet of ik het je zeggen moet?’ Duidelijk weer de aarzeling. Ineens besloten ging ze voort: ‘Die heeft Janneke Steketee ook genomen en die verwachtte een kind van een soldaat. Dat weet geen mens. Ik zeg het je alleen maar om je te laten zien dat het méér gebeurt. De mensen weten het niet. Ja, de vaders en de moeders en ik. Ik was de vriendin van Janneke. Ik heb alles geweten. Nu zeg ik het. Nu. Ik heb er nooit met een woord over gekikt. En ga nou maar slapen. Morgen zien we verder.’ De boerin stond op, liet haar dochter voorgaan, wachtte tot die de trap op was, knipte het licht uit en ging weer in bed.

Met Tony was het vreemd gesteld. Een wereld was uit haar voegen ge-

raakt. Dingeman van Gurp? Natuurlijk, die kende ze goed. En z'n vrouw. Beste mensen. Nu al net zo oud als vader en moeder. Nette mensen. Chô! Ze schrok ervan. Dan was dat kind, Wijntje van Gurp, die met Karel van der Slikke getrouwd is... van haar leeftijd. Ze kwam haast niet uitgedacht, niet over haar verbazing heen. Voor enkele ogenblikken nam dit ongelooflijke haar in beslag. Die zedige, lieve moe Janneke! Wat een keurig mens! En dan vroeger...? Zo strijkt het leven de plooien glad. Wonderlijk, wonderlijk! Het kan haast niet.

Tegen de ochtend sliep ze in.

Het eerste, wat ze bij het wakker worden dacht was: Job weet het nog niet. Zou die soldaat het ooit geweten hebben? Nelis! Een geborgen leven in haar eigen wereld! Mag ze...? Wil ze...? Nelis moet het weten. Ja, natuurlijk.

En als ze met Nelis trouwt! Als hij haar man wordt! Haar mán! Te dwaas! En de andere oplossing? Weggaan. Het Stadje uit. Nu ja! Zo'n hevige schande was het hier niet. Maar wel als je niet trouwde. En met Job? De schuit was natuurlijk helemaal geen vuil, benauwd iets zoals in haar droom. Ze kon ook met hem ergens gaan wonen in een huis. Op de duur zou vader wel over de brug komen. Zo ging het altijd. Ze zou eerst nog met moeder praten. Moeder beseft niet, dat we nu in een heel andere tijd leven dan moeder en Janneke en Dingeman van Gurp toen. Of? Wás het in het diepste wezen wel zo anders? Janneke was ook een gegoede boerendochter. Die zal ook niet zo stapel op die soldaat zijn geweest. Ja, dat wist je natuurlijk niet ook. 'n Heel andere tijd? Kom nou! Werden er vandaag ook nog niet veel huwelijken van bovenaf geregeld? En wat dat andere betreft: geen nieuws onder de zon. Dat van haar en Job is er altijd geweest. Wat helpt daartegen? Verstand? Wil? Karakter? Gisteren had ze Nelis nog gezien. Samen met een knecht en vier paarden. Ze reden naar ‘Het Wapen’. Later hoorde ze dat ze twee paarden voor ik weet niet hoeveel duizend aan een Belgische fokker hadden verkocht. Ze was op weg naar haar werk. ‘Ha, die Ant!’ riep Nelis.

Een vlotte boer, zoals hij op zijn eigen paard de stad in reed. Geen boer meer zoals zijn vader, die je tussen de stadslui direct herkende. Toch een boer. Een van de heren van het land. Hier in deze contreien nog de gebieders. Prachtige paarden! Glanzend en verzorgd. Ze dacht: je moest eens weten! Ant! Hm! Anthonia Vroegop! Job zei: Tony, of soms op z'n Frans: Antoinette!

Ze kon de gedachten aan Nelis niet in haar toelaten. Er zat een vernedering voor haar in als moeder met zo'n voorstel naar de Overwaters zou gaan. Vernedering omdat het een handeltje zou zijn. Ze kende dat gedoe. Ze praatten er onder elkaar over, de boerendochters en boerenzoons. Ze bekonkelden het onder mekaar. Maar ja, als je mekaar dan aanstaat...!

Zoals moeder over de liefde dacht! Maar kon ze er zelf zo over denken als het in een roman staat? Dan is het vaak onweerstaanbaar. Denk maar aan Arie. Dat is waar: die wilde ook met alle geweld Dirkje hebben en daar was toch anders genoeg van bekend. Laat het dan niet helemaal waar zijn wat ze van haar vertellen. Trouwens, Arie had ook genoeg avontuurtjes beleefd, en dan toch zo maar ineens: Dirkje! Als Nelis...? Ze wilde niet doordenken. Er hing zo veel van dat trouwen af. Er kwam zoveel bij kijken. En altijd weer, bijna op afgemeten afstanden, kwam dezelfde knoop in haar denken: waarom ben ik toch zo gek op Job geweest? Waarom toch? Zo stom gek!

Kijk, ze was er. Had ze weer een poosje wat te doen. Daarna zou ze rechtstreeks naar huis gaan om met moeder te praten.

Maar moeder was al weg toen ze thuiskwam. ‘Wist ze er niet van?’ vroeg Betje. Joost de Kruier was voor komen rijden. ‘Ze komt niet eens thuis voor het eten.’ Tony keek de meid zo verwonderd aan, dat die haar hoofd maar schudde en wat verbaasd vaststelde: ‘Dat zal ze je toch wel gezegd hebben.’

‘Ja, ja. Da's waar. Ik vergat het.’ Ze ging rechtdoor naar boven, naar haar kamer. Haar hart was een weinig van slag. Door het traplopen? Door haar toestand? Zonder bepaalde bedoelingen ging ze voor de spiegel staan. Het was de oude, afgekeurde spiegel. Wel anderhalve meter hoog, met geslepen randen. Zonder lijst. Zo paste ze in haar wat voorzichtig moderne slaapkamer. Ze zag zich. Het leek of haar gedachten geruime tijd rustten. Er was veel te denken Te veel en te vreemd. Nu ze tegenover zichzelf stond, was ze zelfs nu nog niet vrij van ijdelheid. Maar deze ijdelheid constateerde alleen maar op een bedaarde wijze: ik ben als vrouw de moeite waard. Is er al een kleine welving? Ze draaide haar heupen. Ze legde haar hand tegen het voorhoofd, als om de gedachten te verzamelen. Er moest toch gedacht worden? Je kunt het leven zo maar niet laten komen, zonder je maatregelen te nemen. Beneden haar waardigheid dat ze zich met Dirkje ging staan vergelijken. Uiterlijk had ze dat vurige niet, dat als een vlam in de ogen brandt. Ze had meer gelezen dan de meeste meisjes van haar stand. Meisjes! Ze was nu een jonge vrouw en dat zelfs zonder man. Feitelijk had ze zich van een hogere klasse geweten. Lezen, studeren, diploma's halen, jezelf nuttig maken. Ze keerde haar beeld de rug toe. 't Zal niet lang meer bevallig zijn. Tegen de voorwand staat haar bureau. Joost de Kruier had tegen de muur een praktisch afgeschermde T.L. buis aangebracht. Ze drukte de schakelaar in en twee-driemaal floepte het licht aan. Ze deed alles expres langzaam. Ze had nog geen doel. Wilde ze zo maar gaan zitten staren? Gisteren, voor ze het aan moeder had gezegd, was ze aan een brief

voor Job begonnen. Ze moest hem toch inlichten? Dat hij nooit bezorgd was geweest. Nooit ergens naar gevraagd had. De laatste dagen was zij vol wrange gedachten geweest. Het meest, omdat ze zelf onverantwoordelijk had gedaan. In die dolle, haar eigenlijk onwaardige roes was ze even dwaas, even ondoordacht geweest als het eerste het beste gekke kind. En steeds opnieuw. Zo maar. Gedreven door hetzelfde, waardoor anderen hun dwaasheden pleegden. Dwaasheden? Ze zocht de niet afgemaakte brief aan Job op, las die over. Dat ze het niet kon! Niet eens deze brief schrijven. En evenals gisteren, toen ze er aan bezig was, wist ze weer: ik trouw niet met hem. Ik ga met zo'n man het leven niet in. Ja, ze had wel tegen moeder gedaan alsof. Maar ze deed het niet! Ze zou dat leven niet aan kunnen en die man beslist niet. Wat hielp het om jezelf te blijven afvragen waarom je zo was geweest? Wat helpt het om daardoor je zelfrespect te verliezen?

Nelis. Hm! In ieder geval is hij een van hén. Een uit hun geslachten. Liefde? Zou dat allemaal liefde zijn? Dat verliefde gedoe?

Nelis! Ze wist wel, dat die zoals ze zeiden, ‘gek op haar was’. Dat hoeft nog geen liefde te zijn. Dat is alleen maar om haar gezicht, om haar lichaam. Misschien, zonder dat hij het weet, ook nog omdat ze een Vroegop is. 't Hoeft nog niet eens om de rijkdom van haar vader te gaan. Hoe komt ze er toe om zo over Nelis te denken. Ze mag zo'n jongen toch niet opknappen met de gevolgen van haar... Haar...? Dwaasheid, gemeenheid, haar... Terwijl het woord toch niet in diepste zin van haar is, zegt ze: ‘zonde’. En dan denkt ze ineens aan Chieleke. Ze weet dat er in Het Stadje wel meer zijn geweest, die in zo'n moment aan Chieleke dachten. Als het over zonde ging. Toch was ze ook weer te nuchter om iets wezenlijks van die Blikken Dominee te verwachten. Ze zou hem uit kunnen tekenen, zo precies verscheen hij voor haar. De man, die door Het Stadje ging om zijn zaken te doen. Die iedereen groette, zijn hand opstak, of ‘heu’ riep. Het was of hij iedereen een beetje beter kende. En die 's zondags preekte. Ze hoefde helemaal niet zulke gedachten te hebben. Er waren nota bene drie echte dominees in de stad. Zielszorgers. Haar hand kwam aan haar open mond. Zielszorgers. Daar kon je heengaan, net als naar een dokter als je de griep had, of ze brachten je er heen als je een erg ongeluk had gehad. En dat had ze! Dat ze nu zelfs glimlachen kon over de mengelmoes van gedachten.

Ze stond op, rekte haar armen. Ze moest verder. Ze had nog twee patiënten. Dat van moeder was niet meer te keren. Het was haar een troost dat ze niet bang hoefde te zijn. Moeder zou het niet verkeerd aanpakken. Bij wie woonde zo'n absolute, oude boerenwijsheid? Moeder zou geen gevaarlijke dingen zeggen. Haar mond niet voorbij praten. Als ze tegen de avond thuiskwam, zou ze misschien zeggen: ‘Je kunt

toch maar beter een baan zoeken.’ Nelis zou dan niet eens gemerkt hebben met welk voorstel ze bij hem gekomen was. Ze zou zijn weigering geproefd hebben voor ze ook maar een tip van haar plannen had opgelicht. Ze moet nodig weg. Ze moet aan de gang. Nog een paar maanden misschien en dan...: ‘Chô! Nee, van díe had ik het niet gedacht. Dat is óók wat voor de loco!’

't Greep haar aan, alsof er echt iets om haar borst knelde. Ontzettend! Ze durfde niet doen wat in haar opkwam als het ene mogelijke. Ze waren niet zo vroom, niet sentimenteel. Ze waren rechtbelijnde gereformeerde mensen. Maar bidden! Bidden! Ze had natuurlijk ook een jeugd gehad vol van lieve kindergebedjes. Vader had aan tafel zijn eigen gebeden. 't Was allemaal wel goed. Er was genoeg op gewezen dat je persoonlijk bidden moest en in de bijbel lezen. Maar wat was er bij haar van terechtgekomen? Bovendien: kon je nu zo maar met dit gemene zaakje bij God komen? Hoe meer ze dacht, hoe gemener en onbegrijpelijker het werd. Ze had niet maar per ongeluk in een onbewaakt ogenblik... Nee, ze had stelselmatig gezondigd. Ja, zeg het maar rechtuit: ze had alles wat er ook nog aan geestelijk leven in haar wonen kon, vernietigd. Expres voor dát! En nu bidden? Ze knipte de lamp uit en liep snel de trap af, haastte zich in de gang met haar mantel. Aan het werk!

Het Stadje - niemand ontkwam er nu eenmaal aan - was door Chieleke en zijn mensen geïnfiltreerd. Spottend zei men: ‘Ze krijgen altijd precies op tijd een tekst of een psalmversje.’ Verdraaid! Tony stampte er om met haar voet op de grond. Ze kwam voorbij de school en meester Zegers liet zingen: ‘Hij slaat toch schoon oneindig hoog.’ Ze liep sneller door naar de Vlasmarkt, waar ze bij Bongers moest zijn. Maar ze hoorde het nog toen ze al achter de school liep: ‘op hen het oog, die ned'rig knielen!’ Wat haalden die jongens en meisjes dat knie - len lang uit.

Hoofdstuk 12

DE MIDDAG VAN DEZE DAG ZATEN ZE BIJ CHIELEKE AAN TAFEL. DE VROUW, Moe-Marthe, in haar volle breedte tegenover Chieleke. Dirkje en Neel tegenover elkaar. Neel liep op het laatst. Moe-Marthe had al gezegd: ‘Als je liever thuis blijft...’ Maar dat wilde Neel niet. ‘Zo lang het gaat, laat ik je niet in de steek.’ Dokter de Geus en Tony Vroegop dachten ook dat het nog wel een weekje kon.

Neel veranderde. Ze was altijd een eigengereide meid geweest. Onaangenaam van uiterlijk en van karakter. Min of meer een gepasseerd mens. En dat wreekte zich. Haar vader, ouderling Toon van Dolderen, was een

harde kerel. Zo'n man, die door velen eigenlijk gevreesd werd. Hoog in aanzien bij de meest nauwgezetten in Chielekes kerk. Een man, die wist dat er een heel nauwe weg moest betreden worden en die er een eer in stelde zo maar niet van iedereen het goede te geloven. Er moesten maar eerst bewijzen komen. Zijn vrouw, Chielekes zuster Naantje, had niet zo'n gemakkelijk leven bij hem. En Neel helemaal niet. Vooral niet na haar misstap. Neel leek op hem. De Van Dolderens waren grof van bouw, met niet zulke fraaie gezichten en fletsrood van haar. Voor een man schijnt dat niet zoveel te geven, maar voor Neel was het een handicap. Er keek nooit een jongen naar haar om. Zo is de jeugd. Die kijkt naar een mooi gezichtje en ziet vaak de andere kwaliteiten over het hoofd. Welke man haar jong en ferm gebouwd lichaam begeerlijk genoeg vond en ook gemeen genoeg was om het te schenden, weigerde ze te zeggen. ‘Nooit!’ Ze keek de eerste keer toen haar vader het eiste hem met haar donkergrijze ogen rustig aan. Hij moest zichzelf herkend hebben in die verzekerde blik. Vader en dochter leken ook geestelijk op elkaar.

Toen het bekend werd van Neel, werd er heel verschillend over haar vader gedacht. Over Neel natuurlijk ook wel, maar haar vader was nu eenmaal zo'n vooraanstaand man in de kerk. Medelijden hadden ze niet met hem. Er waren er zelfs, die het hem gunden. Kon hij een toontje lager zingen. Toen Chieleke het hoorde van Neel, ging hij naar hem toe. ‘Zwager, ik vind het erg voor je.’ Hij stak zijn hand uit, maar Van Dolderen zag die hand niet. Met een geringschattend geluid weerde hij Chielekes meeleven af. ‘Het raakt me niet, man. We weten toch dat de natuurlijke mens tot alle kwaad geneigd is. Maar ze zál zeggen wie de vader van haar kind is. Ik zal hem aan de kaak stellen.’ Chieleke dacht: over de natuurlijke mens gesproken, maar hij hield die woorden terug. Beter om nu zijn zwager niet te ergeren.

Gedurende de maanden die gingen, had Neel geen leven thuis. Haar moeder drong aan om het toch maar te zeggen. ‘Je vader heeft daar recht op. Is het soms een getrouwde man? Toe, kind! Je vader zegt geen woord meer tegen je. Hij wil ook niet meer dat je bij ons aan tafel eet.’ ‘Goed! Dan maar in de keuken.’

Ze school ook niet weg achter een belofte. Ze zweeg.

Oom Chiel nam haar ook apart. Zijn zuster had gevraagd om zijn invloed aan te wenden. Maar hij bereikte evenmin wat, al naderde hij haar liefdevol. ‘Ik weet, kind, hoe het met ons, zondaren, is. Misschien weet ik ook wel meer van deze zonde dan jij denkt.’

Er trok een kille glimlach over haar gezicht, maar haar ogen werden mooi, alsof er een begrip in leefde. Ze dacht: dat is vader wel met je eens, oom Chiel. Gisteren nog had vader tegen moeder gesnauwd: ‘'t Komt van jouw kant. Jullie zijn wufte mensen. Denk maar eens aan je

zuster. En nou is het weer met die meid van Chiel en die vreemde vent uit de Walstraat! Slappe mensen!'

Ze zou juist de kamer in komen toen ze vader zo hoorde tekeer gaan. En nu zat ze dan bij oom Chiel, die zo maar zei dat hij meer van die zonde wist dan zij wel zou denken.

'Meid!' Chieleke wreef zijn handen, keek bedachtzaam, zocht duidelijk naar goede woorden, richtte toen zijn ogen op het weer star geworden gezicht. 'Zondaren zijn we allemaal...'

'Vader niet,' viel ze hem stug in de rede.

Er kwam iets verdrietigs in Chiels ogen. Zulke harde woorden! 't Kon zijn, dat ze haar vader zo hoog aansloeg, maar 't was juist het andere. Dat wist hij. Daarom zei hij met nadruk: 'Je vader is een vrome, eerlijke man.'

Ze maakte alleen maar een minachtend geluid. Toen: 'Zeg maar wat je te zeggen hebt noom, ik ben nu eenmaal een slet. Jullie hebben nog gelijk ook. Maar het scheelt me niet.'

Chieleke dacht aan zijn zuster. Aan zijn mooie, jonge zuster. 'Ik weet niet, Neel, wat ik zeggen moet. De zonde ís verschrikkelijk. Maar ze is niet het einde. Het einde is de liefde Gods.' Hij verbaasde zich Over zijn woorden. Ze kwamen zo maar in hem op bij het zien van deze jonge vrouw, die daar hard als staal voor hem zat.

'De liefde Gods,' gromde Neel. Zó afkeurend, zó hatelijk, dat hij haast angstig vroeg: 'Je gelóóft toch, Neel?' En dat was volkomen buiten de manier waarop ze in hun kring over het geloof praatten. Geloven, echt geloven, was het privilege van de bekeerde mens, de bijzonder begenadigde mens.

Neel antwoordde dan ook niet. Zij behoorde immers niet tot die kleine kring der uitverkorenen.

Er scheen met Neel niet te praten. Ze had zich gesloten. Toch probeerde hij nog: 'Ik heb niet het recht om laag op je neer te zien. Dat heeft je vader ook niet. Ik ben voor geen cent beter. Ik ben bewaard gebleven voor dat van jou. Alleen maar bewaard gebleven. Je mag niet wanhopen, Neel.' Dat scheen haar toch te raken, want wat ze in geen geval nooit had willen zeggen, zei ze toch: 'Ik mag niet eens meer aan tafel eten.' En haar gezicht werd anders. Er beefde wat om haar mond. Haar ogen leefden. Het was Chielekes plan niet. Het was ook ondoordacht. Er viel zelfs veel op aan te merken, maar hij zei: 'Dan eet je bij ons.'

'Noom, noom!' keurde ze af.

Weer na moeilijk zwijgen, terwijl Neel eigenlijk alleen maar wachtte om te gaan, probeerde Chiel: 'Je vader zou wat minder van streek zijn als je er maar mee voor de dag kwam.'

Ze wist wat hij bedoelde en zó plots verhardde haar gezicht, dat Chieleke

zijn hoofd schudde. Hij kon niets met Neel beginnen. Niets. ‘Neel’, zei hij en stak zijn hand uit, ‘voor mij hoef je je niet te schamen en voor geen mens, Maar je moet je wel vernederen voor God. Je bent net zo'n hard mens als je vader.’

Er kwam iets van een glimlach, als een verlichting over haar gezicht. Maar voor Chieleke er blij om kon zijn, verdween dat weer en werden de ogen kil en het gezicht trots. Ze nam ook zijn hand niet aan. ‘Kind’, zei hij, bewogen, bijna ontroerd, ‘je hebt je voluit aan de zonde gegeven, waarom weiger je nu mijn hand? Ik heb het goed met je voor.’

‘Ja, noom!’ Terwijl ze aarzelend haar hand in die van Chieleke legde, waren haar ogen weer mooi.

Neel voelde en wist dat het nu niet lang meer duren zou en ze hoopte dat het niet 's nachts zou zijn. Niet thuis. Niet in haar bange uur overgeleverd aan vader. Ze was niet bij dokter De Geus geweest noch bij Tony, zoals andere vrouwen. 't Moest maar gaan zoals het gaan moest. Na de maaltijd was het altijd heel rustig. Moe-Marthe naar bed. Dirkje in het kantoor wat bladeren in een nieuw modeblad of verdiept in een boek van Arie. Noom Chiel zat half te dutten in zijn stoel. Hij hoorde Neel bezig in de keuken met de vaat. 't Voorzichtig gerinkel van de borden, dreef al verder en verder weg. Maar het korte middagslaapje wilde niet komen.

Zoëven onder het eten, meende hij iets aan Neel te zien. Hij merkte dat zijn vrouw het ook zag. Die zei: ‘Neel, als je liever naar huis gaat...’ Maar Neel schudde haar hoofd. ‘Tijd genoeg,’ zei ze en beheerste zich. Ze wist weinig af van hetgeen samenhangt met de geboorte van een kind. Chiel werd zo helemaal wakker, dat hij maar opstond en naar zijn kantoor ging. Dirkje sloeg haar lectuur dicht en legde er het modeblad over. Ze wilde niet, dat vader het boek zou zien.

Heel de middag, onder het werken door, dacht Chiel aan Neel. Wat voerde die in haar schild? Wilde ze niet thuis zijn als haar uur aanbrak? Niet in de nabijheid van haar vader? Als dat zo was, hoe moest hij dan handelen? Moest hij haar naar huis sturen?

Dirkje merkte wel dat hij ergens over zat te tobben. Als hij Neel naar huis stuurde en het ogenblik was daar, dan zal Toon met zijn eis komen. Zo is hij. Dan zal Neel? Als ze hier blijft en... Hij zou dat willen. Het zou moeilijk zijn. Het was misschien niet verantwoord. Mag hij het er wel op aan laten komen? Mag hij er aan meewerken dat zij hier bij hem haar kind krijgt, beveiligd tegen haar vader? Hij weet het niet. Mag hij de verharde zondares de kans geven om in een sfeer van liefde en zorg... Zorg? Er is nergens voor gezorgd. Er is niets gereed. Hij beweegt zich zo plots in zijn stoel, dat Dirkje opkijkt van haar werk. Ze zien elkaar

aan. Wat is er met vader, denkt ze. Voor Chieleke wordt het zo maar vreemd rustig. Hij doet het! Hij geeft Neel de kans. Hij zal niet ingrijpen. Haar niet wegsturen. 't Is immers niet gezegd dat het Neel zal gelukken. Met hem is het zo gesteld dat hij bidden nooit dwaas vindt, dat hij het geen spotten vindt: hij sluit zijn ogen, vouwt onder zijn bureau zijn handen. ‘Ik laat het aan U over, Here.’ En dan wacht hij af.

Het gaat natuurlijk in de wereld rondom hem alles gewoon door. Het is nogal druk in de winkel. Dirkje is ijverig bezig. Zo nu en dan vraagt ze iets en hij antwoordt. Het wordt later en er gebeurt niets. Hij luistert. Neel komt thee brengen in de winkel voor Lena en Willy en voor hem en Dirkje. Dat gaat iedere dag zo. Hij kijkt Neel aan, ziet hoe moeilijk ze zich beweegt. Moeilijker dan gisteren? Als ze weer weg is, wacht hij. Hij kan het niet laten. Er zijn bezwaren. Grote bezwaren. Maar het is immers niet zeker dat het gebeurt? Hoe komt hij zo?

En daar ineens klinkt de kreet. Ze snijdt door het huis. Dirkje vliegt eerder van haar stoel dan hij. Ze rent het kantoor uit. Hij volgt. Dirkje rukt de kamerdeur open. Neel is er niet. Ze horen haar in de keuken. Aarzelend opent Dirkje de deur en daar hangt Neel in de oude rieten stoel. 't Gezicht verwrongen, de handen stevig tegen haar buik. De ogen angstig, de mond telkens gesperd als in ademnood.

‘M'm!’ Chieleke is kalm. ‘Het is zover,’ zegt hij. ‘Kom!’ Er is niet eens verwarring bij hem. ‘Kun je de trap nog op naar Dirkjes kamer?’ vraagt hij. ‘Toe!’ zegt hij en wenkt Dirkje dat ze Neel ook moet steunen. Het gaat. Ze komen de kamer door bij de brede trap. Deze gaan ze op. Voorzichtig. Chiels sterke arm in Neels lenden. Hij zou haar kunnen dragen als het moest. Maar Neel werkt mee. Stap voor stap naar boven. Wat moeten eigenlijk zo'n man en zo'n meisje in dit geval? Wat weten ze? Dirkje trekt de sprei van het bed, slaat de dekens op en door noom Chiel gesteund, legt Neel zich neer. Ze kijkt noom Chiel aan, steekt haar hand naar hem uit. Ze heeft haar zin, begrijpt hij. Is het goed? ‘Gauw! Naar Tony!’ Chieleke wenkt Dirkje, die na de inspanning als versuft met haar hand tegen haar keel staat. Ze rent de trap af. Er zijn nogal wat mensen in de winkel. Het zal gauw bekend zijn.

Nu is het avond en alles is voorbij. Het kind is er.

Hoofdstuk 13

VROUW OVERWATER ZEI: ‘DAAR KOMT JOOST DE KRUIER MET Z'N OPEL.’ Ze zaten vroeg aan de koffie. De boer bleef in de krant kijken. Nelis keek

het raam uit. ‘Ik wacht een vent uut België,’ zei hij en stond op. Z'n vader keek hem na, legde toen de krant weg en zette zich in postuur. Vrouw Overwater stond op, kwam met uitgestoken hand naar haar gast. ‘Wel Kneelja! Daar doe je goed aan. Da's lang geleden!’

Nelis keek z'n vader aan: ‘Jij dacht dat er zaken te doen vielen. Mis man: visite!’

De boer drukte Tony's moeder stevig de hand: ‘Dag nicht. Alles goed?’ ‘Best neef en de groete van Marinus. 'k Zeg, ik ben in zo lang niet op de Reigershoeve geweest.’

Heiltje, de gastvrouw, gebaarde naar de grote zorg schuin voor de haard. Terwijl Kneelja daarin plaats nam, zei ze: ‘We zouden uit de kennis groeien. En da's de bedoeling niet.’ Ze keken mekaar afwachtend aan. Er brak een goed uur aan. Er waren zoveel nieuwtjes te wisselen en ouwe herinneringen op te halen. De boer zelf en Nelis konden na de koffie niet blijven en de meid was al eerder naar de keuken.

Toen de vrouwen alleen waren, kwam eigenlijk even een moeilijk moment. Heiltje wist natuurlijk dat Kneelja een bedoeling had. Je kwam zó maar niet, midden in de week bij mekaar op visite. Kneelja wist dat Heiltje zulks vermoedde en ook dat ze het bij het rechte eind had. Toch zou de klok, die tegen de zijwand van de kamer hing, nog heel wat seconden weg moeten tikken voor Kneelja ter zake zou komen. 't Zou zelfs tot na het middageten duren.

Nelis, die met z'n vader in ‘'t Ketoor’ zat - de knechts waren in de stallen bezig - zei: ‘'t Zal toch niet om 't Veneland gaan?’

De ouwe trok zijn schouders op, zei: ‘'k Docht dat hij dan zelf zou komen. Maar ja, je weet het niet.’

‘Je hebt toch genoeg gebooie? Ik kan 't eigenlijk niet missen.’

‘En z'n weierij betekent zoveel niet. Hij heb het veel te druk in de stad.’ ‘'t Is een grote dikkop. En dat ben jij eigenlijk ook.’

De boer gromde in zijn keel.

Ze keken gelijk naar de ongeverfde houten deur, die hun hokje toegang gaf tot de schuur. De deur ging open en de meid zei: ‘Die mannen voor de paarden zijn er. Ze zijn in de kamer. Moeten ze hier komme?’ Vader en zoon keken elkaar aan. Dat was wel 't beste. ‘Ga jij ze maar halen,’ gelastte Overwater en Nelis liep de meid na, de schuur uit. Er zouden dus zaken gedaan worden. Weer. Ze kregen de loop van de Belgen en dat was altijd de moeite waard.

De schuur van de Reigershoeve had weinig meer van een oude, Zeeuwse landbouwschuur. Ze was vakkundig onderverdeeld in keurige boxen voor paarden. Modern ingericht, helemaal elektrisch en overal water-

leiding. De zijmuren waren wel een meter opgetrokken en voorzien van hoge ramen. Er was geen spinneweb te bekennen en er lag hoegenaamd geen stof op de vloer.

Allemaal paarden. Hun geur - maar heel wat frisser dan in de ouderwetse stallen - vulde het gebouw. In het kantoortje hingen foto's en tekeningen van hengsten, veulens en merries, die prijzen hadden behaald of om andere reden bekend waren geworden. En in de ruwhouten opbergkast lagen de plakboeken waar de konterfeitsels van de paarden uit vaders jeugd in waren opgeborgen. Maar het soort, het vroegere Belgische- en Zeeuwse werkpaard, was niet meer zo gangbaar. Toch hadden ze nog een span van die voor een halve eeuw zo gewilde reuzen. Het luxe paard was - vooral na de oorlog - hun voornaamste handelsobject. En de Belgen hadden er nu ook de reuk van gekregen dat de Reigershoeve met het ‘luchte goed’ ook weer aan de top kwam te staan.

Vader en zoon ontvingen hun adspirant-kopers hartelijk en ze hadden wel wat dat hen aan zou staan. Eerst maar eens naar de boxen gaan. Nelis zou er wel een paar voordraven. Ze wilden wel een goeie Hollandse sigaar roken, zeker?

't Duurde tot tegen etenstijd voor de koop gesloten was: drie stuks! En als ze nu morgen naar de veerboot gebracht werden van half acht, zouden de Belgen zorgen dat hun veewagen aan de overkant stond. Betalen op de Boerenleenbank. Vanzelf. Daar hoefden de Overwaters zich geen zorg over te maken. Deden ze ook niet.

Overwater zelf was erg in z'n schik met de handel, vanochtend. Anders zou hij, terwijl ze uit de schuur naar het woonhuis liepen om een borrel te drinken, niet even zijn blijven staan en met zijn arm een grote beweging hebben gemaakt. ‘Kijk’, zei hij tegen zijn Belgische collega, ‘wat je daar ziet dat is zes of zeven bunder van de beste weigrond. Maar 't brengt niks op. Een paar vetweiers en ze telen er wat hooi. En ik zit er om te springen. We hebben veul te weinig wei.’

‘Kopen,’ adviseerde een van de Belgen, maar daar gromde de boer om. ‘Als je goed kijkt, helemaal aan de overkant staat de hoeve de Morgenster. Daar woont Clais Vroegop. Pacht de hoeve van z'n oom, de loco. Met geen goud kan ik eraan komen. Hier in deze streek verkopen ze geen erfdeel. 't Is al ik weet niet hoelang van de Vroegoppen.’

Vrouw Vroegop maakte het mee dat de Belgen hun slokje dronken. Ze vond dat toch altijd maar ‘aorige mannekes, die Belzen. Zo rap met d'r vreemd taoltje.’ Maar ze zag wel dat Nelis en z'n vader content waren over de handel. ‘Hoe weet je nou dat het goed zit met de centen?’ vroeg ze toen de kerels weg waren.

‘We kennen ze al lang, Kneelja. En al zeggen de mensen dat de paardenhandel de vuilste handel van de wereld is, betaald wordt er goed. Trouwens aan vreemden verkoop je niet zonder zekerheid.’

Zo was dat. Haar gezicht ging extra slim staan. Eventjes maar. Ze bedwong het toen ze teruggreep op Nelis' gezegde: dus toch zaken gedaan, Nelisje. Niet alleen maar visite!

Nelis zei: ‘Vader, praat nou eens over 't Veneland.’

‘Daar heb ik al genoeg over gehoord’, zei moe Kneelja, ‘ik denk dat het Tony's erfdeel wel zal worden. En dat verkoopt een mens niet.’ Ze zei het zomaar. Nelis moest het eens weten.

Hij kwam pas achter haar bedoeling zo tegen een uur of vijf. Kneelja vroeg of hij even Joost de Kruier wilde bellen. Ze moest nu zachtjesaan naar huis. Maar daar kwam niks van in. ‘Bej wiesder Kneelja. Nelis brieng je wel eve. Niewaer Nelis?’ ‘Vanzelf. Bluuf je nie koffie drienke?’ Nee, dat zou slecht uitkomen. Tony had nog een bevalling dacht ze en vader kwam tegen vier uur altijd al thuis. Die kon ze toch niet aan z'n lot overlaten.

‘Goed, dan maar direct. Ik moet ook nog in de stad zijn.’

Nagewuifd door Heiltje, die niet naliet om nicht uitvoerig te bedanken voor haar gezellig bezoek en met de verzekering dat ze ook eens naar de stad kwam, reed Kneelja, naast Nelis op de voorbank van de Simca, het erf af, op weg naar Het Stadje. Ze wist niet waaraan ze haar voorspoed te danken had, maar Nelis zei: ‘Een Luie polder’, hij wees met z'n duim over z'n schouder links naar het welige weilandschap, ‘die zou je man toch maar aan ons moeten overdoen.’ Ze was zo verrast, dat ze even wantrouwend werd. Vergeefs had ze zich bezonnen op de juiste manier om met Nelis te beginnen. 't Was bijna te mooi, de kans die hij haar nu gaf.

‘Erfgoed verkoop je niet,’ herhaalde ze. Dat wist iedere boer en heel ‘de Morgenster’ met al de landbouw- en weigrond was al veel meer dan een eeuw van de Vroegoppen. ‘Dat weet je toch, Nelis.’

‘Jawel, maar al wou hij het maar verhuren.’

Nu was het háár beurt. Ze legde vertrouwelijk haar hand op Nelis' knie. Juist toen ze de Postweg zouden opdraaien. ‘Stop eens even, Nelis.’ Hij deed dat. Wel met een min of meer verbaasde oogopslag. Kneelja keek voor hem heen, door het linker portier over het grasland met het vele wilgenopslag langs sloten en greppels.

‘Daar is wel een betere manier om eraan te komen, Nelisje.’ Ze keek hem strak aan.

't Kan zijn dat Nelis haar van het eerste woord af al begreep, maar dan liet hij het niet merken. Trouwens, hij dúrfde het niet te begrijpen, want

het was het allerhoogste dat hem geworden kon: Tony! Zou moe Kneelja...? Tony was altijd in hem. Dat kan zo zijn met een jongen. Meisjes weten het soms nog niet. Maar zo'n omhoogschietende jonge kerel, die per dag sterker en ondernemender wordt! Tony was voor hem de bundeling van schoonheid en geluk, maar te ver boven hem. Het stadsmeisje! Het geleerde meisje. Ze zeiden: als de dokter zelf. De vrouwen hadden haar liever dan De Geus. Wat bedoelde haar moeder? Moe Kneelja, zei hij wel in boerse familiariteit, maar ze was geen familie in welke graad ook. Eigenlijk waren de Vroegoppen boven de boerenstand gerezen. Rijk! Geleerd! Arie werd dokter. De andere Vroegoppen waren boer gebleven. De loco was erbovenuit gegroeid en Tony leek een onbereikbaar dametje, al was hij dan zelf ook nog zo'n welgekleed en goed gemanierd heer.

'Begrijp je me niet, Nelis?' Moe Kneelja's stem had verre achtergronden van vertrouwelijkheid. Ze had tegelijk het lieve, het verhevene, het goede en wat nogal meer.

'Ik weet het niet.' Zijn stem droeg amper voldoende om verstaan te worden.

Moe Kneelja bleef peinzend naar het dashboard staren. Eveneens bijna onverstaanbaar mompelde ze: 'Ik kan er me misschien beter niet mee bemoeien.' Toen, met haar gezicht weer naar hem opgericht: 'Maar begrijpen, doe ik je niet. Zo'n ferme kerel!' Nu wist hij het. En wat niemand verwacht van zo'n hupse jonge boer, die met gemak een zak koren op z'n schouder zwaait, hij bloosde. Gewoon blozen als een meisje.

'Denk je dat dan, moe Kneelja? Ik...'

'Ja, ja', goelijkte de vrouwenstem, 'je hebt zowat achter haar aan lopen te jakkeren. Dat weet ik wel. En ze is wat... hoe zal ik dat zeggen, wat eigengereid. Jonge dat was ik ook toen je noom Marien voor 't eerst met de Wilnisse kermis met me uit wou. Maar...' Dat laatste woord klonk hard, bestraffend en het vervolg van haar zeggen bewees dat ze zichzelf onderhanden nam, 'wat klets ik. Jullie moeten het zelf uitzoeken. Maar 't wordt tijd dat ze trouwt. En liefde...? Rij maar door.'

Maar Nelis reed niet door. 't Duurde vrouw Vroegop wel wat lang, zoals hij daar met het stuurwiel in zijn handen bleef zitten, zonder een woord, zonder een beweging. Het ontvlood hem weer, het onbegrijpelijke, dat te vergelijken was met het opklaren van een licht, het ontrollen van een schoon tafereel. Zo'n deftige stadsvrouw zou toch zó maar niet over die dingen praten!

'Ik...' Hij keek Tony's moeder even aan, schudde toen zijn hoofd: 'Nee!'

Kneelja Vroegop wist: nu is het hét moment.

‘Als je wist dat ze ja zei?’ Haar ogen leefden volop.

‘Maar moe Kneelja!’

‘Ja’, stemde ze toe, ‘het is veel te gek. 't Zal nog nooit gebeurd zijn. Maar het móet, Nelis!’ Haar stem klonk scherp. Ze herhaalde: ‘Het móet en dat is jouw kans. 't Is helemaal niet mooi! 't Is erg! Maar ja...’ Ze leunde achterover, zei nog eens: ‘Het is erg! Erg voor ons! Maar ze zeggen dat het niet de gróótste zonde is. Je loopt er soms zo maar in. En als jij nu... Als jij het overstáppen kunt! Als jij...’

Nelis startte. ‘Me gaen naar de stad. 'k Brieng joe tuus!’ Hard! Verontwaardigd. De kaken zo op elkaar dat je de spieren zag werken.

‘Je komp ter wel uut,’ stelde hij vast, toen hij voor het huis van de loco stopte. ‘Bedankt, Nelis.’

Nelis knikte stug. Vanaf de stoep keek ze hem na toen hij wegstoof. Verloren? Dat staat nog te bezien, stelde ze vast, toen ze de sleutel in de deur stak.

Tony ontweek haar moeder, die avond. Aan tafel, met vader erbij, was er geen gevaar, maar in de keuken bij het vaatwassen, zou ze, als moeder erover begon, het hare wel zeggen. Maar moeder begon niet, praatte zelfs niet over haar bezoek aan de Reigershoeve.

Telkens stelde Tony het uit, maar ze kon het niet voor zich houden. 't Was een te groot nieuws. Ze vreesde alleen dat moeder dan ook weer over haar zou beginnen.

‘Dat kind van Neel van Dolderen is vanmiddag geboren.’

‘Wat?’

‘Ja! Ik was net klaar met vrouw Bongers aan de Vlasmarkt. Dirkje kwam als een gek aangehold. Ik moest rechtuit mee.’

‘En?’

‘Bij Chieleke in huis. Ze ligt op Dirkjes kamer. Alles goed. Een sterke, flinke meid. En ze houdt d'r tanden op mekaar.’ Terwijl ze die laatste zin zei, kreeg ze een beroerd gevoel en was het of de huid van haar gezicht strak ging staan. Ze wist wat moeder dacht: dat het zo'n stomme meid als die van Van Dolderen nu overkwam, maar háár!

Juist háár!

Bij het bed waar Neel is ingeslapen, op haar eigen kamer, waar nu de wieg staat en alleen een klein afgeschermd schemerlampje brandt, zit Dirkje en denkt aan het moment dat ze door haar vader naar Tony werd gestuurd. Ze hoeft hier niet te blijven zitten. Ze kan naar beneden gaan, naar moeder of naar vader. Ze kan naar Lien en Jaap. Ze moet trouwens nog een slaapgelegenheid voor zichzelf in orde maken. Vader heeft het kamertje hiernaast laten ontruimen en er meubeltjes en beddegoed in

laten brengen. Ze hoeft het alleen zelf maar in te richten en het bed op te maken. Maar ze kan hier niet wegkomen. Het is zo'n bijzondere dag voor haar geweest. Haar kamer heeft iets nieuws voor haar gekregen. Als ze durfde zou ze zeggen: iets heiligs, Neel, de zondares en het kind! Het onechte kind. Hoe durven de mensen!

Ze had het eerst de gil gehoord van Neel. Ze konden eigenlijk niet zo goed met elkaar overweg. Neel behandelde haar nooit hartelijk. Vooral de laatste tijd niet. Hoe vernietigend keek ze haar aan in verband met de praatjes over haar en Jaap. Ze vond Neel lelijk en ruw, net als haar vader. Er stond iets stil in haar toen ze de kreet hoorde. Misschien zelfs even haar hart. Ze was gelijk met vader in de keuken. Ze hoorde dat moeder met de stok tegen de deur van haar slaapkamer bonsde. ‘Ja, mens, we zijn er,’ riep vader. 't Was angstig voor haar om vader te helpen met Neel. Wat kon er wel niet gebeuren! Ze moest gelukkig direct van vader naar Tony. Wat maakte ze mee? Er zal een kind geboren worden! Een kind! Het grote geheim waar Tony alles van wist. Ze rende over de straat. Neel had nog even heel gemeen lelijk gedaan. Toen ze op bed lag en vader zei dat ze om Tony moest, kwam er zeker weer een wee en graaiden haar handen wanhopig in de lucht. Ze moest er wel naar kijken. Ze kon het niet laten. ‘Ga maar’, hijgde Neel, ‘en ga dan maar naar die vent in de Walstraat. Zie maar...’ Ze kon niet, want haar lichaam kromde. Vader, die begreep wat ze bedoelde, suste: ‘Neel!’ Maar Neel trok er zich niets van aan, snerpte: ‘Zie dat je er beter... beter van afkom... dan...’ Vader wenkte haar dat ze gaan moest. Zijn gezicht stond ernstig. Hij legde zijn hand op Neels hoofd. Dat was het laatste wat ze gezien had. Ze had Tony gelukkig gauw te pakken. ‘Moet ik nog om de dokter?’ vroeg ze. Dat zou Tony wel zien. Samen liepen ze snel naar Neel.

Dirkje staat op. Ze moet nu toch maar gaan. Ze buigt over Neel heen. Neel slaapt. Even kijkt ze in de wieg: het kind! Dirkje is anders dan ooit. Volwassener. Wat heeft ze meegemaakt! Terwijl ze de deur zo zacht mogelijk achter zich sluit, denkt ze eraan hoe ze van Tony emmers warm water boven moest brengen, schone handdoeken en wat niet al. Er moest zoveel zijn en er was niets. Geen hempje zelfs. Geen sluitlaken, geen... En van Tony mocht geen nieuw goed uit de winkel gebruikt worden. Nee, er was niets. Vader stuurde haar naar Lien. Ze was zo verbijsterd, het grote gebeuren overviel haar op zo'n heftige wijze, dat ze even niet snel lopen kon. Haar benen weigerden. Dat ging ook weer direct over. Lien begreep het met een enkel woord, griste bijeen wat nodig was en liep met haar terug.

Thuis was het een en al verwarring. Alleen de winkel ging gewoon door.

Lena, die haar door de achterdeur terug hoorde komen, kwam gauw even vragen: ‘Is het waar? Is het met Neel aan de gang?’ Ze zei alleen: ‘Ja meid,’ en rende met hetgeen Lien bijeengezocht had naar boven. En daar maakte ze het mee.

Ze blijft met het laken, dat ze over de matras wil spreiden, werkeloos staan. Seconden aaneen. Heeft ze het gezien? Zij? Onvoorbereid, zonder ook maar iets van die dingen te weten? Tony in haar witte schort. Neel... Ze sluit nu zelfs haar ogen, bij het terugdenken. Vader stond boven aan het ledikant. Hij hield Neels handen vast. Hoe was het gegaan? Ineens! Ineens het hoofdje! Tony's handen! Haar woorden: ‘Toe maar! Toe maar! Wat hou je je goed!’ Toen de kreet van het kind. ‘Een meisje’, zei Tony, herhaalde: ‘een meisje!’

Dirkje legt het laken op de matras, strijkt er met haar handen over, stopt de randen stevig in. Langzaam, met telkens weer even een herinnering. Ze moest het bij Neels ouders gaan zeggen. ‘Zeg maar’, zei vader, ‘dat alles goed is.’ Ze deed dat niet graag, maar het moest immers wel. Lien ging mee, bleef wachten voor het grote huis van Toon van Dolderen. Gelukkig was oom niet thuis. Tante Naantje begon direct te huilen: ‘Och kind, och kind.’ Ze zeeg met een hopeloos armgebaar in een stoel. ‘Wat zal haar vader te keer gaan. Ik kom maar niet direct kijken. Ik weet niet hoe Toon het opvat. Och, och! Dat zo'n man dát moet overkomen!’ Toen pas vroeg ze, met schrik in haar ogen, of Neel niet meer naar huis had kunnen komen en na een pauze, waarbij ze met grote ogen werkelijk verbijsterd staarde: ‘Of wílde ze niet?’

Dirkje gaat langzaam verder met haar werk, spreidt de dekens uit, slaat ze om en komt dan tot de ontdekking dat ze nog niet voor een kussen heeft gezorgd, zo ver zijn haar gedachten bij haar werk vandaan. ‘Of wílde ze niet?’ De bijna vertwijfelde vraag van tante Naantje. Eerst omdat tante blijkbaar meer in de rats zat hoe oom Toon het op zou nemen en waarom dat toch juist zó'n man moest overkomen, voelde ze zich kribbig. Moest die man weer boven alles gaan? Neel zelf dan, die zo geleden had? Maar nu, als ze de bovengang over naar de trap loopt om een kussen en een sloop te halen, is het of ze weer voor tante staat, weer haar radeloosheid ziet en opnieuw de vraag hoort. Zou Neel het erom gedaan hebben? Wilde ze echt niet naar huis? Had ze verbeten volgehouden tot ze niet meer kon? Was Neel misschien blij, dat...

Half op de trap staat ze stil. Het belletje van de voordeur rinkelt. Da's oom Toon! Vast! Ze slaat haar hand voor de mond. Als die nu naar Neel gaat! Er schijnt ineens licht beneden uit het kantoor. Zou vader daar in het donker hebben zitten prakkizeren? Ze hoort de deur, dan vaders voetstappen. Ze blijft staan. Als oom Toon toch naar Neel

gaat! Het arme kind, dat zoveel is overkomen! Misschien is het Tony wel. Maar o nee: híj is het! Ze hoort een grom, die een groet beduidt. Zwaar, onheus. Dan vaders stem. ‘Wel, zwager, kom binnen.’

Ze hoort de beide mannen door de winkel gaan. Nog voor ze bij de deur naar de huiskamer zijn, oom Toons bitse vraag: ‘Waar ligt de meid?’ Snelle, korte woorden. ‘Kalm nu maar, Toon. We gaan eerst naar Marthe.’

‘Ik ga eerst naar die meid! Misschien is ze nu handelbaar. Ze zál me zeggen wie me dat geflikt heeft.’

‘Nee!’ Vader kon dat. Zo zonder zelfs tegenspraak te verwachten iets zeggen. ‘Jij gaat niet naar Neel. Zeker niet om haar lastig te vallen.’ ‘Lastig te vallen? Ben jij nou helemaal gek? Ben ik de vader of niet? Is ze mij verantwoording schuldig of niet? Heb je wel door wat ze mij heeft aangedaan?’

‘Toon, Toon!’

Even stilte. Dan vaders stem: ‘Neel had ook dood kunnen zijn, Toon. Je bent wel erg te kort geschoten in de liefde. Je schijnt haar niet eens naar de dokter te hebben gestuurd of naar Tony. Zou je niet dankbaar zijn dat het goed is?’

Een niet te omschrijven geluid van ergernis en weer de bewering dat vader gek was. Toch kon deze hem overhalen eerst mee naar binnen te gaan.

Dirkje daalt nu verder de trap af. Ze kan het niet helpen, ze moet ook in de huiskamer zijn, om daardoor naar de slaapkamer van vader en moeder te gaan, waar de linnenkast is. Ze vindt het moeilijk als ze binnenkomt om oom Toon te groeten. Maar ze doet het, krijgt een grommerig geluid terug. Als ze met een sloop in haar hand weer terug door de kamer wil, hoort ze vader: ‘Mij komt de wraak toe. Je mág niet wreken. Je moet je...’ Verder gaat vader niet, omdat hij haar ziet en hij zeker oom Toon niet wil kapittelen terwijl zij erbij is. Maar aan vaders stem, trouwens aan heel de sfeer in de kamer, proeft ze de spanning: moeder verdrietig in haar stoel, vader staande voor oom Toon en die met zijn handen tussen de knieën, het hoofd omlaag.

Ze zwijgen alle drie om haar. Als vader het maar wint, denkt ze en buiten de kamerdeur blijft ze staan, omdat oom zegt: ‘Je had het haar voor moeten houden, toen ze in d'r ongeweld lag. Dat was je plicht geweest. Ik moet het weten!’

Dirkje durfde eigenlijk niet te blijven staan luisteren. Maar het is zo belangrijk. ‘Je had trouwens moeten zorgen dat ze thuisgebracht werd. Ze hoort bij mij, niet bij jou.’

Dirkje hoort wel een stoel wat nijdig verschuiven, maar ze waagt het nog even te blijven staan. In de vage schemer ziet ze de kruk van de

deur bewegen, snel loopt ze naar de trap. Daar in het veilige duister hoort ze nog: ‘Ik laat haar morgen halen. Ze blijft niet hier. Gegroet!’ De deur slaat achter oom Toon dicht, die de winkel doorloopt naar de straat. Vader laat hem niet uit.

Dirkje maakt haar bed verder op, kijkt nog even bij Neel, die wakker is maar gelukkig niets schijnt gemerkt te hebben.

‘Ik lig op jouw bed.’ Neel kijkt haar min of meer beschaamd aan. ‘Meid, dat geeft niet. Heb je nog pijn?’ Dirkje steekt haar hand uit, raakt Neels gezicht aan. ‘Heb je het kindje goed gezien? 't Is zo'n schat!’ Dat meent Dirkje. Ze had het geboren worden meegemaakt met de ziel van een jonge vrouw, die óók eens moeder zal worden. Neel knikt vermoeid, frunnikt met haar vingers aan haar nachtpon. ‘Ik heb jouw nachtpon aan!’ Dat was zo. Eigenaardig: Dirkje vindt Neel niet lelijk meer. Ze had haar haar mooiste nachtpon gegeven, op de manier blauw zoals rood roze kan zijn. In Rotterdam bij De Vries uit de modellen gekozen. Neel zag er teer uit. Zuster Tony had haar haar gekamd en saam-gebonden met een wit lint. Haar sproeten schenen vervloeid in haar zachte huid, nu slechts even omschemerd door het getemperde licht.

‘Ben je niet boos?’ vraagt Neel. Ze doelt natuurlijk op haar bitse woorden, vanmiddag.

‘Welnee meid. Je had toch zo'n pijn.’

Neel knikt en voor het eerst strekt ze haar hand naar Dirkje uit. ‘Het is allemaal goed hoor en het komt ook allemaal goed.’ Dirkje drukt haar hand en met een wijsheid die niet van haar jeugd kon zijn, zegt ze: ‘Een kind is een wonder. Daar zullen ze allemaal van houden.’

Dirkje ging naar beneden. Er werd niet veel over het gebeurde gesproken. Moeder zei wel dat het makkelijker was geweest als Neel thuis bevallen was. Vader vond dat het misschien juist goed was zoals het gegaan was. En Dirkje, voor ze in haar nieuwe kamertje naar bed ging, wipte bij Neel aan en vroeg: ‘Vind je het erg dat je hier Egt?’

Neels ogen straalden, haar hand kwam weer naar Dirkje. ‘Sjuust nie, 'k bin d'r blieë om. Noom Chiel is zo'n goei mens.’

Hoofdstuk 14

ER WAS WEER EEN DAG VOORBIJ. DE WINKEL WAS GESLOTEN. DE AVOND-boterhammen waren genuttigd en Chieleke was maar weer eens naar zijn kantoor gegaan om na te denken. Er was genoeg dat hem bezig

hield. Steeds nog het geval Neel. Ze was weer op. Haar kind was gezond en welgeschapen. Maar ze wilde niet naar huis. Haar moeder, zijn zuster Naantje, was geweest. Naantje had met hem gepraat of het toch maar niet beter was dat hij Neel naar huis stuurde. Maar hij had er geen vrijmoedigheid voor.

'Toon heeft haar al eens geslagen,' zei hij. 'Toon wil haar dwingen de vader te noemen. Ze zal geen leven hebben bij hem.'

Eigenlijk was Naantje het met hem eens. Verscheidene anderen niet. Toon had zondag zijn plaats in de kerk leeggelaten. Bas de Goede met Jobse de kleermaker waren min of meer als afgevaardigden van Toon bij hem wezen praten. Ze zeiden dat Toon niet meer bij hem, Chieleke, kon kerken zolang hij zijn dochter aan het vaderlijk gezag onttrok. Het hielp weinig of hij probeerde hen duidelijk te maken dat hij Neel zijn huis niet wilde ontzeggen, omdat haar vader er alleen maar op uit was de man, die de vader van haar kind was, te schande te maken. Waarom Neel de naam niet noemen wilde, wist hij niet. Maar Neel was geen kind meer. Ze was meerderjarig en moest de vrijheid hebben om in deze zeer persoonlijke zaak zelf te beslissen.

Het ene woord had het andere voortgebracht en de beide ouderlingen van zijn kerk hadden hem duidelijk te verstaan gegeven dat hij maar beter op kon houden met preken. Hij voldeed niet meer.

Wat moest hij doen? Ze konden hem niet dwingen. De kerk en het hele meubilair was van hem. Zijn eigendom. Zolang er mensen kwamen, kon hij dus zijn gang gaan. Dat wisten ze ook wel. Daarom waren ze wat voorzichtig met hem. Maar mag hij van die omstandigheid gebruik maken?

Ophouden met zijn kerk? Juist nu zijn ogen meer en meer open gaan voor de rijkdom van het evangelie? Nu hij meer heeft te brengen dan hij ooit gebracht heeft? Niet meer de hemelpoort op een kier en Jobse, zwager Bas en zwager Toon en vrouwtje De Rooy als argwanende wachters... Nu komt er toch een glimlach. 't Mensje was bij hem geweest. Klaarblijkelijk gezonden door Toon. 't Was een vrome vrouw, maar 't was ook een keurmeesteres. 'Je zet de poort te wijd open, Chiel. Je kunt wel Heilssoldaat worden,' zei ze.

Hij had het mens zo op haar nummer gezet dat ze met glinsterende haat-ogen bij hem vandaan was gegaan. Zo moest hij niet doen. Want hij kent de mensen die het in de officiële kerken niet kunnen vinden. Hun zoeken naar de weg des heils is oprecht. Bij hem hadden ze gevonden wat ze zochten: Gods Woord, zoals zij het verstaan. Met hen had hij angstvallig het smalle pad betreden. Bekrompen? Goed, laat het wat bekrompen zijn. Dat is toch beter dan het maar raak leven. Mag hij hen nu in de steek laten, nu hij allen zonder onderscheid mag wijzen op

de onmetelijke rijkdom van genade? Tegen de afgezante van Toon had hij gezegd: omdat ik mezelf als zondaar heb leren kennen en mij geborgen weet in Christus, geloof ik dat er ook voor u verlossing is. Van je voetstuk af!

De telefoon op zijn bureau onderbrak zijn overpeinzingen.

‘Met Handelshuis Vermeulen.’ Zo zakelijk deed hij altijd, ook al verwachtte hij nu niet bepaald een van zijn ‘wereldse’ relaties. Het was Nelis Overwater. De jongen zat ergens mee. Hij kon er met z'n vader niet over praten en hij wilde toch zijn hart eens luchten:

‘Best, kerel. Ik ben thuis. Je kunt direct komen. Ik zal de winkeldeur van slot doen. Goed?’

Dat was in orde. Binnen een kwartier zou Nelis er zijn.

Zulke dingen deden Chieleke altijd zo goed. Hij wás wat voor de jeugd. Als hij naging in welke moeilijkheden ze hem betrokken, vooral de laatste tijd, gaf hem dat meer voldoening dan al zijn gepreek. 't Zou wel weer over geloofsmoeilijkheden gaan. De jeugd van zijn kerk was tam en mak in vergelijking met die uit andere kerken. Maar ze begon zich toch te roeren. Ook onder hen gistte het. Zo kritiekloos aanvaardden de jongeren niet meer wat de ouden als het enig juiste leerden.

Het ging bij Nelis echter om heel wat anders. Om iets zó anders, dat Chieleke echt wel even tijd nodig had om zich op een goed antwoord te concentreren.

Eerst aarzelde de jongen. Chieleke had hem een sigaar gepresenteerd. De forse jonge boer manoeuvreerde er wat onhandig mee. 't Was hem aan te zien dat het wel even zou duren voor hij met zijn moeilijkheden op de proppen kwam. Hij was zichtbaar zenuwachtig.

Chieleke was door het bezoek zijn gepieker kwijt en weer helemaal de scherpe man die plezier in het leven had. Zijn wijsheid, maar ook zijn werkelijk onbaatzuchtige bedoelingen, hadden hem een goede naam als raadsman bezorgd. Zijn in de loop der jaren verworven mensenkennis deed hem al gauw vermoeden dat Nelis het met de liefde te kwaad had. 't Was méér voorgevallen dat hij ergens de plooien glad had moeten strijken bij een verbolgen vader en moeder. Hij kon als het ware zo maar uit Nelis' aarzelen om met zijn zaak voor de dag te komen, opmaken dat het om een affaire met een meisje ging. Hij vond dat wel ernstig, maar had toch al meermalen gezegd: roddelen en hatelijk doen is minstens even erg. Als er echte liefde in het spel is, och, laten we dan maar mild oordelen. Om Nelis te helpen zei hij: ‘Zeg eerst maar eens hoe ze heet.’ Nelis keek verrast op. Er kwam iets van schrik in zijn ogen. Toch glimlachte hij en - werkelijk - 't werd er hem makkelijker door.

‘'k Wou eigenlijk even wachten, noom, om een naam te noemen. 't

Is nog al een “aorige zaek”. Ook moeilijk om hem goed naar voren te brengen. En ik schaam me erg.’

‘Je zal toch van wal moeten steken, jongen.’

Dat begreep Nelis en hij begon dan maar. Eerst nog met een verontschuldiging: ‘Een mens praat niet zo makkelijk over die dingen. Ik loop al meer dan een jaar achter een bepaald meisje aan. Maar ze wou nooit. Ik hou merakels veul van d'r. 't Is een hele dame en nogal geleerd en gemanierd. Niet dat ik d'r mindere ben, maar ik ben anders. En nou is ze diep gevallen. Kijk, dat is haar geheim en daarom wil ik Bever geen namen noemen.’

Dat vond Chieleke mooi en hij zei het ook.

‘Maar 't gaat bijna niet zonder naam.’

Nelis zweeg. Wist klaarblijkelijk geen raad om verder te gaan. Chieleke dacht - en dat met niet weinig schrik - dat hij het al begreep. Voorzichtig greep hij terug op hetgeen Nelis al gezegd had: ‘Je houdt van haar?’ Nelis knikte, maar haalde óók zijn schouders op.

't Bleef geruime tijd stil.

Chieleke stak een lucifer aan, hield het vlammetje Nelis voor. Zijn sigaar was uitgegaan. Werktuigelijk trok hij weer en blies de rookwolken omhoog.

‘Liefde is een aorig ding, noom.’

Dat vond Chieleke ook.

Weer zwijgen en toen ineens, 't gezicht van Nelis kreeg iets kinderlijks, iets hulpzoekends: ‘Misschien begriep je 't wel, noom!’

Chieleke knikte langzaam enkele malen. Hij kon het zo maar niet verwerken. 't Ging eigenlijk boven zijn besef. Kan het? Kan een man...? Als het zover gekomen is? Om zeker te zijn, vroeg hij: ‘Dus ze verwacht een kind?’ En daarna: ‘Van een ander?’

't Was maar een bijna onmerkbare beweging van Nelis' hoofd. ‘Ja noom!’

‘Da's erg! En je bent er niet los van?’

Nelis' gezicht bleef onbewogen. Zijn sigaar was weer uit. Hij zweeg. ‘Ik kan je geen raad geven,’ erkende Chieleke.

‘Ik heb er twee dagen over lopen piekeren. 'k Heb bekant niet geslapen. Ik hou van d'r, noom. En 't strijdt met alles.’

Chieleke bleef zwijgen. Zijn elleboog leunde op het bureau, de vingers van zijn hand sloten zijn mond. Hoe kan een mens dit begrijpen? Voorzichtig zei hij: ‘De liefde moet dan wel heel groot zijn.’ Maar tevens dacht hij: zal het zo blijven? later? als het eerste vuur...? och wat, eerste vuur!

‘D'r moeder is geweest.’

Chieleke trok zijn kin boven zijn hand en keek verbaasd. Moeders zijn

soms tot alles in staat, dacht hij, als 't is om de schande van haar dochter te bedekken en er zo'n verliefde jongen voor op te laten draaien! ‘Ik kan je alleen maar waarschuwen, Nelis.’ Peinzend zei hij: ‘De liefde tussen man en vrouw is een geheim. Ze kan alleen in trouw overgaan als de Here de zegen geeft. En als het dan zó moet beginnen?’ Nelis begreep dat hij bedoelde: met zo'n zonde.

‘En toch heb je een paar weken geleden in je preek gezegd dat het vergeven een van de grootste bewijzen van ons christenzijn is.’

Chieleke keek met een twinkeling van verrassing de jongen aan. Hij had het gezegd onder de indruk van Liens vergevingsgezindheid. En was dit woord nu zó bij deze jonge kerel ingeslagen? Toch besefte hij ook direct dat er een bijzondere reden voor was. Nelis wílde het. Hij beriep zich op dit woord, omdat het te pas kwam; om toch dat meisje te trouwen, niettegenstaande haar afschuwelijke ontrouw.

‘Heb je nooit vermoeden gehad dat je meisje met een an...’ Hij kwam niet eens aan het eind van zijn zin, want Nelis keek zo vreemd, met zulke ogen van: wat zeg je nú toch? ‘Ik heb er nooit verkering mee gehad, noom. Nooit! Ze liet me maar praten als ik d'r vroeg. Met de Wilnisse kermis, verleden jaar, ben ik een dagje met d'r uit geweest. Meer niet, maar ik kan d'r niet vergeten.’

't Werd er voor Chieleke niet eenvoudiger op. Ook hij had meermalen ervaren dat in onze geest met ongelooflijke snelheid gedachten, herinneringen, ideeën en conclusies door elkaar heen schieten. Hoe had hij zich verheugd om Liens houding tegenover Dirkje. Och, dat zal maar een kleinigheid geweest zijn vergeleken bij dit, maar kleinigheden zijn er niet als het de zonde betreft en ook niet - menselijk gesproken - als het de ontrouw aangaat. En nu is deze fijne jonge kerel - hij kent de Overwaters zo goed - bereid om te vergeven! Om iets zo afschuwelijks te vergeven! Maar waarom? Vergeven heeft alleen zijn diepe zin als het uit geloof om Jezus' wil is. Niet als het tóch om jezelf gaat, om... ‘Jij wilt dus dat meisje tóch trouwen?’ Terwijl hij dit vroeg, nam hij zich voor nu beslist niet over de ware zin van het vergeven te praten. Deze jongen had alleen maar behoefte aan een menselijk advies. Maar is het wel te scheiden als je christen bent, het menselijke en dat wat gedaan wordt om Jezus' wil?

Nelis keek naar zijn handen. Híj was niet gekomen om die vraag te beantwoorden, maar om van Chieleke het antwoord te krijgen. ‘Je wilt haar hebben?’ stelde Chieleke zijn vraag anders.

‘Ja!’

‘En wat wil je nu van mij weten?’

‘Dat weet ik eigenlijk niet. Ik wou erover praten. Misschien een raad. Je weet nu alles, noom.’

Chieleke nam de mens vóór hem op: jong, stevig, een knappe kerel, heldere ogen en een krachtig gezicht, maar nu volkomen in de war. ‘Wat zegt ze er zelf van?’

Nelis haalde zijn schouders op. D'r moeder is expres geweest. Die wil het. Ik denk...’

Maar dat zei hij niet. Toch wilde Chieleke dát juist weten. ‘Praat nu eens door, jong.’

‘Ik denk: als ze me neemt dat ze het om de schande doet.’

't Werd er niet makkelijker op. Want dat zou heus wel zo kunnen zijn. Er komt een wonderlijke gedachte in Chieleke op. God trekt de zondaar, die ook niet wil. Zijn liefde tot ons is die van de bruidegom tot zijn onwillige bruid.

‘Nelis,’ Chieleke ging er voor zitten, keek zijn besluiteloze gast hartelijk en vol medeleven aan, ‘er zijn twee dingen die je moet onderscheiden. Als het alleen om zo'n mooi jong meisje gaat, om d'r uiterlijk, als je alleen verliefd bent, dan is dat niet genoeg om zo'n offer te brengen. Maar als heel je hart van haar vervuld is en als je echt van d'r houdt, dan alleen kan het. Dan zal zo goed als iedereen het gek vinden. Maar het kán. Een man kán de ontrouw van z'n vrouw vergeven. God doet het ook. Het is ontzettend zwaar, bijna onmenselijk. Maar het gebeurt. Je hebt toch wel geprobeerd om d'r uit je gedachten te zetten?’

‘Ja nou! Ik was er kapot van. Ik heb d'r moeder bijna afgesnauwd. Wat dacht dat mens wel? Dat ik de vuiligheid van een ander...?’ Hij schudde zijn kop energiek, leek ineens een heel ander mens. Een gewoon reagerende man. Maar dat duurde niet lang. ‘Ik hou van d'r. Ja, ik wil d'r hebben.’

‘Nou dan!’ Chielekes handen weken uiteen. ‘Ik heb huwelijken gekend, die zo schijnbaar in de allergrootste harmonie werden gesloten. Ze waren verliefd op elkaar als een stel parkieten. Maar o wee, toen het huwelijksbed er een paar jaar tussengekomen was.’ Hij wachtte even. ‘En ook van die zogenaamde zakelijke huwelijken. Bekokstoofd door de ouders. En 't gaat zó!’ Nelis volgde Chielekes handgebaar.

‘Noom, ik ga naar d'r toe. Ik ben besloten. Ik zal m'n woord doen.’ ‘Nee, Nelis. Je bent om raad bij me gekomen. Daar ben ik blij om. Maar wacht nu nog een paar dagen. Stel de zaak eerlijk. Je kunt heel je leven verknoeien. Je bent wel eens een keer met d'r uitgeweest?’

‘Ja, eigenlijk zo maar.’

‘Je bedoelt per gratie. Maar je kent d'r toch? Je weet toch hoe ze tegenover je staat?’

‘Och, dat was wel goed, noom. Maar toch wou ze niet. De eerste keer zei ze: “ik zal wel nooit trouwen”.’ Er kwam zichtbaar een schaamte over z'n gezicht. Zijn stem klonk klein en aarzelend: ‘Ik dacht dat ze er te...

ja, hoe zeg ik dat... te koud voor was, en...' Een diepe zucht.

Chieleke moest oppassen. Nu moest hij de zaak niet verknoeien. Want het was zonneklaar, dat ze niet te koud was wat haar vrouwelijke verlangens betrof.

Nelis was gaan staan. 'Ik zal eerlijk met haar praten. Ik zal zeggen dat d'r moeder geweest is. Dat zeg ik. En als ze wil is 't goed.'

Chieleke stak hem z'n hand toe en er klonk niet de minste gemaaktheid of expresheid in zijn woorden: 'De Here geve je wijsheid, jongen. Je weet dat we met al onze moeiten in gebed tot Hem kunnen gaan. Ik zal om je denken.'

Ze liepen samen de winkel door. Bij de deur zei Nelis: 'Ik vertrouw je helemaal, noom, het is Tony Vroegop.'

Chieleke was zo verbaasd, dat hij een dom gezicht trok en alleen maar riep: 'Wát?'

'Ja, noom!'

Nelis stak schuin de straat over naar zijn Simca. Chieleke sloot mechanisch de deur.

Tony Vroegop! Wel, wel! Die was vandaag nog in zijn huis geweest, bij Neel.

Hoofdstuk 15

MOE-MARTHE WAS HET IN VEEL OPZICHTEN MET HAAR BROER TOON EENS. Ze durfde zelfs zover te gaan dat ze eens tegen Chiel zei: ''t Kan wel zijn, dat de Here je ontmaskert, Chiel.'

Hij keek daar wel van op. Constateerde tegelijk, dat dat wel in de zin van bepaalde opvattingen geredeneerd was. Er waren meer gevierde predikers van hun gemeenschap op de meest beschamende wijze aan de kaak gesteld. Je hoorde zulke verhalen en je schudde het hoofd.

Hij wás een gevierd prediker geweest en nu kwam het dan uit, dat het bij hem, om in de trant van 'het volk' te spreken, alleen maar hersenwerk was. Er kwamen allerlei minder goede dingen van hem openbaar. Zijn voortdurende omgang met die vreemde, wereldse mensen, die hij in zijn huis gehaald had, terwijl er zulke schandelijke dingen waren gepasseerd. En vooral ook dat hij Neel de hand boven het hoofd hield in verband met het verzet tegen haar vader. Ze was wel meerderjarig en Toon kon geen werelds recht laten gelden. Maar ging het daar soms om? 'Je moet in de schuld komen, Chiel!' Moe-Marthe kwam er toe om dat nu zo maar botweg te zeggen, omdat hij weer zo gek zat te doen met het kind van Neel. Het kind der schande. Dirkje was er ook zo

gek op. Nu ja, zo'n jong ding. Maar hij een volwassen man en dan over de wieg heenbuigen en rare gezichten trekken en met z'n vingers klappen. ‘Als je mij vraagt’, vond Moe-Marthe, ‘laat je Bas goeie ouwe preken lezen en ga jij dan maar nederigjes in de kerk zitten.’

Chieleke had nog geen besluit genomen. De mensen bleven nog bij hem naar de kerk komen en behalve principiële overwegingen was het ook de vreugde die hij aan zijn preken beleefde, die het hem moeilijk maakte een besluit te nemen. Wat zou zijn leven arm zijn, als hij niet meer op zijn preekstoel kon staan. Hij zou niet gemakkelijk willen erkennen dat ook dit een rol speelde bij het nemen van zijn beslissing. Wat hem werkelijk serieus weerhield om te doen zoals Moe-Marthe het gezegd had, was de vraag of hij niet verplicht was het nieuwe licht dat hem was opgegaan, in de gemeente te laten schijnen. Hij formuleerde dat zó: ik heb niet naar het hart van Jeruzalem gesproken, maar ik heb ons eigen jeruzalemmetje naar de mond gepraat. Hij zou wat kunnen herstellen. Vooral ook, omdat hij wist dat sommigen van zijn kerkgangers hem begrepen. Maar hij wantrouwde deze gedachte, omdat ze hem zo in het gevlij kwam. Hij durfde er niet aan te denken dat hij moest ophouden. Zijn leven zou leeg zijn. En hij móést er mee bezig zijn. Iedere dag. Dwingen kon niemand hem. Maar dat werd juist het zwakke punt. Want hij zelf was als de rijke meneer Vermeulen de enige macht in zijn kerk. Dat was toch wat! Hij had het nooit zo gezien. Zijn kerkeraadsleden wisten dat ook. Ze namen geen maatregelen. Ze konden niet.

Eigenaardig, dat het Neel zou zijn die de beslissing bracht. Neel was altijd een flink mens geweest. 'n Scherp verstand en - op dat ene na - een sterke wil. Met haar vader was het niet in orde gekomen. Chieleke had zijn best gedaan. Maar hij stond vrijwel machteloos. Dat was ook wel te wijten aan de samenloop van omstandigheden. De schande van Neel en de omkeer bij Chieleke vielen te veel samen. In dubbel opzicht kwamen hij en zijn zwager tegenover elkaar te staan. Toon was een groot man. Tot enkele maanden terug had hij veel genoegen beleefd aan Chielekes preken. Chieleke wist hoe men het wilde hebben en had ruimschoots de gave om het te verstrekken. Daar zat van Chielekes kant geen huichelarij, zelfs geen opzet bij. Hij meende dat het zo moest. Maar sinds zijn verandering was het mis. Daar was de heftige ruzie tussen hem en Toon allerminst vreemd aan. De eerste avond, vlak na Neels bevalling, had Toon toegegeven. Er was wat voor te zeggen de jonge moeder te ontzien. Naar het kind kijken wilde hij niet, ook niet toen het om Neel wel kon. Neels moeder, de bezorgde Naantje, kwam wel, maar was met haar huilbuien geen opgewekt gezelschap. Ze drong er bij Neel maar op aan dat ze thuis moest komen. ‘Je vader staat in zijn recht. Hij moet

weten wie jon verleid heeft. Hij zal hem openbaar te schande zetten.' Neel weigerde. En die nare Chieleke werkte niet mee. Hij kon Neel toch het huis ontzeggen. Zeker nadat Neel volkomen genezen was verklaard. Tot die dag toe had ook dokter De Geus zich verzet tegen het vervoer van de kraamvrouw. Maar nu kon Neel toch gaan waar ze wilde? 'Zou je het maar niet doen, Neel?' stelde Chieleke voor. 'Zelfs niet als je me de deur wijst, noom.' Zo vast stond haar besluit. En zover durfde Chieleke niet te gaan. Toen Neel hem in vertrouwen en tegen haar zin vertelde dat haar vader haar nog geslagen had de ochtend voor haar bevalling, wilde hij beslist niet dwingend optreden, maar ging naar zijn zwager om hem duidelijk te maken dat zijn houding niets met het grote gebod van Christus te maken had. Maar de machtige heer Van Dolderen was niet te vermurwen.

Neel had weldra de teugels van het winkelbedrijf weer vast in handen. Ze schaamde zich ook niet om met de mensen in aanraking te komen. Ze was trots op haar kind. Ze was ook knapper geworden, welgevormder en kleedde zich fleuriger. Toch voelde ze dat de situatie niet zo kon blijven. Zij was er de oorzaak van dat er onenigheid in de naaste familie bleef bestaan. Daarom kwam ze, op een maandag na de winkelsluiting, bij haar oom in het kantoor. 'Als je klaar bent, Dirkje.' Dirkje dacht: madam Van Dolder! Maar Neel vervolgde: 'Ik wil graag even alleen met je vader spreken.'

Toen Dirkje weg was, nam Neel een stoel. Chieleke keek haar er op aan dat ze toch zo zelfstandig was. Ook in dat opzicht precies haar vader. 'En?' vroeg hij. Ze begon heel anders dan hij gedacht had. Het zou vanzelfsprekend zijn als ze bijvoorbeeld gezegd had dat ze toch maar besloten had naar huis te gaan. Maar ze zei: 'Ik behoor tot uw kerk, noom. Ik heb geen belijdenis gedaan. Niemand van ons. Ik ben na dat' - hij wist wat ze bedoelde - 'ook niet meer bij dominee Bongers op catechisatie geweest.' Ze wachtte even en waar ze op gedoeld had, was eigenlijk weer een nieuwe aanval op Chieleke zelf. Niet, dat ze daarop het oog had. Maar 't bracht hem toch opnieuw tot nadenken. De meeste kinderen gingen op catechisatie bij dominee Bongers, de meest rechtzinnige predikant in de hervormde kerk. Voor de vorm werden ze daar dan aangenomen. Vooral met het oog op een huwelijk en kinderen, die later gedoopt moesten worden. 'En nu moet ú mijn kind dopen.'

Daar schoot hij ineens rechtop van in zijn stoel.

'Maar Neel!' Zijn stem klonk geschrokken. Hij was van die vraag ontsteld.

'Je weet toch, ik...'

'Nee, dat weet ik niet, noom. U bent onze voorganger. Kinderen moe-

ten gedoopt. Ik ben uw nicht. Ik ben uw winkeljuffrouw, maar ik ben ook...' Ze aarzelde, maar ging daarna beslist voort: 'wel geen lid, wij hebben geen leden, maar ik behoor toch tot uw kerk.'

Chieleke antwoordde niet. Eigenlijk was dat niet nodig. Ze wist heel precies hoe de zaken stonden. 'Als ik in uw kerk mijn kind niet gedoopt kan krijgen...'

'Och Neel!' 't Was of hij vroeg: spaar me nu toch.

't Bleef even stil. Chieleke had geen woord. 'Er is heel wat in mij omgegaan, noom. Ik kan niet zo makkelijk praten. U en Dirkje hebben mij gered.'

'Gered?'

'Het kon me allemaal niet meer schelen. Onze mensen zijn zo vroom. Niets is er goed. Maar u en Dirkje hebben mij er door geholpen. Ik ben zelf nooit aardig geweest. Vooral tegen Dirkje niet. De anderen hebben mij er alleen maar op aangekeken.'

Chieleke was toch de Blikken Dominee. Hij droeg toch zorg voor de mensen om hem heen. Er ging enorm veel tegelijk in hem om. Seconden vol gedachten, waar je lang over zou moeten doen om ze onder woorden te brengen. Het resultaat, namelijk wat hij eindelijk zei, sloeg letterlijk nergens op. 'Als je mij de vader van je kind eens noemde.' Wat had dat er nu mee te maken? 'Ik kom voor mijzelf, noom. Ik heb gezondigd. Dat weet ik. Ik hou de ander er buiten. Hij hoeft niet door het slijk. Hij...'

'Ik vraag het juist om hém. Met jou is het goed. Jij bent waar God een mens wil hebben: Vader, ik heb gezondigd. Maar hij? Moet hij doorgaan? Zogenaamd vrijuit?'

Neel schudde haar hoofd. En aan haar gezicht zag hij dat die naam nooit over haar lippen zou komen.

'Dan kan ik hem niet helpen. Jou wel, Neel. Berouw is niet voldoende. Je hebt toch met een oprecht hart om vergeving gevraagd, Neel...?' Hij stond op, reikte haar zijn hand, die ze wat verlegen aannam. Ze waren in hun familie niet aan uiterlijkheden gewoon. 'Ik heb hierop gewacht. Ik hád al met je moeten praten. Maar ik maak een moeilijke tijd door.'

'Dat weet ik, noom. En ik heb nóg iets. Ik kan hier niet blijven. Dan wordt het tussen u en vader nooit meer goed. Ik ga weg.'

Daar schrok Chieleke zichtbaar van. Zijn ogen werden groot! 'Maar ik laat u niet in de steek. Ik heb een paar dagen geleden het huisje van weduwe Maasdam gehuurd.' Weer dat snelle gedachtenspel bij Chieleke. Weduwe Maasdam was een goede maand geleden gestorven. 't Huisje stond leeg. Maar wilde Neel nu werkelijk...?

'Als ik nog eens met je vader sprak.' Terwijl zag hij het huisje in de

Molenstraat, waar nog maar pas de oude vrouw was uitgedragen.

‘Nee, noom. Naar huis ga ik niet terug. Hier blijven kan niet. Ik zal voor mijzelf en voor kleine Naantje zorgen.’

Naantje. Ze noemde het kind naar haar moeder. Zo had hij het ook aangegeven op het stadhuis.

‘Als alles eens in goede harmonie kon gaan,’ verzuchtte hij.

‘Ik kan niet méér doen dan ik gedaan heb, noom. Trouwens er gaan meer volwassen kinderen die zichzelf kunnen redden, bij hun ouders uit.’ Dat was ook zo en de altijd bezige geest van koopman-Chieleke Vermeulen zag er wel wat in. Met Toon was evenmin land te bezeilen als met Neel. Twee dezelfde mensen. Dan moest men ervan maken, wat ervan te maken was. En - nogmaals koopman - Chieleke zei: ‘Je zal spullen nodig hebben.’ Misschien was hij al aan het meubileren.

Neels gezicht, dat nogal ernstig was geweest, klaarde geheel op. Ze ging staan, verschoof haar stoel en zei onderwijl, toch met een nadenkende klank alsof het ook anders kon: ‘Ik denk aan Handelshuis Vermeulen.’

‘Ja, ondeugd! Je gaat je gang maar!’ Hij keek zijn nicht na, de welgeschapen vrouw. Hoe kon een mens als zij zich zo vergooien? Zonde? Natuurlijk! Met het vaststellen van zonde hier en zonde daar hadden hij en zijn mensen nooit moeite gehad. Vooral op het terrein waar Neel gefaald had. Gefaald? ‘Ja, natuurlijk!’ Hij sprak het korte zinnetje wrevelig uit. Natuurlijk! Als íets vaststond, dan dát toch wel. Al was het dan nog zo'n lief kindje, waar ze allemaal vertederd naar keken. Hij zelf ook. 't Zou niet eens meevallen als het het huis uitging. Maar zonde! Zonde! Dat er ook maar even een ritsel van twijfel bij hem op kon komen. Zakte hij zo af? Hij herinnerde zich dat zijn vader zei: ‘Als je onze grondslagen loslaat, kan er alles mee door. Leef dan maar raak!’ ‘Ik ga naar zwager Toon,’ besloot hij. ‘Tenminste direct na de koffie.’ Aan tafel, met z'n vieren, werd er niet over gesproken. Des te meer bij Toon thuis, een klein uur later.

Juist voor Chieleke daar arriveerde, zei Van Dolderen tegen zijn vrouw: ‘We krijgen bezoek. Ze houden hier kerkeraad.’

‘Hier? Maar Toon.’

‘Ja, en zonder die broer van jou. Die heeft trouwens genoeg te stellen met de overspelige dochters van zijn gemeente. Dirkje is ook weer thuis, dat weet je.’ Natuurlijk wist Naantje dat. Hij zei het alleen om een steek op Chieleke te geven.

‘Als je het goed vindt, Toon, dan ga ik vanavond naar Kneelja Geerts: Wantje zal wel voor jullie zorgen.’ Wantje was een achternicht van Toon, die als vaste hulp in de huishouding dag en nacht tot hun be-

schikking stond. Naantje was een goed mens. Maar ze had in haar soms onnozel lijkende goedheid ook heel wat van het gewiekste van de Vermeulens. Ze zei nederig: ‘Als je 't goed vindt.’ Ze ging naar haar vroegere schoolvriendin Cornelia Geerts, die met de loco getrouwd was. Dat was stand. Toon in al zijn voorgewende nederigheid hield van stand. Hij knorde wat. Als ze dat nu wilde, vooruit maar. Zou hij niet begrijpen dat ze eigenlijk naar Neel ging en naar... Ze hadden het zondekind Naantje genoemd. Ja, dat wist hij, met toestemming van zijn vrouw. Och, moeders!

‘Geen geval, geen zorg, geen list,’ had de vrome Hendrik Ghijsen de treffende woorden berijmd, dat het verhogen niet uit het Oosten of het Westen komt, zelfs niet uit de woestijn. Was het niet min of meer toevallig dat ze bij Chieleke aan de tafel juist dát versje zongen, toen oma Naantje op de bel drukte? De winkel was natuurlijk gesloten en een gewone huis-voordeur was er niet. Het trof haar tenminste wel. Want heel de weg van huis naar hier had ze lopen tobben over de wolken, die zich boven het hoofd van haar broer samenpakten. Ze kon de woorden letterlijk volgen, want er werd hardop gezongen en volkomen op de wijze van Chielekes kerkje. ‘Dank je, Here,’ zei Naantje. Ze wist nu, dat de mannen die vanavond met Toon vergaderden het lot van Chieleke niet in handen hadden. Toen het laatste akkoord - want Chieleke zong met zijn prachtige tenor altijd een bovenstem en Dirkje secundeerde zo wat - afbrak, stond Neel op om haar moeder in te laten. ‘Ze zal 't wel zijn. Ze is gisteren niet geweest,’ zei ze.

En ze was het.

Toen ze in de huiskamer zat en allen had gegroet voor ze naar kleine Naantje zou gaan kijken, zei Chiel: ‘Ik was net van plan nog eens met je man te gaan praten. Er zijn namelijk nogal nieuwe plannen.’

Er kwam duidelijk zorg op Naantjes gezicht. En na even nadenken, zei ze: ‘'k Zou vanavond maar niet gaan. Ze houden zónder jou kerkeraad. Basje en Jobse. Van Es hebben ze niet gevraagd.’

Even stilte. Moe-Marthe keek wat ontstemd. Ze was het lang niet met Chieleke eens in deze zaak. Ze had er al genoeg van gehoord, al kon ze de laatste maanden zelf niet meer ‘opgaan’.

‘Zo’, zei Chieleke, ‘Van Es niet.’

Hij besloot niet naar zijn zwager te gaan. Van Es niet! Eigenaardig! Dat was zo'n stille man. Ze hadden hem eigenlijk bij gebrek aan beter in de kerkeraad gekozen. Zo! Dus het begon.

Hoofdstuk 16

TELKENS ALS JAAP BIJ MEESTER G.G. NIEUWE STOF GING HALEN OM THUIS te verwerken, was er een of ander oriënterend gesprek. Jaap was in sterke mate beïnvloedbaar. Hij kon niet alleen makkelijk als door de ogen van een ander kijken, hij voelde ook merkwaardig zuiver aan. Dat kwam hem bij zijn verhalenschrijverij goed van pas. Zijn vriend Job Keller had hem Het Stadje leren zien als romanticus. De romantiek vindt het goede erg goed en het kwade erg kwaad. Job had Het Stadje, tot en met zijn romance met de knappe dochter van de loco, wel wat al te mooi en goed gezien. Dat beeld had nu wel een knauw gekregen.

Meester G.G. zag de dingen nuchterder, wijsgeriger. Hij was dan ook een eenling. Als oud-liberaal hoofd van een openbare school, die het veld had moeten ruimen voor de christelijke, had hij voor de godsdienst en de kerk, zoals die zich in Het Stadje openbaarde, niet zoveel respect. ‘Ze zijn hier, van oude dagen af, bijzonder bijbelvast, maar weinig echt christelijk,’ beweerde hij eens.

Jaap ging daar maar niet tegenin. 't Had weinig zin om met deze, overigens zeer integere filosoof te gaan bekvechten over de leer van Calvijn, die in Het Stadje gezegd werd toonaangevend te zijn.

‘Van dat bijbelvaste heb ik eens een geestig staaltje gehoord,’ vertelde G.G. bij de koffie van Jentie. ‘Dezelfde Overwater van de Reigershoeve was in zijn jeugd nogal een buitenbeentje: ruig en slordig. Maar 't was een knappe jonge kerel en van goeie komaf. Toen hij om de dochter van Van der Slikke uit Wilnisse kwam, was hij juist bezig een baard te laten staan.

Dat was toen ook al zo'n rage. Hij zag er ongeschoren uit en toen hij z'n sermoen om de hand van Heiltje had afgestoken, keek Van der Slikke hem eens aan, stond op, pakte de bijbel van de schoorsteenmantel en zei: “Asjeblieft. Ga daar maar eens mee naar de keuken, zoek Ezechiël vijf vers één op. 't Scheermes, de kwast en de zeep vind je in de keukenkast op de tweede plank van onder.” Hij wist de tekst even precies te staan als zijn scheergerei. De minnaar durfde niet tegenspreken. Zo waren ze toen nog niet. Met de bijbel onder de arm, ging hij naar de keuken, vond het opgegeven gedeelte en las: “Gij mensenkind, neme u een scheermes der barbieren, hetwelk gij zult laten gaan over uwen baard.” En, werkelijk waar, na een goed kwartiertje kwam de jonge boer met gladgeschoren gezicht terug bij de haard, waar de familie hem gnuivend aanzag. Hij kréég Heiltje. Uit hun huwelijk zijn drie kinderen geboren. De ene is die Nelis, die nu bij mij Frans komt leren voor de paardenhandel met de Belgen. En?’ Meester G.G. zette met een wijds gebaar zijn kopje

terug op tafel, keek Jaap min of meer triomfantelijk aan: ‘Is uw vriend onschadelijk gemaakt?’ Natuurlijk werd Job bedoeld en Jaap reageerde wat ontstemd: ‘Je reinste machtsmisbruik.’

‘Of vaderlijke bescherming,’ oordeelde G.G. ‘De dochter van Vroegop heeft zich lelijk in de vingers gesneden. 't Zou wat zijn als zo'n door beide families gewenst huwelijk niet doorging omdat het aanstaande bruidje zich zo maar met een vreemde snoeshaan had afgegeven.’

Er volgde nog een gesprek over huwelijk en liefde, waar de meningen op enigszins overeenkomstige wijze tegenover elkaar stonden als wat de kerkelijke zaken betrof. Evenwel omgekeerd. Jaap beweerde dat de liefde doorslaggevend was. G.G. meende dat het vertrouwen en het geloof in elkaar de betrouwbaarste basis waren. ‘Trouwens liefde?’ Hij twijfelde duidelijk aan dit woord. ‘Meestal is het verliefdheid. Ik kan sinds jaar en dag de huwelijken in Het Stadje nagaan. Het vurige bloed van de jeugd hier en de bekrompen wijze van leven zijn er de oorzaak van dat een groot deel van de huwelijksafkondigingen in de kerk vergezeld ging van de plechtige bijvoeging: na gedane schuldbekentenis inzake de overtreding van het zevende gebod. Ha, ha!’ G.G. genoot zichtbaar van het onlogisch verband dat van oude tijden af gelegd was tussen dit gebod en het anticiperen op het wettig gesloten huwelijk. ‘En naast dat soort huwelijken zijn er nog steeds de verstandelijk beredeneerde verbintenissen. Vaak alleen bekokstoofd door de wederzijdse ouders. En denk nu maar niet dat deze minder stabiel of minder gelukkig zijn geweest. Misschien juist andersom. Die verliefdheid, nou ja! De Vlamingen zeggen: wat vuur en wat rook.’

Jaap keek nogal geamuseerd, na G.G.'s woorden. Daarom vroeg de oude schoolmonarch: ‘Wat is er? U kijkt zo eigenaardig?’

‘Ja! Geen wonder: zitten we te praten over kerk en liefde en het zijn beide onbetreden gebieden voor u.’

Meester G.G. ging daar niet op in. ‘Ik zal u nog een staaltje geven hoe het volk hier van klein tot groot, van oud tot jong, met de bijbel vertrouwd is. Dominee Vink moest, toen hij nog maar een goed jaar hier stond, naar het ziekenhuis voor een operatie. Sommige mensen vonden het om onbegrijpelijke redenen wat genant om over 's mans kwaal te spreken en de dingen bij hun naam te noemen. Vroegop was toen nog op de boerderij en nog lang geen wethouder. Van Dishoek, de kruidenier, kwam op de hoeve. De man was ouderling bij Vink, dus Vroegop vroeg: “En wat scheelt er aan bij jullie dominee?” “Och baes,” zei Van Dishoek, “laet ik de biebel maer laete spreke. Ie kun het vinde in 't eerste boek van Samuel 'oofstuk vuve 't leste van het negende vers.” Toen wist Vroegop het ook en hij zei: “Kom veul voor tegenwoordig”.’

‘Maar ik weet het nog steeds niet,’ erkende Jaap.

‘Och!’ Meester G.G. haalde z'n schouders op, humde wat minachtend: ‘De tegenwoordige mens kent de bijbel niet meer. Kijk thuis maar eens na: 1 Samuel 5:9c.’

Misschien heeft Jaap dat niet eens gedaan en is hij er ook nooit achtergekomen voor welke kwaal de jonge dominee Vink geopereerd moest worden. 't Is nu al jaren de ‘oude Vink’ en hij is van beide hervormde predikanten de lichtste.

Juist als Jaap zich weer verdiepen wil in G.G.'s aantekeningen, gaat de telefoon.

‘Voor jou!’ G.G. reikt de haak over. 't is Lien. Zenuwachtig-verrukt. Ze haspelt de woorden door elkaar. ‘Stil maar,’ raadt Jaap. ‘Ik kom!’ Hij begreep het en zei tegen zijn gastheer dat hij direct weg moest. Nee, geen ongeluk. Juist niet. ‘De bodedienst van de “Minister” heeft een piano gebracht. Jammer, dat ik het niet geweten heb.’

‘Maar je wist toch wel...’

‘Natuurlijk. Ik heb hem zelf gekocht. Maar 't is als verrassing bedoeld voor Lien en ik was er graag bij geweest.’ Hij haast zich naar de Walstraat, voor zijn huis staat de grote kist. Ze zijn er nog mee bezig. Lien staat in de deur. Ze straalt. ‘Moet je horen. Er wordt gebeld. Ik doe de deur open. Kan dat hier zijn, mevrouw? Ik wist niet wat ik zag! Ren als een gek naar Dittie en bel je. Schat!’ Zo maar voor 't oog van de buurt springt ze tegen Jaap op, haar armen om zijn hals. Hij tilt haar nog wat op. Haar benen - de ene vent geeft de ander een knipoog - trappelen in de lucht. Jaap zet haar terug, gaat de mannen helpen en even later kunnen ze gezamenlijk het blinkend instrument uit zijn omhulsel schuiven. Maar goed dat Jaap er bij is. ‘'n Zwaar kreng,’ oordeelt een van de lui.

Als de piano eenmaal binnenstaat, precies op het plaatsje dat Jaap er indertijd voor getekend had op de plattegrond, trekt Lien een stoel voor het klavier en fladdert met haar vlugge vingers over de toetsen. De mannen staan er verrukt bij. ‘Das anders as een kaste. Zo'n dienk leeft,’ oordeelt een van hen en voegt er bij: ‘Meraokel wat een vlugge vingerties.’ Lien plaatst een stevig akkoord, zegt: ‘Hij moet wel gestemd,’ staat dan op en vraagt: ‘Nog een kopje koffie?’ Als de mannen zitten met het hete kopje in hun hand, verklaart Lien: ‘Ik zei: wacht even. Ik wil eerst m'n man bellen. O, jonge, wat ben ik blij! Dat je dát toch gedaan hebt!’ ‘De kiste mot zeker trug, è?’ vragen de bestellers als ze weggaan. Ze laden hun vrachtje weer op en rijden de straat uit.

Lien is niet bepaald woordeloos, maar ze herhaalt wel voortdurend hetzelfde. Pas, als ze wat bekomen is, vraagt ze: ‘Huib?’

Ja. Huib heeft 'm gekocht. ‘Ik liet dat maar helemaal aan hem over. En...’ Hij wenkt dat ze weer bij hem moet komen. Ze is daartoe gewillig genoeg, nestelt zich tegen hem aan. Hij kalmeert haar en zegt dan:

‘Als je wilt, kun je volgende week weer beginnen.’

‘Wat?’

‘Wacht maar tot Huib komt. Die zal het je wel allemaal vertellen. Ik heb het via hem geregeld. Ik wou je verrassen.’

Hoe Lien zich de eerst volgende momenten gedroeg, doet er weinig toe. Ze is en blijft nu eenmaal zo'n spontane rakker en is - ja, dat kun je zeggen - kinderlijk verrukt. Ze streelt haar bezit. Ze haalt doeken en nodige ingrediënten voor de dag en boent en wrijft, tot haar nieuwe bezit blinkt als... Nee, dat zegt Jaap niet. Hij had de uitdrukking daarvoor meermalen in Het Stadje gehoord. 't Stond in verband met een hond en de maneschijn.

Lien heeft nog nooit met zóveel spanning de komst van Huib afgewacht. Ze hield natuurlijk net zo lang aan, dat Jaap wel vertellen moest dat ze weer zanglessen kreeg. En hoogstwaarschijnlijk ook weer van mevrouw Keldermans. ‘Maar Huib kan je dat béter zeggen. Hij zou informeren en zeggen, welke dag en zo.’

‘En Huib komt vandaag! 't Is vandaag zijn dag. 's Waar ook!’ Lien haalt diep adem om wat te bekomen van de verrassing. Jaap kon tevreden zijn over zijn stunt. Het was voor meer dan honderd procent gelukt. Lien was in de wolken.

Huib kwam iedere dinsdag met de veerboot van tegen zessen. Dat was zijn vaste gewoonte. Maar vandaag had hij een vroegere gelegenheid genomen. Lien verwachtte hem nog niet. Wel maakte ze zich klaar om hun nieuwe vriend te ontmoeten. Ze was nog druk bezig aan haar geïmproviseerde kaptafel, toen de bel ging. Toen Jaap naar beneden ging, luisterde ze gespannen. Ja! Huib! Ze hoorde de mannenstemmen van de gang naar de kamer gaan.

Lien zag er werkelijk verzorgd uit, toen ze bij de beide mannen in de kamer kwam. De begroeting met Huib was hartelijk, maar ook een beetje gehaast. Ze was te benieuwd. Jaap zei: ‘Handel jij het nu met haar af, dan ga ik voor de thee zorgen.’ Hij knipoogde naar Huib.

‘Kijk’, zei Huib, ‘het is allemaal in orde. Je hebt de hartelijke groeten van mevrouw Keldermans en ze wil dolgraag weer met je beginnen.’ Lien sloot even haar ogen. Voorzichtig zoog ze wat lucht langs haar tanden. Huib praatte door. Ze moest er een hele dag voor nemen: met de boot al vroeg naar Rotterdam. Les van Keldermans en van Vriens. Ja, natuurlijk. Piano ook. En theorie. Keldermans wilde beslist dat ze nu doorzette. Ze kon makkelijk het diploma halen. ‘En ik zal zorgen dat je al gauw hier en daar kunt optreden. Keldermans zegt, dat ze je

stem zó weer los heeft. Zul je zien. We máken er wat van.'

'O, Huib!' Ze stak bei haar handen naar hem uit. Hij drukte ze hartelijk. 'We redden dat samen wel. Ik heb een koor in Dordt en in Schiedam. Zodra Keldermans zegt dat het gaat, treedt je bij mij op. Hier ook. Verdraaid ja: met Kerstmis, Bach!'

Ze stonden nog hand in hand toen Jaap met de thee binnenkwam. 'Nou, nou', plaagde hij, 'niet te intiem. Afstand bewaren.'

Hij meende er niets van. Tenminste niets verkeerds.

Huib speelde nog wat. Lien zong en pas na de boterham ging Huib weg.

Hoofdstuk 17

HIJ HEEFT WAT, DACHT CHIELEKE TOEN HIJ IN DE WERKPLAATS NAAR ZWAger Bas keek. Die was met zijn volk druk bezig met een gekke vierkante bak op een schraag en deels gesteund door een trap: de nieuwe preekstoel voor de gereformeerde kerk, die van binnen gemoderniseerd werd. Een Hollandse architect had de tekening gemaakt. Het ding. Meer was het niet voor Basje. 'Hoe de mensen het in hun kop halen, dat een preekstoel te noemen!' Toch werkten ze wel met plezier aan de opdracht. De architect had voor prachtig hout gezorgd. Als vakman kon je er je hart aan ophalen. Maar een préékstoel! Basje krabbelde eens aan zijn wang, schudde afkeurend zijn hoofd. 'We moeten nog een tafel maken ook,' zei hij. Hij liet het ontwerp zien. 'Dat kan iets moois worden.' Chieleke knikte. Maar Bas' gezicht verried, dat er weer wat onder zijn schedel broedde. 'Ze hebben er heel wat voor over, de gereformeerden. Toch...?' Basje keek hem extra aan. Wat zou er komen? 'Ze konden toch beter het gebouwtje zelf eens onder handen nemen. Want dat is maar een wrak geval. Het beste met je werk, Bas.' Chiel stak zijn hand op en ging naar huis.

Ja, hij had duidelijk gemerkt dat Bas iets had. Natuurlijk in verband met die stiekeme kerkeraadsvergadering.

Een profeet was Chieleke niet. Maar zo in verband met allerlei dingen die hij opmerkte zich een idee vormen van wat er stond te gebeuren, dat kon hij wel. Daarom vroeg hij na het middageten of er lekkere koekjes in huis waren. Zo niet, dan moesten ze bij bakker Van Dijk maar een half pondje halen. 'En een best bakkie koffie vanavond,' gelastte hij.

Zelf was hij klaar met zijn probleem. Hij maakte er een eind aan. Hij zou niet proberen een omwenteling in zijn kerk te bewerkstelligen. Nee! Zijn mensen hadden het recht om God op hún wijze te dienen. En zijn besluit was radicaal: ze konden zijn kerk krijgen. Onder een bepaalde

voorwaarde. Maar dat zou hij hun wel zeggen.

Nauwelijks was hij na zijn korte middagdutje terug in zijn kantoor of Lena van Bas kwam een beetje bedeesd met de boodschap of vader en Jobse vanavond even konden komen praten. ‘Best kind,’ zei hij en dacht: zíe je wel...

Ze zagen er tegenop, de twee vrome mannetjes. Toon van Dolderen had goed praten. Zelf bleef hij buiten schot. Maar ze waren bereid. Terwille van de grote zaak waar het om ging, zouden ze het waagstuk ondernemen. Want dat was het om met Chieleke in gesprek te gaan. En dan over zo'n tere zaak.

Jobse liep bij Basje aan. Ze hadden zich in hun zwarte pakken gestoken. Vooral het witte gezicht van kleermaker Jobse kwam er goed in uit. Chieleke ontving hen hartelijk. Dirkje moest koffie brengen en koekjes presenteren. Zelf bood hij gul zijn sigaren. Och, het zou zo goed kunnen zijn. Omdat ze zelf niet begonnen, zei Chieleke: ‘Jullie hebt vergaderd bij Toon.’ Ze keken er beiden van op. Wist hij dat? ‘Je hebt Van Es er buiten gelaten.’ Nog méér verwondering op de gezichten. ‘Toon wil niet meer in mijn huis komen en niet meer onder mijn gehoor. Kom nu maar eens voor de dag met jullie boodschap.’

Nu moest het wel. Basje begon: ‘Eerst een vraag, zwager: erken je de kerkeraad?’

‘Nee!’ Chieleke genoot even van de verslagenheid, ging toen verder: ‘Ik erken mijzelf ook niet. Wij hebben kerkje gespeeld. Wij hebben ons zelf bevorderd tot het volk des Heren. Dat kunnen we ook door de genade zijn, broeders. Maar we zijn het niet met uitzondering van anderen. Zeg nu maar wat je op je hart hebt.’

Toen nam Jobse het woord. Hij had zijn lesje uit zijn hoofd geleerd. ‘De kerkeraad heeft met leedwezen besloten u mede te delen, broeder Vermeulen, dat er voortaan in de kerk preken gelezen zullen worden van de oud-vaders en verklaart, dat u van uw oefenaarschap vervallen bent.’ Chielekes gezicht ging leven. Iets meer en anders dan een glimlach. Toch ook geen spot.

‘Oefenaar,’ zei hij.

‘We wisten geen beter woord.’ Basje haalde zijn schouders hoog op. ‘Ik wel: Blikken Dominee!’ De vreemde, toch wel iets spottende trek bleef op Chielekes gezicht. 't Veranderde pas toen hij ernstig voortging: ‘Paulus zegt: een klinkend metaal, een luidende schel. En dat zal nog niet eens blik zijn geweest. Goed, broeders. Goed! Maar nu de kerk. Ik bedoel het stenen gebouw.’

‘Toon zegt...’ Maar Chieleke onderbrak de kleermaker. ‘Toon blijft hierbuiten. Ik heb besloten de kerk af te staan.’

Ze haalden diep adem. Hadden ze nu zo tegen het gesprek opgezien. Het beschaamde hen. ‘Zwager...’ begon Basje.

‘Wacht even. Onder één voorwaarde. Ik heb dat rijpelijk overwogen. Als de gemeente zich aansluit bij een van de gereformeerde kerkformaties zal ik notarieel laten beschrijven dat het kerkgebouw met alles wat er in en aan is aan de gemeente wordt overgedragen. Zonder kosten. Maar niet aan een groepering, die geen kerk is. Je ziet nu zelf hoe treurig het met ons gesteld is. De kerkeraad heeft geen enkele macht. Het hangt alleen van mij af. En...’ - hij ging staan - ‘het is een overwinning op mijzelf geweest, dat ik tot dit besluit gekomen ben. Als we een geordende kerk worden, geef ik vaders kerkgebouw aan de nieuw te vormen gemeente.’

Ze waren overbluft. Toch konden ze daar niet persoonlijk op ingaan. Ze moesten met de anderen overleggen. Natuurlijk. Dat vond Chieleke ook.

Hij liet hen uit, zag hen door de straat gaan, de helling op. Ze woonden beiden in de zogenaamde bovenstad. Er kwam een gevoel van rust in hem. Hij had goed gedaan en een overwinning behaald.

Maar donderdagochtend, toen Chieleke 't Stads Nieuwsblad doorlas, en de advertentie zag, sperden zijn ogen zich wijd open. Wát? 't Stond daar zwart op wit, dat de Gemeente der Oude Waarheid, voorheen vergaderende Walstraat 31, voortaan haar samenkomsten zou houden in de lokalen der voormalige openbare school. Getekend door Jobse en Bas. Dus hadden ze zijn aanbod geweigerd. Ze wilden een vrije gemeente blijven.

't Duurde heel de voormiddag voor hij het met zichzelf eens was. Toen stond hij op. De gekrenkte mens Machiel Vermeulen. Hij ging naar de drukker en uitgever van 't Stads Nieuwsblad. ‘Een extra-editie van je krant,’ het klonk bijna als een bevel. ‘En alleen dit bericht: “Zondag 16 mei a.s. zal de heer M. Vermeulen afscheid nemen van zijn gemeente. Walstraat 31”.’ Meer niet. Bezorg dit nummer huis aan huis. Alle kosten zijn voor mijn rekening. Afgesproken?’

Bij de drukker vandaan, ging hij naar Vroegop, die nog op het stadhuis was. ‘Dat je dát gedaan hebt.’ Hij wees op de advertentie. ‘Nog méér verwarring? Zijn er geen kerken en conventikels genoeg?’

‘Man, ik kon niet anders. De ouwe school wordt aan alle mogelijke verenigingen verhuurd. En vertel me nu maar eens hoe de kwesties bij jullie liggen.’

‘Dat weet ik zelf niet. Marinus - laat ik je maar bij je naam noemen, we zijn toch samen op school geweest bij de ouwe G.G. - ik hou er mee

op. Ik heb mijn kerk beschikbaar gesteld als men een geordende gemeente wil vormen. Dat willen ze niet.'

'Hou je op met preken, Chiel?' Van verbazing stond de loco op.

'Ja,' zei hij kort. 'Zondag preek ik afscheid. Tot ziens, Marinus!'

Ze drukten elkaar de hand. De loco liet zijn gast zelf uit. In de grote hal onder de oude zoldering zei hij nog: 'Ik zal eens bij je op bezoek moeten komen, want dat deerntje van jou en mijn Arie...'

Chieleke knikte. Natuurlijk, de loco zou dat zaakje op de ouderwetse, degelijke manier op willen knappen. 'We moeten er eens over praten,' zei hij.

Hij moest nodig naar huis. Nooit had hij kunnen denken dat het besluit om zijn geliefde taak als prediker neer te leggen hem zo'n innerlijke vrede kon schenken.

Morgen was het vrijdag. Dan ging hij voor het laatst naar Janneke, de profetes, die ook al van haar wonderlijke waardigheid vervallen was, om over een preek te praten.

De broeders hadden bij haar de kous op de kop gekregen en nu was ook zij volkomen van haar voetstuk getuimeld. Janneke viel tegen, zeiden ze. De stadsbewoners keken vreemd op van de extra-editie van hun Nieuwsblad. Met het enkele blaadje in de hand liepen ze bij elkaar binnen en spreidden het papier met de bekende officiële kop voor elkaar uit. G.G. schudde zijn hoofd: die Chieleke! Frans in 'Het Wapen' zei: 'Daar ga ik heen. Ik wil hem ook eens horen.' Loco Vroegop grijnsde: 'Als ik geen ouderling was in mijn kerk...' Overal hoorde je: 'De Blikken Dominee preekt afscheid.' Met spanning werd de zondag verwacht.

Het was die zestiende mei een prachtige zondagochtend. Een lichte lentemorgen. Toen de klok van de Grote Kerk luidde, was het al druk in de straten. Allemaal kinderen Gods, die ter eredienst gingen. Helaas in drie verschillende richtingen, en merkwaardigerwijze was Het Stadje zo gebouwd, dat bijna iedereen over het Marktplein naar zijn kerk moest. Op die plaats scheidden zich de gelovigen naar principe en traditie.

De kerk van Chieleke is stampvol. De kerkeraad ontbreekt. Chieleke staat alleen in zijn consistorie. De koster is er óók niet. Maar dan komt Van Es. De onopvallende Van Es. Hij steekt Chieleke zijn hand toe en zegt: 'Ik ben toch maar gekomen. Ik ben zo dikwijls getroost geweest door je woorden. Vooral de laatste tijd.'

Dat was even gevaarlijk voor de sensibele Chieleke. Tranen kunnen zo huichelachtig lijken, maar toch, ze drongen in zijn ogen.

'Durf je het áán?' vroeg hij.

Zonder nadere verklaring wist Van Es, dat Chieleke het bijbellezen en het opgeven van de eerste psalm bedoelde. Dat was in hun kerk de gewoonte

en al jaren de taak van Bas de Goede geweest.

Alle plaatsen waren bezet toen Job en Jaap binnenkwamen, behalve de banken van de ouderlingen. Job liep er rechtstreeks heen. Hij kende het ontzag voor deze plaatsen niet meer en deed graag demonstratief. Achter hen zat de profetes. Dat ze er wás! vonden de meesten. De ‘schare’ - zonder kerkeraad kun je niet van een gemeente spreken - was verdeeld. Enkelen zouden voor geen prijs Chieleke ontrouw worden. Anderen weifelden en wachtten af, terwijl een groot deel uit sensatie gekomen was. Wat zou het worden?

Van Es kwam door de consistoriedeur. Hij durfde het aan, de man, die zomaar bij gebrek aan beter in de kerkeraad was opgenomen. ‘Lezen kan ik wel,’ had hij tegen Chieleke gezegd, ‘maar de toon heb ik niet.’ Toen stond waarlijk Chielekes gezicht weer werelds: die Van Es! Ze keken elkaar even wat verbaasd aan. De toon! Dát was het toch wel geweest wat Basje zo beroemd had gemaakt. Dat was ook de onderscheiding die zij hadden boven anderen. Bijna had Chieleke hem op zijn schouder geklopt, maar Van Es had de deur al open. Samen traden ze binnen. Van Es liep naar het voorlezersbankje en gaf op: ‘Psalm 86, vers vier: ‘Heer, door goedheid aangedreven, zijt Gij mild in 't schuldvergeven. Wie U aanroept in de nood, vindt Uw gunst oneindig groot.’

Nog nooit was in Chielekes kerk zó eenvoudig een psalm gezegd. Maar niemand zette in. Er was altijd een bepaalde voorzanger, maar die had zich ook achter de kerkeraad geschaard. Mischien zat hij toch wel ergens achterin en verkneuterde hij zich dat het met het zingen wel mis zou gaan. Wie had er zo maar vrijmoedigheid om een psalm in te zetten? Maar Job, die de psalmen Davids van huis uit kende als de beste, zette onbekommerd op de juiste hoogte in, en het gezang klonk op de oude, vertrouwde wijze.

Onderwijl stond Chieleke onder aan de trap van zijn preekstoel. Uiterlijk kalm, maar diep ontroerd. Hij vond geen woord voor zijn gebed. Zijn elleboog rustte op de leuning, zijn hoofd in zijn hand. De profetes merkte dat hij bleker was dan anders. Hij had met zorg de openingspsalm gekozen en volstond ermee haar als zijn voorgebed met de gemeente te zingen: ‘Heer, neem mijn gebed ter ore! Wil naar mijne smeekstem horen! Merk naar uw goedgunstighêen, op de stem van mijn gebêen!’ Toen eerst klom hij de trap op en ging staan achter de grote Statenbijbel. Van Es las de gelijkenis van de dienstknechten en de talenten. Iedereen begreep dus wat Chieleke bedoelde, toen hij, zonder zijn gevierde preektoon zei: ‘Ik wil tot u spreken over de Vrome Knecht.’

Het werd een wonderlijke preek. Want de vrome knecht bleek niet die met de vijf talenten te zijn. Welnee! Dat was maar zo'n werkheilige. Die leefde er maar op los met zijn van God gekregen talenten. Ook niet

de man met de drie. Diens werken was misschien iets minder luidruchtig, maar 't wás en bleef toch maar een werkezel. Neen, de vrome knecht kende God als een verschrikkelijk Wezen, maaiende waar Hij niet gezaaid had en bijeenvergaderend waar Hij niet gestrooid had. Die knecht nam het zwaar op. Wat hij dan al uit louter genade van de Here ontvangen had, daar zou hij niet lichtvaardig mee omspringen. Als de Here hem rekenschap kwam vragen, zou hij op de zweetdoek wijzen en Gods vrijmacht erkennen. ‘Ik ben maar een wurm,’ zou hij zeggen. ‘U weet het, Here! Bij mij alleen maar zonde en ongerechtigheid. En dat ene talentje van het dierbaar genadewerk van Uw lieve zoon, leg ik terug in Uw handen.’

‘Min of meer ben ik zo de Vrome Knecht geweest onder u.’

Chieleke preekte niet. Dat kon je aan zijn stem horen. 't Was de Blikken Dominee niet die daar stond, 't was de zondige mens, Machiel Vermeulen. ‘Meen niet’, hij boog over de bijbel en naderde nog meer de scherp luisterende schare, ‘meen niet, dat ik zo nederig-hoogmoedig ben om te zeggen dat ik maar één talent ontvangen heb. Maar ik heb wel leren inzien dat wij toch wel heel weinig lijken op degenen, die met de hun geschonken talenten werken in het Koninkrijk! Wij vergenoegen ons met wat wij stichting noemen. Wij leggen lasten op, die voor sommigen tot vrome lust zijn geworden, maar die anderen te zwaar zijn om te dragen. Wij gronden ons eeuwig heil met de mond in onverdiende genade, maar in wezen toch ook in het zweetdoekje van onze zwaartillendheid. Het oordelen en veroordelen van hen die met oude tradities breken, zit ons in het bloed. Meen niet, dat ik de waarde ontken van het stipt leven naar de uitspraak van de wet. Evenmin als ik aan de uiterste rand van het net-nog-geoorloofde zou willen gaan lopen. Men moet aan u en mij kunnen zien in handel en wandel’ - en verdraaid, daar kwam de preektoon weer. Chieleke hief zijn handen omhoog. Er kwam iets van de oude vervoering over hem - ‘daar strekt zich al mijn lust en liefde heen.’ Hij liet dat psalmvers zingen en ging daarna voort: ‘Ik preek nu voor het laatst. Dit is mijn afscheid.’

Job porde Jaap stevig in de zij, ging er extra voor zitten, want nu zou het volgens hem pas komen.

‘Z'n ogen,’ fluisterde hij. Jaap zag het ook. Chielekes ogen vonkten. Om zijn mond kwam de gevaarlijke trek. Zijn kop werd werelds. 't Zou wel spotten worden, vreesden zij die hem kenden en verankerd waren in het idee, dat er maar één houding, maar één stemklank en maar één stijl passend voor de kansel was. Ze kregen gelijk.

‘Ze noemen mij de Blikken Dominee. Paulus heeft het ook ergens over metaal. Een klinkend metaal. Een luidende schel. En als hij dan later in dat hoofdstuk daarop terugkomt, dan zegt hij: niets! Dan ben ik niets!

Zonder de liefde: niets! Tot voor enige tijd meende ik God het beste te kunnen dienen met het aanzeggen van het oordeel en alleen voor de weinige uitverkorenen de genade. Dat is mijn hardde blikken schel geweest. Paulus' metaal zal edeler geweest zijn dan het mijne, want blik heeft maar een onwelluidende klank. Ik neem afscheid. Ik heb me vannacht voor de vraag gesteld, wat ik moet doen. Afscheid nemen van de gemeente van Jezus Christus, die in Het Stadje is? Natuurlijk niet! In deze doodlopende straat staat mijn kerk. Chielekes kerk.'

Toen moest hij even ophouden. Er was gestommel. Velen hadden zich al geërgerd, maar nu gaf één het voorbeeld. Demonstratief stond hij op en liep met nadrukkelijk gerucht zijn bank uit. Meerderen volgden. Voor meer dan de helft liep Chielekes kerk leeg. De nieuwsgierigen bleven. Sommigen waarlijk 'gierig naar het nieuwe', anderen belust op sensatie.

Toen de orde weergekeerd was, ging Chieleke verder. Heel ernstig. 'De toneelspeler,' mompelde Job, maar hij bedoelde het als een kunstwaardering.

'Ik neem nu afscheid van mijzelf en van mijn kerk. Ik wil mij nederig stellen in dienst van Koning Jezus. Ik wil vragen of hij de zweetdoek van mijn talent af wil nemen en mij in staat stellen een nederig volgeling van Hem te zijn. Ik zeg geen Amen, al hoop ik, dat het waar en zeker mag zijn, wat in mijn hart tot leven is gekomen en ik verzoek u met mij te zingen: 'Leer mij naar Uw wil te hand'len, 'k Zal dan in Uw waarheid wand'len, Neig mijn hart en voeg het saam, Tot de vrees van Uwe naam.'

Toen deed Job iets, dat misschien nergens naar leek. 'Amen,' riep hij. Er was maar een klein aantal toehoorders nog over, geen gemeente, dus niemand ergerde zich. En die kleine schare zong. Ah! Missend de glorie van het geweldige. Bijna haperend hier en daar. Zij, die het wezen van het psalmgezang de eeuwen door bewaren wilden naar hun opvatting, waren verdwenen. Een armzalig volkje zong. Maar Job, die een uitdrukking van hoge waardering voor een kerkdienst nooit was vergeten, zei: 'Het dak was van de kerk! De hemel was open!'

Wie trok zich wat van Job aan!

Tijdens de koffie bij Lien, kwam Jaap met zijn bezwaren. Zó kon je toch niet preken. Zomaar een bijbelgedeelte uit zijn verband rukken. Jezus had toch met een heel ander doel dit verhaal verteld.

Job keek hem verontwaardigd aan. 'Jij met je gezeur over de betekenis van een tekst! Bepalen jij en die andere theologen hoe Chieleke de bijbel moet lezen? Deksels, Lien, we zitten wel dik in de dominees. Jouw vader, mijn vader, hier Jaap ook al een eind op weg geweest...' Hij hield zo

abrupt op, dat Jaap en Lien hem extra aankeken. ‘Ik werd het nóg, als ik jou was! Preken! Op zo'n bijna heilige stoel staan. Je kunt je hart luchten, jezelf vrij praten. Minder ingewikkeld dan onze schrijverij.’ Job kón overtuigend praten. Jaap dacht: hij zou een boeiende dominee kunnen zijn.

‘Ik ben ervan overtuigd dat de manier van Chieleke de enige is. Je leest de bijbel voor jezelf en je haalt eruit wat tot je spreekt. En dat kan heel iets anders zijn dan de theologen hebben vastgesteld. Maar ik ben mijn Chieleke toch eigenlijk kwijt!’ Job dacht even zichtbaar na, ging toen verder: ‘Gewiekst koopman, vroom blikken domineetje. Maar een man, die daar op zijn eigen preekstoel voor zijn eigen bewonderaars zijn pose aflegt en als een gewoon christentje wil gaan leven, nee, daar zit geen romanstof in.’

Hoofdstuk 18

DE WEEK, VOLGEND OP HET AFSCHEID VAN CHIELEKE, VROEG LOCO- VROEGOP belet bij hem. Zo deftig-ouderwets waren de hogere standen van Het Stadje nog.

Na dat bezoek, waarvoor Moe-Marthe duchtig voorbereidingen had getroffen, trouw terzijde gestaan door Dirkje en Neel, was de officiële verloving van Arie en Dirkje slechts een kwestie van kaartjes zenden en ringen kopen.

Dirkje was veel nerveuzer dan ze gedacht had te zullen zijn. Ze huilde zelfs bij Lien, toen ze het eerst van al daarheen ging om het te vertellen. Het was ook zo plechtig zoals vader en moeder, de loco en zijn vrouw de zaak behandelden. Alleen Tony deed wat afwezig. Er was iets met Tony aan de hand, had Arie haar verteld. Zou ze tóch iets met Job Keller hebben gehad? Dirkje bedoelde méér dan zo maar een scharrelpartijtje? Op de kaartjes stond: receptie van 5 tot 6 uur Marktplein 7. Natuurlijk met de datum erbij.

Het werd een plechtigheid. De meest uiteenlopende figuren ontmoetten elkaar. Zo kwam het bijvoorbeeld uit dat Lien aan hetzelfde tafeltje kwam te zitten als mevrouw Hendriks. Maar die was een en al voorkomendheid. Ze kende haar vormen en manieren en zou voor geen geld een verlovingsreceptie in het huis van de machtige loco ook slechts een rimpeltje van onaangenaamheid willen geven. En Dirkje was immers een schat. Och, dat geleuter van de mensen!

Meester G.G. kwam natuurlijk ook. Hij zat na de felicitatie bij Jaap en meneer Hendriks nog even gezellig te praten over het werk, dat hij en

Jaap onder handen hadden. Hendriks, dat moet wel gezegd worden, was de welwillendheid zelve. Natuurlijk, er was op het stadhuis wel iemand, die Jaaps werk in het net over kon typen.

Dirkje en Arie waren niet alleen het míddelpunt van de receptie, dat was vanzelfsprekend, ze waren ook gelúkkig. Vroegop was - je zou kunnen zeggen - meer dan content met Arie's keus. 't Zou wel goed komen met zijn zoon. Die Dirkje kwam uit een voorbeeldig nest. Chieleke was hoog in zijn achting gestegen in verband met zijn afscheidspreek, die van mond tot mond Het Stadje doorging. Hij mocht hem wel en hij hoopte, dat Arie voort zou gaan met het beteren van zijn leven, waarbij een zo lief schepseltje als Dirkje wel een belangrijke stimulans zou kunnen zijn.

Arie's leven wás al een heel stuk ten goede veranderd. Hij kwam om te beginnen nu ieder weekend thuis. Hij zag er ook beter uit, al kwam dat alleen maar doordat hij zich beter verzorgde en meer gewoon gekleed ging. Maar ook Dirkje veranderde. Ze voelde het zelf aan, als het komen in een geheel nieuwe wereld. Het veilig begrensde, beslist wel te eng beperkte leven in het huis van vader en moeder, met de vaste regels, de vanzelfsprekend geworden gewoonten, werd door Arie volkomen doorbroken. Soms dacht ze: daar heb ik eigenlijk onwetend altijd naar verlangd, vrij onbekommerd genieten! Niet altijd tobben of iets wel mág. Vreemd eigenlijk dat ze nu wel opging in het nieuwe, maar tegelijk heel duidelijk zag, dat het leven van haar ouders verre van tobberig was, zoals Arie dat soms uitdrukte. Arie ontstelde haar soms met zijn beweringen, met zijn vlot gepraat, waarmee hij de waarden van het ingetogen leven bij haar thuis wegvaagde als: ‘Ouwe koek! Wees toch wijzer! We hebben het leven gekregen om te leven, voluit te leven!’ Hij wijdde haar in in de geheimen van het plezier dat je met elkaar kunt hebben: liefde zonder zorg! Of liefde? Je hoeft zo sentimenteel niet te doen. Ze kon gerust zijn. Hij had haar ook op die andere manier lief. Niet alleen om haar mooie smoeltje en haar fijne figuurtje. Eigenlijk kun je dat niet scheiden. Het hoort bij elkaar. ‘Denk je dat God wil dat we hálf leven?’

‘Vader leeft niet half.’ Dirkje kon zijn gepraat soms niet verdragen. Zijn wereld bleef haar niet alleen vreemd, maar leek haar eigenlijk besmet. Wel probeerde ze zich te realiseren dat ze maar een onwetend kind was, opgevoed in een sfeer waar nooit over het lichamelijke van de liefde gesproken werd. Op geen enkele manier. Maar het stond voor haar vast, dat alles waar Arie op doelde, voor het huwelijk zonde was. Duidelijk zonde. God had het huwelijk daarvoor ingesteld. Arie gaf haar moderne boeken over dat onderwerp. Ze las ze met schaamte en tevens met een niet te verklaren spanning. Arie had gelijk, dacht ze dan. Het lichamelijke in de liefde behoefde niet weggemoffeld, als iets dat er maar net mee door

kon als je getrouwd was. 't Was waar: onzedelijk kon je óók zijn in het huwelijk, al deden sommige mensen nog zo farizees. ‘De jeugd van nu is robuust-eerlijk,’ zei hij dan. ‘Ze noemen de dingen bij hun naam!’

Op een ochtend, toen ze ijverig boekhoudde, kwam vader binnen en legde een van die boeken voor haar neer. Zonder een woord. Hij kéék alleen maar. Ze had het gister laten slingeren. Erg voor vader! Hij zal het niet van haar kunnen begrijpen. En op een verder niet te doordenken wijze, voelde ze de tegenstelling tussen vaders wereld en die waarin Arie haar bracht. Vader zweeg, ging zelfs gewoon aan zijn werk.

't Benauwde haar. Niet dat ze er met vader over zou willen praten. Arie wilde dat ook niet, zou ook geen kans hebben tegenover hem, al zei Arie nog zo smalend: ‘Met die ouwe lui kun je niet praten, ze zijn er te stom en te eigengereid voor.’

Toen vader zijn boeken voor zich had en zijn sigaar aangestoken, zei hij: ‘Dat is alleen maar smerig.’ Ze probeerde haar cijfertjes op de juiste plaats te zetten en accuraat op te tellen.

‘Als hij zegt dat hij van je houdt, dan beledigt hij je met zo iets vuils.’ Vreemd, ze vond dat ook. Maar ze was de verloofde van Arie, daarom zei ze voorzichtig: ‘U bent natuurlijk ouderwets.’

Ze kon vaders rustige blik niet ontwijken. Hij keek haar aan en ze kon niet laten telkens, vluchtig, naar zijn ogen te zien.

‘Ja!’ Hij knikte nadrukkelijk. ‘Wij zijn mensen van de Sinaï: Gij zúlt niet! En van Golgotha. We willen met de moordenaar in zijn paradijs zijn en wel: heden! Nú al, met ons kwaad, dat we bedrijven. We kunnen híer al van Hem zijn, kind. Maar niet zó.’

Hij stond op, nam het boek. ‘Ik ga het terugbrengen.’

Daar schrok ze zó van, dat ze zenuwachtig naar het boek greep. ‘Nee! Asjeblieft niet! Trouwens, hij is niet thuis.’

Vader trok het telefoontoestel naar zich toe, draaide een nummer.

‘Ja, met Vermeulen, is uw man thuis?’ Even later: ‘Goed, dan ga ik wel naar het stadhuis. Dag mevrouw.’

‘Asjeblieft vader, bemoeit u er zich niet mee.’

Chieleke heeft maar een klein hartje, waar het zijn kind betreft. Zal hij? Zijn gezicht toonde zijn weifeling, doch het klaarde plotseling op. Er zullen altijd minstens twee Chielekes blijven. ‘Wees maar gerust. Ik wil alleen maar eens weten, wat zo'n gereformeerde ouderling van zulke boekjes zegt.’

Er was niets meer aan te doen. Vader ging. En - wonderlijk - 't verlichtte Dirkje. Toe maar! Láát vader maar!

‘Geen verstandig vader bemoeit zich met de vrijerij van zijn dochter,’ begon hij het gesprek, toen hij in de comfortabele stoel tegenover Vroeg-

op een beste gemeentesigaar rookte. ‘Maar een onverstandige, die de tijd een beetje tegen wil houden, doet dat wel. Kijk eens.’ Hij overreikte het boekje. ‘Van jouw zoon, aan mijn dochter.’

Vroegop bladerde er even in, trok een gezicht van: nou, nou! Wat dit betreft zou hij zo maar niet met Chieleke klaar zijn, die daar voor hem zat met voor deze gelegenheid een extra werelds gezicht. Volstrekt geen femelaar, geen zwarte-kousjes-man. Integendeel, wist hij. Ze waren beiden vooraanstaand in Het Stadje. Verschillend van opvatting op velerlei gebied, maar één in het voornaamste: oprecht gelovig! Vroegop wat ruimer van opvatting, Chieleke meer een bijbelmannetje, die zijn teksten altijd bij de hand had.

Vroegop was de zelfbewuste magistraat, passend in de sfeer van het orthodoxe stadje, dat hij medebestuurde. Een man wie de problemen van het leven in de verre wereld van Holland weinig ter harte gingen. Hij keek Chieleke aan met een trek op zijn gezicht van: we zullen dit niet te zwaar opnemen! ‘Och’, zijn hoofd ging wat scheef, ‘we moeten dat bagatelliseren! 't Zijn nog kinderen, en de boeken die tegenwoordig op de markt komen, zijn niet veel soeps. En je wilt toch mij, als Arie's vader, er niet verantwoordelijk voor stellen?’

Dat was beslist niet onvriendelijk bedoeld. Chieleke nam het ook niet zo op, maar zijn reactie was voor Vroegop wel ontnuchterend: ‘Toch wel, meneer de wethouder!’

‘Kom!’ 't Ging Vroegop nog meer om dat ‘meneer de wethouder’, dan om het zakelijke van wat een beschuldiging leek. ‘Meneer Vermeulen’, zei hij daarom plechtig, ‘we kennen mekaar van de schoolbanken af en jij weet net zo goed als ik, dat meester G.G...’

Chieleke knikte met nadruk. Waarschijnlijk wist hij al precies wat Vroegop zou zeggen. Hij voorkwam hem zelfs: ‘Je bedoelt de dijk.’

‘Precies! Een dijk om de zee tegen te houden, dat gaat nog. Maar - hij kon het dan zo plechtig zeggen - de tijdstroom verzwelgt al onze dijken. We moeten mee, Chieleke!’

‘En tóch dijken bouwen, Marien! Die rommel in je huis verbieden!’ ‘Heb je het gelezen? Weet je nog, dat je een week aan mekaar bij mij naar de T.V. hebt zitten kijken? Je wilde geen oordeel vellen, voor je de zaak bekeken had.’

Natuurlijk wist Chieleke dat nog. Hij keek zijn vroegere schoolmakker guitig aan.

‘Weet je nog, Marien, dat ik eens een vies woordje op het schoolbord in de klas van juffrouw Steketee zou schrijven?’ ‘Ja, ja, verdraaid, dat weet ik nog. We zeiden: dat durf je niet. Had dat mens toen niet pas verkering met Janus van den Heuvel?’

‘Precies! En ik heb het gedaan. Gemenerikken, we vonden, dat zo'n

woordje bij de vrijerij hoorde. Ze hoefden ons niks van die dingen te vertellen.'

'Ik weet het nog! Dat was wat!'

'Ik weet het woordje nog.'

'En ik weet nog, dat de bovenmeester jou voor de hele klas een pak slaag gegeven heeft.'

'Maar ja', Chiel verschoof het boekje, 'dat was kwajongenswerk, maar dit niet. Dit is erg.'

'En nu zou jij willen dat ik mijn volwassen zoon hierover onderhield? Kom toch! Je moet niet alleen rekenen met dat ene fijne dochtertje van je. Dirkje heb je altijd thuis. Die studeert niet.'

Ineens ernstiger, met waardering: 'Ik kon als ouderling van mijn kerk niet naar je afscheidspreek komen.'

Daar wilde Chieleke niet op ingaan en hij maakte met zijn hand een afwerende beweging. Vroegop ging evenwel door: 'Ik heb met je meegeleefd, man! Er kan hier nu eenmaal niet veel gebeuren, of we horen het naadje van de kous. Ik wil je niet vleien, maar we vinden het groot van je.' 'Dan ben je in slecht gezelschap.'

Chielekes gezicht stond weer voor honderd procent op gevaarlijk. 'Bijna dagelijks zegt de duivel het ook: "Best gedaan, Chieleke! Daar zullen de mensen respect voor hebben".'

Vroegop knipoogde naar hem. 'Je bent een rakker! Maar wat ga je nu doen? Je moet toch een kerkelijk onderdak? Je kunt toch zo maar niet...'

Omdat Vroegop hier het punt raakte waar Chieleke zelf geen weg mee wist, zweeg hij.

''t Wordt mijn tijd!' Hij stond op. Bij de handdruk ten afscheid wisten beiden, dat het een ander gesprek had moeten zijn. Vroegop had goed begrepen dat Chieleke met het boek eigenlijk bedoelde: 'Moet ik aan zó iemand mijn dochter toevertrouwen?'

Hij was er niet op ingegaan, had de mogelijkheid niet willen scheppen dat Chieleke zijn misnoegen over de aangegane verbintenis zou kunnen uiten. Toch voldeed het hem niet en als een soort post scriptum achter hun gesprek zei hij: 'Ik zal eens met Arie praten.'

Op weg terug van het oude stadhuis met de slanke toren, dat nog steeds sprak van de schoonheidszin en de soliditeit van het voorgeslacht, piekerde Chieleke opnieuw over de juiste houding die hij moest aannemen in verband met zijn dochter en die aap van een jongen. Overigens paste het wonderwel. Een verbintenis tussen de families Vroegop en Vermeulen lag geheel in de lijn van de oude traditie van Het Stadje: vooraanstaande en gefortuneerde mensen! Maar die lummel! Chieleke wist het wel,

dat er weinig vaders van meet af aan ingenomen zijn met hun aanstaande schoonzoon. Een soort jaloersheid? Goed en wel, maar hier waren toch zakelijke en ja, voor hem, de ex-Blikken Dominee, vooral ook geestelijke bezwaren. In welk een wereld zou zijn dochter verzeild raken? Luchtharten en treurnieten waren in zijn oog de gereformeerden uit de Weverstraat. Wat moet hij ermee aan! Was hij niet wat te scheutig geweest met zijn toestemming voor de verloving?

Toen hij thuiskwam, zag hij Dirkje rustig zitten werken in het kantoor. Hij ging naar haar toe. Ze keek eerst niet op, maar toen hij zei: ‘Ik heb dat smerige boekje bij Arie zijn vader teruggebracht,’ legde ze haar pen neer, plaatste haar ellebogen op het schrijfblad, vouwde haar handen ineen en keek hem rustig verwijtend aan. Dat kon Chieleke slecht hebben. ‘Weet je’, zei hij met iets van verontschuldiging in zijn stem, ‘je bent zo'n lieve meid. Ik zoek het goede voor je. Maar ik weet het niet meer. Je moet zelf maar zien!’

‘Dat van het boek was niet nodig geweest, vader. Ik zou het zaterdagavond, als hij erbij was, in de gracht gegooid hebben. Ik schaam me.’ Ze deed het zichtbaar voor Chieleke.

‘Goed, kind! Goed!’ Een afwerend handgebaar.

Ze keek hem na, terwijl hij het kantoortje uitging. ‘Man, man, wat ben je veranderd!’ Ze schikte haar papieren weer, nam de pen om verder te werken, maar ze kon niet zo makkelijk beginnen. Ze mompelde: ‘Je moet zelf maar zien!’ Ja, natuurlijk: een mens moet zelf maar zien. Ze zou haast willen, dat vader rechtlijnig en beslist had gezegd: ‘Dat kan nooit wat worden met zo iemand.’ Of: ‘Ik wijs hem gewoon de deur als ik weer zoiets merk. Zeg hem dat maar. Anders zal ík het hem wel zeggen!’ Zo zou het absoluut een paar maanden geleden nog zijn gegaan. Dan had ze voor de keus gestaan. Dan had ze geweten of Arie werkelijk de moeite waard was om voor te vechten en er desnoods ruzie met vader voor te riskeren. Moeder zei ook: ‘Je vader weet niet meer wat hij wil.’ Niet alleen in verband met haar en Arie, ook in verband met Neel.

Ze zeggen wel: of het spul zo sprak, want daar kwam Neel aan. ‘'k Dacht net over je,’ zei Dirkje. ‘Wat is er?’

Ze zag aan het onrustige gezicht van haar nicht, dat die in de war was. Neel ging in het stoeltje naast de opbergkast zitten, keek om zich heen voor ze begon.

‘Wat doe je geheimzinnig?’

‘Meid...’ Neel bedekte haar gezicht. ‘Ik heb eigenlijk jou alleen.’

‘Kom nou! En vader dan?’

‘Die wil ik er niet in moeien. Die heeft al zoveel voor me gedaan, die goeie man.’

Dirkje zag wel dat Neel hulp nodig had. Maar wat kon zij? ‘Wat is er dan?’

Neel liet haar handen slap op haar schoot zinken. Ze was nu weer echt lelijk, met haar behuild gezicht, haar slordige haar.

‘Wat heb je toch? Zullen we naar boven gaan?’

Neel knikte een paar keer snel achter elkaar en stond al op. Ze gingen naar Dirkjes kamer.

Neel begon, toen Dirkje de deur had gesloten, zomaar te huilen. De armen over de tafel, het hoofd erop gezakt. Dirkje legde haar hand op haar schouder. Een glas water? Ze wist het ook niet. ‘Kun je niet wat zeggen, Neel?’ Neel hief haar gezicht op: ‘Ik ben vroeger zo hatelijk tegen je geweest. Ik...’

‘Niet zo idioot! Dat is allemaal voorbij. Wat is er?’ Dirkje sprak een beetje kortaf.

‘De doop!’ Neels ogen bleven recht in Dirkjes gezicht. Die begreep ineens. Ze had er, evenals de anderen, vaak over gedacht. Hoe móest dat?

Neel kon niet makkelijk beginnen, maar ze kwam toch met haar verhaal. ‘Je weet dat vader altijd de doop regelt met dominee Bongers, voor de kindertjes die bij ons geboren worden. Moeder is gisteravond geweest en heeft gezegd dat vader dat nu voor mij ook wil. Hij wil niet, dat Naantje ongedoopt blijft. Maar dan moet vader de beloften afleggen en dat doet hij niet voor ik...’ Dirkje begreep wat Neel bedoelde. ‘Doe dat dan toch, meid. 't Kan mij niet schelen wie de vader van je kind is. Maar moet jij dan alles maar alléén op je nemen?’

Er kwam een trek van vastberaden onwil op Neels gezicht. ‘Nooit! Ik zeg dat nooit!’

Dirkje zette haar lippen stijf op elkaar, haalde haar schouders op, maakte een hopeloos gebaar. ‘Weet vader dit? Van de doop, bedoel ik?’

Neel schudde bedaard haar hoofd. ‘Die heeft al zovéél voor me gedaan.’ Vruchteloos bleven ze nog even praten en overleggen, maar het bleef een onoplosbare zaak. Dirkje nam zich voor om er toch met haar vader over te praten. Maar zei dat niet tegen Neel. Die zou het immers niet willen.

Toen Chieleke Dirkjes verhaal gehoord had, zei hij: ‘Ik wist dit al. Het is heel erg van je oom Toon. Begrijpelijk? Ja, maar fout. Je mag alleen bewogen door liefde een ander ertoe bewegen zijn zonde te belijden. Niet uit haat. En dat is het bij oom Toon. Hij wil die man aan de kaak stellen. Dat is niet naar de geest van Christus. Het helpt niet of ik met Toon praat. Neel heeft gezondigd, maar de gevolgen van de zonde moeten we samen helpen dragen, zonder verwijt. Dat is in dit geval wel erg

moeilijk. Ik weet geen oplossing, zolang Neel en haar vader hun standpunt volhouden.'

'Gevolgen van de zonde?' Dirkje zei het peinzend, alsof ze niet begreep hoe vader het bedoelde.

'Als een mens zondigt en de gevolgen blijven uit, voelt een mens zich opgelucht. Dan vergeet hij zijn zonde. Ik zeg het misschien niet goed, maar de gevolgen zijn vaak niet zo erg als de zonde zelf.'

Vader wachtte met verder gaan. 't Was als overwoog hij of dat zin zou hebben. Hij deed het.

'Neel zei, vroeger, voor het kind er was, tegen mij: dan maak ik dat hele gezin kapot. Begrijp je dat?'

Ja, dat begreep Dirkje, maar toch bleef het onrecht, dat zo'n man vrijuit ging. 'Je kunt maar beter mán zijn,' vond ze.

'Dat is natuurlijk niet zo. Maar ik vind Neels houding verreweg de mooiste. Haar vader wil wraak. De man met wie Neel die verhouding heeft gehad, durft niet voor den dag te komen, en Neel houdt voet bij stuk en wil geen gezin in het ongeluk storten. En dat alles, al die narigheid, komt omdat wij zo moeilijk echt kunnen vergeven. Als we beter konden vergeven, zou het Koninkrijk Gods naderbij komen. Het is menselijk om niet te vergeven. Denk je die vrouw maar in, als ze hoort wat haar man met Neel gehad heeft. Vergeven is bovenmenselijk.'

'Helpt het niet, als u met Oom Toon praat?'

'Nee!' 't Klonk heel beslist. Vader dacht: die man weet alles beter.

Dirkje zag dat hij ineens weer ver weg was met z'n gedachten. Dat was vaak zo tegenwoordig. Daarom stond ze op. 'Ik ga maar aan m'n werk!'

Hoofdstuk 19

ZE ZAGEN HET BEIDEN AANKOMEN. ZE WILDEN HET NIET, MAAR KONDEN er niets tegen doen. Als Jaap terugrekent, dan is het begonnen midden in de zomervakantie, die ze zichzelf gunden. Jaap kon natuurlijk vakantie nemen als hij wilde, maar Lien was afhankelijk van mevrouw Keldermans. Ze was zo enthousiast met haar studie bezig, dat niets haar daarvan weerhouden kon. Mevrouw Keldermans staakte van half juli tot begin september haar lessen. Jaap en Lien gingen met Hermpje naar Zeist en Driebergen. Ja, Jaap knikt alsof hij vaststelt: toen is het begonnen. De vakantie is voorbij. Alles gaat z'n gewone gang. Jaap knikt opnieuw. 'Toen,' zegt hij en staat op. Met de elleboog tegen het raamkozijn kijkt hij de al min of meer dorrende tuin in.

Op een zondagmiddag - hij herinnert het zich goed - was er wat met Lien. Ze wilde beslist niet zeggen wát. Maar het had met hem te maken. 't Hielp niet of hij aandrong: ‘Zeg dan iets!’

's Avonds op bed - ze logeerden bij tante Nel en sliepen op zijn vroegere kamertje - wilde hij haar in zijn armen nemen, toen ze zich omkeerde en op een heel vervelende wijze zei: ‘Nee!’ Er was iets krenkends in. Hij kon het zo niet over zijn kant laten gaan en hield dus nogal aan. Ze móest zeggen wat er was. Lien bleef stug met haar rug haar hem toe liggen. Eindelijk veerde ze op, strekte haar armen over de dekens en zei stug, eigenlijk vals: ‘Ik ben misschien zwanger!’ Ze snauwde het.

Jaap keert zich van het raam af. Nog precies voelt hij aan hoe hem dat toen aangreep. Het zou immers iets heerlijks zijn. Lien weer moeder worden! Samen al dat mooie weer meemaken. Maar Lien wilde niet. Beslist niet. Ze had er met hem over gesproken toen ze weer met de zanglessen begon. Hij begreep toch wel, zei ze, dat zij dat nú beslist niet kon hebben. 't Bleek onnodige zorg geweest. Maar ze had dan toch maar heel wat onaangename dingen gezegd gedurende de paar dagen dat ze in vrees leefde. Ze vond hem een brutale egoïst, ook een materialist. Liefde, echte liefde was toch in staat om een offer te brengen. Hij moest haar toch ter wille zijn. Zij moest toch haar doel bereiken. En dat was toch hoger en fijner en wat al niet meer, dan wat ze er voor moest opofferen.

Ze werd zo welsprekend als ze daarover begon, dat Jaap haar eigenlijk gelijk moest geven.

Maar het offer was hem te groot. Hij gaat een beetje gramstorig achter zijn bureau zitten. Op het ogenblik, nu hij alleen op zijn kamer dit allemaal nog eens overdenkt, weet hij zeker dat hij dat offer zou kunnen brengen als bijvoorbeeld de dokter zou zeggen: het móet! Een tweede zwangerschap... Maar daar was geen sprake van. Hij kán niet inzien, dat het zingen van Lien zo important is, dat ze daarom hun huwelijk er maar aan moeten geven. Ja, hij weet heel goed, daar hoeft hij niet bij Lien mee aan te komen. Ze zou hem zo vernietigend aankijken en zeggen of dát dan uiteindelijk het huwelijk uitmaakte. Maar daar heeft ze het recht niet toe, zegt hij tegen zichzelf. Hoe fel verliefd was ze altijd geweest. Hij moet erkennen, dat er iets groots in zit, dat ze dat er allemaal voor over heeft. Maar voor hem is dat anders. Hij vindt het prachtig dat Lien zingt, dat ze erin opgaat. Hij gunt het haar. Maar zo alles beheersend! Hoor maar eens weer! Heel de dag! Zelfs gelijk met de stofzuiger. Waar zal mevrouw Keldermans een leerling vinden, die zo voor honderd procent studeert, die alleen maar meer zang is. ‘Zang. En Huib!’ zegt hij, schuift wat verstoord zijn stoel achteruit: ‘Zang en Huib! Dat is ze!’ Maar weer naar 't raam! Nee, niet om naar Dirkje te kijken. Onzin!

Trouwens, hij hoeft van Lien en Huib ook niets verkeerds te denken. Maar toch mag hij dat ventje niet. Gek, hè? Hij mag hem niet. 't Is bij hem vergeleken trouwens ook net een meisje. Zo'n mooi gezichtje, zo'n pieterig zacht snorretje, bruine krullen en ogen... Hij wordt er beroerd van als hij aan die ogen denkt en meer nog als hij dat expresse in Huibs gezicht ziet komen als die met Lien over muziek praat.

Ja, Lien gaat helemaal in hem op. Ze gaat hoe langer hoe meer in zijn wereld op. 't Is of ze van de ene ontmoeting met Huib naar de andere leeft. Hun huwelijk is kapot. Hij spelt het woord, k-a-p-o-t, terwijl hij letter voor letter met zijn vinger tekent in de beslagen ruit. 't Is dus al aardig koud, buiten, dat de ruit zo van zijn adem beslaat.

Lien roept dat ze de boterhammen klaar heeft, vraagt of hij Hermpje mee wil brengen. Die heeft ze ook weer veel te lang op de slaapkamer laten liggen. Hij gromt. Het wiegje is nat. 't Ventje broeierig warm. Hij zegt er wat van. Ook, dat ze er slordig uitziet, zelf. Ze maakt er een grapje over. Ze heeft het prima naar haar zin overigens, merkt hij. En, terwijl ze Hermpje naast haar in de kinderstoel helpt z'n hapjes in z'n mondje te krijgen, zegt ze nogal triomfantelijk: ‘Huib heeft het gewonnen! Ze hebben of ze zijn, hoe zeg je dat, gecapituleerd.’

‘Wist ik al,’ zegt hij.

‘O, van G.G.?’ En omdat Jaap daar niet op ingaat: ‘Die is op Huib z'n hand.’

‘Helemaal niet waar. Die is op jouw hand. Dat is mijn vriend. Maar echt...’

Ze kijkt hem wat expres aan. Wat heeft hij nú weer?

‘Ik zou het niet willen. Ik zou ze zien aankomen.’

‘Och jij! Pappa heeft de wijsheid in pacht,’ fluistert ze - maar goed verstaanbaar in Hermpjes oor, die er wel niets van begrijpt, maar er toch om kraait van plezier. ‘Die is het met mij eens, hoor je wel?’ Ze heeft hem al in haar armen, zal er mee naar het keukentje gaan, om hem te verschonen. In 't voorbijgaan geeft ze Jaap vluchtig een kus op zijn wang. Hij grijpt niet naar haar.

Als ze Hermpje schoon heeft en in de box gezet, begint ze aan de tafel. Jaap steekt tegenwoordig geen hand meer uit. Genoeg, dat hij dinsdags overal voor zorgt als ze heel de dag weg is. ‘Dus’, vraagt ze, ‘jij zou in mijn plaats niet optreden?’

Hij herhaalt met bepaalde intonatie dat ‘optreden’. Daar is ze boos om. 't Was ook minder fijn. Mocht zij niet over optreden praten?

Een goed kwartier later, als ze in de keuken klaar is met de vaat en in de kamer even wat heeft opgeruimd, begint ze weer. ‘Al was het alleen om dat nare mens van Hendriks.’

‘O,’ Jaap blijft in zijn krant turen.

‘Ze zijn er allemaal vóór. Bakker Van Dijk ook. Maar dat mens en haar kliek...’

Omdat Jaap gewoon door blijft lezen en niet van plan schijnt op dit onderwerp in te gaan, zegt ze: ‘Ze durven niet tegen Huib op. Ze kunnen hem niet missen, hij kan...’

De krant zakt, zijn ogen hebben iets onprettigs: ‘Jij ook niet, geloof ik.’ Ze kijkt hem verbaasd aan. 't Is de eerste keer dat Jaap iets in die richting zegt. En ze verweert zich - geheel onnodig - niet zo fraai: ‘Ik ben geen Dittie!’

Gekrenkt gaat ze op de bank zitten en probeert ook te lezen.

Ze gaat eerder naar bed dan Jaap. Kust hem even op zijn voorhoofd: ‘Welterusten!’

Hij zou nog maar wat gaan werken. Het ging niet meer, de laatste tijd. Er kwam geen letter op het papier. Hij kon niet werken in dit huis van zang en muziek. Dat was toch wel heel erg. Als hij dacht aan de eerste tijd hier, voor Hermpje er was. Lien zou op haar tenen lopen om hem niet te storen. Ze deed voorzichtig de keukendeur open en dicht omdat die zo kraakte. Een schrijver moet immers rust hebben. Rust en stilte. Dat was toen wel wat overdreven. Maar dat waren ze in alle opzichten. Dat sleet wel en dat was goed.

Maar zoals het nu is!

Vanmiddag had hij vastgesteld dat het toen in Driebergen was begonnen. En dat was ook zo, wat hun huwelijk betrof. Maar wat het andere betrof, haar volkomen negeren van zijn werk, was er vanaf haar eerste zangles geweest. Ze scheen er niet eens meer erg in te hebben, dat er in ieder geval toch wel enige stilte moest zijn in hun huis, wilde hij zijn werk kunnen doen.

Hij stond op, schonk zich een borrel in, stak zijn pijp aan. Hij moest eens rustig en kalm overwegen wat hem te doen stond. Het kón eigenlijk zo niet langer. Dat ze zijn vrouw niet meer wilde zijn, och, dat hield ze toch niet vol, geloofde hij. Misschien was hij zelf in dat opzicht ook wel wat te veeleisend. Ze konden toch van de middeltjes gebruik maken en hij kon geen verstandig argument bedenken, waarom hij dat niet wilde. En hij kon toch ook heus wel inzien, dat een zwangerschap voor haar wel heel ongelegen zou komen. Hij kon zich soms bijna niet bedwingen als hij haar zag. Het hoorde toch bij hun jonge huwelijk. Waarom wil hij het dan niet? Waar kwam zijn weerzin tegen dat geknoei, zoals hij het noemde, uit voort? Ze waren toch moderne mensen. Hij rekende toch niet meer met het oude begrip, dat dat allemaal zonde was. Of tóch wel? Kom, dat wist hij beter. Maar hij wil het niet. Hij ziet het als

iets minderwaardigs. Iets, dat niet tussen hem en Lien mag zijn. 't Is niet onder woorden te brengen. Misschien zou hij zich schamen, als hij het haar zou voorstellen. Niet om haar, want ze had er al op gezinspeeld, maar om hem zelf. Stel je voor: Lien ik heb... Nu kun je gerust zijn. Nu hij er dieper over doordenkt is het toch de vrees voor zonde.

Als je zo opgevoed bent! Ook al komt er van je christenzijn zo weinig terecht. Nogal een verschil, of je valt of dat je voorbedacht... Onzin! Hij drinkt zijn glas, rookt zijn pijp. Er komt heus wel tevredenheid in hem. Zelfs een zekere voldaanheid. Hij heeft voor Lien gedaan wat hij kon. Ze mocht álles van hem. Heel de dag tot vervelends toe oefenen. Haar werk verslonzen. Goed! Hij was een huishen. En dat overdreven gedoe met Huib? Hij wantrouwde haar niet. Heus niet. Maar dat ze weer zo gemeen op Dirkje had gedoeld.

In ieder geval moest hij morgen met haar praten over zijn werk. Hij kón zich niet concentreren als zij maar eindeloos aan de gang bleef met haar oefeningen: zang, piano, altijd het huis vol geluid. Soms nog onder het stofzuigen door. Hij had er nog niets van gezegd. Morgen moest dat dan maar. Ze zou er toch begrip voor hebben.

Hij nam nóg een borrel. Nee, werken ging hij niet meer. Morgen! Dan begon hij. Dan maakte hij eerst de afspraak, dat de ochtend in ieder geval voor hém zou zijn. Zij Hermpje verzorgen, de kamers doen, eten koken enzovoorts en hij schrijven. Dat móest toch! Ze moesten er toch van leven. Dan kon ze heel de middag haar hart ophalen. 'n Pracht regel. ‘In vino veritas,’ zei hij op studentikoze wijze en schonk nog eens zijn glas vol.

Opgewekt en gesterkt door dat plan besloot hij naar bed te gaan. Lamp uit, voordeur sluiten. Even kijken of de grendel op de achterdeur zit. De trap op. Natuurlijk, 't kwam allemaal in orde. Morgen! Morgen! Op de zolder blijft hij staan. 't Is er bijna volmaakt donker, Chieleke had gelijk: met zijn kamer te timmeren bij het raam in de achtergevel had hij wel al het daglicht afgesloten. Donker! Stil! Hij hoorde Lien zich bewegen in haar bed, luisterde scherper. Ja, hij hoorde Hermpje ook. Was het ventje verkouden? Zijn adem reutelde een beetje. 't Is toch eigenlijk wat, dat hij nu in zijn eigen kamer slaapt! 't Is me het huwelijk wel! Zijn koppigheid? Hij schampert een geluid: zou hij ooit van Lien af kunnen blijven. Ja, koppigheid: alles of niets. Ze zal wel capituleren. Als hij eenmaal op bed ligt, slaapt hij direct in.

Het gesprek met Lien, de volgende morgen, verliep uitstekend. Haar naïef: ‘Sorry, Jaap, dat is waar ook,’ ergerde hem wel een beetje. Maar goed, de afspraak was gemaakt. Ze voerde alleen, ter verontschuldiging aan: ‘Keldermans heeft een grote achterstand in mijn stem geconstateerd.

Alleen met beulen en nog eens beulen kan ik weer op peil komen.'

Alles O.K., als ze zich nu maar aan de afspraak hield.

't Lukte een paar dagen. Hij schoot werkelijk weer op met zijn werk. Maar zondag was er weer wat. Hij was in de achterkamer gaan zitten lezen, want ze bleef maar bezig. Haar geluid vervolgde hem tot achter de gesloten schuifdeuren toe. Het op de duur irriterende geluid. Hij liet zijn boek zakken, keek door het glas van de deur naar haar gedoe. Ze maakte ademhalingsoefeningen. Dan weer kaakoefeningen en dan weer ineens het geluid. Fors, doordringend als een wezen dat uit de diepte oprent en hoger en hoger stijgt. Goed, hij zou er niets van zeggen. Maar rustig lezen ging ook niet meer.

Maandagochtend kon hij zich niet bedwingen. Hij had zich juist op zijn gemak geïnstalleerd. De pijp aan, het potlood in zijn hand. Even zich scherp realiseren hoe hij met de juiste woorden zijn gedachten op het papier zou zetten of daar was het weer. Het monster. De duivel, die alles uit zijn hersens vaagde. En de afspraak was...

Driftig sprong hij op, schoof zijn stoel naar achter, trok de deur open en riep: 'Lien!' Ze hoorde hem niet eens. Het geluid kwam uit de keuken. Hij rent de trap af, rukt de keukendeur open. Ze stond voor de gootsteen. De damp van het hete water kringelde voor haar gezicht. Haar ene hand hield een bord, de andere de vaatkwast. Haar mond nog open, zweeg de stom. 'Hou je nu op, of niet?' Dat was natuurlijk stom. Zo moest hij niet doen. Haar gezicht vertrok, de ogen vals, uitdagend. Eerst nog geen woord. Toen, met lage intonatie: 'Pfoe! Meneer zelf!'

Dat was gisterochtend. Nu is ze juist de deur uit, naar de boot. Hij had haar in haar mantel geholpen. Haar nog eens hartelijk tegen zich aangedrukt. Ze waren het gisteren wel weer zo'n beetje eens geworden. Maar hij was altijd wat week gestemd, als ze wegging. Ze keek hem aan, met toch iets van vroeger in haar blik.

Nu staat hij al seconden zo met de handen diep in de broekzakken, het hoofd omlaag, de rug tegen de post van de keukendeur.

Hij gaat de keuken in, knipt het licht aan, ziet het volle aanrecht. Lien laat altijd de rommel voor hem staan. Goed, dan begint hij maar weer. Zij zit prinsheerlijk op de boot. Ze gaat haar mooie dag in. Met Huib! Driftig patst hij de vaatkwast in het waswater, dat het opspat. Zo mág hij niet denken. Maar er is vanochtend nog iets anders ook. Hermpje is grieperig. Er heerste een nare griep. Er waren al twee kindertjes gestorven. Ja, nu had hij weer wat. Stom om zulke gedachten toe te laten. Hij had zelf gezegd, dat ze wat Hermpje betreft wel gaan kon. Zo erg was het niet.

Hij is klaar met de vaat, zet ieder kopje, ieder bord op de eigen plaats, legt de messen en de vorken netjes naast elkaar in de bak. Nu naar Hermpje. En dan is er hinderlijk de gedachte aan tante Nel. Die was niet bij hem vandaan te slaan als hij wat mankeerde. En dat was nog maar een tánte, geen moeder. Hij hield zich wel voor, dat de vergelijking onbillijk was. Alle mensen waren tegenwoordig anders, makkelijker dan toen híj nog een kleine jongen was. Maar hij raakte die gedachte niet kwijt. Wat zal hij nu eerst doen? Stofzuigen? Nee, hij gaat eerst even naar boven. Hermpje slaapt. Maar onrustig, met een rood hoofdje. Hij voelt de gloeiende koorts, als zijn hand even het wangetje raakt. Hij ruikt, dat het ventje zich erger dan anders bevuild heeft. Eerst de gaskachel in de keuken aan, voor hij hem kan helpen. Mag niet in de koude keuken. Daar alleen is tegelijk een kachel en een wasbak. Wasbak? Gootsteen! Hier in de kou kan hij het ventje niet helpen. Hij hoopt dat het nog wat blijft slapen. Terwijl hij snel de zolder over gaat en de trap af, weet hij nog hoe ziek hij zelf soms was, hoe hij droomde en ijlde. Dan was tante Nel er.

Hij gromt een minder net woord op de grens van een vloek. Moet hij zo blijven klieren? De gaskachel floept aan. Hij zet een ketel water op het stel, sluit de deur en wacht in de kamer op het fluitje. Eigenlijk rustig is hij alleen uitwendig. Zo met zijn pijp en even de koppen van het ochtendblad, lijkt het heel wat. Maar 't blijft woelen en het blijft maar hameren in hem: eigen schuld. Ja! Het is zíjn schuld. Dat met Dirkje! Daar is het mee begonnen.

De ketel fluit. Hij legt de krant weg, maakt in de keuken alles in orde om Hermpje te verschonen. De grote plastiek teil. Het hete water. Aanvullen met koud uit de kraan. Met zijn hand voelen tot de gewenste temperatuur is bereikt. Moest hij eigenlijk een thermometer voor nemen. Ja, toe maar! Hij haalt het kind. Verschrikkelijk, wat smerig! En zo heet. 't Kijkt hem aan, maar ziet het hem wel? Wat is dat ventje ziek. ‘Schande!’ Hij schudt krachtig zijn kop. Weg met dat gemier! Lien heeft het niet gemerkt, hoe ziek het ventje is.

Zorgvuldig helpt hij het. Legt het op de gevouwen deken op het aanrecht. Het is lekker warm in de keuken. Handig kleedt hij het aan. De oogjes komen nu herkennend in de zijne. Hij kust de zachte wangetjes. ‘Nou is Hermpje weer...’

En dan gaat de achterdeur, is er even een gestommel. Hij haalt zijn adem op. Dat zal verdraaid Dirkje zijn. Voor het eerst, nu Lien weg is.

‘Hallo.’ Hij kijkt haar aan, verwonderd, wellicht ook afkeurend. Maar zij bukt naar de vuile luiers en het vieze hemdje. ‘Niet hygiënisch, meneertje. Op de keukenvloer!’ Ze pakt het vuile goed op, gaat het in de

emmer gooien, die Lien in de W.C. had staan, komt terug. ‘Lien heeft het gevraagd’, zegt ze, ‘ik moest eens komen kijken, hoe je het maakt. Je zorgt slecht voor jezelf, heeft ze gemerkt. Je zet niet eens koffie. Geef Hermpje.’ Ze neemt hem zo maar van de deken, rolt hem in en houdt hem in haar armen. Daar was ze dus weer. Dirkje! Vrolijk! Knap! Met dat makkelijke om gewoon te doen. ‘Lien?’ vraagt hij.

‘Ja! Natuurlijk. Wie anders? Wat sta je daar! Ga het ledikantje halen. 't Kind gloeit. Ga ik niet mee door de kou. In de voorkamer! En de haard voluit zetten. Schatje.’ Ze drukt het gloeiende kopje tegen haar gezicht. Slaat haar ogen naar hem op, wenkt dat hij op moet schieten. Ze heeft gelijk. Hij had het zelf ook al zo bedacht: Hermpje óf bij hem, óf voor bij de haard. Maar dat Lien..! Even en zo maar onder zijn sjouwen met het beddegoed en later met het ledikantje, rammelt het door zijn hoofd: zou Lien...? zou ze willen, dat...? Wil ze zelf vrij zijn om...? Maar niet één keer durft hij zo'n opkomende gedachte toe te laten. Natuurlijk niet! Hij kan ook zeggen: ze télt het niet meer. Ze vertrouwt ons. En ik? Dirkje is al met het kind in de voorkamer, heeft het nog steeds in de deken gewikkeld op de bank gelegd, is met de haard bezig. Vreemd: Hermpje huilt niet. Zo nu en dan even een geluidje, een kreuntje, een zucht. Soms haperen z'n lipjes. ‘Stil maar! Stil maar hoor, Dittie is er.’ Dat hoort Jaap net, als hij met het ledikantje binnenkomt.

‘Niks hoor! Dat vieze bedje! Kijk eens!’ Ze heft het wollen dekentje op. ‘Kijk jij maar naar 't kind.’ Wat gaat ze nu doen? Hij haalt zijn schouders op. 't Is een bijna angstig rommeltje in zijn kop. Natuurlijk! Dat van hem en Dirkje was voorbij. Ze hadden het ingezien. En 't was ook niks geweest. Wat gaat Dirkje doen? Hij zit naast Hermpje op de bank. Zijn arm beschermend om het kind. 't Borstje reutelt. De dokter. Natuurlijk! 't Was veel erger dan gisteren. Al die tijd was hij nooit meer met Dirkje alleen geweest. Expres niet. Hij was niet zo'n.. zo'n... Ja wat? Zwakkeling? Krachtpatser? Nooit meer! Radicaal! Maar als zo'n lief, fijn meisje? Kom! Waar blijft ze? Hij roept haar, maar er komt geen antwoord. Voorzichtig zet hij een stoel voor de bank, dat Hermpje er niet af kan rollen, loopt de gang in, kijkt in de keuken, roept aan de trap. Nee, ze is er niet. Natuurlijk! Hij begrijpt het en schaamt zich voor Lien. 't Smerige bedje! De deken met slechts half weggewassen vlekken. Schamper foetert hij: als je kunstenares bent of op weg om het te worden! Hij kan er niets van zeggen en hij kan het ook allemaal zelf niet doen. Ze was toen al zo boos, toen hij de kamer stofzuigde. Ze vloog hem bijna aan: ‘Daar ben ik net klaar mee, albedil, huishen!’ Allemaal zo gekomen na de zanglessen. Daarvóór... Hij is al weer bij Hermpje. 't Kind kijkt zo wijs naar hem op. Een beetje bang. Voorzichtig voelt hij weer aan het brandende huidje. De dokter! Hij gaat direct als Dirkje er

is. 't Duurt wat lang. Hij wordt echt bang om het kind. Hoor eens wat een gerochel! ‘Maar ventje!’ Hij neemt het met deken en al in zijn armen, wendt zich naar de haard, die zo opgloeit, dat in de schemer van de ochtend de vuurgloed tegen de wand van de kamer kaatst en de meubels en de gordijnen doet lichten.

Daar is ze! Net wat hij gedacht had: nieuw beddegoed. ‘Kost je geld, baasje. Ik stop het kind niet in die rotzooi. 't Kan gestoomd, hoor en als je dit... ‘Onzin, Dirkje! Je bent een schat. Ik ga direct om de dokter.’ ‘Een schat?’ En daar zijn haar ogen weer, daar is ze weer het vlot bereide kind. Kind? Ze blijft druk in de weer, snel, handig. In een ommezien klaar en voor ze het kind neemt: ‘Die is al onderweg. Ik heb gebeld.’ Ze neemt Hermpje over, knuffelt hem even. Zwaar gaat het adempje. ‘Stumper!’ Toen het onder de dekentjes lag: ‘Wat een...’

Ze houdt het woord terug, bloost. Jaap grijnst. Had hij niet moeten zeggen. Hij bedoelde er niets mee. Ferm zegt hij: ‘Je bent een schat, hoor. Maar... nu ja!’

Hermpje schijnt direct in te slapen, maar onrustig. Telkens de handjes boven het dek, graaiende vingertjes, een snikje en een hernieuwd gerochel. Dirkje haalt vragend haar schouders op: ‘Was hij gisteren al zo?’ ‘Zó niet.’ Terwijl hij het zegt, denkt hij: zou Lien vanochtend niet ééns naar hem hebben gekeken?

‘Daar is hij al.’ Dirkje heeft het het eerst gehoord, nog voor de bel gaat, is ze op de gang.

Ze laat de dokter in de kamer, gaat zelf in de keuken voor koffie zorgen. Ze waren gelijk klaar, zij en de dokter. Die legt juist het patiëntje terug in het ledikantje, de stetoscoop nog in zijn oren; legt die op de tafel, juist als Dirkje binnenkomt.

‘Erg ziek, meneertje! Ah!’ Alsof hij Dirkje voor het eerst ziet, kijkt hij haar aan. ‘Kom over een half uurtje maar wat halen. Een drankje. Telkens een theelepeltje. U bent toch handig, meneer Van Helst?’ Dirkje zet de kopjes van het dienblad op de tafel. ‘Voor u ook?’ Ze zei het en vroeg het tevens. ‘Graag, beste meid.’ Toen tot Jaap: ‘Uw vrouw...’

‘Die is juist vandaag naar Rotterdam. 't Is haar lesdag.’ Jaap vindt, dat hij haar moet verdedigen. Het leek zo raar. ‘Gisteren dachten we: een beetje verkouden.’

‘En vanochtend?’ Dokter vraagt het wat streng.

‘Och, dan is alles zo gehaast. De boot om zes uur. Alles gauw gauw.’ ‘Ja, ja.’ Dokter De Geus was geen makkelijk heer. ‘Kunt u uw vrouw bellen? Niet dat er direct gevaar is, maar je weet het niet. Laat dat zingen maar een keer gaan. De moeder moet bij het kind zijn. Dag meneer Van Helst. Dag meid!’ De doktershand komt liefkozend op Dirkjes

hoofd, de oude, bekwame doktershand. ‘Je hebt het goed gezien. Het ventje is snor ziek.’

Jaap laat de dokter uit. Die aarzelt wat in de gang. 't Is zo moeilijk dat men in Het Stadje alles van elkaar weet. Dat van Jaap en Dirkje was een fleurig verhaal geworden. ‘Oppassen, jij! Gevaarlijk spul!’ De ene vinger van de rechterhand komt waarschuwend omhoog. Jaap had wel een kleur kunnen krijgen, als hij nog maar wat jongeren kinderlijker was geweest. Want de oude dokter bedoelt nu heus Hermpje niet. Hij drukt Jaap stevig de hand. ‘Ik kom tegen de avond nog eens kijken.’ Op de stoep keert hij zich om: ‘Nee, laat dat bellen maar! Ze komt met de boot van zeven uur terug. Nou, met de trein en de veerboot, dat zal niet zo heel veel uitmaken. Laat maar! Ze zal te veel schrikken. Ik kom tegen vijven.’

Daar zit Jaap! Bang niet. Wel vreemd misschien, maar hij is niet bang om Hermpje. Zo'n gezond kereltje! Ieder was wel eens zwaar verkouden. Dirkje is naar huis. Ze kon in die oude mantel niet de straat op. Dirkje! Lien! Waarom had Lien niet gezegd dat Dirkje kwam. Was het toch alleen maar goede zorg?

Na een klein uur komt Dirkje met de medicijnen. Jaap geeft er Hermpje van. Dirkje kijkt toe. Ze zou die Lien wel door elkaar kunnen rammelen. Is dat een moeder! Is dat een vrouw?

‘Zeg’, ze kijkt Jaap extra aan, ‘ga nu niet in de keuken morrelen. Let maar op 't ventje. Ik heb tegen moeder gezegd dat ze wat meer eten klaarmaakt. Ik zal je je prakje wel brengen. Ik ga. Ben ik écht een schat?’ Ze bleef stralend in de deur staan en als er dat met het kind niet was geweest en als er al dat gemier niet in zijn kop had gezeten, wie weet. Zó'n kerel is Jaap niet. Nu knikt hij alleen.

‘Natuurlijk, zoals je ons helpt! Hoe moet het met het vuile goed?’

‘Daar praat ik morgen met Lien over. 'k Zal haar leren! Daag!’

Hij kijkt haar na zoals ze door de tuinen gaat, snel, min of meer huppelend. Dat mooie goeie ding. Welnee, ze had het niet gemeen opgevat. Ook niet gemeen bedoeld. Maar hijzelf?

Die Lien is een snertvrouw voor hem, foetert Dirkje als ze weer achter haar bureau zit. Een snertmoeder ook. Als ík toch zo'n man had en zo'n schat van een ventje. De rest kon mij gestolen worden.

Er is er nóg een ontevreden over Lien.

‘Wat scheelt er toch aan?’ vraagt mevrouw De Geus. ‘Je kijkt zo kribbig.’

‘Natuurlijk! Kom ik me daar in de Walstraat. Kind doodziek.’ Hij geeft zijn ergernis de vrije teugel in een misselijke intonatie bij wat volgt. ‘Mama naar de stad om te zingen. Te zingen! Een hele dame!’

‘Ze zal 't niet geweten hebben,’ verontschuldigt zijn vrouw.

‘Och wat!’ Weer dat gebrombeer, dat hem beter afgaat dan het nabouwen van dat ‘dame’. ‘Ze heeft niet naar 't jong omgekeken voor ze wegging.’ Hij gaat naar het buffet en neemt zijn gewone voor-den-eten borrel.

‘Stil nu maar. Kom, 't eten is zo ver.’

‘Hm! En dan dat mooie, zwarte duivelinnetje! 'n Knap ding. Handig, resoluut, zonder capsones, maar o wee, dat bekje als ze naar de schrijver kijkt. 'k Zou het hem verdorie niet eens kwalijk nemen.’

‘Nou, nou!’ Ze lacht naar zijn verstoord gezicht. Ze wist wel hoe hij was, hoe zuiver hij, als hij maar kon, de zeden wilde houden.

En Chieleke?

Aan tafel wordt natuurlijk het hele verhaal verteld. Chieleke was naar een paar klanten geweest, die persé hem wilden hebben voor de aankoop van wat nieuws. Hij hoort ervan op. Dirkje merkt aan zijn blik, waarmee hij haar - al was het slechts even en onopvallend - aanziet, dat hij het niet goed vindt, dat ze naar de Walstraat is gegaan. En dat blijkt na het eten wel heel duidelijk. Dirkje had eerst het beloofde aan Jaap willen brengen voor ze zelf aan tafel gingen, niet als een kliek. Maar daar lachten ze haar om uit. ‘Ik heb de tafel gedekt’, zei moeder, ‘je vader is er en die vent zal heus niet ruiken of wij de zaak al binnen hebben.’ 't Woord ‘vent’ werd echt denigrerend gezegd en met een afkeurende blik onderlijnd.

Direct na vaders dankgebed gaat Dirkje naar de keuken, waar in drie kleine pannetjes Jaaps diner al klaar staat. 't Was er niet bepaald beter op geworden dat het warm gehouden was, maar 't zou er niet minder om smaken. Ze neemt het grote zware dienblad, legt er een servet op, rangschikt de pannetjes, kijkt nog even met welgevallen in het ene, waar ze de jus en een heerlijk stuk vlees in heeft gedaan, neemt een ander servet om het geheel te overdekken en zo te beschermen tegen de kou, als ze vader ziet staan. Vader was beslist geen keukenhen. Ze wist dus dat hij zijn bijzondere reden had. Ze heeft haar vrachtje al opgenomen. Ze bloost, want ze weet dat vader haar doen afkeurt.

‘Nee kind, dat ga jíj niet brengen.’ Chieleke neemt het dienblad dat Dirkje even op de keukentafel had gezet op en zegt: ‘Dat doe ík wel!’ Dirkjes gezicht verstrakt. Eerst vonken haar ogen, maar er komt direct een andere glans in. ‘Vader, ben je nu wijzer? U? Ik...’ Vader doet of hij haar uitgestrekte hand naar het dienblad niet ziet. ‘Ja, ík, kind. Je

kunt meegaan als je wilt.'

Er viel nooit veel in te brengen tegen hetgeen Chieleke in zijn huis beschikte. Dat weet Dirkje heel goed. 'Nee,' zegt ze stug. 'Als u...' Duidelijk beledigd loopt ze de keuken uit naar het kantoor, bonkt het grootboek op de tafel, neemt de map waar ze vanochtend mee bezig was en begint te werken. Ze heeft geen enkel recht om boos te zijn en ze weet dat. Ze weet het beter dan vader of wie ook. Vader zal zo dadelijk zeggen: je moet je wachten voor de schijn des kwaads. Zo kletsen de mensen. Maar als het geen schijn bij je is en als je het beslist geen kwaad vindt? Lien is hem niet waard. Ze houdt niet van Jaap. Niet van het schatje ook. Hoe kan een moeder... Haar pen rust in haar hand. Ze kijkt naar die hand, dan naar vaders stoel. Ze stelt zich voor hoe hij nu bij Jaap binnenkomt en wijs met hem praat. O, die wijsheden en die geboden! Haar verlovingsring is mooi. Goud blinkt eigenlijk altijd. Je hoeft het niet zo schoon te houden als zilver en het roest niet. Het is edel. Zo maar filosofeert ze om de eigenlijke gedachten die tóch komen, baas te blijven. Jaap! Jongen, dat je daar in die troep zit. Ze verslonst het huis, het kind en jou! Ze wist, terwijl ze het dacht, dat het overdreven was. Het diende ook alleen maar om haar eigen gevoelens van schuld te verkleinen. Schuld! Natuurlijk! Jaap had haar niet meer aangeraakt, maar zelf was ze nog steeds zoals toen. Feller, nu ze met Arie verloofd was. Schuld? Zonde? Zij weet het! Maar wat doe je aan je hart? Moeder zei: als die vent je aanraakt...! Hm! Helpt het, als je het verkeerde wil in je hart en niet doet met je hand, je mond of je armen? God ziet het hárt aan.

Chieleke denkt: ze heeft goed voor hem gezorgd. De pannetjes wegen. Hij stapt bedachtzaam door de tuinen. 't Is maar een wip. Hij is zo bij de achterdeur en die gaat al open voor hij de klink kan vatten. 'U zelf, noom? Er is toch niets met Dirkje?'

'Natuurlijk wel, kerel. Er is altíjd wat met ons.' Terwijl stapt hij binnen, deponeert zijn vrachtje op het aanrecht. 'Eet smakelijk.' Hij richt zich op, kijkt Jaap op zijn bijzondere manier aan. 't Kwam van zijn werelds gezicht, dat hij nooit helemaal echt ernstig leek. Er was in zijn donkere ogen altijd iets dat op een lach leek. 'Ik vind het beter, dat Dirkje niet hier komt als je vrouw er niet is.' Jaap fronst zijn gezicht. Zal hij een hard, hoogmoedig woord zeggen? Zo van: wat denkt u eigenlijk? Maar min of meer verzacht hij het: 'U vertrouwt het dus niet.'

'Vertrouwen?' Hij houdt zijn hand voor zijn mond. 't Was duidelijk dat hij even moest denken. 'Nee! Niet boos zijn. Wachten tot ik weet hoe ik het zeggen moet. Vertrouwen?' Chieleke blijft nog zo staan, als hij stond. Overwegend. Jaap zegt: 'U bedoelt de schijn des kwaads.' 'Schijn?' Chieleke ís er. Zijn ogen lichten. 'Het kwaad heeft geen

schijn! Het kwaad ís wezenlijk. De schijn is van de mens. Nee, 't gaat mij niet om de schijn. Het gaat me om wat ik weet van deze dingen. Je huwelijk kan je paradijs zijn en dan is de andere vrouw de expres verboden boom. Nee!' Hij gebaart dat Jaap nog even moet zwijgen. 'Ik weet ook wel dat de mensen overdrijven. Je moet goed weten dat ik nogal wat ervaring heb. Je moet ook weten dat ik je helemaal niet veracht of meer dan een ander wantrouw.'

'Nu moet u toch eens goed bedenken, dat ik getrouwd ben en Dirkje verloofd is. We zijn toch geen...' Zo'n zin, die ergens moet blijven steken.

'Nou, daarom is het nu juist. Kom, beste kerel. Eet je prakje met smaak en rem je vrouw wat af wat dat zingen betreft. Ik ga aan mijn werk. Het beste!' Hij steekt zijn hand uit. Natuurlijk drukt Jaap die, maar 't grieft hem dat Chieleke zo gedaan heeft.

Terwijl hij eet in de te warme kamer, blijft vooral dat ene wat Chieleke gezegd had, in hem naklinken: rem je vrouw wat af. Geen wonder dat iemand als Chieleke zo denkt. Een man had het voor het zeggen. Zo leefden de mensen vroeger. Natuurlijk ook niet allemaal, maar 't was toch de regel. Nú zou je een tyran zijn. Stel je voor: Lien, ik heb er eens over gedacht, maar 't kan zo niet langer. Je moet je lessen maar opgeven en... Meteen springen zijn gedachten over naar het veel ergere: hij hád in zekere zin geen vrouw, 't Was kapot. Dáárdoor helemaal kapot. Je kon het voor jezelf niet eens waar maken, dat dát de diepe oorzaak was. 't Leek wel laag-bij-de-gronds. De vrouw heeft in het huwelijk toch dezelfde rechten. Ze mag toch ook bepalen of ze nog een kind wil. Ze moet toch ook het recht hebben zich geestelijk te ontplooien. 'Geklets!' zegt hij wrevelig, schuift zijn bord terug, staat op om Hermpje te helpen.

's Middags - hij moest bij Hermpje blijven en hem telkens even oprichten omdat het kereltje het zo benauwd had - schrijft hij zo maar met de bloknoot op zijn knie een verhaal van een vrouw, die haar man verwaarloosde en die nam het niet. Je bent mijn vrouw en daarmee uit. Je doet je werk en zorgt voor het huis en je bent ook in bed mijn vrouw of anders hoepel je maar op. Er zijn vrouwen genoeg, besef dat wel.

Een verhaal van niks natuurlijk. Toch had het hem opgelucht. Op het Gym zei de leraar Nederlands eens: sommige schrijvers beelden mensen uit, zoals ze zelf graag zouden willen zijn en dat juist *niet* zijn.

''t Klopt,' zei hij, terwijl hij de volgeschreven velletjes verfrommelde. ''t Klopt. Zo kan ik niet zijn. Zo wíl ik evenwel ook niet zijn.'

De dokter kwam en onderzocht Hermpje, gaf raad en vond nog steeds dat het kereltje erg ziek was.

Als de dokter weg is, voelt Jaap zich gevangen. Niet dat hij het voor Hermpje niet over heeft om thuis te blijven, maar hij had Lien graag van de boot van zes uur willen halen. En nu kan dat niet. Hij wil prettig zijn tegen Lien. Hij wil op de oude toon met haar praten. Haar voorbereiden op de schrik, dat Hermpje zo ziek is, dat de dokter twee keer is geweest. Een vriendelijke gedachte komt in hem op. Moeilijk ook! Uit het kwade volgt dikwijls het goede. Hermpje ziek! Zwaar ziek! Dokter zegt het zelf. ‘Lien, schat!’ ‘O, Jaap!’ Gedachten snellen en met een driftig gebaar gooit hij ze van zich. Ondergronds in zijn ziel werken ze door. Nu was Hermpje al dood en nu werd het weer volmaakt goed met hem en Lien. Maar het zwarte leed verduisterde alles. Hij luistert met gespannen aandacht naar het gerochel en gehijg van het kind, kijkt op de klok of het nog geen tijd is voor het drankje.

Heeft hij vergeten aan de dokter te vragen of ze moeten waken bij Hermpje! Wel stom! Dat hij ook geen telefoon had!

Het ontging hem dat het vanzelf sprak. Zeker een moeder zou zo geen kind laten liggen en zelf gaan slapen. Lien? Lien ook? Dat hij durfde twijfelen.

De middag gaat traag voort. De dag blijft somber en leeg. Het was gewoonte dat hij de tafel klaar maakte en de boterhammen sneed. Lien gaf niet zoveel om middageten. 't Hoefde voor haar niet, dat hij wat bewaarde als hij de moeite genomen had wat te koken. Nu - en er kwam even een licht in de doolhof van zijn gedachten - zou hij een schoteltje maken. Hij kon dat. Allemaal bij tante Nel geleerd. Eigenwijs ventje. Een echt Jacobje met z'n schotel linzenmoes bij moeder Rebekka in de keuken. Je kunt dat van twee kanten bekijken. De eerste tijd, voor Hermpje er was, bewonderde Lien: wat ben jij handig! Nu was het: huishen, keukepiet, als hij haar soms raad gaf of opmerkingen maakte als haar gekokkerel niet al te best gelukt was. Vóór Hermpje? Ná Hermpje? Mis! 't Was allemaal de zang en dat nare muziekventje, die kunstenaar!

Toch wijken de troebele gedachten als hij met zijn kookkunst bezig is. Telkens even luisteren aan de kamerdeur en dan weer met tóch een zekere vreugde denken aan de thuiskomst van Lien. Er moest nu toch wel weer wat van het oude gevoel bij haar bovenkomen. 't Hinderde hem niet, dat de ziekte van Hermpje daar dan de oorzaak van was. Als Lien schrikt, zich misschien schuldig voelt. Of? Hij is al even klaar, heeft in de achterkamer de tafel gedekt. Het is voor, bij Hermpje, smoorheet. Zijn schoteltje is goed gelukt. Hij snijdt er brood bij. Even is er zelfs het plan: een paar kaarsen en samen eerst een glas vermouth? Hij schrikt ervan. Feestelijk, nu Hermpje zo is? Hij moet hem eerst weer helpen. Het adempje gaat zo zwaar. O, God, als ze het kind moesten missen!

Ja, dat kon natuurlijk. Maar onzin om nu ineens weer zo te denken. Hij koestert het tegen zich aan, nu de bui weer afzakt. Wat heeft zo'n klein grootvadertje het benauwd. Zo'n oud gezichtje als het zo heftig probeert op adem te komen. Nu ligt hij weer, verzorgd en rustig. Nog heet, koortsig. Dat dokter niks van de thermometer gezegd had! Moest je dat als vader zelf beseffen?

Daar is Lien. Haar stappen op de stoep, het resoluut openen van de deur en tegelijk haar stem: ‘Hallo, waar zit je?’ Opgewekt. Spijt van vanochtend? Nóg een keer: ‘Jaap! Jaa-aap!’ Hij opent de deur, ziet haar stralend onder de ganglamp nog bezig met haar jas. ‘Groot nieuws, jongen!’ Ze komt zowaar met haar mond vooruit naar hem toe. Dan zijn stem. Somber. Ingehouden. Hij wist: het grote nieuws staat in verband met haar zingen. ‘Hermpje is doodziek. De dokter is tweemaal geweest.’

‘Wat?’ Haar gezicht verandert. Groot de ogen. De kin omhoog. ‘Wat?’ Hij knikt alleen maar, vat haar arm, opent de kamerdeur; het gezaag van het borstje, het slijmgerochel in de keel doet Lien aarzelen. Schuw wendt ze haar hoofd naar hem, vliegt dan op het ledikantje toe, valt op haar knieën, buigt haar hoofd over het gezichtje: ‘Schatje! Lief schatje!’ Jaap voelt de klop van zijn hart. Dat is Lien zoals hij haar liefheeft. Zal dan uit dit kwaad het goede kunnen voortkomen? Alles is opeens vergeven wat hij tegen haar had en hij knielt naast haar. Hun beide hoofden boven het kind. Hún kind!

Hermpje heeft het ineens weer hevig benauwd. Jaap duwt Lien zacht opzij en neemt voorzichtig het kind op, houdt het wat voorover. Lien, naast hem, ziet hem teder en handig met het kind bezig. Hermpje, onder de druk van de dekens vandaan en onder de beminnende hoofden, haalt wat ruimer adem, maar 't zwaar gerochel verschrikt Lien. Angstig kijkt ze Jaap aan, legt haar hand op zijn arm, kort bij het kind. ‘Hij zal toch niet...?’

Dat wist Jaap ook niet. ‘Geef me de fles aan. Daar op de schoorsteen.’ Lien haast zich. Als ze bij de fles is, zegt Jaap: ‘Voorzichtig het theelepeltje vol.’ Ze doet het, reikt het hem toe, ziet hoe Jaap nu op een stoel gaat zitten, het kind met z'n kopje in de boog van zijn arm en hoe handig hij de lipjes bevochtigt. Ze kijkt er naar als naar een wonder. Hermpje doet het mondje open. ‘Goed zo, brave jongen,’ prijst Jaap. Het drankje brengt direct verlichting. Hermpje slaat zelfs even de ogen op, kijkt als verbaasd naar zijn vader. Lien streelt z'n wangetje en blijft maar schatje zeggen. Angstig het gezicht naar Jaap: ‘Als hij tóch...’

‘Schud z'n bedje maar op. Even wat frisser. Ik zal hem verschonen. Dan leg ik hem weg. Misschien gaat hij slapen.’ Lien doet het. De walm van

zweet en andere luchtjes duiden haar op de ernst van het geval. Had het ventje zo gezweet? Ze kijkt even aandachtiger. Een nieuw bedje? Ander dekentje? Nieuwe lakentjes? Ze hangt ze over een stoel, legt het bedje op de bank, wil vragen: '...?' Maar Jaap zegt: 'Zet een ketel water op. Breng de teil hier. Zoek schoon goed voor hem.' Ze blijft staan. Mocht dat wel? Zo'n ziek kindje? 'Jaap? Kan dat?' 'Natuurlijk! 't Is hier smoorheet. Als 't water warm is. Goed warm. Hij stinkt!' En omdat Lien nog aarzelt: 'Hij zal er van opknappen.' Lien had al in zoveel dingen zijn wijsheid en handigheid erkend en doet wat hij gevraagd heeft. Terwijl ze naar de deur loopt, zegt hij, met eigenlijk te opgewekte stem: 'Dan mag jij nog lekker een poosje bij papa zitten. Wij samen op de bank. Ja?' Jaaps stem klinkt zo tevreden, zo rustig. Liens grootste angst ebt een beetje weg. Had ze het te erg ingezien? Als je ook zo ineens en dan na zo'n heerlijke dag en met zo groot nieuws...

Als ze met de dampende teil, de handdoeken, Hermpjes luiers en ondergoed in de kamer komt, vindt ze het werkelijk veel hoopvoller. Hermpje ligt zo rustig in de arm van zijn vader. Wel gaat het mondje telkens open als om naar lucht te happen, maar dat erge gerochel hoor je niet meer. Ze blijft er bij staan terwijl Jaap zijn kind op de deken legt, het vieze, stinkende ondergoed en de vuile luier uittrekt. Ze volgt het beweeg van zijn handen, zo vast en bewust, zonder aarzeling, zonder spanning. 't Komt niet bij haar op dat hij háár werk doet. Dat kwam zo vaak voor. Het was een van zijn kwaliteiten, dat hij zo'n huishen was. Ze kon er nu zelfs even om glimlachen. Voorzichtig maakt Jaap de billetjes schoon, manoeuvreert handig met de poederdoos, steekt de armpjes door de hemd-mouwtjes, steunt het rugje met zijn rustige, sterke hand, legt het kind terug op de deken, vouwt de luier, speldt die vast en voltooit Hermpjes nachttoilet, met trappelzak en al. 'Ziezo baasje! En nu heel de nacht slapen! Denk er om, hoor!' Toen, met enige afkeur: 'Heb je het bedje nog niet opgemaakt? Toe nou toch!' Lien wil beginnen, neemt het lakentje van de stoelleuning. 'In ieder geval schone lakentjes,' vindt Jaap. Dus Lien weer naar boven. Er waren geen schone lakentjes, ''k Kan er ook niks aan doen. Het groeit me boven het hoofd!' Jaap ziet duidelijk, dat ze zich schaamt. Ze slaat ook die toon niet aan waarmee ze zich anders verweert, als blijkt dat er weer iets niet in orde is. 'Goed dan. Dan zó maar!'

Enkele minuten later ligt Hermpje, voor de nacht gereed, rustig onder zijn dekentjes.

Ze staan beiden aan een kant van zijn bedje. Blijven zo maar staan, het kind tussen hen in. Wisten ze nu maar van elkaar wat er in hun hoofden omging. Hoofden zijn de soms hermetisch gesloten kasten van de ge-

voelens. Daar leeft ieder zijn volstrekt eigen wereld. Jaap denkt, dat het nu heel goed is. Behalve Hermpje dan. Maar 't gaat om hem en Lien. Als toch... Ineens denkt hij aan het eten. ‘Is me wat,’ zegt hij. ‘Had ik voor zo'n lekker hapje gezorgd. Chieleke heeft middageten gebracht. Kom! 't Zal nu misschien wat te veel geprutteld hebben. Kom!’ Hij loopt het ledikantje rond, neemt Liens arm en leidt haar naar de gedekte tafel. In 't voorbijgaan knipt hij het licht aan. Op het kleine oliestel pruttelt zijn ‘schoteltje’. Nu gaat hij toch naar de kast, neemt twee kaarsen, zet ze in de verzilverde kandelaar. Lien kijkt toe. Wat er in haar omgaat kan ze zelf niet corrigeren: de schrik om Hermpje, Jaaps zorg met het kind, haar grote nieuws, dat ze hem nog steeds niet gezegd heeft. Misschien heeft dat ook geen zin meer. Het zal immers niet kunnen om Hermpje. De kaarsen branden. ‘Wacht even!’ Als ze hem naar het wandmeubel ziet gaan en het deurtje voor het glaswerk ziet openen begrijpt ze het: wijn! Wat is er met hem? Jaap zet met een wat overdreven elegance de glazen neer, neemt de fles, schenkt in en wijst Lien haar plaats tegenover hem aan de tafel. Ze licht het dekseltje even op. Het wel smakelijke, maar tevens zeer eenvoudige prakje bood haar geuren. Te eenvoudig voor kaarsen en wijn. Maar er is iets in Jaaps doen, dat boven dit alles uitrijst. Had hij misschien een extra goede recensie gekregen? Of een prettig verzoek? Of...

‘We zullen bidden.’ Hij vouwt zijn handen, bidt op zijn manier, die eigenlijk van alle gebedsmanieren die ze kende, verschilt. Minder gewichtig dan Chieleke, minder met inachtname van de afstand tussen God en mens, die haar vader betrachtte. ‘U weet het, Vader, dat we bang zijn om Hermpje. U weet het dat we hem graag willen houden. Wij weten dat U hem ons gegeven hebt, hoe zondig wij in het oog van de mensen ook waren. Wij vragen U om hem beter te maken. En we vragen U ook een zegen voor ons eten en voor de nacht.’ Dan zwijgt hij even, maar Lien voelt, dat hij nog geen amen zal zeggen. Ze bedenkt dat hij eigenlijk in geen tijd zo gebeden heeft. Maar er was ook nooit zoiets ernstigs geweest. ‘Wij vragen U ook Uw zegen voor deze nacht. Wil ons vergeven dat we niet goed met elkaar leven en help ons. Amen.’ Dat schokt Lien. Dat had hij niet moeten doen. Dat deed afbreuk aan het overigens goede zitten tegenover elkaar aan tafel, al was er dan dat met Hermpje. Zijn eenvoudig vragen aan God om genezing had haar gerustgesteld. Maar waarom toch dat andere! Daar was hij toch zelf de oorzaak van. De hoofdoorzaak! Zij ook wel een beetje. Het hapje eten smaakte goed. De wijn ook. Het kaarslicht warmt hun gezichten en verfraait de eenvoud van de tafel.

‘Ik heb je mijn nieuws nog niet verteld.’ Lien schuift haar bord opzij, plaatst haar ellebogen op de tafel en laat haar kin in haar handen rusten.

Licht, meer als een streling van haar vingers dan als een soort steun. ‘Nee,’ erkent Jaap. ‘We hadden het zo te stellen met Hermpje.’ Er is in zijn ogen - 't kwam niet alleen door het kaarslicht - een diepe glans. Zij voelt: hij bewondert mij weer zoals vroeger. Dat stoort niet, al is Hermpje ook zo ziek. Dat zou in alle omstandigheden goed zijn, als het kon. Als ze niet verder moest met... Met...? ‘Nee’, zegt Jaap weer, ‘vertel het maar.’

‘'t Heeft weinig zin. Het zal niet kunnen. Nú niet!’ Ze wacht en wat ze als het grote nieuws had willen vertellen, komt als een achterhaalde mededeling. ‘Ik zou volgende week invallen voor Jos de Klerk. Maar...’ Ze heft haar hoofd op, spreidt de handen. ‘Dan zou ik morgen moeten repeteren.’

‘In Rotterdam?’

Ze knikt, kijkt hem bijna onthutst aan. Hij informeert nooit naar haar belevenissen bij de zangstudie. Nu wel?

‘Josje de Klerk?’ vraagt hij. Wat wist hij van Josje...

‘Ja! Jij nooit van gehoord zeker? Een bekende sopraan. 't Gaat om “Jesu meine Freude” van Buxtehude. Zegt het je wat?’ Jaap schudt zijn hoofd, probeert: ‘De leermeester van Bach?’ ‘Nou, nou,’ kritiseert ze. Maar Hermpje haalt weer in een hoestbui uit. Ze springen tegelijk op. Jaap knipt de grote lamp weer aan. Wat had het ventje het weer benauwd. Jaap steekt zijn hand onder het rugje en tilt het wat op. Lien schrikt van het oudemannengezichtje en van het rood aanlopen van het hele hoofdje, zelfs de schedel onder de dunne haren wordt rood. ‘Kinkhoest! O vast! Hij kan wel stikken.’ Als de aanval weer voorbij is en alleen het gerochel blijft, het soms nog wel angstig halen van de adem, legt Jaap het patiëntje terug, dekt hem weer voorzichtig toe. Ze kijken elkaar aan. ‘Kinkhoest?’ vraagt Jaap. Lien knikt en als ze weer aan tafel gaan zitten, vertelt ze, dat een meisje dat gelijk met haar in de klas zat er aan was gestorven. Ze was er wel op bezoek geweest en had een aanval meegemaakt.

Ze gaan niet verder met hun gesprek over Josje, Buxtehude en Bach. Pas als het in de voorkamer weer helemaal rustig is, dringt Jaap aan: ‘Wat is er nu met die Josje?’

‘Och, 't heeft geen enkele zin. 't Kan niet, nu met Hermpje.’

Jaap wil toch, dat ze het vertelt. En Liens ‘grote nieuws’ kwam dan hier op neer, dat Josje griep had en mevrouw Keldermans direct bij het begin van de les gezegd had, dat zij in moest vallen. 't Had haar een schok gegeven. Nee, 't was niet bij Huib op een van zijn koren. Een vreemde dirigent. Hij is tegen het eind van de les geweest om kennis te maken. ‘Hij was enthousiast over mijn stem. Morgen zou ik komen repeteren. Maar ja...?’

Jaap, hoewel eigenlijk volkomen onbekend met die wondere wereld van zangers en zangeressen, begrijpt heel goed dat het voor Lien gewichtig is. Een kans en een eer. ‘Je zou het wel graag willen, zeker?’ Zo meegaand had hij de laatste tijd niet gesproken. ‘Nu?’ vroeg ze wat ongeduldig, bijna geërgerd. ‘Nu met Hermpje? Wat denk je wel? 'k Zal morgenochtend direct bij Dittie gaan telefoneren.’

Ze kijkt hem op bijzondere wijze aan. Hij had al zoveel in haar altijd sprekende ogen gelezen. Nu was er een mengeling van spijt en berusting in. Hij strekt zijn hand naar de hare, streelt die, drukt zijn vingers wat steviger om haar pols. ‘Jammer voor je!’ Hij meent het. Het was anders tussen hen, dan het weken en maanden geweest was. Nu was er het oude contact. Nee, niet het oude, dat om hun liefde ging, hun beminnen. Een nieuw contact? Ze draait haar hand die met de palm op de tafel rust, om en strengelt haar vingers strelend om zijn arm. Hun handen schuiven naar elkaar toe. Ze blijven zo zitten met de ogen en de handen in elkaar. ‘Het is niet zo goed met ons.’ Terwijl ze het zegt, slaat Lien haar ogen neer. ‘Het is heel goed nu!’ Steviger drukken zijn vingers. ‘Heel goed.’ Ze kijkt hem ineens weer aan: ‘Nu, om Hermpje!’ Ze knikt nadrukkelijk, alsof ze denkt: dat is het! Niet zozeer om ons. Doch Jaap weerspreekt haar. Zonder een woord staat hij op, houdt haar arm stevig vast, loopt om de tafel heen, zodat zij zich mee moet wenden. Hij trekt haar omhoog. Ze omhelzen elkaar. Moest Hermpje daarom zo ziek worden? Ze spreken geen woord. Maar bij beiden komt een verruiming, een verlichting. Ze gaan zo saam verbonden naar Hermpje, omdat die het weer benauwd krijgt. Ze waren sinds lang niet zo één geweest. Jaap houdt het kind weer omhoog, steunt het rugje. Hij hoeft alleen maar te wenken en Lien weet wat ze moet doen. Voorzichtig komt ze met het lepeltje stroperig goedje aan. Ze geeft het Jaap, die weer zo handig en liefdevol hun kind helpt. Voorzichtig legt hij het weer terug, streelt nog even het hoofdje en zegt weer van die zinnetjes van een vader voor z'n zieke kind, die op de een of andere mysterieuze wijze verstaan schijnen te worden. Een paar keer nog het mondje wijd open, de oogjes ook en dan zinkt het terug in het kussen, voor een tijd weer verlost van de prikkelende slijmen. Ze gaan terug naar de achterkamer. Lien neemt Jaaps arm weer en dringt hem met haar te blijven staan. ‘Dat bedje! Het vuile beddegoed van...’ Ze wilde zeggen: van Hermpje. Maar Jaap sluit haar mond met een kus. Hij begrijpt haar helemaal. Een verontschuldiging? Hij kan haar alles vergeven. Och, er wás niets te vergeven. Als ze zo is als nu: moeder en eigenlijk ook al weer geliefde. Hij weet nu wat ze denkt: dat Dirkje dat nu zo goed gedaan had. Dittie! ‘Ik...,’ begint ze, maar hij - eigenlijk ook niet zo edel, want hoe had hij Dirkjes doen gewaardeerd - sluit weer haar mond, trekt dan zijn hoofd terug, houdt het hare op een afstand om haar

weer in de ogen te kijken. ‘Laat dat gaan. Die lui zijn zo overdreven! Als zo'n bedje nu wat vuil is en als er wat aan de dekentjes zit!’ Terwijl hij de woorden met zijn prettige, sterk oprechtheid-suggererende stem zegt, hindert het hem, dat het toch onoprecht is. 'n Beetje gemeen zelfs tegenover Dirkje. Hij maakt het erger door te zeggen: ‘Die lui zijn anders dan wij.’ Dat was in zekere zin wel waar, maar niet nu, nu het over Liens verre verwaarlozing ging en Dirkjes kordate hulp. Maar 't kon hem wat schelen, al zou hij zelf alles in huis moeten doen, als het maar weer helemaal goed was met hen beiden. ‘We betalen dat spul en we laten het andere stomen. Dat kán,’ zegt ze.

‘Dittie.’ Haar gezicht wordt zelfs even ondeugend. ‘Hoe was ze?’

‘Flink. Kordaat. Je zou er een goeie hulp aan hebben.’

Ze zijn nu de achterkamer weer ingelopen. Er waren hier geen makkelijke stoelen om samen in te gaan zitten. En er was ook geen brede bank. Maar hij trekt haar op zijn schoot, als hij op de harde stoel zit, slaat zijn armen om haar heen. ‘Moet je nooit meer over praten, Lien. O!’ Hij wachtte. Misschien beter om nu niet te veel te zeggen. Hij wilde niets riskeren. Of moest hij nu juist mán zijn?

Ze luisteren beiden tegelijk naar Hermpje. Maar nee, die schijnt te slapen. ‘Jij moet nu ook maar naar bed gaan, Lien.’

‘O nee!’ Ze staat op, vol actie. Maar Jaap schudt zijn hoofd, treedt nu echt als man op: ‘Jij gaat naar bed! Ik blijf op de bank! Ik kan toch veel beter helpen. Ik weet nu precies hoe ik hem houden moet.’

‘Jij op de bank?’ Haar woorden hadden meer betekenis. Kon ze maar zeggen: kom bij mij. Ik wil weer helemaal je vrouw zijn. Maar zij was minder impulsief dan Jaap. Dat moest nog niet. Nóg niet. Ze wist dat ze hem nu ook niet zou kunnen weerstaan. Het was bijna zo, dat ze bereid was om eerst vrouw te zijn, eerst moeder en dan, als het kon... als het kon. Ze wist dat ze het toch niet volhield. Maar er kwamen al kansen. Hoe kon ze daar nu over denken. Nu! ‘Je hebt wel gelijk, Jaap, maar je slaapt zo vast. Als je hem niet hoort!’

‘Wees jij nu maar gerust. Zullen we weer...?’

Ze knikt. Behalve zoëven, hadden ze niet meer samen gebeden, zoals in het begin van hun huwelijk. Wel aan tafel. Nooit meer als ze na al de emotionele scènes 's avonds, als zij hard en vastberaden weigerde, naar bed gingen. Dan kón het toch niet? En later, toen hij op zijn kamer ging slapen, helemaal niet meer. Nu wel en ze knielen bij dezelfde houten stoel, hun handen ineen op de rieten mat. Jaap bidt. Voor Hermpje, voor hen samen. Zo gewoon, zo goed. Na zijn ‘Amen’ houden hun handen elkaar nog vast. Jaap helpt haar overeind. ‘Ga nu.’ Ze kijkt even naar Hermpje, vouwt onnodig iets aan de dekentjes, buigt zich naar herr over en streelt even het warme kopje. ‘Niet meer zo heet,’ constateert ze.

‘Ik breng je naar bed. Kom!’ Jaap neemt haar arm. 't Schokt Lien. Zou hij? Maar ze loopt met hem mee en er komt een warm gevoel in haar op, als hij, voor ze zich uitkleedt, haar goedenacht kust. ‘Ik heb alles voor je over. Alles, Lien, als het maar weer goed komt.’ Ze leunt tegen hem aan. Als ze nu? Met Hermpje zo ziek? Och!

Hij laat haar los, stapt naar de deur: ‘Welterusten. Morgen zien we het wel.’ Ze blijft even naar de deur kijken, hoort zijn voetstap over de zolder. ‘Als ik maar kón! O, God, als ik maar kón. Ik kán het niet opgeven.’ Langzaam ontkleedt ze zich. ‘Ik zou niets liever willen. Hoe kán ik! Waarom wil hij ook niet... Er zijn toch middeltjes genoeg...’ De slaap komt voorlopig niet. Ze had zoveel beleefd vandaag en dat blijft in haar terugkomen. Hinderlijk regelmatig. Telkens onderbreekt ze de gedachtenstroom door rechtop te gaan zitten en scherp te luisteren. Hoort ze Hermpje nog? Nee! 't Blijft stil beneden. Haar laatste, half bewuste gedachte is: ‘Morgen, bij Dittie... Dittie... bellen. Het... kán niet. Oo! Ze is weer klaar wakker. Natuurlijk kan het niet! Het ronddraaien van haar gedachten vol zorg, teleurstelling, hoop, twijfel en eigenlijk angst vertraagt. Ze wringt haar handen stijf ineen en kreunt Chielekes gebed: ‘O, God!’ Dan slaapt ze in.

Hermpje sliep. Jaap ook. Eerst dwong hij zich om te luisteren naar het ademhalen. Maar dat werd zo regelmatig als het tikken van de klok, tussen de ramen.

Toen was het ineens morgen. Jaap schrok. Geslapen? Zorgeloos geslapen? Nou en of! Maar het geluid was hetzelfde. Bijna onhoorbaar Hermpjes voorzichtige ademstootjes door zijn open mondje en het tikken van de klok. Kan een kind zó maar beter zijn? Ze zeggen dat, maar zo'n jonge vader en moeder? Zo zonder ervaring? Jaap voelt aan het voorhoofdje, aan de wangetjes: Gewoon! Hoe bestaat het? Even: heeft God het gebed verhoord?

‘Misschien wel,’ zegt dokter De Geus. ‘Mogelijk! Maar je hebt het zo vaak bij zulke kleine kinderen. Prima!’ Hermpje ligt op de dubbelgevouwen deken. De Geus neemt de stetoscoop van zijn hoofd, strijkt even met zijn hand over zijn kale schedel. Zegt weer: ‘Prima! Maar nu oppassen! Ja, gewoon doorgaan, zo nu en dan een lepeltje. Wat was dat kereltje gisteren ziek. Gefeliciteerd, mevrouw!’

Ja, ze staat er bij. Maar met ogen groot van onbegrip. Ze ziet de dokter zijn instrument opbergen. Nog onbegrijpelijker wordt het als de oude brombeer Jaap een knipoogje geeft en tegen haar zegt: ‘U kunt gaan zingen, mevrouwtje. Er is geen gevaar meer.’

Jaap is al bezig met het kind. Legt het zolang maar weer terug in het bedje, hij zou dadelijk wel verder zien. Lien blijft zo verbaasd kijken,

dat de dokter Jaap een por geeft: ‘Je hebt me toch niks op de mouw gespeld?’ Dan tot Lien: ‘U moest toch zo hoognodig gaan zingen?’ ‘Ja, maar dokter, als...’ Er krioelt zoveel door haar hoofd, dat ze het eigenlijk niet uit elkaar kan houden. ‘Als u...’

‘Wat mij betreft kunt u gaan. Maar morgen met de eerste gelegenheid terug. Ja, dat kind? Die schepseltjes zetten ons voor raadsels. Gisteren doodziek en nu...’ Hij haalt zijn schouders op, kijkt wat verbaasd Jaap aan, als Lien vraagt: ‘Jaap, ben jij...?’ Jaap knikt. Ja, hij was om haar naar de dokter gegaan. ‘Ik vond Hermpje zo goed, ik dacht... Het is zo belangrijk voor jou.’

Twee, drie stappen. Ze staat bij Jaap, slaat haar armen om zijn hals. ‘Jaap...’ Dokter De Geus neemt zijn tas, kijkt nog eens even naar dat jonge stel, denkt: dat zo'n kerel het nog bij een ander zoekt! Maar 't gaat wel goed bij die twee. Jaap moest Lien wel in de stoel zetten. Hij dient toch de dokter uit te laten. Maar De Geus, al in de gang bezig met zijn jas, moppert: ‘Blijf maar bij je vrouw! Zie je nog wel wat je daaraan hebt? Zorg maar voor een tweede baby!’ Hij was in de grond maar een ruwe kerel. Een die het biologisch opvatte en wel wist hoe het in zo'n jong gezin ging en behoorde.

Jaap treft werkelijk een nieuwe Lien aan als hij weer in de kamer komt. Een stralende Lien. ‘O, Jaap!’ Ze dringt zich weer tegen hem aan, blijft met haar hoofd op zijn schouder. ‘Ik schaam me.’ ‘Welnee!’ Hij kust haar, trekt haar in zijn armen. Ze begint weer: ‘Maar kán het wel? Het overrompelt me. Ik... Wat is dat goed van je. Jij...’

't Bleef zo maar een trachten om het te zeggen, wat ze beiden bedoelden. ‘We moeten ons haasten. De boot is weg. Ga je gauw kleden. Ik zorg voor het ontbijt en voor Hermpje.’

Toen was er ineens vreselijk veel te doen. Lien durft eigenlijk niet accepteren en wil het tevens, want het was zo goed nu, zo goed als het maar kon. ‘Als je maar zó veel liever hebt...’ Ze hield haar duim en wijsvinger een kleine centimeter van elkaar.

‘Opschieten. Vooruit. Ik gun het je. Morgen praten we. Ik gun het je!’ De veerboot naar de stad aan de overkant, waar Lien nu de trein moet nemen, vertrekt al om tien uur. Jaap rekent uit: ‘Dan haal je de trein van even voor elf, ben je om twaalf uur in Rotterdam. Ik kan je niet naar de veerboot brengen. Ik moet voor Hermpje zorgen.’

Lien had nóg twee dingen. Dubbel moeilijk nu, nu Jaap zo gedaan had. Als hij even stug was geweest als gisteren en eergisteren en al de laatste dagen. Maar nu?

‘Jaap!’ Hij helpt haar in de mantel. Haar gezicht en haar stem zijn zacht, eigenlijk wat bedeesd.

‘Wat is er?’

Ze schudt haar hoofd. 't Was nu moeilijker. Ze moest geld hebben voor een japon. Ze kon niet optreden in een gewoon jurkje. Nee! Ze vroeg het nu niet. Maar Jaap hield aan en daarom kreeg ze een kleur, ze zou het hem morgen wel uitleggen. Het andere was minder bezwaarlijk. ‘Als je even Huib zou willen bellen, dat hij mij van de trein haalt. Ik weet de weg niet.’ Als ze het gezegd heeft, weet ze dat Jaap het verkeerd opvat. Ze ziet zijn ogen en gezicht veranderen, strakker, kouder worden.

‘Goed!’ Even later, terwijl ze elkaar wat vreemd aanzien: ‘Heb je zijn nummer?’

‘'t Staat bij elf september in mijn agenda. Die ligt in mijn bureautje.’ Ze steekt haar mond omhoog. Nog even een zoen. En daar gaat ze. Naar Huib!

Vergeefs probeert Jaap: doe niet zo idioot. Maar ze had zelf gisteren nog extra gezegd: niet bij Huib, bij een andere dirigent! Waarom? Wat deed dat er toe? Het blijft hem hinderen. Natuurlijk zou hij bellen. Ze weet de weg niet in Roterdam. Als Huib tijd had. Die twee! Hij vindt de agenda, bladert, vindt in haar handschrift: Huib jarig. Tel. 34.68.11. ‘Hm!’ Hij weet wel dat Het Stadje over Lien en Huib roddelt. Nu al lang niet meer over hem en Dirkje. En dat was ook niet helemaal ongegrond geweest. Twee-, driemaal zegt hij: ‘Onzin!’ Maar dat was het per slot van rekening helemaal niet. Al was er alleen maar zo iets als van hem en Dirkje. En ze gingen toch wel heel erg in elkaar op.

Hermpje eerst! De ontbijttafel. De afwas! Of? Huib moest het bericht op tijd hebben. Als hij zelf niet kon? Hij kijkt het straatje op. Niemand. Ja tóch. Het knechtje van Van Dijk, de bakker. Kwam dadelijk bij hem aan de deur. Haastig krabbelde hij op een stuk papier: ‘Dirkje, bel Rotterdam 34.68.11. Meneer Verhulst. Zeg, dat Lien tegen twaalf uur in Centraal aankomt. Ze weet de weg niet. Jaap’.

Het bakkertje fluit altijd. Ze kennen hem eraan. Slechts als hij belt of door een open deur ‘volk’ roept, fluit hij vanzelfsprekend niet. Er waren in de Walstraat weinig bellen. Jaap staat met het briefje gevouwen in zijn hand, te wachten tot de bel gaat en het deuntje zwijgt. Hij trekt de deur open. ‘Kom er eens even in, bakker.’

De jongen komt binnen, zet de mand op de gangmat, steekt zijn hand al uit naar 't briefje. ‘Breng dit even voor me naar Dirkje Vermeulen. Kom! Je kunt door de tuinen. Ik kan niet weg. Ze moet voor mij telefoneren. Mijn vrouw is...’ Waarom zegt hij dat allemaal? 't Bakkertje kijkt hem zo spottend-begrijpend aan, dat Jaap wel door heeft wat er achter die straalogen gedacht wordt. 't Was nog altijd en heel algemeen bekend, dat van hem en Dirkje. Mooie verhaaltjes vergeet Het Stadje nooit helemaal.

‘O ja, meneer. Dat doe ik wel even.’

Jaap leidt hem door de gang en de keuken, wijst achter het huis hoe hij gaan moet. Hij sluit de deur, kijkt zijn postiljon na. Zolang hij bezig was geweest met het schrijven van het briefje en vooral met het overleggen hoe hij dat het beste bij Dirkje zou kunnen krijgen, zonder Hermpje alleen te laten, was de opkomende jaloezie niet verder doorgegaan. Maar nu dringt die zich weer aan hem op. Gek, dat Lien zo vreemd deed. Ze had gewoon kunnen zeggen: ‘Bel Huib even op. Die komt me wel even halen.’ Maar ze aarzelde zo. 't Was duidelijk dat ze ergens niet mee voor de dag durfde komen. Of dat ze het niet wilde.

‘'t Is O.K. meneer, ze heb gebeld en er wordt voor gezorgd.’ Jaap had staan suffen over de vreemde manier van Lien, net of het er maar half bij door kon, dat Huib haar van de trein kwam halen. Of suffen? Hij had het bakkertje eigenlijk wel terug zien komen. Maar hij schrok toch een beetje uit zijn afwezigheid op, toen z'n boodschapper ineens voor hem stond.

‘O, dank je. Rook je?’

‘Ja, sigaretten. Laat maar zitten meneer. 't Is goed. Graag gedaan! Net als altijd zeker?’

Jaap knikt, neemt het halfje wit en het halfje bruin, dat de jongen hem aanreikt. ‘Ja, sigaretten heb ik niet.’

Met een groot gebaar toont het bakkertje, dat het niet de moeite waard was. ‘Bonjour meneer en goeie dag.’

Jaap heeft genoeg te doen. De haard verzorgen, stofzuigen, vaatwassen, op Hermpje letten en als 't kan ook nog een beetje werken.

Nauwelijks is hij boven - Hermpje sliep, was echt nog niet helemáál beter - of Dirkje roept aan de trap: ‘Zal ik koffie zetten? Of is het nog te vroeg?’

Jaap trekt een gezicht, wrijft even over zijn voorhoofd. Wás ze daar weer? En gisteren had Chieleke...?

‘Ben je niet boven?’

‘Jawel, maar...’

Hij komt zijn kamer uit, blijft boven aan de trap staan met zijn hand op de leuning. ‘Ik dacht, dat je vader...’

‘Die is weg. Je keek zeker wel op, gisteren?’

Jaap komt langzaam de trap af, staat stil op de laatste trede. ‘Je vader...’ ‘Och, dat weet ik wel. Maar hij heeft me niets verboden. Alleen laten merken. Maar 't is toch onzin. Als hij echt iets zou zeggen, dan wist ik het wel.’

Jaap keek vragend.

‘Dan zei ik: zo'n keurige meneer! Wat denk je wel, vader? Hij zíet me

niet eens.' Haar ogen vonken. Ze doet een paar stappen terug om Jaap door te laten en blijft uitdagend voor de keukendeur staan.

'Ik zie je heus wel.'

'Natuurlijk, blind ben je niet.'

'Zet jij maar koffie.' Hij geeft haar een klopje op de schouder en gaat de voorkamer in.

Wat moet ik daar aan doen? vraagt hij zichzelf af. Ze blijft zo ze is: charmant, aanhalerig. En ik? Als dat er gisteren niet met Hermpje was geweest en als er daardoor dat met Lien niet was geweest?

Trouwens, zóu Dirkje wel werkelijk? Wát werkelijk? Ze was nu toch verloofd? Ze hadden toen van die paar zoentjes zelf toch ook veel meer gemaakt dan het in werkelijkheid was? Hij loopt naar het raam, grijnst tegen het vage spiegelbeeld in de ruit. Had hij vroeger wel eens gedacht hoe hij het zou vinden als Lien met een ander...! Hij weet dat nog precies. Hij probeert het zich voor te stellen. Hij ziet haar in de armen van een ander, zoals Dirkje in de zijne. Maar het gezícht ziet hij niet. En nu haar geheimzinnigheid, haar duidelijke aarzeling om hem te laten vragen Huib te bellen? Daardoor lijkt het zo ongewoon. En natuurlijk het geklets van de mensen om Lien en 'die muziekvent'.

Hij wíst het! Natuurlijk! Weken, maanden hadden ze al zo stug naast elkaar geleefd. Dat Lien dan wat troost... Nee! Hij schudt energiek zijn kop, stapt bij het raam vandaan. Maar gedachten zijn vaak kleine duivels. Gisteravond werd het ineens weer waar, dat van hen. Zij samen bij het doodzieke kind. Hun kind. 't Wás er weer. Hij voelde het. Zij voelde het. En nu ze vanochtend over Huib moest praten, schaamde ze zich. Dus dan was er tóch iets? Wat? Niet de moeite waard misschien, maar er wás iets. Hij kijkt op de klok tussen de ramen. Nee, ze is er nog niet. Ze zit nog in de trein. Huib gaat misschien nu wel van huis. Ja, beslist! Aan hem had hij het gezien. Aan zijn ogen waarmee hij Lien aankijkt. Lien opener, vrijer. Leuk tegen hem, zeer kameraadschappelijk. Maar bij hem méér. Nu zag hij het. Hij zou Dirkje nu heus wel weerstaan. Weerstaan? Dat is wel een beetje gemeen tegenover haar. Hij stelt zich voor hoe ze zoëven bij de trap stond: haar fraaie jonge lijf, haar ogen, haar gezicht. Maar zo ís ze. Zo sprankelend. Zo mooi-jong. Moet hij nu echt denken - zich verbeelden - dat hij haar moet weerstaan?

Ze komt binnen met de koffie. Huiselijk. Gezellig. Nauwelijks staan de kopjes op tafel of ze haalt onder de bank de kleertjes van Hermpje weg. 'Sloddervossen zijn jullie,' moppert ze en gaat ze in de emmer brengen, komt terug met een vaatdoek en veegt een paar kringen van het tafelblad. Kringen van kopjes, die naast het servet hadden gestaan, dat hij er vanochtend gauw even over gelegd had om haastig met Lien te ontbijten. 'Zeg?' Ze kijkt hem vragend aan, aarzelt even, maar stelt dan in één

adem voor, dat hij na de koffie maar naar boven moet gaan, dan zou zij de kamer wel even onder handen nemen. Ze had wel tijd. Terwijl zit ze gezellig met de ellebogen op de tafel rustend, de kop hete koffie in haar hand, bij haar mond. ‘Ja?’

‘Als je vader..?’

‘Ach jij met “je vader”! Trouwens... Nee, dat doet er niet toe.’

‘Wat niet?’

Maar ze schudt haar hoofd, drinkt het restje koffie uit haar kopje, staat op om de koffiekan uit de keuken te halen, schenkt weer in, wijst naar boven, waar Hermpje weer geluidjes maakt. Jaap knikt en gaat naar zijn zoon. Omdat hij wat lang wegblijft, brengt ze zijn kopje boven. ‘Ga maar aan je werk. Ik ben zo klaar, beneden. Je vrouw zal er nu wel zijn.’ Ze kijkt op haar horloge.

‘O nee,’ zegt hij. ‘Ze zit nog in de trein. Ze komt pas tegen twaalf uur aan.

‘O!’ Ze neemt zijn kopje mee, dat hij leeg op het schoteltje had gezet. ‘Werk plezierig.’

Maar daar kwam niets van. Ze waren niet te weerhouden, de gekke gedachten, die begonnen met: als Lien nu eens zo was? Zo tegelijk rustig en voluit levendig? Zo huiselijk en prettig. Vanzelf gingen ze over - tenminste ze probeerden het - in: als Dirkje... Maar beslist weerde hij ze. Van zijn kant zou er niets meer zijn. Niets meer! Hij wil Lien terug. Maar dan beslist helemaal. Geen halve Lien naast een schat als Dirkje. Maar beslist geen Dirkje, als Lien...

Hij hoort Chielekes stem. Er komt een ontevreden trek op zijn gezicht. Wat is dát nu jammer. Aan de trap luistert hij. Het gesprek is al even aan de gang.

‘Idioot gewoon.’ Fel Dirkje.

‘Mogelijk kind. Maar ik wíl het niet. Ik heb het gisteren duidelijk tegen Jaap gezegd.’

‘Niet tegen mij. En ik vind het dwaasheid. Ik zou er om kunnen janken, dat u dat denkt. Meneer Jaap...’ Ze huilt. Zonder dat hij haar kon zien, wist hij hoe ze nu voor haar vader stond, een hand aan haar gezicht, het hoofd gebogen. Hij gaat de trap af. Waarschijnlijk zou hij in ieder ánder geval gezegd hebben: ‘Noom Chiel, ik heb er Dirkje nog op gewezen.’ Maar nu zegt hij: ‘U moet niet zo denken, noom. Ik heb u dat gisteren ook gezegd. Ik weet wel, u bent de vader en...’

‘Och, niet alleen daarom. Later we er eens bij gaan zitten. Kom!’

Chieleke neemt de leiding. Alsof hij hier thuis was, gaat hij hen voor naar de kamer, gaat op een van de stoelen zitten en gebaart met zijn hand, dat ze plaats moeten nemen. Het gaat Jaap eigenlijk te ver, maar om Dirkjes behuild gezicht en om de vlam van verzet in haar ogen, gaat hij

zitten en wijst ook Dirkje een stoel.

‘'t Is waar’, begint hij, ‘ik heb het je niet wóórdelijk verboden. Maar gisteren heb je me heel goed begrepen, toen ik zelf het eten bracht. Het mág niet, lief kind.’

Dirkje stampt met haar voet op de grond.

Chieleke gaat onverstoorbaar door: ‘Het is voor mij een moeilijke zaak. Een vervelende zaak. Iets, waarvoor ik terugdeins. Als jij een vreemde was...’ Hij kijkt Dirkje aan en het is hem duidelijk aan te zien wat hij meent. ‘Als vader is het zo moeilijk. Ik verdenk je niet, kind. Maar ik weet welke stumpers wij mensen zijn. Ik ga hier niet uitpluizen wat er misschien gebeurd is. Maar de zonde.’

‘De zonde!’ Diep en weerbarstig klinkt het woord uit Dirkjes mond. ‘Jullie altijd met zonde, zonde, zonde!’

Chieleke zwijgt en Dirkje gaat voort: ‘Wat denkt u wel van mij en van Jaap?’ Ze staat op en rent de kamer uit.

Daar zaten ze, de twee mannen. Twee mannen, die op een niet zo makkelijk te omschrijven wijze in een bijzondere verhouding tot elkaar stonden. Jaap had nog nooit een man als Chieleke ontmoet. En Chieleke had zich nog nooit voor een jonge kerel zó geïnteresseerd. ‘Als Dirkje mijn dochter maar niet was! Als ik maar zeggen kon, Jaap: pas op voor die meid! Als man tegen man. Maar dat gaat niet. Ik kan alleen maar tegen je zeggen, dat ik je echt volkomen vertrouw wat je goede wil betreft. Als we maar zover gekomen zijn, Jaap, dat we de zonde weer als een werkelijkheid zien. Over zonde praten is tegenwoordig ouderwets. Maar zonde wórdt nooit ouderwets.’ Chieleke zweeg en Jaap ook. Chieleke verstrikte zich in zijn woorden. Hij stelde dat trouwens ook vast: ‘Ik maak het natuurlijk weer veel te erg. Maar ik ben er van overtuigd, dat we de duivel te veel uitschakelen.’

‘Dus u vindt, dat Dirkje en ik elkaar moeten mijden.’

‘Já!’ 't Klinkt alsof er op zal volgen: ongetwijfeld.

‘Mijn vrouw...’ Chieleke onderbreekt hem: ‘Uw vrouw is groot van vertrouwen. Dat ben ík ook. Maar het huwelijk is te teer. Je kunt wel zeggen: te zwaar voor een mens. Moet ik jou, die meer theologie gestudeerd heeft dan ik, zeggen, dat Paulus het een verborgenheid noemt? Dat we het alleen kunnen verstaan, ziende op Christus en zijn gemeente? 't Kleinste vergrijp tegen deze verborgenheid is een zondesmet. Jaap...’ Hij staat op, wrijft zijn handen. Zijn gezicht krijgt een glans, die vooral in zijn ogen leeft: ‘... begrijp me toch, jongen. Er moeten ogen uitgetrokken en handen afgekapt. Dat zijn geen praatjes. We beleven een rare, lichtzinnige tijd, zegt men. Maar dat is het niet. Het is alleen maar of we Gods wet liefhebben. Liefhebben! Veel liever dan ons persoonlijk

begeren. Het wordt beter in ons leven, mooier, sterker als we aan Gods hand gaan en dat is Zijn wet. Hij kent ons zo goed. En voor ieder zwak punt staat er een gebod. Misschien is Dirkje voor jou wel een groot gevaar en jij voor haar.'

'U maakt het veel te erg.'

'Niet mogelijk! En, al meen ik te weten dat je me begrijpt en in je hart zegt dat ik gelijk heb, ik verbied Dirkje om hier te komen als je vrouw niet thuis is. En...'

Hij is al bijna bij de deur om weg te gaan, maar komt terug, steekt zijn hand uit, houdt die van Jaap stevig vast. 'Weet je waarom?' Jaap zwijgt. 'Omdat ze een dochter van mij is. Het ga je goed, Jaap.'

Jaap loopt hem achterna om hem fatsoenlijk uit te laten. Als hij bij de achterdeur komt, ziet hij hem al haastig door de tuin gaan. Dus geen Dirkje meer in zijn huis, die daar dan zo kan staan met haar vlamogen, haar rankheid en sprankelende lust. Goed! Goed! Heel goed!

Halverwege de trap - hij wil nu eerst weer naar Hermpje - blijft hij met de hand aan de leuning staan. 'Omdat ze een dochter van mij is.' Ja, het ís wat voor een vader! Sommige vaders... Hij had het pas nog in de krant gelezen. 'n Verslag van een rechtszaak. Een vader had een kerel half doodgeslagen, omdat die zich aan zijn dochter vergrepen had. Chieleke zou hem niet kunnen slaan. Och, wat een zotte gedachte. Chieleke deed het niet! Chieleke was een groot man, een begrijpend... Natuurlijk: een begrijpend mens. Hij bedoelde: een zondares als ik. Zo zijn ze, die zware broeders. Daar leven ze bij. Zondaars, geneigd tot alle kwaad. Ze dragen dat over op hun dochters. De een dit, de ander dat. Zonde!

Langzaam neemt hij de laatste treden, steeds bezig met hetzelfde, dat ir zo verschillende figuren tot hem komt: dieven, moordenaars, hoereerders. Hatelijk, elkander hatend. Wat dacht je daar weinig aan. Daar leefde je niet bij. Toch was je christen. Belijdend christen. Je stemde het toe. Bij Chieleke leefde het. Daarom kon hij zo zijn. Tegelijk een strenge maatregel en een begrip. Chieleke had het recht hem nooit meer aan te kijken, maar hij bleef zijn vaderlijke vriend.

Hermpje slaapt. Is toch weer warmer. Zijn zoon! Die draagt het verder, dat van hem en van Lien. 'n Stukje blank papier? Vergeet het maar! Vanochtend had hij hem weer boven gebracht, in Liens bed om het ledikantje beneden weer te verschonen. Dat had hij nog niet gedaan. Dat moest eerst. 't Ventje wordt wakker, kijkt hem aan, begint te huilen en krijgt wéér een bui. Hij neemt het op, koestert het in een deken tegen hem aan. Voorzichtig daalt hij de trap af, laat hem beneden weer een theelepeltje van het drankje nemen en legt hem in de lekker warme kamer op de bank. Nu eerst het ledikantje in orde maken.

De klok tussen de ramen slaat twaalf. Hij luistert, telde de slagen. Nu was Lien in Rotterdam.

Hoofdstuk 20

LIEN TREFT HET. BEHALVE ZIJ SLECHTS ÉÉN PASSAGIER IN DE SALON. ZE heeft heel wat te denken. Gisteravond was ze echt van streek geweest. Die schrik om Hermpje. Die toenadering tussen haar en Jaap. En dan vanochtend die plotselinge verrassing dat ze toch kon gaan, dat Jaap er zelfs op aandrong. Ze móest denken. En ze wilde het eigenlijk niet. Er liep één lijn door haar leven: ze wilde zangeres worden. Dat is niet iets om te verklaren, dat ís er. Iemand die dat niet heeft, kan het niet begrijpen. Eerzucht? Beslist niet. Er kwam wel zoiets bij. 't Zou geen voldoening geven als ze alleen voor zich zelf zong. Maar eerzucht was het niet. Toch had ze het een goed jaar geleden op kunnen geven voor Jaap. Voor haar heftige verliefdheid. Het moest samen kunnen gaan, haar liefde en haar kunst. De twee impulsen van haar wezen. Maar de omstandigheden waren zo dat ze met elkaar in strijd kwamen. Voor de drift om te zingen, moest ze de drift om voluit vrouw voor Jaap te zijn, verloochenen. En Jaap kon dat niet aan. Huib was in haar leven gekomen. Huib had haar de weg naar haar ideaal ontsloten. Jaap werkte mee. Maar niet om de zangkunst. Hij werkte mee om haar. En helaas, Huib... Ze ging verzitten. Afschuwelijk dat Huib zo was. Beroerd, dat het leek of het met hem een eenheid zou kunnen zijn. Ze had altijd verliefde jongens om zich heen gehad. Dat zát in sommige meisjes, vrouwen. Het had er bij Huib niet bij moeten komen. Kon ze het hem kwalijk nemen? Er had al eens meer iemand tegen haar gezegd: je bent een vrouw om lief te hebben. Dat ging van haar uit. Zou ze willen dat ze Huib ontmoet had, vóór Jaap? ‘Nee!’ ze richt zich op. Nee, ze houdt van Jaap! Ze merkt dat haar medepassagier naar haar kijkt. Had ze het ‘nee’ hardop gezegd? Haar ogen ontmoeten die van de man. ‘Is er iets, mevrouw Van Helst?’ 't Is dus iemand uit Het Stadje.

‘O nee!’ Ze herstelt zich, glimlacht zelfs.

‘Ja, ik dacht...’ De man maakte een verontschuldigend gebaar: ‘Sommige mensen kunnen niet tegen het schommelen van de boot.’

De boot meert aan de kade in de stad.

Haar belangstellende reisgenoot vraagt, als ze de loopplank af zijn en op de wal staan: ‘Naar het station, mevrouw?’

Ja, Lien moest naar het station. De heer stelde zich voor: De Groot uit de Herenstraat. ‘Zou me beslist herkennen, als u wat meer naar de kerk kwam.’ Hij verzachtte zijn opmerking met een glimlach.

‘'s Waar ook. U bent een van onze ouderlingen.’ Gek, dat ze hem niet herkend had. Ze waren echt geen trouwe kerkgangers. Dat was er ook al bij ingeschoten.

‘Als u even wacht. Ik heb mijn wagen hier in de garage van Het Schippershuis en ik kom rakelings langs het station. 't Is altijd nog wel twintig minuten lopen.’

‘Natuurlijk graag, meneer.’

Zulke vriendelijkheden doen je goed. Lien dacht soms: we laten Het Stadje Siberisch. Ze accepteren je gewoonweg niet. Onder elkaar een en al jovialiteit, maar zo'n paar vreemden, ho maar! Als u wat meer naar de kerk kwam! Dat moest zo'n ouderling wel laten merken. Min of meer zijn plicht als hij zo toevallig met een dolend schaap in aanraking kwam. Daar komt de Fiat al. De Groot stopt, opent het portier en Lien stapt in. Zou hij weer op haar weinig kerkgaan terugkomen? Blijkbaar niet, want hij verklaart - overigens onnodig, want Lien wist dat wel - dat verschillende zakenmensen uit Het Stadje hun wagen heel de week bij Het Schippershuis in de garage lieten omdat het vervoer van een auto met de veerboot onredelijk duur was. En iemand als hij, die bijna dagelijks verder het land in moest, kon beter een plaats in de enorme schuur van de herberg huren. Dat scheelde heel wat en thuis kon hij z'n wagen wel missen. Ze moest zeker naar Rotterdam? ‘Ja, u bent zangeres, hoor ik. Jammer, ik ben gisteren nog in Rotterdam geweest. Dan kon ik u mooi een lift geven.’ Hij parkeert bij het trottoir. ‘Als u hier uitstapt en de St. Joris doorloopt, bent u in een paar minuten op het Stationsplein. Ik moet hier rechtdoor.’ Lien bedankt voor de lift, drukt zijn hand, die hij haar toesteekt. Toch komt de ouderling bij hem boven. Hij houdt haar hand nog even vast, kijkt haar wat dringender aan en zegt: ‘U en uw man missen meer dan u bedenkt, door wat Paulus noemt “de onderlinge bijeenkomsten nalaten.” Dag mevrouw Van Helst. Het ga u goed.’ Lien knikt. Ze weet dat de man gelijk heeft.

Ze steekt haar hand op als hij wegrijdt en stapt de oude St. Joris in.

Hetgeen haar bezwaard had, nog op de boot, maakt plaats voor een blij triomfantelijk gevoel. 't Wilde nogal wat zeggen, dat ze nu al iemand mocht vervangen. Uitgerekend zij. Om haar stem, haar muzikaliteit. Het Stadje, met Jaap en al en met zijn saaiheid en bekrompenheid, zijn geroddel en gevit, week naar de achtergrond. Jaap zal nooit begrijpen wat het is voor een zangeres als je op mag treden. Dat snapt hij gewoonweg niet. Wat was Huib blij. Hij gaf haar zo maar spontaan een zoen toen ze 't hem vertelde. Hij straalde van trots. Hij had er zijn aandeel in.

Die zoen! Pats op haar wang met zijn arm om haar heen. ‘Dat hebben we fijn voor mekaar, meid.’ Niks geen bijzonders, die zoen. Zo maar, kameraadschappelijk. Toch had ze eraan gedacht, terug op de boot, die haar door het klotsende water weer naar Het Stadje voerde. Ze zag dan Huibs gezicht vlak bij haar. Zijn lichte, bruine ogen verrukt, glanzend. Ze erkende het als iets goeds, dat er tussen de mensen kan zijn. Dat spontaan reageren. Dat niet altijd, zoals Jaap...

Ze zit al in haar hoekje in de trein. Kijkt naar het wegcirkelen van het landschap. 't Lijkt of er ergens een middelpunt is, waaromheen de sloten, de boomrijen wentelen. Ze wil met al haar kracht alles van gisteren wegbannen. Het is nu immers allemaal weer goed. Wat waren ze in de war geweest om Hermpje. Wat had ze zich schuldig gevoeld omdat ze 's-ochtends, voor ze naar de boot ging, slechts even tersluiks naar hem gekeken had. Niet eens een kusje gegeven. Zo maar de dekentjes wat vertrokken en toen haastig naar haar wereld. Want die lag niet meer in Het Stadje. Ze liet het landschap voor wat het was, ging achterover tegen de leuning zitten. Ook niet meer bij Jaap? Was dat werkelijk zo? Beslist niet, toen ze in zijn armen stond met angst om Hermpje. Samen in vrees om wat gebeuren kon. En wat was het mooi, wat Jaap gedaan had. Dat was een offer. Gauw, voor ze zelf op was, was hij naar dokter De Geus gegaan, omdat hij meende, dat Hermpje zoveel beter was. De trein rijdt Rotterdam binnen. De vreselijke steenstad. Rommelig nog en onaf. Lombardijen! Stop! Het nieuwe stuk, dat nog niet met zichzelf klaar is. Even later Rotterdam-Zuid. Dan volgen de afschuwelijke achterzijden van de Oranjeboomstraathuizen. Uitgewoond, vuil, sommige huizen al verlaten. Daarna de Maas. Prachtig! Druk! Hinderlijk het voorbijstrepen van de schuine ijzeren binten. Rotterdam-Blaak. Eindelijk iets nog van de oude stad. Ze staat op, trekt haar mantel aan, neemt haar tas. Zal Huib er zijn?

Natuurlijk! Daar staat hij al. Voor haar wel uitgesproken ‘de ander’. Jaap groot, vierkant, sterk als een beer. Huib slank, fijn, beweeglijk en zo leuk gekleed.

Als ze uitstapt neemt hij al haar arm. ‘Nou zeg’, verbaast ze zich, ‘je staat wel erg precies op je plaats.’

‘Intuïtie, my dear! Fijne reis gehad? Mieters, zeg, 'k heb heel de dag. Kom!’ Hij trekt haar arm steviger door de zijne. Lichtvoetig loopt hij naast haar. Hij was eigenlijk een klets. Wat hij allemaal niet door elkaar haalde! Hij vond het geweldig, dat ze nu al zo gauw op kon treden. En het zou voortreffelijk gaan. En Bob Zweers was zo'n reuze kerel. O ja, herinnerde ze zich, dat was de oudere dirigent, waarbij ze zingen moest. ‘Ik heb een programma gemaakt voor ons beiden, vandaag. We gaan

eerst koffie drinken. Dan naar Bob. Mijn wagen staat hier vlakbij. Bob woont aan de Bergweg, bijna op Hillegersberg. Als we bij hem klaar zijn, gaan we samen ergens wat eten. Wil Petechem zal om half twee bij Bob zijn. O, je weet niet wie dat is. De pianiste! Prima! Jullie zijn zó klaar en de repetitie met koor en orkest is pas om acht uur. We gaan vanmiddag wat toeren. Als je nu hier even wacht, rijd ik zó voor.'

Lien knikt alleen maar.

Daar staat ze dus in de grote wereld, die van de mogelijkheden. Ze vóelt dat zo, al zou ze niet precies durven zeggen wélke mogelijkheden ze bedoelt. Zangeres, beroemd zangeres! Terwijl ergens achteraf in haar hersens zo iets opkomt, weet ze tegelijk dat dat het juist níet moet zijn. Hoe is dat bij de groten, die op de podia staan te pralen? Mevrouw Keldermans zegt: 'Nee, nee! 't Moet je niet gaan om een naam. 't Moet alleen om het zingen.' Gisteren nog, toen ze haar hartelijk de hand drukte en bedankte omdat ze haar bij die dirigent had aanbevolen. Dan krijg ik misschien een beetje naam. Eigenlijk ellendig, dat je zulke dingen zei. Vooral als blijkt, dat het niet in goede aarde valt. 't Is trouwens kwats van Keldermans. Ze zijn er allemaal op uit om naam te maken. Dat zit vreemd dooreengestrengeld: de drang om te zingen en je te laten horen. Ze mompelt het nu maar eerlijk voor zich zelf: naam maken!

Daar staat ze dus in de druilerige voormiddag. Ze weet dat ze de moeite waard is om te zien. Ze voelde zich behaaglijk in haar mantel, in haar schoenen. Gek om dat zo te bedenken. Maar het is zo. Ze is blij met de wereld hier. Ze is blij met haar gezicht, haar jonge lichaam, haar levenslust, haar stem. Dat is hier allemaal belangrijker dan ginds, in Het Stadje. Toch even: hoe zal het met Hermpje zijn? Dadelijk Dittie bellen. Wat een verschil met gisteravond!

Huibs wagen schuift voor. Vanaf zijn plaats achter het stuur strekt hij zijn hand om het portier voor haar te openen. Ze pakt de kruk, buigt zich om in te stappen. 'Fijn,' zegt ze. Ze zet de tas tussen haar en Huib op de bank. ''t Is nog geen half een. We rijden maar naar Hillegersberg. Ik ken daar een gezellige zaak. Heb je de muziek bij je? Natuurlijk! Speel ik daar nog even door. Ze kennen me er. Hun dochtertje krijgt les van me.'

Lien wordt een beetje moe van zijn praten en zijn plannen. Want ineens zegt hij weer: 'Jammer, dat ik vanavond repetitie heb. In Dordt. Ik had jouw repetitie mee willen maken. Och, "Jesu meine Freude" is voor jou de eenvoud zelf. Maar buitengewoon geschikt om te beginnen. 't Is een mooie zaal.'

Waar had hij het nu ineens over? Wat een levenstempo! En onder al dat redeneren door stuurt hij feilloos zijn wagen door het drukke verkeer. Als ze de Bergweg oprijden, vraagt ze: 'Welke zaal?' Maar dat was hij al weer vergeten. 'Zaal?' vraagt hij. Ze schokt bijna tegen de voor-

ruit, zo remt hij af en scheldt op een stel dat tóch nog de zebra overgaat. ‘Idioten!’ Even later: ‘O! Ja, een fijne zaal. Ik bedoel van “Lommerrijk”. En Bob heeft altijd heel wat mensen. “Hosanna” is maar een gewoon koor. Maar hij heeft er wat van gemáákt! Zul je horen Hij is knap. Wat moet je nog meer zingen?’

Daar wist ze niets van.

‘Heeft hij dat gisteren niet gezegd? Is hij nou gek? Ze laten geen sopraan komen voor één zo'n nummer. Net weer iets voor Bob. Denkt: o, die vaklui zingen zo maar voor de vuist weg. Niet doen! Je niet blameren!’

Lien haalt haar schouders op. Het regent woorden en zinnen. Wat had hij nu weer? Ze zou het wel zien. Ze werd onrustig van hem. Hij haalde alles door elkaar. Ouderling De Groot! Met zijn: u en uw man missen meer dan u wel beseft. Vader dacht daar precies zo over: de kerkdiensten niet verzuimen, je wordt geestelijk zo arm. Ze ging bijna nooit meer en als ze in de kerk zat...

‘We zijn er!’ onderbreekt Huib haar denken. Ze rijden over een brede brug een soort tuin in. Hoge, oude bomen, daarachter een gazon, waar al een paar tafeltjes en stoeltjes staan. De parkeerplaats is achter het restaurant, een meer in de breedte dan in de hoogte gebouwd geval. Wit met een dak van rode pannen. ‘Je tas!’ herinnert Huib haar. Hij sluit de auto af, wenkt haar om hem te volgen. Ze stappen een betonnen plaats op. Huib opent de achterdeur en via een kale gang, waar de keuken en - zoals later bleek - ook de woonkamers van de familie op uit kwamen, leidt hij haar naar de opvallend gezellig en smaakvol ingerichte zaaltjes van het eigenlijke restaurant. Achter het buffet staat een dame. Ja, constateert Lien: een dame! Nooit aan de slanke lijn gedaan. Opzichtig gekleed, gekapt en met precies de uitdrukking op haar gezicht die bij het vrouwelijk hoofd van zo'n gelegenheid past, bovendien rinkelend van sieraden. Huib groet joviaal: ‘Hallo Mar!’

‘Goede morgen, meneer Verhulst. Blij u te zien. Hoe maakt u het?’ Ja, Huib was hier thuis. Dat merkte ze aan alles.

Toen ze zaten - bij het brede raam, waardoor je al iets van het oude Hillegersberg zag, onder andere een stuk van de kerk - kwam mevrouw zelf naar hen toe. ‘Gezellig.’ Ze drukt hartelijk Huibs hand. Die stelt voor: ‘Mevrouw Rossieau, mevrouw Van Helst,’ voegt erbij: ‘mevrouw is zangeres. We worden om half twee bij Bob verwacht.’

Mevrouw begrijpt het. ‘Ja, ja! Voor het concert. Begrijpelijk.’ Dan, na even wat staren: ‘Josje is nogal ziek. Er heerst angstig veel griep.’

Lien voelde zich hier niet erg thuis en de familiaire manier waarop Huib met dat opgedirkte mens omging, stond haar tegen. Was ze al ‘Het Stadje’ geworden? Haar gedachten waren thuis, bij Jaap en Hermpje.

In de trein was ze al van plan geweest eerst te bellen als ze aankwam. Maar Huib had haar zo volkomen in beslag genomen. Ze staat op. ‘Waar is de telefooncel?’ Omdat Huib vragend kijkt, zegt ze: ‘Hermpje is een beetje ziek. Ik wil even bij Dittie informeren.’ Hij brengt haar naar de cel. Ze draait de nummers en zakelijk klonk het: ‘Met Handelshuis Vermeulen.’

‘Hallo Dittie!’

‘Chô! Jij! Waar zit je? O ja, da's waar. Jaap liet een briefje brengen. Was Huib op tijd?’

‘Hij stond te wachten en precies waar ik uitstapte.’

‘Telepathie natuurlijk.’ 't Klonk echt op z'n Dittie's. Nogal verdacht. Lien reageert daar niet op, vraagt: ‘Ben je al bij Jaap geweest?’

‘Mag ik niet meer van vader als jij niet thuis bent. Heeft Jaap dat niet gezegd?’

‘Welnee, zo'n bagatel,’ plaagt ze terug, maar inwendig grijpt het haar aan. Zou er weer wat zijn gebeurd? Jaap had er niets van gezegd. Altijd die geheimzinnigheden als 't om Dittie ging!

‘Dus je weet niet hoe 't met Hermpje is?’

‘Nee! Maar waar zit je? Ik wip toch maar even over. Pa is er niet. 't Kan dus! Dan bel ik subiet. Welk nummer?’

Lien wilde 't even vragen, maar Dirkje zei dat het wel op het toestel zou staan.

‘O ja! Twee-een-vier-zes-achttien.’

‘Genoteerd. Over een paar minuten! Hang maar op.’ En binnen vijf minuten belde ze terug. ‘Prima! Vader heeft hem - ik bedoel Jaap - weer een warme hap gebracht. Hermpje is in orde! Helemaal!’ Dirkje informeerde nog waar ze precies zat en of ze in gezelschap van Huib was. Lien zei dat ze in Hillegersberg met Huib zat koffie te drinken en zo straks bij de dirigent moest gaan repeteren met de pianiste. Vanavond met koor en orkest. Dat was het dan.

Opgelucht komt Lien weer bij Huib terug. ‘'t Is alles in orde.’ Ze gaat weer tegenover hem zitten, kijkt eens rond, vindt het al een beetje prettiger hier met hem te zijn. Huib begint weer voluit te praten. Lien geraakt helemaal in de wereld van de ‘muzieklui’ zoals Jaap soms wrevelig zei.

Voor ze het restaurant uitgaan, vraagt Huib de menukaart. Ze konden hier het best wat eten. Na de repetitie natuurlijk. Hij geeft de kaart aan Lien. ‘Kies jij maar.’ ‘Samen,’ vindt Lien. En ze besluiten heel gewoon: een klein soupeetje. Tegen drie uur. Dan waren ze wel klaar. Huib laat de auto staan. Ze wandelen naar Bobs adres. Een gewoon huis in de rij. Een wat te opvallend naambord: Bob Zweers. Toonkunstenaar. Bob zelf viel mee. Een gewone kerel, die opging in zijn werk. En omdat

dat nu eenmaal muziek en zang was, deed hij misschien wat artistiekerig. Maar heus niet meer dan de meesten van zijn vakgenoten. Ook de repetitie viel mee. Mejuffrouw Wil Petechem zag er onaanzienlijk uit. Niet zo jong meer en met weinig schoons bedeeld, maar een pianiste pur sang, begeleidster van het zuiverste ras. Bob zei na het eerste zingen al: ‘In orde! We hebben het getroffen. Arme Josje!’ Maar toen kwam het: de liederen! Huib had wel gelijk gehad. De programma's waren bij de drukker. Bob kon zomaar ineens niet zeggen welke liederen Josje zou zingen. Drie voor, drie na de pauze.

Wil wist het. Ze bewoog even haar vingers over de toetsen.‘Brahms,’ zei ze.

Lien schudde het hoofd. Ze kende het niet. Ze had trouwens nog nooit Brahms gezongen. ‘Ik ben nog niet zo héél ver,’ zei ze een beetje spijtig. ‘Ik had niet gedacht, dat er zoveel bijkwam.’

‘Kom’, prees Bob, ‘met zo'n stem en zulke duidelijke muzikaliteit.’ ‘Ja, maar zes liederen! En ik daar helemaal zonder hulp.’ Lien trok een verongelijkt gezicht, ‘dat kunt u toch niet van me vergen.’

Huib, die wat bij het raam vertoefde en spijtig naar de dreigende lucht keek, kwam bij de drie aan de vleugel staan. ‘Behalve dát’ - hij keek Lien nogal dringend aan, ze moest zich laten gelden! - ‘je weet niet eens of die liederen je liggen, of je ze mooi vindt, er wat mee doen kunt...’ Tegen Bob en Wil zei hij een tikje ironisch: ‘Ze is nog maar pas in het vak en 't komt bij haar wel heel erg van binnenuit.’

Ze delibereerden er nog een poosje over. Lien voelde zich gesteund door Huib. 't Was ook duidelijk, dat zijn mening hier gold.

Lien en Huib gingen weg. Wil bleef nog om wat af te spreken met het oog op vanavond.

Huib nam weer Liens arm, alsof dat de gewoonste zaak van de wereld was. En dat wás het eigenlijk ook. Maar voor Lien niet zo vanzelfsprekend. Huib deed hier, in Rotterdam, heel anders dan thuis in Het Stadje. Het deerde haar niet. O nee, ze vond het prettig. Er was ook zoveel om je happy te voelen. 't Zingen ging zo fijn. Ze had duidellijk aan Bob en ook aan Wil gemerkt hoe bewonderend ze reageerden op haar stem. En nu een fijne middag met Huib. Samen eten! Wat gaan toeren! En met Hermpje ging het goed. Even een schokje: had ze dáár niet meer mee bezig moeten zijn? Huib drukte telkens haar arm steviger tegen zich aan, keek haar dan opgewekt in de ogen. ‘Vanmiddag ben je van mij.’

Het soupeetje bij mevrouw Rossieau werd een succes. Het eten was prima. Huib zat zo echt tevreden tegenover haar. Ze hadden eerst wat gedronken en ook nu schonk Huib telkens haar glas weer bij. 't Kwam in haar leven nu eenmaal niet voor, dat ze in een restaurant zo maar midden in de week ging eten. Stel je voor in ‘Het Wapen’, bij dikke Frans!

Dit was wel een heel andere wereld dan die van thuis. Juist, terwijl ze dit bedacht, zei Huib: ‘Ik zou het altijd wel zo willen hebben met jou.’ Hij keek haar eigenaardig aan. Zijn gezicht sprak. Zijn helder bruine ogen, zijn beweeglijke mond, zijn... Ze kon dat niet verder ontleden, niet verklaren, wat er van hem, van het ongewone hier, het tegengestelde eigenlijk van haar bestaan in de Walstraat, uitging.

‘Dit is een stukje hemel.’ Huibs ogen drongen dieper in haar. Zijn hand kwam naar de hare, zijn vingers sloten zich om haar pols. Ze trok haar hand niet terug. Wel was er even, heel even, een - hoe zegt ze dat? - schrik? Een: pas op. Wilde hij...? Ze kleurde. ‘Je bent zo'n schat!’ Huib keek haar vast aan. ‘Zo begaafd. Zo... Nee!’ Betrekkelijk plots trok hij zijn hand terug. ‘Wees maar niet bang, ik zal het je niet moeilijk maken.’

Ze keek hem met grote verbaasde ogen aan. Hij bedoelde toch niet...? Dat ze ook bloosde! Erger: dat ze schrok! Dat ze, hoe vreemd het ook was, de bekoring voelde van Huibs bewondering. Haar verwarring duurde maar even. Ze hervond haar vlotheid in de omgang met Huib weer à la minute: ‘Niet zo sentimenteel doen, Huib. Moeilijk maken!’ Ze wrikte haar hoofd in de nek, haar haar sloeg naar achter, golvend glanzend ook. ‘Je weet, ik ben een serieus getrouwde vrouw.’ Kon ze er zo maar met een grapje van af? Zijn adoratie was voldoende duidelijk, maar had blijkbaar niet de minste uitwerking. ‘Ja, een getrouwde vrouw. Verdorie, ja! Als dat niet...’ Zijn stem klonk te zwaar.

‘Zeg, Huib’, onderbrak ze hem, ‘bederf nu asjeblieft deze dag niet met zulke dwaasheden. Kom! Breng mij naar mijn adres.’

Huib wachtte even, alsof hij overwoog wat hij doen moest. Er kwam een gewone, prettige trek in zijn gezicht. ‘Nee, meisje! Je logeert bij mijn zuster. Die is lerares Nederlands aan de h.b.s. in Dordt. Daar kunnen we pas om vijf uur terecht. Maar we zullen wel gaan. 't Regent gelukkig niet meer. Ik zal je het eeuwige laantje laten zien. Kom!’

Zo maar een verzinsel van hem. Het Kralingse bos heeft geen eeuwig laantje. Ze zijn er trouwens niet, al zouden verliefde jongelui het wensen. In de auto was Huib gelukkig weer heel gewoon. Had Lien het zich verbeeld?

Huib reed rustig en kundig door de stad, wist vanzelfsprekend de weg en voor Lien erop bedacht was, waren ze in het oude Kralingse bos. 't Leek haast onmogelijk, zo vlak bij de stad en dan zoveel rust en eenzaamheid. Ze liepen het bos in. Weer gearmd. Dat wilde Huib. De beklemming, die er echt even bij Lien was geweest, week gaandeweg meer, omdat hij zo gewoon deed, zo gezellig kletste. Ook over haar taak in verband met een aantal liederen die ze in moest studeren. Hij vond het maar een gewaagde onderneming. Het was immers haar eerste optreden

en als dat, wat de liederen betrof, zo onvoorbereid moest! Nu, dat zat dan niet zo goed. Lien vond, dat ze alleen maar haar best kon doen. Ze begreep, dat men op zo'n concert als dat koor nu wilde geven, wel wat meer van een zangeres verwachtte dan even in dat koorwerk meezingen. Als 't beslist niet ging, dan zou ze wel wat nemen dat ze kende.

Het weer werd de voorzomer op z'n fraaist. Beuken en eiken - veel individualistischer schepselen dan bijvoorbeeld het naald- en sparrehout - hadden nog hun nieuwe kleurrijkdom. De zon was gaan schijnen. Onder de beuken lag nog het tapijt van goud van vorige jaren.

Ze liepen niet meer gearmd. Lien wist niet meer of hij háár losgelaten had, of zij hém. De middag hield zich goed. De zon bleef en het zomerbos kreeg volop licht om zijn schoonheid te tonen. ‘Je zou kunnen denken, dat zo'n boom er schik in heeft zo mooi te zijn,’ Huib wees een eik, die groot en pralend met zijn bronsgroene bladeren in de zon stond. ‘Jij ook, hè? Mooi zijn is ook een geluk!’ Hij keek haar zo aan, dat ze er geen bijzonders van hoefde te denken. Hij vond haar gewoon mooi. Hij deed jongensachtiger dan bij Rossieau, toen ze echt even in de rats zat en dacht: zo moet Huib nu echt niet doen. Had ze zich aangesteld? Gek, dat ze zich dat van aan tafel niet meer zo herinnerde, als ze het toen ervoer. Hij deed hier jongensachtig-blij. Dat hij haar mooi vond en het zo zonder enige sentimentaliteit zei, was alleen maar prettig. Ze waren nu onder al maar beuken en het bladerkleed leek één gouden tapijt. Gek, dat zo'n oud woord in je opkwam en dat je het tekenend vond. Huib neuriede iets. Ze herkende het niet. 't Klonk vrolijk. En zo zag hij er ook uit. Ineens was hij een heel eind bij haar vandaan. Hij riep en toen ze naar hem keek, sprong hij over een greppel. ‘Kom!’ Hij wenkte haar en ze nam een aanloop en sprong ook. 't Lukte! Zó breed was de greppel niet, toch merkte ze dat ze weinig meer aan lichaamsoefeningen deed. Ze wankelde en hij ving haar op. Wel onnodig stevig, vond ze. Hij wist het nu tenminste, dat ze een welgeschapen vrouw was. Trouwens, hij had haar bij Rossieau ook vrijmoedig genoeg bekeken.

Ze voelde zich blij, vond het normaal, dat hij weer een eind stevig gearmd met haar onder de bomen liep. Jongensachtig! Nu zelf ook niet achterdochtig doen. Het gewoon prettig vinden! Je kon jong zijn! Je kon wel ravotten!

Ze stonden betrekkelijk onverwachts voor de plas, de grote, verre vlakte water. Het licht leek klaar en rijk. Het water grijs-blauw, met hier en daar gouden glinsters, waar het bewoog door een vogel of een vis. Soms door een streekje wind. De overkant, met de vage vlekken van huizen, boomgroepen, een paar molens, al het verre was slechts iets donkerder grijsblauw dan het water zelf. En boven alles de lucht met de wolken. ‘Mooi, hè!’

Ze bleven staan. Wat waren ze nu alleen. Alleen bij elkaar.

Huib legde zijn arm om haar heen. Dat moest niet, vond ze. Maar waaróm eigenlijk niet? Ze bleef rustig staan. Maar hij bewoog zich, zodat ze voor hem kwam. Hij legde zijn hand op haar voorhoofd. ‘Je haar is een beetje vochtig.’ Dat gaf allemaal niet, maar zijn ogen glinsterden. Er kwam iets schalks in zijn gezicht. ‘Nu een zoen.’

Ze schudde langzaam haar hoofd.

‘Kom! Ik heb je al méér zo maar een kus gegeven. Zo maar. Nu...’ Ze kuste hem niet terug. Ze verweerde zich niet ook. ‘Moet je niks van denken. Toe! We zijn een beetje Adam en Eva, heel alleen in een paradijs. Ja?’

‘Nee, Huib!’

‘Je moet niets verkeerds denken. Ik respecteer je. Je bent...’

‘Nee, Huib!’ Ze greep zijn polsen stevig en drong hem bij zich vandaan. ‘Wat een onzin! Ik wil niets verkeerds. Ik vind je... Och! Vooruit!’ Ze zag duidelijk, dat hij het zo maar gedaan had, impulsief. Zonder... Ja, zonder wat?

‘Laten we het dan fijn houden. Kom!’

Ze nam nu zelf zijn arm. ‘We konden wel ergens gaan dansen. Ja?’ stelde hij voor.

‘Natuurlijk niet. Helemaal geen zin in. Ik wil vanavond fit zijn.’

Toen ze de stad inreden, was het al donker. En ook onvoorstelbaar druk. De mensen kwamen van hun werk. 't Krioelde van auto's.

Ze gingen ergens thee drinken. Daarna zei Huib expres theatraal: ‘Nu moeten we scheiden. Niets is hier blijvend.’

Gelukkig hoorde ze het expresse in zijn stem.

‘Afschuwelijk!’ klaagde ze. Maar toen, heel gewoon, hartelijk - ze meende het ook - ‘ik heb tóch een mooie middag gehad.’

‘Tóch!’ Ondeugend, met een tikje spottend vermaak, doelde hij op het incident aan de plas. Verdraaid, dat zij nu bloosde en er meer van maakte dan hij had bedoeld.

‘Je bent ook zo'n verdraaid mooie vrouw. En dan zo dorps-preuts.’ Ze was er alweer overheen, over dat verkeerde denken, ‘'t Komt van Het Stadje,’ zei ze.

‘Ja ja! En van Jaap en Hermpje. Zou je nog niet eens bellen?’

Ze kreeg Dirkje niet, maar Chieleke zelf. ‘Welzo, mevrouwtje! Zal ik uw man even roepen?’ Dat was wel goed en even later hoorde ze Jaaps stem: ‘Daag! Hoe gaat het? Fijn gezongen? Met Hermpje gaat het prima. De ondeugd die ons zo in de rats had doen zitten. Verlang je naar hem?’ ‘Natuurlijk en naar jou en naar ons knusse Stadje.’ Dat laatste was per-

tinent onwaar. En verlángde ze eigenlijk wel zo erg? Ze begon Jaap te plagen, ‘'k Ben met Huib vanmiddag naar 't Kralingse bos geweest. Prachtig! We zitten nu ergens thee te drinken. Huib heeft vanavond koor in Dordt.’ Ja, ze zag wel tegen de repetitie met het koor en het orkest op. Nooit gedaan! Jaap wenste haar sterkte. ‘Je komt toch morgenochtend met de trein en de veerboot?’ Ja, ze kwam zo vroeg mogelijk. ‘Maar ik logeer bij Huibs zuster. Ik sta zo vroeg op als het daar uitkomt. Daag!’ Ze legde de haak terug, bleef even staan turen naar het toestel. Het was dan toch maar zo, dat voor het eerst na haar huwelijk een andere man haar gekust had. Zo zijn mannen. Ze was misschien echt wel wat te preuts. 't Was voor Huib iets kameraadschappelijks geweest. 't Kwam hem toe, vond hij.

Huib bracht haar tot bij mevrouw Rossieau en moest toen echt weg. 't Was al over zes. Ze spraken af, dat ze na de repetitie bij Bob, direct naar het station zou gaan, de trein naar Dordt nemen en daar Huibs zuster opbellen. Die kwam haar dan van het station halen. Ze zouden elkaar wel vinden. ‘Je vraagt maar, als je een wat statige dame ziet in een bruin bontjasje. Een bril op en ja, echt wel een beetje een frik.’

Huib gaf haar het nummer van zijn zuster. ‘Ze weet ervan. Tot vanavond!’ Ze stond bij hem, achter het restaurant. Hij stapte in, startte, reed weg.

Het koor heette Esdeegee. Het was groot. Weinigen van de tegenwoordige leden dachten er meer aan, dat deze naam, toen meer dan een halve eeuw geleden het koor werd opgericht, nogal wat tegenkanting ondervonden had. Er waren mooiere namen: ‘Hosanna’, ‘Halleluja’, ‘Exsultate Deo’, maar het was ‘Soli Deo Gloria’ geworden. Zo was het voorgeslacht van de tegenwoordige zangers en zangeressen: Gode de eer! Of dat nú niet meer zo was? Natuurlijk wel. Maar op namen kwam het niet meer zo aan.

Bob kwam Lien zelf bij Rossieau halen. 't Was maar een eindje naar het repetitielokaal. Lien constateerde, dat er geen verschil was met ‘Sursum Corda’ van Het Stadje. Dezelfde soort mensen, dezelfde drukte bij het begin. Ze voelde zich bekeken. Bob leidde haar tot bij een tafeltje, waar een wat oudere heer beleefd opstond, een beetje statig boog. ‘Mevrouw Van Helst, meneer Kramer,’ stelde Bob voor. En ter verduidelijking: ‘Mevrouw vervangt onze zieke Josje en meneer is de bas.’

Het is zo'n volmaakt eigen wereld, die van een koor. Het is een gemeenschap, gebonden door vele banden. Zeker, de toonkunst. Maar daarnaast is er zoveel meer: de gezelligheid, de ontmoeting, het gretig bespreken van allerlei nieuwtjes. Het pralen met de leuke japonnen en met

het nieuwste kapsel. Heerlijke menselijkheden!

Een lange, schrale man - de voorzitter - opende met gebed. Oude traditie, beleefd met gesloten ogen ondergaan. Toen Bob: ‘We gaan beginnen met “Jesu meine Freude.” Mag ik u even onze sopraan voorstellen?’ Bob noemde haar naam en Lien stond enkele seconden in het vizier van de meer dan honderd ogen. Ze boog naar het koor, nam toen weer naast meneer Kramer plaats.

Het orkest bestond bij dit Buxtehude-werk alleen uit drie groepen strijkers. De cel versterkt met een bas. 't Klonk direct verrukkelijk. Bob dirigeerde rustig, correct. Wil Petechem speelde bescheiden haar pianopartij. Het koor zette feilloos zuiver in en bij het tweede gedeelte zong Lien met het grootste gemak: ‘Unter deinem Schirmen bin ich vor den Stürmen aller Feinde frei.’

De strijkers vielen even na de inzet van haar laatste toon weer ragfijn in en enkele seconden later klonk fors en overtuigd de zware bas van Kramer: ‘Trotz dem alten Drachen.’

Bij het slotkoor zongen beiden de koorpartijen mee. Ze bleef na het verklinken van de laatste klanken even met de ogen dicht staan. Dit was het. Dit! Ze was tot diep in haar wezen gelukkig. Voldaan wreef Bob zijn handen. ‘Dat was uitstekend. Ik maak u allen mijn compliment. Mag ik u even apart noemen, mevrouw Van Helst. Het is in zekere zin uw debuut. Voortreffelijk.’ Hij boog naar koor, orkest en solisten en zei: ‘We kunnen het hier wel bij laten. Of iemand van u mocht nog wensen hebben?’

Het koor wilde graag nog een paar a capella-werkjes doornemen. Bob kwam van zijn kleine verhevenheid af: ‘Als u liever naar huis gaat?’ vroeg hij aan Lien en Kramer. Kramer wilde dat wel graag. ‘Misschien kunt u dan mevrouw Van Helst even naar het station brengen? U komt er toch bijna langs.’

‘Ook zonder dat, heel graag.’ Kramer boog naar Lien en wenkte met zijn hand naar de gangdeur. Het koor hield zich opvallend stil, wilde blijkbaar niets van het gesprek van de dirigent en de beide solisten missen. Lien voelde zich ook een beetje opgelaten, keek Bob glimlachend aan: ‘Wel heel kort.’ Ze dacht: was daar nu heel de dag voor nodig?

‘U was voor ons allen een openbaring, mevrouw. 't Ging prima.’ De dirigent leidde zijn beide solisten het lokaal uit tot in de gang, groette hen tot volgende week. Dat was het dus voor Lien.

Kramer bracht haar aan de achterzijde van Centraal, vroeg of ze het vinden kon. Ze bedankte voor de lift en stapte het station binnen, keek naar de grote gele borden, waar de vertrektijd van de treinen op was aangegeven, als ook het perron waar ze moest zijn voor de trein naar Dordt. Ze vond dat al over enkele minuten een trein vertrok.

Toen ze in de trein zat, vertaalde ze een zin, die ze zojuist gezongen had: ‘onder uw bescherming ben ik veilig.’ Ze dacht weer aan de ouderling, die gezegd had: u en uw man missen meer dan u denkt. Zou dat zo zijn? Leefden zij en Jaap te veel alléén met hun problemen? De trein snelde voort. Het zou maar even zijn dat ze alleen was met haar gedachten, want dadelijk belde ze Huibs zuster. Dan moest ze hartelijk zijn, meepraten en mee vlot doen.

Leefden zij en Jaap te geïsoleerd? Kerkdiensten verzuimen! Geen contact met geloofsgenoten! Mensen die proberen God te zoeken, de eigenlijke zin van het bestaan! Maar je kon toch met geen enkel mens praten over het eigenlijke van je leven. Ja, met Chieleke. Wat nu, als Huib vanavond weer komt? Ze wil niet. Ze wil geen verhouding met Huib. Niet Huib naast Jaap. Voor geen geld! De trein bonkte regelmatig en het ritme van het gebonk werkte geruststellend.

Huib kwam niet. Ze was hem er dankbaar voor. Hoe zou ze zich voelen als ze Jaap nu weer voor het eerst zag? Als hij haar kuste?

Hoofdstuk 21

JAAPS ARGWAAN TEGEN HUIB WAS NU EENMAAL GEREZEN. HIJ HAD ER WEER flink last van gehad, na het telefoontje van Lien dat ze met Huib in het Kralingse bos was geweest. Eigenlijk zou zo'n mededeling hem gerust moeten stellen. Er was immers geen enkele noodzaak voor Lien om het te vertellen. Als er wat achter stak, zou ze wel wijzer zijn. Maar het was niet Lien die hij wantrouwde, het was Huib. 't Verdroot hem genoeg dat Lien schijnbaar met de minste moeite ieder lichamelijk contact met hem vermeed. Hij kon zeggen: ontweek. En zou ze dan met een ander?.. Maar Huib verdacht hij. Ieder gevoel van sympathie, dat hij eerst voor hem had, was in het tegendeel veranderd. Hij kon hem niet uitstaan. 't Zal wel onbillijk zijn, erkende hij zichzelf, maar hoe dan ook, Lien gaat te veel in hem op. En hij, met zijn fluwelen ogen, zijn vlugge klaviervingertjes, zijn hyper-artistieke maniertjes, biologeert haar. Ze hebben te duidelijk één wereld. Van Job hoorde hij, dat Het Stadje al over hen roddelde. Ze deden volgens Job ook stom. Ze liepen gearmd en als Lien een enkele keer tijdens de koorrepetities op de piano assisteerde, waren ze in de pauze niet bij elkaar vandaan te slaan. En de manier waarop hij haar aankeek! De vrouwtjes van het koor wisten heus zulke blikken wel thuis te brengen.

‘Dat dat mens van de schrijver zich door de dirigent zo laat adoreren!’ Met dergelijke woorden onderhielden dames als mevrouw Hendriks zich

met elkaar en voelden zich ver boven dergelijke dwaasheden verheven. De mannen waren wat ruiger. Van Dijk zei: neem het hem eens kwalijk, zo'n prachtwijf! Een echt schandaaltje werd het niet. ‘Huibje’, zoals de leden van ‘Sursum’ hun gevierde dirigent onder elkaar noemden, stond te hoog aangeschreven en was voor de glorie van het koor te onmisbaar. En Lien genoot ook al meer waardering om haar stem. Ze had al een paar maal op de repetitie gelegenheid gekregen om die te laten horen en het was toch wel heel wat, dat dit jaar een zangeres uit Het Stadje zelf tijdens het kerstconcert de sopraansolo zou zingen.

Jaap stond volkomen buiten deze groeiende belangstelling voor zijn vrouw. ‘Jammer’, zei ze, ‘dat je niet mee kunt naar Rotterdam,’ toen ze met de veerboot van twee uur vertrok voor haar eerste optreden als soliste. Dat kon immers niet om Hermpje. Hij bracht haar naar de boot, wenste haar veel succes, maar stond er zó volkomen buiten, dat ze vroeg: ‘Interesseert het je wel, dat je vrouw haar debuut als soliste maakt en dan nog wel in Rotterdam?’ Hij was zo eerlijk om lichtelijk te glimlachen en zijn schouders op te halen. Dom van hem. Dat wist hij trouwens zelf. Het concert in ‘Lommerrijk’ was op woensdagavond. Het lag dus voor de hand dat ze, gelijk met Huib, de volgende dag terugkwam. Ze hadden een paar ochtendbladen bij zich en Jaap moest de recensies lezen. Lien bloosde van trots, zo goed waren ze.

‘Zeg’, vroeg Lien nogal lief, ‘vind je het goed, nu Huib er is, dat we nog wat werken?’ Werken, noemden ze het. Hij moest erom lachen. Ze vroeg het vanwege hun onderlinge afspraak, wat het indelen van de dag betreft. Ze zei ook nog: ‘Misschien was je toch van plan om nog even naar Job te gaan?’ Job lag weer eens in Wilnisse.

‘Daar is het te laat voor. Dat weet je ook wel.’ Ze keken automatisch naar de klok. Natuurlijk, 't was al bijna elf. ‘Maar gaan jullie je gang maar. Overwerk je niet.’

Hij liet hen wat verbaasd achter. Zijn toon en zijn manier van kijken waren nu niet bepaald sympathiek. ‘Hij zal toch niet...?’ vroeg Huib. ‘Onzin, hoe kan dat nou.’ Huib ging aan de piano zitten en ze begonnen haar soli voor Kerstmis door te nemen.

Jaap hoefde niet te proberen om ook maar één zinnig woord op papier te zetten. Lien was weer verder bij hem vandaan. Weer verder de wereld van haar en Huib in. Hij kon het zich wel indenken, wat zulke avonden als gisteren in ‘Lommerrijk’ voor haar betekenden. En dan zulke lovende recensies! En hij had geen deel aan dit leven. Zij was daar zonder hem en dat niet omdat Hermpje er was en hij dus niet mee kon om van haar triomf te genieten. Tussen hem en haar werd de kloof groter. Hij in het duister vol achterdocht en wrevel. Zij aan de lichtkant van het succes

met Huib, die haar de weg baande. Hij luistert naar de klanken. Is hij wel zo toondoof, zo ongenaakbaar voor het schone dat beneden hem onder serieus werken ontstaat? Als hij maar anders was, als hij zich maar geven kon. Als er de dwaze jaloezie niet was. Hij vindt het mooi. Haar stem, het parelen van de toontjes in de melodie, de eenheid van de twee factoren, de mensenstem en de begeleiding. Het is groot, zoals Bach het eeuwen geleden schreef en het nu door twee kunstenaars tot klinken wordt gebracht. Maar hij kán het niet horen, want het is het noodlot, dat Lien van hem afvoert. Al verder en misschien wel heel banaal in de armen van... Met een nijdige beweging verzet hij zich in zijn stoel. Hoe komt hij zo. Maar dan is het stil beneden. En het blijft stil. Opvallend lang. Hij spitst zijn oren. Natuurlijk dwaasheid. Zouden ze? 't Is maar één en dan een heel klein stapje van het samen opgaan in de muziek tot... Hij gaat staan. Zijn gezicht vergrimt. De ogen nijpen samen, de mond sluit vastbesloten. Hij gaat! Hij zal de kamerdeur openrukken. Zo'n oerman! Hij zal dat prulventje... Maar dan ontspant zich zijn gezicht. Stel je voor: zij aan tafel, bladerend in een muziekboek, hij aan de piano! Maar het blijft stil. Wat halen ze in vredesnaam uit? Hij gaat! Dan maar een gek figuur. Hij hoopt misschien dat hij hen betrappen zal. Hij zal dat ventje... Ja? Halverwege de trap blijft hij staan. Zal hij dat werkelijk?

Dan hoort hij de kraan in de keuken. Het is zó stil, dat hij de floep van het gas hoort als Lien het stel aansteekt.

Langzaam daalt hij de trap verder af, opent gewoon, alsof hij er móest zijn, de keukendeur. ‘Waar is Huib?’ vraagt hij. Lien gaat gewoon door met het beredderen van het eten. Zonder op te kijken zegt ze: ‘Naar “'t Wapen”. Hij moet toch ook éten. Hij komt vanmiddag weer. We hebben het druk.’ Dan kijkt ze hem even aan op de manier van: nu jij! Hij voelt dat ze bedoelt: ik kan hem om jou niet vragen te blijven, jaloers mannetje.

‘O,’ zegt hij en loopt om staanswil de tuin maar in.

's Middags, toen ze weer ‘aan het werk’ waren, ging hij het huis uit. Even, door de open kamerdeur, zei hij: ‘Let je op Hermpje? Ik ga eruit!’ ‘Ga je naar Job?’ vroeg Lien.

‘Dat weet ik niet.’

Ze kwam naar hem toe, trok de deur dicht. 't Leek even heel goed. Ze legde haar hand op zijn arm. ‘Niet te veel drinken?’ Haar ogen drongen in de zijne. ‘Niet doen, hoor Jaap.’ Hij had haar wel kunnen kussen, zo lief en bezorgd was ze. Maar hij gromde wat, liep naar de voordeur, trok die wat fors achter zich dicht.

Nee, hij ging niet naar Job. Hij ging ook niet drinken. Hij was het zich ten volle bewust: hij dronk te veel. Dat kwam soms zo maar over hem.

Hij wilde uit de put. Hij wilde de teleurstelling kwijt. De grote teleurstelling, dat hij zichzelf zo tegenviel. De grote teleurstelling om Lien. Daarna, als de kater week, en hij weer geregeld kon denken, had hij het te kwaad met zichzelf. Moest hij zo door het leven? Hij? Dat lieve jongetje, vroeger bij tante Nel? Het aanstaande domineetje? Maar ook hij, die in Amsterdam een vrije kerel was geworden en in Zeist die fijne Lien ontmoette. Toen werd hij pas mens en was niettegenstaande alles gelukkig. Ja, toen is hij zelf begonnen met Dirkje. Onbegrijpelijk! Wat is het toch met het leven?

Hij loopt de polder in, onder de hoge wijde luchten vol zon. Er wordt hard gewerkt op het land. 't Ziet er allemaal sterk en fris uit en hij loopt te tobben. Zoals altijd bij stemmingen als nu kwam er een heimwee naar.. Hij bleef er voor aan een slootkant staan, keek doelloos naar het kroos, naar het riet: een heimwee naar God. En dan duidelijk naar de God van zijn jeugd. Hij ging tegen een hek staan, de armen leunend op de bovenste plank. Algemeen leerde men, dat die betrouwbare, soliede God-van-tante-Nel niet meer bestond. Dat was een God uit het verleden. Chieleke geloofde nog in zo'n Vader. En eigenlijk kon je dat in dit boerenland met die vele oude kerkjes nog wel doen. Ja, als je niet zo beïnvloed was door het geredeneer dat de Almachtige Schepper van Hemel en Aarde... Hij gromde wat onverstaanbaars, haalde zijn pijp en tabakszak te voorschijn. Bedachtzaam rokend liep hij verder. Hij was wel een dwaallicht. Stel je voor: een andere God hier, dan op het Rembrandtsplein! Geloven, kinderlijk geloven en vol vertrouwen bidden, zoals tante Nel? Zeggen: Heer, ik ben een zwakkeling. Ik ga vanavond weer zuipen, als U mij niet bewaart. Heer, ik ben helemaal verdwaald. Ik heb geen vrouw meer. Ik ben een stijfkop. Ik wil haar helemáál of helemaal níet. En ik ben ook zo'n zwakke stumper. Help me maar. Laat me maar geloven, dat U altijd dezelfde blijft.

Zo redeneerde hij met zichzelf. 't Had weinig zin, maar 't knapte hem op. Nee, hij ging niet naar Frans, niet naar Job, niet naar G.G. Niet naar Chieleke ook. Hij ging naar huis. Hij ging schrijven, als die twee tenminste met hun gejubel klaar waren. In zijn oude psalmboekje, vroeger in Driebergen, stond een vignet gedrukt, een schaapje in een cirkel met als randschrift: door God geleid is welgeleid. Als híj nu ook eens door God geleid werd? Hij liep de Herenstraat door en de winkel van Chiel binnen om een pak schrijfmachinepapier. Chieleke verkocht het goedkoper dan de boekhandel. Lena hielp hem. Dirkje stak haar hand op achter het glas van haar kantoortje. Lena zei: ‘U kunt wel achterlangs, als u naar huis wil.’ ja, dat kon hij wel. Toen hij thuisgekomen zijn hand uitstrekte naar de gangdeur, hoorde hij in de keuken Lien: ‘Nee, Huib! Beslist niet. Hier zeker niet.’ Zijn mond ging open. Wát...? ‘Kom’, Huibs stem,

verleidelijk, ‘niet zo preuts. In Rotterdam... Toe! Ik gedraag me toch...’ ‘Opschieten, hier je hoed. Asjeblieft!’

De voordeur. Ze sloot die schijnbaar stevig achter hem, want het gaf nogal een bons. Toen kwam hij de keuken in. Ze stonden voor elkaar. Even wat vreemd. ‘We zijn net klaar,’ zei Lien. Even later: ‘Wat kijk je?’ ‘O, niks. Ik ga naar boven.’

Nu wist hij het. Hij had gelijk. Helemaal en volkomen. Híj was het! Lien niet! Zijn: in Rotterdam? Laat gaan! Hij stond voor het raam in zijn kamer, was zonder verder een woord met Lien naar boven gegaan, tikte met de steel van zijn pijp een paar natte plekjes op de ruit. Moest hij er met Lien over praten?

Tijdens het boterham eten vroeg hij: ‘Wat was dat met Huib. Ik hoorde het wel.’

Ze bloosde. ‘Och!’ Ze trok haar schouders op.

‘Nee, ik wil het weten.’

‘Och niks! Hij wou me een zoen geven.’

‘Mooi!’ Hij keek haar verstoord aan.

‘Je hebt toch gehoord...’ Ja, dat had hij wel. ‘Zo'n beetje verliefddoenerig. Ik dénk er niet over. Dat weet je.’

Jaap knikte. ‘Goed’, zei hij, ‘je waarschuwt hem maar. Ik was nu al van plan hem de deur uit te schoppen.’

‘Welja! Sterke man! Ik had Dittie ook de ogen uit moeten krabben.’ Ze stond nijdig op.

Hij liep haar na. ‘Niet boos zijn, Lien. Ik heb het goed gehoord. Jij hield je flink. Maar hij moet niet...’

‘Jaap, Jaap! Laten we er geen drama van maken. Ik heb niet de minste behoefte aan zo iets. Maar hij is een beetje, nu ja...’

‘Als het met ons maar weer helemaal goed was, Lien.’

Toch was hij even later weer niet tevreden over zichzelf. Had hij te goed begrepen dat ze nu ineens maar niet met Huib kon breken? Ze had nog gezegd: ‘Hij gedraagt zich altijd keurig, maar ja, als we zo... hoe zeg ik dat? Musiceren geeft een band en mannen zijn nu eenmaal zo.’

Het jaar gleed van de zomer het najaar in. Een somber, triest najaar. In het huisje aan de Walstraat werd het er niet beter op, toen Lien ook nog met Huib op het kerkorgel ging repeteren. Dat moest, zeiden ze. Ze moest aan de orgelklank wennen. De mensen zagen de twee nu nog meer samen. Wullempje de koster had al eens geprobeerd hen af te loeren. Maar dat leverde niets op. Toch werden de praatjes dringender. En met Jaap ging het helemaal niet goed. Heel Het Stadje wist weldra dat hij te veel dronk. Lien ging er hem om verachten. De kloof tussen hen werd dieper. Job verweet haar een keer: ‘'t Is jouw schuld net zo goed. Ik

weet het wel.' Ze snauwde: 'Zo, weet je het wel!'

Prachtig! In een dronken bui had Jaap zeker gezegd dat hij niet meer bij haar sliep. Verachtelijk, dat dronken zijn.

G.G. hoorde, via zijn huishoudster, ook van Jaaps drinken en ook het een en ander van Huib en Lien. Hij combineerde dat. Jaap kwam ook weinig meer bij hem in ''t Juweeltje'. En hij vond er zich de man niet naar om zich met Jaaps zaken te bemoeien. Dat moest Chieleke maar doen. En werkelijk kreeg die bezoek van de oude schoolmeester. 'Al ben je dan geen dominee meer, ik geloof dat die vriend van jou lelijk aan het dolen is. Je hebt hem hier gehaald, dus zorg dat hij op de rechte weg blijft.' Chieleke bleef een poos het antwoord schuldig. Maar toen zei hij: 'Het is de eerste keer, dat iemand mij op dit terrein op mijn plicht wijst. Wij hebben in onze kerk maar gepreekt en nog eens gepreekt. Wij zijn gezelligjes bij elkaar gaan zitten om over hemel-koetjes en kalfjes te praten. Maar een broeder op de rechte weg proberen te houden, dat ligt ons zo niet. We laten dat maar liever aan God over. God moet er aan te pas komen, zeggen we dan. Maar ik kan u tot uw troost zeggen dat ik hem in de gaten houd. Ik ben blij dat u geweest bent, meester. Ik ga vanavond nog.'

En dat deed hij. 't Kwam zo goed uit, dat het juist de repetitieavond van het koor was. Lien was niet thuis. Jaap ontving hem hartelijk en volkomen nuchter. Jaap had koffie en sigaren, belangrijke trawanten van de gezelligheid. Na wat heen en weer gepraat, vroeg Chieleke: 'Weet je wie mij gestuurd heeft?' Jaap dacht dat hij God bedoelde, dat kwam immers overeen met Chielekes mentaliteit. 'Ja, dat zal wel. We gaan nergens heen of God stuurt ons. Maar dat bedoel ik niet.' Chieleke keek weer slim en Jaap was op zijn hoede.

'Meester G.G. Die zei' - Chieleke nam zijn karakteristieke houding weer aan, de handen op z'n dijen, de kin een beetje omhoog - 'jij hebt die man in Het Stadje gehaald en nu gaat het helemaal mis met hem.' Jaap protesteerde. Wat een onzin! En Chieleke stemde toe dat het wel onzin zou zijn. Jaap was toch een flinke vent. Hij kon nogal wat en was niet stom of lui. 'En toch is het mis met je, Jaap.'

Jaap zweeg stug, zei even later: 'Het valt nogal mee.'

'Jij bent meer theoloog dan ik. Nou wil ik je eens vragen of het niet de grootste triomf van de Satan is als hij ons wijsmaakt dat het met de zonden van ons wel meevalt.'

Ja, als Chieleke dat zó bedoelt. Maar 't is toch waar dat de mensen overdrijven?

'Jaap, ik ben geen geheelonthouder. Ik lust graag een borrel, 'k neem er altijd een voor 't eten en als Moe-Marthe er geen erg in heeft, pik ik er

twee. Nu heb ik een voorstel: drie maanden geen slokje! Jij niet, ik niet!' Zijn vinger kwam bijna tegen Jaaps neus en z'n ogen vonkten van genoegen. 'Ja, denk er om dat ik woord hou en ook dat het heel wat voor mij is.' Er werden nog veel meer woorden gesproken, maar het slot was dat Jaap zijn hand uitstak. 'Aangenomen!' Pas toen Chieleke de deur uit was, besefte hij de omvang van zijn belofte. Maar wat was die Chieleke veranderd! Geen lettertje over God of zo, nadat hij zijn geweldig voorstel had gedaan.

Moe-Marthe zag hoe bedrukt Chielekes gezicht was toen hij thuiskwam. 'Zorgen?' vroeg ze.

'Nee, Marthe. Of ja, eigenlijk wel. Maar andere dan je denkt. Ik heb een afspraak met Jaap gemaakt en nu ben ik bang dat hij over een paar dagen zal vinden dat hij behalve tegen God en tegen zijn vrouw ook nog zondigt tegenover mij. Ik moet die jonge man in de gaten houden.'

'Och, die vent!' Moe-Marthe had het nog steeds niet op de verleider van haar dochter begrepen.

Chielekes vrees bleek niet ongegrond. Want Jaap bezweek. En dat niet omdat bijvoorbeeld Job hem verleid had. 't Was weer na een heftige scène tussen hem en Lien. Het was nu de laatste week voor het kerstconcert van 'Sursum Corda'.

Geen enkele buitenstaander kan beseffen wat dit jaarlijks terugkerende evenement voor Het Stadje is. Er kwamen muziekliefhebbers uit Brabant en Holland. Er waren extra vaarten van de veerboot ingelegd. 'Het Wapen' werd in z'n geheel afgehuurd voor de leden van het orkest. De avond van de drieëntwintigste werd er generale repetitie gehouden en de volgende avond was de eigenlijke uitvoering.

Maar behalve in 'Het Wapen' logeerden verscheidene medewerkers (sters) van buiten bij koorleden. Meester G.G. begon dat laatste al een week of drie van te voren te regelen. Lien ging die avond met een tikje zorg in haar hart naar huis. Ze had zich bij meester G.G. opgegeven voor Hennie Talma, de altsoliste. Die kende ze en die kon bij hen logeren. Maar hoe moest dat? Zij en Jaap sliepen niet meer bij elkaar. En zo ver was haar bekendheid met de alt nu ook weer niet, dat zij met haar het bed zou kunnen delen.

Toen ze thuiskwam, zat Jaap nog boven te werken. Ze ging naar hem toe en vertelde wat ze G.G. beloofd had. Ze kregen daar zo'n ruzie over dat ze Jaap een klap in het gezicht gaf. Jaap wilde niet van een logee horen en Lien vond dat het, als de enige soliste uit Het Stadje zelf, haar plicht was voor logies te zorgen. Ze schrok zelf van de klap die ze hem gaf. Zo ver was het nog nooit gekomen. 't Deerde Jaap schijnbaar weinig,

die sterke gofferd. Hij draaide voorzichtig haar arm wat om en bracht haar als een stout kind zijn kamer uit.

De volgende dag ging het opnieuw fout. Zij had op haar manier ook heel wat afgetobd en gepiekerd. Ze zag het wel aankomen dat hun huwelijk strandde. Ze was van harte bereid alles te doen om het nog te redden. Alleen géén kind. Dat kon nu gewoonweg niet, wilde ze haar doel bereiken. Eerst haar diploma. Eerst gevestigd zangeres. Later? Natuurlijk! Toen ze toch weer begon over de logee en hij weer zo dwars deed, verweet ze hem dat hij op weg was hun huwelijk kapot te maken, egoïst die hij was.

Een poosje later probeerde ze hem alles nog eens uit te leggen. Deed het geduldig en lief. Hij kon toch wel begrijpen dat ze haar verplichtingen had? ‘En jij bij míj komen slapen zeker’, hoonde hij, ‘we hebben immers maar twee bedden.’

‘Och’, verzuchtte ze, ‘als jij ook maar zó'n pietsie van muziek hield.’ Ze knipte met haar vingers. ‘Jij!’ Zijn stem smaalde. ‘Jij hóudt niet van muziek, jij bent er van bezéten. En ik wil ook dat je niet meer met hem’ - hij noemde Huibs naam al lang niet meer - ‘apart gaat studeren op het kerkorgel. En hij blijft hier ook maar vandaan. Het is jouw schuld dat hij toen zo tegen je durfde praten. Je geeft aanleiding. Zoiets komt nooit van één kant.’

‘En dat durf jij te zeggen, jij...’ Ze hief weer haar hand op. ‘Nee, katje!’ Voor ze haar hand amper bewoog, omklemden zijn vingers haar pols, hij zette haar weer op de zolder, ging zijn kamer in en sloot de deur. Ze voelde zich diep vernederd, terwijl ze met een rode pols op de zolder stond en naar zijn gesloten deur keek.

Toen ze geheel ontredderd in de huiskamer zat, hoorde ze hem de trap afkomen en het huis uitgaan. Ze was er even blij om dat hij ging, maar tegelijk was er de vrees, dat het nu weer mis zou gaan. Er was maar één oplossing: Chieleke!

Dat was niet vreemd. Dat was zo gewoon als iets maar zijn kan. Toch vroeg ze zichzelf ook af, hoe ze daar zo ineens toe kwam. Het hele schema van de gebeurtenissen zag ze voor zich: hun komst hier, die vreemde, goede man, de Blikken Dominee met dat mooie dochtertje, dat de boel zo in de war gestuurd had. Jaap, die nu helemaal zijn stuur kwijt was. Haar schuld! ‘Ja!’ Ze sprak het woord op besliste toon uit. Haar schuld! Eerst niet. O nee! Juist niet! Zij was ‘liefhebbend’ genoeg geweest. Maar nu? En om dat ene: weg al het andere! Ze was opgestaan, maar ging toch weer terug op de bank. In geen geval niet alleen háár schuld. Dit bijvoorbeeld, waar het nu om ging. ‘Nee!’ Even beslist als daarnet

haar ja, klonk nu haar nee. Dit was Jaaps schuld. Hij was onredelijk. Doch dan was er tegelijk weer: 't gaat niet om één zo'n feit, om één zo'n kwestie, 't gaat om alles bij elkaar, om het kapot zijn van het huwelijk. Ja, tóch haar schuld. Ze moet zijn vrouw zijn. Helemaal! Helemaal! Kon ze zelf maar de straat op om hem te halen. Om, met haar armen om hem heen, met haar mond op zijn lippen, de zaak goed te maken.

Hermpje is nu zo klein niet meer. Ze kan wel even. Vliegensvlug. Vragen of Chieleke even komt.

Het is in een wip gedaan. Mantel aan, sjaal om. 't Is koud. Wat snelle stappen door de tuinen over de hard bevroren grond. Rammelen aan de achterdeur. Die is op slot.

Ze voelt zich nerveus. De lucht is zo koud in haar neus, tot in haar keel als ze diep ademt. Ze rilt daarvan, maar veel meer van het andere, het verlatene, nu de deur gesloten blijkt te zijn. Dat gebeurt bijna nooit, zo vroeg in de avond. Ze beseft niet dat het later is dan ze denkt. Ze rammelt nog eens en dat hoort Dirkje. ‘Kom gauw binnen,’ nodigt die als ze haar ziet. Ze vonden het beiden even vreemd. ‘Nee, Dittie. Hermpje is alleen. Maar ik wil zo graag dat je vader eens eventjes bij me komt.’

Dirkje staat een moment stil. Er is iets met haar gezicht, dat onbewogen, bijna onvriendelijk is. Maar het is de bedwongen schrik. Ze weet ook hoe het met Jaap is. Iedereen weet het. En ze voelt dat het om die reden is, dat Lien hier staat. ‘Kom binnen!’ Ze trekt Lien aan haar arm de keuken in. ‘Wat ril je. Er is toch niet iets ergs?’ Het leek erop of alles kon, al het erge van een mens. Hopeloos kijkt Lien om zich heen. Even nog staan ze zwijgend tegenover elkaar. ‘O, Dittie, als je vader... Toe!’ Dan draait Lien zich om, trekt de deur open, roept nog even wat als groet en rent naar huis.

Er zijn erger dingen geweest. Och, wat zou het! Jaap komt wel terug. Hij zal weer gedronken hebben. Maar zoals op dit moment is ze nooit geweest. Zo diep ongelukkig. Ze is zó maar, met haar mantel nog aan, op de bank neergeploft. Haar adem gaat moeilijk. Van de kou? Gedachten, herinneringen, plannen, alles verdringt zich in een verwarring, die in zekere zin een grote angst is. Als Chieleke nu niet komt! Maar hij komt. Misschien was hij er al voor ze het merkte. Ze had de lamp uitgelaten. Weer was er alleen maar de schemer van de lantaren. Ze hadden in deze schemer, vroeger... zij en Jaap!

‘Ik ben er, Lien. Zal ik het licht maar aanknippen?’ Ze zei weer: ‘Nee!’ Eigenlijk zo maar. Chieleke dacht: het is misschien ook beter van niet. De haard legde een rood schijnsel over het vloerkleed. ‘Het is hier warm. Je moet je mantel uit doen.’ Ze gehoorzaamde. Chieleke hielp haar, bracht de mantel naar de gang. ‘'t Is wel goed zo’, zei hij, ‘met de

schemer van de lantaren en de gloed van de haard. Laten we maar gewoon gaan zitten en wachten.'

Wist hij het dan? Had ze tegen Dirkje gezegd: Jaap is weer naar... Nee! Ze had niets gezegd. 'Wachten?' vroeg ze.

'Dat moet altijd als je in nood bent.' Hij zat weer op zijn manier, met de handen op de dijen nabij de knieën en de kin omhoog. Ze kon het vaag zien in het weinige licht. Zijn zwarte schoenen blonken in het rosse licht van de gloeiende kolen. Zelf was hij een zwart iets met de witte handen en het lichte ovaal van zijn gezicht.

'De Here heeft gezegd dat je altijd op Hem kunt wachten.' Hij zweeg, bewoog zijn handen, kwam met zijn gezicht omlaag en fluisterde: 'ook als Jaap weer dronken is.' Gek eigenlijk. Jaap wás misschien niet eens dronken. Misschien werd hij het vanavond helemaal niet. Maar 't klonk zo goed, Chielekes stem en ze zou immers alles met hem uitpraten? Ze wilde haar aandeel in de schuld weten. 't Werd vreemder toen hij in de trant van haar denken voortging, alsof er uit haar hoofd iets, zonder woorden, in het zijne was gekomen. 'Zou hij al dronken zijn?' Zijn gezicht rees weer omhoog.

'Misschien niet. Hij heeft het mij beloofd. Ik had hem dat niet moeten laten beloven.'

Tussen ieder zinnetje kwam een pauze. Nu een tamelijk lange. Maar Lien voelde: ik hoef niets te zeggen. 'Als iemand zondigt, kan het soms onze schuld zijn.' Daar ging het Lien om, maar hij doelde op wat anders: 'Ik had het hem niet moeten voorstellen.'

'Wat?' 't Was haar eerste geluid, deze vraag. Ze wist niet dat Chieleke Jaap iets voorgesteld had. Met een paar woorden vertelde hij het, voegde erbij: 'Nu heb ik misschien weer een afstand gemaakt tussen hem en mij. Het is hem te zwaar geweest.'

Lien dacht: wat moet ik nu vragen? Ik weet het niet. Ja, ze wist het wel. 'Noom,' zei ze. Meer niet.

'Kind, ik weet eigenlijk niets. Ik veronderstel maar, dat hij weer... je weet wel.'

'We hebben ruzie gehad. Ik wilde hem slaan. Ik...' Och, wat kón ze zeggen. Maar Chieleke drong aan. 'Als je denkt dat we wat voor elkaar kunnen zijn, moet je praten. Wachten alléén is moeilijk. God komt wel. Maar hij wil ook dat we met elkaar praten.'

Weer even later: 'Als je denkt dat ik wat voor je kan zijn?'

'Ja, noom!' Ze wist dat ineens. Of beter, het werd nu werkelijkheid dat ze het wist. Ze zei nog een keer: 'Ja, noom! Ik heb anders niemand. Ik...' Ze zei wel drie keer ik, voor ze verder ging: '...ik kan zijn vrouw niet zijn. Ik wil zangeres worden. Altijd al! En daarom kan ik mij niet geven. U weet wel. 't Is gek, dat ik het zeg. Tegen een vreemde man.

Maar u bent ouder. U bent...'

'In ieder geval geen vreemde. Wacht eens even.'

De klok tikte. Er liep iemand voorbij het raam. Het was stil. De schemer was voldoende om elkaars gezicht te zien. 'Dat is het misschien, Lien! God heeft ons man en vrouw gemaakt. Als jij daarboven... Daar gaat niets boven. Dat bedoelt God. Ik denk, dat dát het is. Jullie zijn nog jong. Paulus zegt: onttrekt u elkander niet, tenzij dan met beider toestemming voor een tijd. Dat is wel duidelijk. Wonderlijk zo rijk en zo voor iedere tijd als Gods Woord is. Zal ik hem nu eens gaan halen?' 'O, nee!' schrok Lien. Stel je voor: de Blikken Dominee bij Frans binnen en dan Jaap meenemen. Kon hij dat wel menen?

'Nee, dat meen ik ook niet. Er komen zo maar zulke gedachten. Een mens moet zichzelf corrigeren. Maar 't zou kúnnen.'

Een poos zweeg Chiel. Lien verbrak het zwijgen niet. Het was of ze wist, dat de kern van hun gesprek Huib zou zijn. Alsof het door haar gedachten kwam, vroeg Chieleke, terwijl hij naar haar overboog: 'en die meneer Verhulst?'

Lien bewoog zich bijna nukkig: 'gelooft ú dat ook al?'

'Dat zou het allerergste zijn, Lien. Laten we nu het licht maar aandoen en nergens meer over praten. Alleen maar wachten en jij jezelf afvragen of...'

Zijn vinger kwam waarschuwend omhoog, 'daar komt hij. Ik ga!'

Hij drukte haar hand. Het wás Jaap. Hij zag hem nog even in de gang. Job was bij hem en hij was beslist niet dronken.

Hoofdstuk 22

LIEN WAS BEREID OM EEN DEEL VAN DE SCHULD OP ZICH TE NEMEN. Een deel?

Na het gesprek met Chieleke een groot deel. Soms had ze wel gezegd: Jaap is begonnen met ontrouw. Maar ze was te eerlijk en ook te begrijpend om dat van Jaap en Dittie, dat toch werkelijk voorbij was, dat zware accent te geven wat ze eigenlijk wilde om zichzelf te rechtvaardigen. Huib kuste haar. Ze onttrok zich niet. Maar het ging nooit van háár uit. Ze deed ook nooit werkelijk mee. En toch bekoorde het haar. Huib was een fijn mens. Geestelijk zou ze veel meer contact met hem kunnen hebben. Maar altijd schrok ze terug voor de consequentie van hetgeen komen kon. Om Hermpje? Ook wel. Maar in wezen om Jaap. Om Jaap en haarzelf. Want dat was in de diepste grond haar bestaan, haar existentie. Zij en Jaap. Maar het functioneerde niet meer. Ze waren gedegradeerd

tot twee mensen die het met elkaar moesten doen. Om hun kind. Om het bestaan. Maar de vonk was er af. Jaap was Jaap niet meer. En zij? Tijdens het gesprek met Chieleke erkende ze: ik ben zijn vrouw niet meer. Ik niet. En wel omdat ik zangeres wil zijn. Ze haalde diep adem, 't deed bijna zeer. Veel had Chieleke niet gezegd. Maar dat is ook niet nodig, als je het zelf weet en alleen maar probeert het weg te denken. Chieleke had haar wel overtuigd.

Ze was al lang zover dat ze wist: als het werkelijk goed was met Jaap, brak ik radicaal met Huib. Ten koste van alles. Dan weerstond ik dat van zijn ogen, van zijn fijne handen, van zijn... Toe maar! Laat gaan! Het was geen liefde, zelfs geen verliefdheid wat ze voor Huib voelde. Maar ze veranderde toch maar als hij haar in zijn armen nam.

Jaap werd onverschillig. Wat er in hem omging, ontleedde hij niet. Hij leefde zo maar voort. Telkens in een flits vol spijt en soms vol heimwee. Hij was ervan overtuigd dat Lien geheel opging in Huib. Hij had hen nooit betrapt. Soms was hij zover, dat hij haar te hoog achtte voor zulk bedrog. Hij nam dan aan, dat het alleen een geestelijke band was. Of dát dan niet erg was? Waarom was Huib alles en hij niets?

De maandagmiddag, toen er 's avonds een extra repetitie van Lien en het koor zou zijn, zag hij het. Ja, niet goed. Niet met zekerheid. Hij kwam tegen vier uur van de post terug. Vaag zag hij door het beslagen raam de twee gestalten. Het was ook stil in huis. Geen zingen, geen pianospelen. Dus toch! Maar nóg wist hij het niet zeker. 't Bleef te onduidelijk. En het moet ook maar even geduurd hebben, want voor hij de sleutel in de voordeur stak, galmde haar stem weer.

Een omhelzing, een kus.

Hij besloot nog te zwijgen. Dat kon hij tegenwoordig wel. Stug zwijgen.

Terwijl Lien die avond naar de repetitie was en hij op Hermpje moest passen, probeerde hij de fles te laten staan. Hij wilde nuchter blijven en misschien een paar vlijmscherpe opmerkingen maken. Het lukte hem. Tegen half elf kwam Lien thuis. Ze zag er gelukkig uit. Blozend. Blije ogen. Ze had het goed.

Hij stelde nog maar uit. Dat was zo zijn gewoonte. Maar hij ging wel, bijna zonder groet naar boven en nog vóór haar naar bed. Hij bleef wakker, hoorde haar de trap opkomen, over de zolder gaan en de deur van de slaapkamer achter zich sluiten. Het is me toch een vertoning, dacht hij. Ik hier en zij daar. Het werd hoe langer hoe onmogelijker. Hij kon zich niet meer voorstellen dat hij haar nog wilde. Zelfs al zou ze volkomen bereid naar hem toe komen. Hij vond zich dat niet eens meer waard. Hij? Wat was er van hem over? Erger zuiper dan oom Gert. Hoe had hij

vroeger gevoeld wat dat voor tante Nel was. Vergeefs probeerde hij zich scherp voor te stellen wat hij door de bewasemde ruit gezien had. Als hij het ooit zag! Maar waarom? Had het zin op Huib los te timmeren? Had zijn huwelijk nog zin?

Er moet iets onverklaarbaars zijn tussen de zielen die elkaar beminnen. 't Kan niet alleen toeval zijn. Een Godsbemoeienis soms? Maar als het dan falikant uitkomt?

Niet dat het zo verwonderlijk was dat Lien ook niet in slaap kon komen. Ze had met Huib afgesproken, dat ze morgenavond in Rotterdam bleef om met hem en Hennie Talma te repeteren. Jaap moest het nog weten. 't Zou dan morgenavond weer moeilijker worden met Huib. Want die ging op zijn zorgvuldige wijze telkens verder. Sinds het gesprek met Chieleke was ze van haar schuld overtuigd. Ze had met Jaap willen praten. Als hij maar wat toeschietelijker was. En gisteravond was ze van plan geweest om gewoon bij hem naar bed te gaan. Wat er ook van komen zou. Ze wilde zich helemaal geven. Het was niet belangrijk meer of ze zangeres werd. Trouwens, het was ook wel ver gezocht om daar haar huwelijk voor op te offeren. Er waren immers meer zangeressen getrouwd. 't Zou wat langer duren met haar studie. Ze zou misschien een paar maanden...

Maar Jaap was stomdronken thuisgekomen. Weerzinwekkend. Hij waggelde de trap op, zwaaide met zijn armen en zinspeelde op een gemene manier op de verhouding tussen haar en Huib. Ze kon niet. Maar nu? Hij was beslist niet dronken. Dat zag ze direct bij haar binnenkomen in de kamer. Zal ze? Nu? Zal ze dan morgen tegen Huib zeggen: ‘Nooit meer! Het is nu goed tussen Jaap en mij!’ Tegen al haar pogingen in om het met Jaap op een akkoordje te gooien, had hij altijd geëist: alles of niets. Nu dan, hij kreeg zijn alles! Ze stond op. Ze was bereid. Met ziel en lichaam. Ze wist, dat het alleen maar zo kon als ze nu ging doen. Helemaal vrouw zijn. Zíjn vrouw! Nooit meer ook maar met de top van een vinger van een ander. Ze huiverde van de kou op de zolder onder het dunne dak. Maar ze huiverde ook van verlangen. Het móest goed zijn wat ze deed.

Hij sliep niet. Ze voelde dat hij wakker was, dat hij in de zeer weinige schemer haar zag. En ze wist wat zij voor hem betekende.

Ze boog zich over hem heen, streelde zijn gezicht. ‘Hier ben ik, Jaap. Helemaal. Toe!’ Ze wilde dat hij het dek opsloeg. Maar hij keerde zich om. Zijn hoge rug boven de dekens. Ze greep zijn schouder, maar hij schudde haar af. Nog een keer probeerde ze: ‘Jaap!’

Toen vloog hij overeind, greep naar het koord boven het bed, knipte het licht aan.

Rechtop zat hij. Fel zijn ogen. ‘Nee! Zolang je...’ Hij kon niet uit zijn woorden. Dwong zich om het te zeggen en schor, vals, onbeheerst kwam: ‘Ik heb het gezien. Vanmiddag! Ga weg!’

Ze veranderde radicaal. Zoals een vrouw, die zich geven wil en afgewezen wordt. 't Was onzin wat ze zei. Volkomen in tegenspraak met heel haar doen. Maar koud, met ook iets vals in haar stem, zei ze: ‘Ik wou maar zeggen, dat ik morgenavond niet thuis kom. Ik heb repetitie met Hennie Talma.’

Gekrenkt, diep gekrenkt, haar keel bijna dichtgeknepen, keerde ze zich om, verliet Jaaps kamer. Nog bedwong ze zich. Hoe kon ze! Net voor hij de lamp weer uit zou trekken, stond ze in de deuropening. ‘Ik wil goed, Jaap. Ik erken dat ik te veel van je gevergd heb, dat ik...’

‘Dat je gek bent op die kwast met z'n gefriseerde pomadekop, z'n snorretje!’

Hij haalde het laatste woord lang uit. Zó ordinair was hij nooit geweest. ‘Jaap!’

‘Ja, Jaap! Heel de rommel interesseert me niet meer.’ Hij trok de lamp uit, keerde zich zo om, dat het ledikant kraakte.

De dagen voor het kerstconcert ging het met Jaap van kwaad tot erger. Niemand kreeg voldoende vat op hem om hem tot andere gedachten te brengen. Chieleke zelfs niet, die een keer rechtuit en ongeremd met hem praatte. Meester G.G. niet, die vond dat hij beter maar weg kon gaan. ‘Wat heeft je vrouw aan je? Wat zul je later voor je zoon zijn? Waarom moeten we ons voor je schamen?’

Een keer werd Jaap door een agent thuisgebracht. Beleefd salueerde deze voor Lien, die de voordeur opende. ‘Mevrouw, ik breng meneer maar even thuis. U ziet...’

Toen Vroegop daarvan hoorde, ontbood hij Jaap op zijn kamer. ‘Dit gaat zo niet, meneer Van Helst. U kunt er op rekenen dat men u de volgende keer hier in het arrestantenlokaal uw roes laat uitslapen. Ik weet dat Chieleke u op uw gemoed heeft gewerkt en u in volle ernst gewezen heeft op uw zonde. Ik sta als magistraat met de wet in de hand in mijn recht te laten doen waarmee ik u dreig. Maar als uw broeder - ik hoop, dat u het begrijpt - vermaan ik u. Man, ga in gebed! Breek met je zonde.’

Het scheen Jaap niet te raken. Niemand begreep hem ook, vond hij. Niemand wist hoe kapot zijn leven was. Dominee De Bruin bezocht hem. Jaap ontving hem beleefd, maar zo koel en hard, dat ook deze geen invloed op hem kreeg.

Het zou wel zover kunnen komen dat Lien niet kon zingen. Huib merkte het wel. En toen hij tijdens hun samen studeren weer duidelijk constateerde dat ze te nerveus, te lusteloos was om zich volledig te geven, trok hij haar naar zich toe, kuste haar en zei: ‘Zet hem uit je hoofd! In ieder geval tot na het concert.’ Ze keek hem met een bedroefd glimlachje aan. Alsof dat zó maar ging! Ze bleef in zijn armen, liet toe dat hij haar streelde. Was eigenlijk wel bereid om zich te laten gaan. Maar ze legde haar hand tegen zijn voorhoofd en duwde met zachte drang zijn mond van de hare af. ‘Nee, Huib! Ik ben zijn vrouw. Ik kan hem niet helpen. Hij wil niet. Maar ik ben zijn vrouw. En jij...’

Hij had haar al losgelaten. ‘Schat, als je wist hoeveel ik...’

‘Nee, Huib! Als je me helpen wilt, moet je zó niet doen. Dan moet je me echt niet meer... Toe! Laat het zuiver blijven.’

Chieleke kwam wel eens aangelopen, als hij dacht dat Lien hem nodig kon hebben. Jaap liet zich nooit zien, ging zelfs de kamer uit als hij binnenkwam. Chieleke schudde dan zijn hoofd, min of meer als antwoord op Liens verontschuldigend kijken. ‘Laat hem maar. Wij kunnen op het ogenblik niet tot hem doordringen. Lien, bid je wel voor hem?’ Zo begon een gesprek juist op de avond toen ze 's middags met Huib gepraat had. Lien zat op haar min of meer nonchalante manier op de bank; de handen tussen haar knieën, voorovergebogen. Chieleke zat in Jaaps stoel. Als ze naar hem opkeek, zag hij welk een begeerlijke vrouw ze toch was. Daar had hij heus wel ogen voor. Wat is dat toch, dacht hij, dat deze twee mensen elkaar niet meer kunnen vinden?

‘Bidden?’ Lien haalde haar schouders op. ‘Dat is te moeilijk, noom. Bidden?’ Ze ging rechtop zitten. Chieleke knikte. Hij was het met haar eens. Bidden is moeilijk. Hij vouwde zijn handen. Niet om te bidden. Zo maar. Hij boog wat naar haar over.

‘Toch is het het enige. Gelovig bidden.’

Snel knikte Lien, dat ze dat wel wist. ‘Maar ik heb het moeilijk met Huib, noom.’

En daar had de Blikken Dominee nu net op gewacht. ‘Geen wonder,’ zei hij. Dat vond Lien zo vreeemd, dat het van haar gezicht te lezen was. ‘Welnee, kind. Echt geen wonder. Dat is de verleiding en de verleider. Daar sta je nu bloot aan.’

‘Ik weet 't wel, noom.’ En ze vertelde. Onopgesmukt. Gewoon, dat ze zich telkens bijna liet gaan. Dat ze wel bij Jaap weg wilde, maar het kind er was en... ja ook: dat ze tóch van Jaap hield. Maar de verzoeking! Ze legde haar handen tegen elkaar, hield ze ter hoogte van haar mond en keek Chieleke met sprekende ogen aan. Hoe zou hij daarop reageren? ‘Veracht u me nu?’

‘Nee, maar ik wil nu met een bijbeltekst komen. Met twee. Hij stak twee vingers op. Lien wachtte. Maar Chieleke tastte in zijn binnenzak, haalde er zijn agenda uit, schreef iets op een blaadje, dat hij er toen uitscheurde. Hij stond op. ‘Ik ga’, zei hij, ‘en ik laat je hiermee alleen.’

Lien nam het briefje aan, ging ook staan, want Chieleke scheen het werkelijk te menen. Hij vertrok. Ze bracht hem tot de achterdeur, keerde toen terug naar haar kamer. Ongeïnteresseerd keek ze toch even naar 't geen er op het briefje stond. Werktuigelijk nam ze de bijbel. De trouwbijbel. Ze kon toch licht even de teksten opzoeken. Ze sloeg de bijbel op en las Psalm 50:23c: Wie zijn weg wél baant, die zal Ik Gods heil doen zien. En daarna Jeremia 17:17: Gij zijt mijn Toevlucht ten dage des kwaads.

Ze glimlachte. Die Chieleke! En dan zo maar uit zijn hoofd!

God haar Toevlucht! Dat is iets van vroeger, van vader. ‘Het is wel goed bedoeld, Chieleke, maar ik sta er zo buiten. Geloof?’

Dan is er ineens herrie in de straat. Ze voelt wat het is. Ze vliegt overeind. Ze wil niet dat er een aan de bel rukt. Ze wil niet dat ze Hermpje wekken, dat ze de buurt op stelten zetten. Ze heeft juist de deur open als die ene vent zijn hand uitstrekt naar de bel. ‘Laat dat! Je maakt mijn kind wakker!’ Ze kent die kerel. Een van Jaaps kroegvrienden. Ze zou hem kunnen slaan. ‘Nee meneer! U kunt niet meer binnen. Het is nacht. Kom Jaap!’ Jaap stapt de gang in, wankelt tegen de muur, zegt iets tegen zijn vriend. Iets geks, zonder zin en ook maar half verstaanbaar. De ander trekt af, slingerend in de straat. Jaap grijnst.

't Is nu wel heel erg. Zal het al maar erger worden? Zo gaat het toch? ‘Toe Jaap!’ Ze helpt hem met zijn jas. Z'n hoed ligt al op de grond. ‘Kom Jaap!’ Ze heeft hem lief. Hem! Nu ook. Dat kán. Ze steunt hem, brengt hem in de kamer op de bank. Dit had ze nog nooit gekund. Ze walgde van hem als hij zo thuiskwam. Nu niet. Was dát Jaap? Dezelfde Jaap van een jaar terug? Hij kon niet eens rechtop zitten, zakte telkens met een schok in elkaar. ‘Wil je koffie, Jaap?’

Hij grijnsde weer, keek haar aan en het was of zijn blik van heel ver kwam. Of hij dacht: ben jij dat? Dan kwakt hij weer opzij. Koffie? Och, hij kan niet eens... Ze legt hem recht, zo goed en zo kwaad als dat gaat. Maar wat is het toch met haar? Waarom jánkt ze het niet uit; balt haar vuisten, loopt snikkend de kamer uit en laat hem voor wat hij is?

Nee, nu niet. Ze is ergens in Chielekes buurt geweest. In het wondere krachtveld van een kind van God en van een paar teksten. Ze frunnikt zijn das los en zijn boord. Telkens reageert hij op haar aanrakingen. Maar hij slaapt bijna al.

Ze trekt zijn schoenen uit, trekt zijn benen op de bank. Ze gaat naar

boven, haalt van zijn bed een kussen en een deken. Ze dekt hem toe. Hij slaapt. Zijn hoofd is zwaar als ze het optilt om er het kussen onder te leggen.

En dan is ze op. Dan weet ze het niet meer. Dit is het einde. Ze blijft nog even bij de bank staan. Kijkt naar hem. En wat er dan niet in haar omgaat! Dit is ook háár schuld. Zij...? Als hun huwelijk nog goed was...? Als zij niet...?

Ze sluit de bijbel, legt hem op zijn plaats naast de schoorsteen, zet een paar stoelen recht, loopt naar de deur, knipt het licht uit. In de kamer is de schemer van de straatlantaarn. En de man. Haar man.

De klok tussen de ramen tikt. Zo gaat de tijd.

Toen het de volgende morgen tot Jaap doordrong wat er gebeurd moest zijn en flarden herinneringen aan het doen van Lien hem ergerden, werd zijn innerlijk weer verhard. Hij is nog wel wat wazig. Maar een echte kater heeft hij niet. Als je ook zo'n maag hebt, zo'n gezondheid. Dat krijg je allemaal zo maar niet kapot met wat jenever. Hij maakt een geluid in zijn keel. Nu kan ze hem met een uitgestreken gezicht aankijken en hem verachten. Nu heeft ze hem goed voor kwaad vergolden. Vurige kolen. 'Hmm'. Je reinste farizeïsme! Eerst hun huwelijk kapot maken. Zijn vrouw niet willen zijn. Dan dag en nacht optrekken met dat misbaksel van een muziekvent. En nu hij een keer dronken is... Hij grinnikt: 'een keer dronken!'

Hij staat op. Het is koud in de kamer. Er staan bloemen op de ramen. Wat? Is het nog pas zeven uur? Hij loopt naar de klok om goed te zien. Ja! Hij schudt de rooster van de haard. Toch wel pijn in z'n kop. De rode gloeivonken glimmen door het mica van de haarddeur. Zijn hand drukt de klep omlaag. Het regent. Hij hoort het. Toch een smerige smaak in zijn mond. Hij zal maar koffie maken. Daar liggen zijn schoenen. Chô! Ze heeft zijn boord losgemaakt! Zijn das! Met de handen in zijn zakken gaat hij voor 't raam staan. Gemene gedachten, daarnet. Lien een farizeese? Zou ze dan tóch nog van hem houden? Nóg? Ze was maandagavond toch weer bij hem gekomen. Maar hij heeft haar bruut afgewezen. Omdat hij naast haar die vent zag met z'n gepolijst smoelwerk. Als ze... Hij draait zich om, hoort de deur. Daar is ze! In haar nachtpon. Het haar los.

'Jaap. Toe, kleed je uit. Ga nog naar bed. Je zult toch wel...' Hij durft niet. Deze man durft niet. Er hoefde geen groot wonder te gebeuren of het was goed. Misschien voor altijd goed. Helemaal geen wonder. Zo maar man en vrouw zijn. Weg toch al dat andere! Er ís toch niets!

'Toe maar,' dringt ze aan. 'Je ziet er zo grauw en koud uit. Zal ik wat klaar maken?' Ze kijkt hem aan. Ze wacht op hem. Maar waarom

gooit ze zich niet tegen hem aan? Wat remt haar?

Hij kijkt versuft. Knikt. ‘Koffie?’ vraagt ze. Hij knikt. ‘Ga dan maar naar bed. Ik breng het wel.’ Het is nu zo kortbij. Het ligt voor het grijpen. Maar hij loopt langs haar heen, de gang in, de trap op. Het is koud boven. Er ligt maar één deken meer op zijn bed. Geen kussen. ‘Ga maar vóór,’ zegt ze. Hij had niet gehoord dat ze hem gevolgd was. Goed! Hij gaat voor, naar hun vroegere huwelijksbed. Het is nog warm van haar als hij zich ontkleedt, zijn pyama aan heeft en onder de dekens kruipt.

Hij slaapt als ze met de koffie komt.

Het uur is voorbij. Het uur? De minuut. De seconde. Het had gekund.

Maar als hij tegen tien uur beneden in de warme kamer zijn boterham eet en zij zegt: ‘Jaap, zo kan het toch niet langer. We moeten toch ophouden, jongen,’ is hij weer de gevangene van zijn waan en de gekwelde om wat er tussen hen gekomen was. ‘Ik wil...’ gaat ze voort.

‘Jij wilt niet,’ zegt hij. En met schrik herkent ze in de klank van zijn stem weer dezelfde Jaap van de laatste tijd, waar niets mee te beginnen is. Toch probeert ze: ‘Ik wil wél, Jaap!’

‘Dan nooit meer omgang met hem. Dan niet zingen, hier. Dan alles net als eerst.’ Zijn stem is hees en stug. Zijn ogen nijpen samen.

‘Jaap!’ Ze riep het bijna.

Toch dacht ze erover. Ze was immers al heel ver op de weg terug, naar hém toe. Desnoods bij al het andere vandaan. Hoe onbillijk het ook scheen. Als ze hun huwelijk kon redden. 't Ging er niet meer om zijn vrouw te zijn en een kind te krijgen en gehinderd te worden in het tempo van haar studie.

Ze gaat naar... Nee! Toch te gek! Stel je voor! ‘Noom Chiel, mijn man wil... Moet ik dan alles opgeven?’

Maar ze gaat toch. Chieleke is haar vader. Veel meer nu, in dit geval. Ze roept naar boven - want Jaap is weer aan zijn werk gegaan - dat ze even een boodschap gaat doen, of hij op Hermpje let.

Als ze bij Chieleke in het kantoor komt, vraagt ze of hij even tijd heeft. ‘Natuurlijk. We hébben de tijd.’ Ze glimlachte omdat ze wist dat hij met zulk zeggen iets méér bedoelde.

Als ze een half uur later rustig - je werd dat bij Chieleke - alles verteld heeft, zegt hij: ‘Nee, Lien! Nee! Een jaar geleden zou ik zeggen: maar natuurlijk. En ik geef niet zoveel om dat zingen. Maar 't gaat hier om je persoon. Dit is dwingelandij! Dit is geen liefde. Maar je moet wel radicaal met die andere meneer kappen. Dat heb ik trouwens al vaker gezegd. Ik verdenk je heus niet van iets oneerbaars. Maar om Jaap zou

ik wel met die dirigent breken. In dit geval doet de schijn er veel toe. Maar alles opgeven? Nee. Wil ík met hem praten?'

Och? Wat viel er met Jaap te praten?

Chieleke deed het die avond wel. Maar Jaap had zich al lang weer ontbolsterd. Hij zei dat het hem niet kon schelen. Ze moest maar zingen: hem een zorg. 't Viel Chieleke op dat Jaap met geen woord repte van wat Lien toch zelf verteld had, dat hij haar min of meer verdacht van een verhouding met Huib. Maar hij moest de woorden uit hem trekken. 'Goed', stemde Chieleke toe, 'als je niet praten wilt... Maar je bent me wel tegengevallen dat je me niet liet weten dat je de weddenschap verloren had. Dan had ik mijn borreltje weer kunnen drinken.' Het klonk bijna als een grap. Maar terwijl hij Jaap een hand gaf en diens hand stevig vasthield, zei hij ernstig: 'Zolang jij zo'n slappeling bent en bij de drankduivel te biecht gaat, zal ik mijn glaasje laten staan.' Hij keek Jaap met bewogenheid aan terwijl hij deze harde woorden sprak.

Hoofdstuk 23

TOCH NOG, JE ZOU ZEGGEN ONVERWACHT, WAS HET DE DAG VAN HET grote, jaarlijkse kerstconcert. Gisteren waren de solisten en de orkestleden gekomen voor de generale repetitie. Ze veroorzaakten een prettige drukte en zo'n hartelijke gezelligheid in Het Stadje. De gasten werden bij de koorleden ondergebracht en zij vonden het wederzijds een genoegen elkaar na een jaar weer te ontmoeten. De beslotenheid van Het Stadje en het gevoel dat de tijd er als het ware stilstond, was voor de kunstenaars uit Holland een verademing.

Lien was klaar voor haar soli. Ze had haar evenwicht hervonden. Huib had haar bij het instuderen trouw terzijde gestaan. En wat Jaap betrof, ze was er redelijk in geslaagd haar aandacht alleen op het concert te concentreren.

Trouwens, het ging met Jaap beter. Had het gesprek met Chieleke toch geholpen? Een belangrijke omstandigheid was ook dat Job in Wilnisse lag. Job had een betere invloed op hem dan de stamgasten aan de bittertafel bij Frans.

Tijdens een van hun gesprekken had Jaap aan Job verteld dat Tony met haar vroegere vriend ging trouwen, Cornelis Overwater. Jaap zei: 'Dat schijnt altijd al uit en aan te zijn geweest. Zij wilde niet en hij was stapel op haar, zeggen de mensen. En nu schijnt het ineens te móeten. Die Tony! Jaap hield even op, want Jobs gezicht leek afwezig. 'Luister je eigenlijk wel? Ik wou eigenlijk zeggen dat je gerust weer aan de kade bij ons kunt

komen liggen. Dat werken aan de kade had niet veel om het lijf. Dat weet je.'

'Nee vrind, daar krijg je me niet meer. Daar hebben ze me weggejaagd, dus schlusz, niet meer over praten.'

Natuurlijk kwam Job wel naar het concert. Vooral ook om Lien. De afspraak was dat Jaap die dag bleef eten bij Job op de schuit. Ze zouden dan tegen de avond naar Het Stadje lopen. Neel had zich bereid verklaard op Hermpje te passen. Alles was dus goed geregeld. 'Als jij er niet was, ging ik niet,' zei Jaap haar. 'Ik heb er tóch niet zoveel mee op. Maar er wordt op me gelet. Als ik nu niet naar het concert van Lien ga... Al dat geklets!'

De kerk was al flink bezet toen de beide vrienden door de controle gingen. Jaap had natuurlijk een vrijkaart. Ook wenkte koster Wullempje hem direct toen hij binnenkwam en bracht hen naar de gereserveerde plaatsen. Ze zaten hoog in een van de fraai bewerkte banken, die tegen de voet van de pilaren waren aangebracht. De vier eerste pilaren, gerekend vanaf de preekstoel, hadden zulke banken. Ze werden ook luifel-banken genoemd, omdat er een luifel boven was, die de val-tocht weerde. Een pracht kerk! En nu zo vol met blij verwachtende mensen.

In de luchters lichtten stil echte kaarsen. De hoge gewelven bleven buiten het bereik van de ogen. De orgelpijpen leken matzilver met gouden monden. Koor, orkest, solisten en dirigent werden wat te fel beschenen door het eigentijdse licht. Dat moest wel. In de zestiende eeuw, toen de heiligenbeelden er nog waren, zongen de koorknapen met kleine fakkeltjes in de hand. Het Stadje, op Toon van Dolderen, Basje en hun medestanders na, was ongeveer in zijn geheel opgekomen en het is niet overdreven, dat allen het belangrijk vonden, dat er voor het eerst een stadgenote als soliste zou optreden. Jaap zat, voor allen zichtbaar, op zijn hoge plaats. 't Had meer stof tot nadenken gegeven als hij er níet zou zijn geweest.

Orkest- en koorklanken liet hij ongeïnteresseerd over zich heen gaan. Voor hem waren er twee mensen: Lien en Huib. Het moment dat zij na het jubelend beginkoor opstond, zo mooi, zo - 't wás een gekke gedachte, maar wat doe je daaraan? - zo als een beeld van Maria de Maagd, in klassiek-modern gewaad. Naast haar de tenor, die het evangelie zong: '...en zie, gij zult bevrucht worden en een zoon baren en zult zijn naam noemen Jezus. Deze zal groot zijn en de Zoon des Allerhoogsten genaamd worden.'

Daarna volgde het hele verhaal tot:... 'en zijn Koninkrijk zal geen einde hebben.'

Toen Liens stem. Zacht, bescheiden, maar verstaanbaar tot in de verste

hoek: ‘Hoe zal dat wezen, dewijl ik geen man beken?’ Jaap vocht tegen het dichtsnoeren van zijn keel, dat dít er nu weer bijkwam! Doch de metaalklank van de forse tenor hielp hem uit zijn gedachtengang: ‘De Heilige Geest zal u overschaduwen’, tot de fraai gezongen verzekering: ‘want geen ding zal bij God onmogelijk zijn!’ De klank van het clavecimbel, daarna de seconden stilte. Hij keek naar Liens gezicht, zag het gewend naar Huib, haar ogen wachtend op zijn wenk. Toen haar stem: ‘Zie, de dienstmaagd des Heren, mij geschiede naar Uw woord!’ Tegen beter weten in dacht hij: Heilig! Dit is Heilig! Dit is het hoogtepunt! De rest kwam er voor hem niet zo opaan. Zelfs het hevige ‘Ere zij God’ trof hem niet. Liens stem had hem ontroerd. Maar er was een wrange jaloezie: dat ze zo'n wereld samen hadden, die twee. Hij had het contact gelezen op Liens gezicht. Het contact met die ander, die man uit háár wereld, waar hij buiten bleef. De mensen schuifelden de kerk uit. Het was prachtig geweest. Meester G.G. had Jaap gezegd dat ook hij verwacht werd in de bovenzaal van ‘Het Wapen’. Hij ging er met Job heen. Hij zou zich gezellig tonen.

Frans had zijn zaken voor elkaar: kerstgroen, kaarsen, keurige tafeltjes met takjes hulst. De beide obers in vol ornaat. Jaap had niet op de anderen gewacht. Ze bleven nog wat na in de kerk. Frans zag hen binnenkomen en verwees naar boven. ‘Ik heb het al gehoord van de mensen. Uw vrouw heeft de harten veroverd!’ Job schudde toen ook zijn hand: ‘Kerel! Buitengewoon!’ Ze gingen samen de trap van ‘Het Wapen’ op naar de versierde zaal. Wat kon Frans selecteren! ‘Gaat u maar de trap op, mevrouw. Ja, u ook meneer. Dag burgemeester! U komt even onze soliste begroeten? Ze komt gelijk met de anderen!’

De burgemeester kwam direct naar Jaap. ‘Dat was prachtig, meneer Van Helst. We mogen ons gelukkig prijzen dat we u en uw vrouw onder onze burgers kunnen rekenen. Kijk!’ Hij liet Jaap staan, stevende op de twee binnenkomenden af: Lien en Huib! Hij kwam niet naar Jaap terug, maar leidde de solisten - de andere drie kwamen ook juist binnen - naar een lange, keurig gedekte tafel tegen de achterwand van de zaal. De vrouw van de burgemeester - misschien dacht ze: hij staat daar zo zielig - kwam naar Jaap toe: ‘U bent de man van de soliste?’ Ja, dat was Jaap en dat bleef hij de verdere avond. Men zou het vanzelfsprekend gevonden hebben als hij naast zijn vrouw zat. Maar hij hield zich expres op de achtergrond. Lien zou hem kunnen wenken, maar hij wilde niet in de buurt van Huib zijn. Job bleef bij hem en zag wel aan zijn gezicht dat er weer heel wat haperde. Hij wenkte een van de obers en bestelde wat. ‘Dat drink je uit’, sommeerde hij, ‘en dan schaf je dat gezicht van oude lappen af en je geniet van het succes van je vrouw.’ Jaap humde wat. ‘Denk je dat ik het haar niet gun?’

‘Jawel, maar meneer Huib niet. Eigenlijk net goed voor je. Ze hebben alleen maar oog voor elkaar, zie je dat, Jaap?’

Dat was wel heel duidelijk.

‘Ze is ongetwijfeld dé vrouw hier’, bewonderde Job, ‘en heus niet alleen om haar zingen. Wat een vrouw!’

Waarom deed hij dat? ‘Kijk eens!’ Hij stootte Jaap aan, maar die zag het ook wel. Ze dronken elkaar toe, Huib en Lien. Op hun succes natuurlijk. Maar moet je hun stralende gezichten zien en het lang vasthouden van elkaars blik.

Het werd een druk, min of meer verward ‘feestelijk-samen-zijn’. Even was het wat ordelijker toen de burgemeester speechte. Overtollige lof voor alle medewerkers en dan een extra dronk op ‘onze lieftallige stadgenote’.

Jaaps jaloezie verbitterde hem. En hij had toch geen enkel recht om jaloers te zijn. Wat daar aan die tafel gebeurde, dat naar elkaar kijken, dat in elkaar opgaan van die twee, wat zóu dat? Was toch heel gewoon! Mensen die samen zo'n succes hadden. Toe dan maar! Laten ze dan maar! Vooruit, wat kan het mij schelen! Toen thuis in de gang, terwijl hij stond te luisteren, zei Lien nog: ‘Nee, Huib!’ Laat zenu maar ‘Ja, Huib’ zeggen. Vooruit maar!

Hij dronk weer te veel. Een keer mompelde hij in verband met gedachten die bij hem opkwamen: ‘idioot’.

‘Proost.’ Job hief zijn glas om met hem te klinken. ‘Wat een zelfkennis! Kom, we gaan.’ Jaap stond op, kwam wat naar voren. Tegen Lien, of eigenlijk zo maar in het algemeen, zei hij: ‘Ik ga naar huis. 't Is mijn tijd.’ Van verscheidene kanten kwamen protesten. De burgemeester zei zelfs: ‘Maar meneer Van Helst! Als uw vrouw en u weggaan verliest ons gezellig samenzijn haar zin.’

‘Mijn vrouw kan gerust blijven. Meneer de dirigent zal wel voor haar zorgen.’ Zijn stem klonk zo wreed, zo vals dat het bijna stil werd. De achtergrond-betekenis van zijn woorden was duidelijk. Lien keek strak. Ze schaamde zich. Ook omdat hij weer te veel op had. Job, die verder schandaal wilde voorkomen, pakte Jaap bij de arm: ‘Kom!’

Lien keek even wat star naar hen, probeerde ongedwongen te zeggen: ‘Ja, die twee!’ Ze wuifde naar hen, alleen Job zwaaide even terug. Jaaps rechte rug verdween achter de deur. Eerst drukte het Lien dat Jaap zo deed, maar och, het was nu eenmaal zo.

Ze was blij dat hij weg was. Deze avond zou van haar zijn. Van haar en Huib. 't Bleef nog even stil toen de twee vrienden vertrokken waren. Hadden de anderen ook iets demonstratiefs gezien in het plotseling verdwijnen van Liens man? De burgemeester ging een poosje later ook naar huis. Verscheidene anderen volgden.

Job ging niet mee naar binnen bij Jaap. Wat had hij aan zo'n half dronken vent? Hem had het zingen iets gedaan. Hij wilde graag de nacht in en alleen zijn. Het was zwaar mistig geworden. De mist hing als een wolk. De hoge zeedijk was in een nacht als deze het eind van de wereld. Het heelal begon aan haar voet, waar het water alleen hoorbaar was in het gekabbel van de golfjes tussen de palen in het basalt.

Oneindig! Doorschijnende nevel.

Hij bereikte zijn schuit zonder de twee tegengekomen te zijn. Dat zou ongetwijfeld zijn gebeurd als zijn schuit niet in Wilnisse had gelegen, maar voor 'Het Wapen' aan de kade in Het Stadje. En hij zou aan die ontmoeting de voor de hand liggende conclusie hebben verbonden.

Huib had het voorgesteld: 'Een pracht nacht! Kijk eens! Kom!'

Nog aarzelend of ze het doen zou, liep Lien mee de Kade af, voorbij de steigers. Daar boog de zware zeedijk voor de eigenlijke haven heen de 'zee' in. Een brede steentrap voerde naar de dijkkruin. Nog steeds onbeslist of ze het doen zou, volgde ze. 't Moet natuurlijk niet, wist ze. Boven op de dijk zagen zij de stilte, de afzondering, de goede geheimzinnigheid van de mist. Huib legde zijn arm om haar heen. Zo stonden ze. Welke gedachten? Huibs arm knelde wat steviger.

'Ik heb zo van je genoten!' Zijn mond was vlakbij.

'Ja, ik ook!'

'Wij horen bij elkaar!'

Zijn hoofd rustte op haar schouder.

'Je hebt niets op je hoofd,' waarschuwde ze.

'Geeft niet. Ik heb nooit wat op!'

'Breng me nu maar naar Jaap.' Hij voelde waarom ze niet zei: 'naar huis'.

'Ik ben van Jaap, dat weet je.' Maar ze bleven staan. Dicht tegen elkaar. 'Je haren zijn nat.' Ze voelde ze tegen haar wang. Ze dacht aan de avond in die koepel, lang geleden, toen nog niemand buiten zijzelf en Jaap wist dat ze zwanger was. Maar de herinnering werkte niet op die wijze, dat ze zich haastig losmaakte en beslist wegwilde. Integendeel. Wat was er over van de Jaap van toen? Als je trouwde, wist je eigenlijk niet met wie. Wat hadden ze de laatste tijd voor een leven? Er stond een muur tussen hen. 't Was niet zo'n groot kwaad wat ze deed, vond ze zelf. Ze trachtte geen verontschuldiging te vinden voor haar ontspannen staan in de arm van de andere man. Ze dacht niet meer aan Jaap. Ze was zonder gedachten in dit moment van schone bekoring. Geroerd door Huibs liefde. Huib trok haar tegen zich aan en kuste haar. Zij liet hem begaan. Kuste hem terug. Pas toen zijn hand over haar naakte schouder omlaag gleed, duwde ze hem zacht terug. 'Nee, Huib.'

Zij zal niet ontrouw zijn. Om Jaap niet? Och! 'We zouden misschien

gelukkig kunnen zijn, jongen,' zei ze en hield haar ogen in zijn gezicht, dat in het duister van de mistnacht één verlangen naar haar was. Niet naar de kunstenares, maar naar de mooie, begeerlijke vrouw. 'Het mág niet, Huib. Kom!' Ze maakte zich los uit zijn arm. 'Breng me naar Jaap.'

Huib volgde haar de stenen trap af.

Jaap was nog op. Hij had nog meer gedronken. Toch! Wat was hij ook eigenlijk? Schuldig! Onzeker! Argwanend!

Lien wilde, toen ze nog licht zag branden, dat Huib mee naar binnen ging. Ze wilde dat hij er diep van doordrongen was, dat zij de vrouw van Jaap was. Dat zij samen een kind hadden en niet van elkaar mochten gaan. Om Godswil niet.

Jaap ontving hen bijna spottend. 'Zo, zijn jullie daar! Mooi! Ga zitten, vriend!' Hij schoof een stoel uitnodigend opzij. 'Drink met me. Jullie hebben een zware avond achter de rug. Nou!'

Huib ging niet meer zitten.

'Laat je vriendje dan maar uit!' treiterde Jaap.

Lien deed het. Haar keel was warm. Ze was gekrenkt en een wild gevoel overmeesterde haar. Had ze dáárom? Om zo'n dronken onwaardige treiter? Ze trok Huib mee de gang in, knipte het licht uit, greep in het donker naar hem. Gulzig kuste ze hem, wrong zich tegen hem aan. Ze liet zich snikkend gaan. Och, ze zou niet eens een vrouw voor Huib kunnen zijn. Ze was zo ontzet, zo verslagen, dat het er niet meer op aankwam. Ze wilde bij Huib zijn. Niet alleen. Niet met Jaap.

Jaap riep schor, maar met een gemene lach: 'Gaan jullie maar naar boven. 't Bed is... is... groot...' Hij kwam er niet eens helemaal uit. Ze schokte in Huibs armen. Ze kusten elkaar niet meer. Zij was zo arm, zo leeg. Hij vroeg: 'Wil je niet naar boven gaan?' Ze hoorde dat bij volstrekt niet bedoelde, wat Jaap gesuggereerd had. 'Toe maar, dan kom ik morgen wel met je praten.'

'Laten we nog wat blijven staan. Ik moet tot rust komen.'

Toch wist ze dat het verkeerd was. Het kwam zo duidelijk in haar op. Dit was het niet. Haar verwarring week. Maar ze kon Huib niet loslaten. Ze kon niet zeggen dat hij moest gaan. Ze was een arme vrouw, ook een vrouw die wist wat zonde was. Zonde! Gewoon zonde, zonder enig excuus. Dat was wat in haar van geslachten terug in de zielen leefde. Wat overgedragen werd van ouder op kind. 'Het mag niet, Huib. Nee!' Ze zuchtte, drong zich toch weer tegen hem aan. Ze werd koud.

Ze hoorden beiden de kamerdeur opengaan. Jaap! Ze zagen hem wankel staan in de lichtbaan, die door de kamerdeur in de gang viel. Ze stonden in de schaduw en hielden zich stil. Ze zagen hem de keuken ingaan, waar hij de lamp aanknipte. Ze zagen hem bezig bij de kast. Wat zocht hij?

‘Ga nu’, fluisterde ze, ‘dadelijk, als ik in de keuken ben. Ik doe de deur achter me dicht.’

‘Morgen half elf in de Doelen, ik wil zó niet weg. Praat dan met Jaap. Dit kán niet.’

Ze knikte, drukte zijn hand en ging naar Jaap. Ze trok de deur achter zich dicht.

‘Wat zoek je?’

Hij keek haar verwezen aan, leunde tegen het aanrecht.

‘Zal ik koffie voor je klaar maken? Een boterham met kaas?’

Hij bleef kijken, vroeg met moeilijke stem, zoekend naar woorden: ‘Ben je met hem naar... naar bed...’

‘Nee! Kom nu weer mee naar de kamer. Ik zal je dadelijk wat brengen.’ Toen ze met de koffie en een flinke boterham bij hem kwam, zat hij suf in een stoel te staren naar het minderende vuur in de kachel. Ze bleef bij hem om te zien of hij behoorlijk zou eten en drinken. Eigenlijk vocht ze weer tegen het opkomend gevoel dat het háár schuld was. Niet alléén haar schuld. Maar toch? Ze had zoëven Huib niet kunnen wegsturen. Hem zelfs aangehaald. Zover was het dus. Morgen zou ze praten met Jaap. Natuurlijk! Maar niet zoals Huib dacht, want ze hield van Jaap. Ja, ja! Ze hielp hem de trap op. Er konden geen geregelde gedachten komen. Wat was er toch met haar? Ze nam hem mee naar haar slaapkamer, hield de deur voor hem open. Zou ze werkelijk willen dat hij bij haar op bed kwam, nu? Ze schrok ervan en was er ook in zekere zin blij om, dat hij - al was hij al wat nuchterder - ineens recht stond, haar met half toegeknepen ogen aankeek: ‘Nee! Ik ga naar mijn eigen bed!’ Ze hield hem niet tegen.

De volgende morgen was ze vroeg wakker en met een ijzige regelmaat kwam alles van gisteren bij haar terug. Vooral haar afspraak met Huib. Wat voelde ze voor Huib? Voor Jaap? Als Jaap weer was zoals eerst? Ze wist het niet! Ze probeerde weer te slapen, maar dat ging niet. Daarom stond ze op, terwijl het nog donker was. Ze luisterde aan Jaaps deur. Ja, die sliep nog vast.

Die sliep nóg toen ze Hermpje al geholpen had. Tegen tien uur wekte ze hem. Zijn ontbijt stond te wachten. Pas over tienen kwam hij beneden. Ongeschoren. Misschien wel ongewassen. Ze had hem niet in de keuken gehoord. Hij had een oud weekend-shirt aan en een oude broek. Hij mompelde iets van: ‘Goeie morgen.’

Ze moest naar Huib. Dat had ze beloofd. Ze wilde hem niet laten wachten, maar ze zou wel anders met hem praten dan er gisteren in gezeten had. Ze wachtte tot vijf voor half elf. Jaap zat met de krant bij de kachel. Ze kwam met haar mantel aan binnen. ‘Even een boodschap.’ Ze dacht:

een leugen. Maar wat zou dat, vergeleken bij al het andere? Hij keek nauwelijks op.

Maar toen ze weg was, legde hij de krant naast zijn stoel op de grond. Zo heel goed herinnerde hij zich alles van gisteravond niet. Maar een vaag beeld kwam op, verdween weer, kwam terug en ja, dat waren ze: Lien en Huib. Bij de voordeur in de donkere gang. Toen wist hij ineens dat hij gevraagd had of ze met hem naar bed was geweest. En ineens stond hij rechtop. Die kerel zal haar nooit hebben. Nooit! Hij vergeet dat Hermpje alleen boven is. Haastig schiet hij in zijn schoenen, neemt de zware, blauwe winterjas van de kapstok, trekt een muts over zijn hoofd, rukt de deur open, maar houdt zich dan ineens in, omdat hij vrouw Geurts bezig ziet met haar ramen. Wat zal dat mens weer rondroddelen als ze hem zo driftig de straat ziet uitrennen, zijn vrouw achterna. Want dat Lien weg is, zal haar niet ontgaan zijn. ‘En het schaap van een jongen alleen in huis!’ Hij hoort het haar zeggen. Vreemd, dat hij in zijn opgewonden toestand aan zoiets denkt. Er was ook al - misschien door de bijtend koude lucht - heel wat van zijn drift verkoeld. Goed, laat Lien gisteravond wat met... Wat kan hij ervan zeggen? Hij?

Toch duldt hij het niet. Die langhaar met zijn meisjessmoel! Hij gaat weer sneller lopen. Natuurlijk zijn ze in ‘Het Wapen’. Maar dat is niet zo. Hij was nog zo wijs om niet te vragen: is mijn vrouw ook hier? Maar: kan ik meneer Verhulst even spreken?

Wanne, de meid van ‘Het Wapen’, die druk bezig was nog met het opredderen van de troep van gisteren, zei: ‘Nee, meneer. Ik geloof dat hij mevrouw aan het lesgeven is. Ik heb ze allebei de Weverstraat in zien gaan.’

Ze trok een gemeen gezicht om dat ‘lesgeven’.

Jaap hield zich goed, prevelde alleen, toen hij buiten was, een basterdvloek. Wat moet hij doen? Job? Als hij naar de Doelen gaat...! Trouwens, hij is nog beroerd van gisteravond en hij rilt van de kou. Tóch gaan! Hij wil Lien... Betrappen? Lien? Langzaam loopt hij het marktplein over naar de Weverstraat.

Lien en Huib zijn al even in het zanglokaal. Huib heeft er permanent toegang en bezit ook de sleutel. Daarom had hij deze plaats gekozen voor het afscheid nemen. Het is er koud en eigenlijk naar. Zo'n repetitielokaal op een koude winterochtend! Kaal en stofferig. Hij heeft haar in zijn armen genomen, hun koude wangen tegen elkaar. Maar er is niets van gisteravond over. Er is alleen het onmogelijke van Huibs liefde. Hij heeft ook geen woorden om er dringend over te praten. ‘Ik had je niet hier moeten laten komen. Gisteravond was alles zo heerlijk. Het is prachtig, dat we ons niet hebben laten gaan. Maar hoe moet het nu, Lien?’

Dat kon ze toch ook niet weten.

‘We moeten gaan, Huib. Ik ben niet vrij. Ik kán niet besluiten om bij Jaap en Hermpje... Nee. Onmogelijk. Ik wéét het. Ik had je gisteravond geen hoop moeten geven. Ik kán niet. Onmogelijk, Huib.’

Omdat ze iemand op de gang hoorden, liet Huib haar los. Hij had de deur niet gesloten. Wie zou nú ook naar de Doelen komen?

Jaap rukte de lokaaldeur open. Ze stonden bij de piano. Vrij naast elkaar en gelukkig maakte Jaap geen scène. Hij keek alleen maar met een gemeen beschuldigend gezicht naar de twee, waarop in feite niets te zeggen viel, zoals ze daar stonden.

‘We hadden iets te bespreken, Jaap.’

Huib deed nog een stap bij haar vandaan. Jaap zweeg en bleef kijken. Hij dacht: ik ben op het ogenblik een rillend stuk beroerdheid. Maar toch...

‘Kunstenaars! Artiesten!’ Hij kwam een stap nader. Er lag verachting in de manier waarop hij de woorden zei en een dreiging in de manier, waarop hij nader kwam.

Lien stapte op hem toe. ‘Je bent nu nuchter, Jaap. Kun je nu begrijpen, dat ik wat met Huib te bespreken had, na jouw manier van doen van gisteravond.’

Ze redde er zich niet mee, want Jaap was wérkelijk nuchter. Zijn gezicht bleef hard.

‘Ja, dat begrijp ik! Over dat staan bij de gangdeur met een vreemde man. Ga je mee?’

‘Dit weiger ik. Je gaat weer te ver, Jaap. We gaan met z'n drieën de Markt over, naar “Het Wapen” of naar ons huis. Kom!’

Het was het allerbeste. Maar Jaap en ook Huib zouden het anders willen. Jaap bijna geheel geremd door zijn zelfbeschuldiging in verband met z'n dronkenschap gisteravond. Huib, die nog verder met Lien wilde blijven praten, zei: ‘Je hebt gezegd dat je met Jaap zou praten.’

‘Dat zal ik ook. Maar nu moeten we gaan.’

Zij had het overwicht, Jaap en Huib volgden haar het lokaal uit, de gang door naar buiten. Het was een absurde vertoning, deze vrouw met de beide mannen, uiterlijk in volle harmonie, over het Marktplein te zien gaan naar ‘Het Wapen’.

Twee van Huibs kennissen waren nog maar net met het ontbijt klaar. De rest van het gezelschap was al met de vroege boot mee teruggegaan. Met z'n vieren dronken ze koffie, probeerden gewoon te doen. Lien stond het eerst op. Ze moest nodig naar Hermpje. Huib liep met haar mee tot in de gang van ‘Het Wapen’.

‘Beslist niet, Huib. Ik zal gisteravond niet vergeten, maar ik moet eerst met Jaap praten en je moet goed weten, als we - ik bedoel Jaap en ik -

elkaar kunnen vinden, blijf ik bij hem. Ik weet dat ik een beetje geëmotioneerd praat, maar ik bén het nu ook. Tot ziens, Huib.'

Huib kwam de gelagkamer weer in. 'Lien is naar huis.'

Jaap en Lien zaten aan tafel om te gaan eten. Hermpje zat in de kinderstoel naast Jaap. Jaap voerde hem, dat had hij van het begin af aan gedaan. Lien had wat extra's van het eten gemaakt. Ze was van plan heel de zaak van hun vastgelopen huwelijk vandaag uit te praten. Jammer dat Jaap haar vóór was. Toen hij met Hermpje klaar was en dus zelf zou beginnen, keek hij haar langer dan gewoon aan en vroeg: 'Zou jij liever met Huib getrouwd zijn?'

Ze knikte van ja. 'Echt waar, Jaap. Maar het liefst van al was ik getrouwd met Jaap van Helst, die niet dronk, maar boeken schreef, die op me stond te wachten in het Zeister bos en waarmee ik mijn mooiste dagen beleefde.'

'Drinken! Daar heb je me zelf toe gebracht.'

'Weet ik. Heb ik spijt van. Maar mijn vader dronk zonder ooit dronken te zijn. Ik kon niet weten, dat jij...'

Ze zweeg, omdat ze geen enkel verwijt wilde maken. Nu niet. Ze had ook zelf op het hellend vlak gestaan. Ze was verschrikkelijk uitgegleden. Erger meende ze dan Jaap ooit met Dittie. En dat wilde ze niet meer. Nooit meer.

'We hebben beiden schuld, Jaap. Ik ook! Ik had me niet...' Ze wist dat hij haar begreep, maar ze kon niet verder gaan als hij daar als een blok bleef zitten en zeker niet, toen hij, zonder op haar woorden in te gaan, zei: 'We zullen danken.'

Zo bleef het.

Er werd geen ruzie gemaakt. Jaap liet zich niet meer laatdunkend uit over haar omgang met Huib. De beide echtelieden probeerden zoveel mogelijk felle ruzies te vermijden.

Het nieuwe jaar begon materieel voor Jaap goed. Hij kreeg bericht dat zijn herschreven roman weer in de serie werd opgenomen. Maar januari is voor velen een sombere, fantasieloze maand.

Hoofdstuk 24

TONY VROEGOP ZAL DAN TOCH MET CORNELIS OVERWATER TROUWEN. Chieleke durfde het hem niet te ontraden, omdat hij weet hoe groot de waarachtige liefde kan zijn als afschaduwing van de liefde Gods, die zijn bruid liefheeft, al heeft zij met vele boeleerders geboeleerd. Hij vond het

bijna zondig zo te denken, maar wist dat het dat niet was. Tony was meer dan gestruikeld, mocht hij Nelis ontraden haar op te richten?

Het is evenwel januari geworden voor de plannen van Tony en Nelis doorgang kunnen vinden. Zelden kunnen een paar jonge mensen - jong? zó jong waren ze nu ook weer niet - een plan maken dat de ouders en vooral de ooms en tantes ideaal vinden. 't Was de wens geweest van beide families dat ze via Tony en Nelis aan elkaar geparenteerd zouden worden. Maar Tony had helaas die verhouding met die oerlelijke en a-godsdienstige moderne schrijver gehad. Het Stadje zag hoog tegen haar op, omdat ze bekend stond als uiterst integer, zelfs als voorbeeldig op zedelijk gebied. Toch knikten wijze vrouwen elkaar begrijpend toe. Natuurlijk! Ze hadden het niet van Tony gedacht! Maar het feit dat de verbouwing van het huis dat Overwater voor zijn zoon gekocht had, nog in volle gang was toen de ondertrouwkaarten werden verzonden, gaf wel te denken. Voorlopig kwam het jonge paar bij de loco inwonen. Het herenhuis op het Marktplein was groot genoeg.

Het werd een schitterend trouwfeest. Dominee De Bruin zegende het huwelijk in. En de ondeugende Chieleke, die zowaar ter bruiloft was genood, feliciteerde in gedachten het paar met de tekst uit Ruth: ‘De Here make u als Rachel en Lea, die het huis Israëls gebouwd hebben.’ Nelis knipperde met zijn ogen toen Chieleke zijn hand stevig drukte en zei: ‘Handel kloekelijk in Efrata en maak uw naam vermaard in Bethlehem.’ Dit soort dingen begreep men in Het Stadje. Niemand kon er enige profanatie in zien, veeleer een ernst passend bij hem die zolang de Blikken Dominee was geweest.

Het Marktplein stond natuurlijk vol belangstellenden toen het bruidspaar van het stadhuis naar de kerk in de Weverstraat liep. Vooral ook omdat circa twintig ruiters en amazones van de rijvereniging een erewacht vormden. 't Was een indrukwekkend schouwspel. Maar... Toen Chieleke tegen vier uur in de namiddag naar huis ging, zag hij een oploop in de Walstraat. Allerlei geluiden drongen uit het smalle straatje tot het Marktplein door. 't Is wel onverklaarbaar, maar hij voelde dat het met Jaap mis was. Dat werd trouwens ook verwacht. Het móést een keer spaak lopen. Alles wees er op. En jawel! Iemand had de politie gewaarschuwd, want het zou moord en doodslag worden en er was in de Walstraat zo maar geen man om die doldrieste schrijver tot orde te dwingen. 't Was me nogal geen mannetjesputter! En het slachtoffer was de vriend van zijn vrouw, die dirigent uit Rotterdam.

‘Wat is er aan de hand?’ Chieleke vroeg het aan een paar vrouwen, die om zo te zeggen nog vol waren van de bruiloft en nu ineens in een drama terechtgekomen waren. Precies wisten ze het niet, maar Manuel was op

een draf naar de wachtmeester gegaan, die hier vlak om de hoek woont en gelukkig thuis was. Die zit nu met die meneer Van Helst te praten. Chieleke ging naar binnen. Misschien kon nog het een en ander voorkomen worden. Nog in de gang hoorde hij de zware stem van wachtmeester Gerritsen: ‘Meneer, geen praatjes! Ik neem u mee! Onherroepelijk, de burgemeester moet maar zien wat we met u aanmoeten. Opschieten.’ ‘U mist het recht! Ik ben hier in mijn eigen huis. Ik...’

‘U hebt volgens ooggetuigen die meneer buiten op straat in elkaar geslagen. Ik arresteer u. En daarmee uit.’

‘Wacht nu eens even.’

Ze waren slechts samen in de voorkamer, Jaap en de wachtmeester. De deuren naar de achterkamer waren dichtgeschoven. Ze keken beiden op. Chieleke? Hoe kwam die daar ineens? ‘Rustig nu even,’ vermaande hij. Het hielp. Gerritsen liet zijn dreigende houding varen. ‘Geef die man maar met mij mee, wachtmeester. Ik ken hem. Ik weet niet wat er gebeurd is, maar ik sta u er borg voor dat meneer Van Helst zich bij eerste oproep meldt.’

Wachtmeester Gerritsen gaf slechts node toe. ‘Kijk’, overreedde Chieleke, ‘er staat nogal wat volk te kijken. Als hier meneer belooft om zelf vrijwillig naar het politiebureau te komen en als ik u garandeer dat het gebeurt...’

‘Goed!’ Min of meer tegen zijn zin gaf de wachtmeester toe. ‘'t Is om u’, zei hij en voegde er dreigend aan toe: ‘maar ik hou het zelf in de gaten!’

‘Dan gaan we door de tuinen en mijn huis en zo de Herenstraat door.’ Jaap zag wel in dat dit de beste oplossing was. Trouwens, hij had zijn woede gekoeld en was heel wat bedaarder geworden. Waarschijnlijk zou hij er een lief ding voor hebben over gehad als het níet was gebeurd. ‘Kom Jaap!’

De wachtmeester scheen zich weer te bedenken. ‘Ik ga mee,’ zei hij. ‘Sjonge, da's jammer. Moet je niet doen, vriend! Kijk eens, we zijn verplicht de goede naam van onze naaste te bevorderen. Dat leert dominee De Bruin jou ook. En daar wordt de wereld ook beter van. De mensen zien het maar al te graag dat iemand wordt opgebracht. Laat mij het nu maar doen. Waarschijnlijk weet men in de Herenstraat nog niets van het geval.’

De wachtmeester haalde zijn schouders op. Met Chieleke kom je tóch niet klaar. En hij heeft natuurlijk weer gelijk. Weer zegt hij: ‘Goed dan!’ ‘Is meneer Verhulst daar?’ Chieleke wijst naar achter de gesloten schuifdeuren. Gerritsen knikt, zegt: ‘Dan ga ik daar maar eens kijken.’ Nu zegt Chieleke: ‘Goed!’ Hij wenkt Jaap met hem mee te gaan.

Stug en zwijgend loopt Jaap mee. Chieleke vraagt ook niets. Wat hem

betreft kan Jaap de tanden op elkaar houden en wel zo stevig dat zijn kaakspieren zichtbaar worden. Ze gaan de tuinen door, Chielekes huis door via de gang en de winkel en zo naar de Herenstraat. Het politiebureau is onder het stadhuis. Er valt geen woord. Niemand let bepaald op hen. Ze hebben Chieleke en de schrijver wel meer samen gezien. Voor ze het politiebureau in zouden gaan, zegt Chieleke: ‘En je was niet eens dronken. Ik dacht dat je méér verstand had. Ga nu en bederf de zaak niet door je halsstarrigheid. De Here zegene je.’

Hij keek toe hoe Jaap naar binnen ging.

En nu naar Lien.

Hij gaat dezelfde weg terug. Hij hoort weinig. Is Gerritsen weg? De schuifdeuren zijn nog dicht. Hij klopt. Lien vraagt: ‘Wie?’

‘Ik ben het, kind!’

Een zucht van verlichting en: ‘O, noom Chiel toch!’ Ze schuift de deuren open, slaat haar arm om Chielekes hals en begint hevig te huilen. Chieleke neemt haar mee naar de bank. Een vader! Meer! Lien zou er geen woord voor kunnen vinden om te zeggen wat hij op dit moment voor haar betekende. ‘We zijn nu wel op het diepste punt, Lien. Maar de Here zal uitkomst geven. Kom!’ Ze probeert het snikken en de tranen te bedwingen. ‘Hij moet geholpen,’ zegt ze en wijst naar de achterkamer. ‘Hou jij je dan rustig. Wacht, ik haal eerst een glas water.’

Toch te idioot eigenlijk, denkt Lien. Maar bij Chieleke is niets gek. Daar is hij al met een glas vol. ‘Drink jij nu maar, dat ga ik wel kijken.’

Ze drinkt. Water is ook medicijn. En als Chieleke dan zijn hand op je schouder heeft! ‘Zo,’ zegt hij goedkeurend en neemt het glas, zet dat op tafel.

Hij vindt meneer Verhulst in een van de makkelijke stoelen. Er is weinig van zijn verzorgde verschijning over. Zijn hand klemt tegen zijn borst. ‘Hebt u pijn?’

Huib herkent Chieleke hoegenaamd niet. ‘U?’ vraagt hij, ‘dokter?’ ‘Nee, nee. Maar hebt u pijn?’

Huib haalt moeilijk adem. Zijn kin met een ruk omhoog en dan de trek van pijn rimpelend over zijn gezicht.

‘Kunt u lopen?’

Huib probeert op te staan. Het gaat wel, maar o, die stekende pijn in zijn borst!

Chieleke steunt hem en voetje voor voetje verlaten ze de kamer. Lien ziet hen en komt naar hen toe. ‘Moet ik? De dokter?’ vraagt ze. ‘Welnee, ik bel hem wel. Blijf rustig zitten. Ik zal Dirkje sturen. Of nee! Ga maar mee! Ik denk een rib,’ fluistert hij. Samen steunen ze Huib.

't Volk in de Walstraat zint het niet dat er na het vertrek van de wacht-

meester geen spaan meer gebeurt. De meesten gaan maar weg. Vrouw Geurts gaat door de open voordeur het huis in, speurt naar het kind, dat natuurlijk weer onverzorgd is achtergelaten. Dat geeft haar dan toch zeker recht om zich ermee te bemoeien. Ze zit met Hermpje op schoot als Jaap thuiskomt. Het verbittert hem dat hij het mens ziet. ‘Waar is mijn vrouw?’

‘Dat weet ik niet, hoor meneer. Ik ben wel boven geweest, want het kind kermde zo. Maar ik heb ze niet gezien.’

Ze hadden Jaap niet lang nodig. Hij bleek nog eerder op het bureau te zijn dan wachtmeester Gerritsen, die een sober proces-verbaal opmaakte. Of Jaap dat maar tekenen wilde. Het luidde ongeveer zo, dat hij door de ondertekening bekende, een persoon van het mannelijk geslacht, genaamd Hubertus Verhulst, gewelddadig uit zijn huis verwijderd te hebben om redenen die niet ter zake doende zijn. Deze voornoemde Hubertus Verhulst op de straat nagerend zijnde, nog enkele vuistslagen hebbende gegeven hem aldaar heeft laten leggen. Jaap had toch nog de e van het laatste woord in een i veranderd. ‘O. ja, sorry’, zei Gerritsen, ‘als u nu maar tekent. Ze zoeken het dan wel uit.’

Nu zit hij hier opgescheept met de lastig-behulpzame buurvrouw. En waar is Lien? Natuurlijk met Huib mee. Die Chieleke! 't Stuit hem tegen de borst, maar hij moet zich wel tot vrouw Geurts wenden. ‘Dus u weet niet waar mijn vrouw is?’

‘Nee, meneer! We hebben niks kunnen constateren. Alleen de wachtmeester is door de voordeur naar buiten gekomen. Verder niemand.’ Toen begreep hij het. Natuurlijk naar Chieleke. ‘Ik ga even naar boven, zei hij, ‘ik ben direct terug, dan zorg ik wel verder voor het kind.’

Vrouw Geurts was uiteindelijk wel bereid om dat lieverdje mee naar huis te nemen, als die ontaarde moeder er met die man vandoor was. Want daar ging het om. Natuurlijk, zo klaar als een klontje. Meneer Jaap had ze betrapt. Nou, neem het hem dan kwalijk. De man mag dan toen een keer... Nou ja! Dat had weinig om 't lijf. Maar die muziekvent kwám bij 't mevrouwtje of hij wás er. Dat duldt geen man. Wat? Kwam er iemand?

‘Dag vrouw Geurts.’ O, 't was Neel. ‘Ik kom Hermpje halen. Geef maar hier.’ Ze had zowaar een omslagdoek om 't wurm erin te wikkelen. Maar dat ging zó maar niet. ‘Meneer is boven en zonder hem geef ik het kind niet af. Kun je begrijpen.’

Jaap was om zeer prozaïsche reden naar boven gegaan. Doodeenvoudig om zijn pijp en tabak. Die had hij nodig voor zijn zenuwen. Natuurlijk had hij iemand binnen horen komen. Hij vreesde dat het Lien zou zijn en klaarde ervan op toen het Neel was. Die goeie Neel. ‘Uw vrouw wil graag, dat ik het kind meeneem.’

‘En ik wil het niet afgeven zonder uw toestemming, meneer. Denk er om wat de gevolgen kunnen zijn.’ Vrouw Geurts kende de wet in verband met echtscheidingen. Daar had ze al zoveel van gehoord. ‘Je kind niet afstaan, meneer. Je vrouw heeft eigenwillig het huis verlaten. Ik kan er getuige van zijn.’

‘Och, toe nu maar! Geef het kind maar! Vooruit!’ Jaap keek Neel aan. Wilde hij iets vragen? Tegen haar zin stond vrouw Geurts het kind af. Neel wikkelde het in de doek en wilde vertrekken. ‘Als je dadelijk even terug wilt komen, Neel?’ Neel knikte, en ging met Hermpje de kamer uit.

‘Dan bent u bedankt, vrouw Geurts! Ik vond het zeer vriendelijk.’ Hij strekte zijn hand naar de knop van de deur. Vrouw Geurts' zwarte kijkers spetterden. ‘Zo'n vent!’ mopperde ze op straat. ‘Heeft natuurlijk liever een jonge meid bij hem nu z'n vrouw weggelopen is. En dan vooral den dieë. Hm!’

De verpleegster en dokter De Geus waren klaar met meneer Verhulst. Ze hadden zijn ribbenkast onderzocht en het was zoals Chieleke gedacht had. Gevaar was er niet bij, maar zijn werk op het koor kon hij natuurlijk niet doen. Hij moest eigenlijk zo spoedig mogelijk naar huis en zich daar maar onder behandeling van zijn huisdokter stellen.

‘Is het zó erg?’ vroeg Chieleke, die het meest voor Jaap in de weer was, omdat die volgens hem in groter gevaar verkeerde. Hij moest nodig naar hem toe.

‘Medisch gesproken helemaal niet erg, maar lastig en pijnlijk,’ zei De Geus. Hij wenkte Chieleke apart. ‘Wat hapert daar toch in dat gezinnetje?’

Chieleke wist dat ook niet. 't Was een leugentje, want hij wist het wél. Hij wist eigenlijk te veel van de achtergronden der dingen, die zich overal in Het Stadje afspeelden. Die poppenkast van dat huwelijk eerst en nu dit ellendige met Jaap en Lien.

Ze hadden meneer Verhulst in de huiskamer moeten helpen. Toen de dokter vroeg of de pijn niet draaglijker was, nu het verband vakkundig was aangebracht, knikte Huib. Hij had nog geen woord gesproken. 't Was duidelijk dat hij zich in een netelige positie bevond. Want ieder zou wel weten, dacht hij, wat de oorzaak van het gebeurde was. De vorige keer, in het zanglokaal, had Jaap gedreigd, nu had hij zijn daad volbracht. Hij kon ook niet met Lien praten met de anderen erbij. Lien vroeg: ‘Kan meneer zelf en alleen naar Rotterdam reizen?’ Dokter De Geus vond van wel. ‘U bent er nog goed afgekomen. Ja, die pijn?’ Hij haalde zijn schouders op.

De zuster zei: ‘Het is even over drie. De veerboot vertrekt nog vóór

half vier, dus...' Ze stonden wat onhandig te aarzelen. Het was ook zo ongewoon. Lien wenkte Chieleke, die direct begreep wat ze bedoelde. Hij nam haar mee buiten de kamer. Onder bij de open trap in de winkel vroeg ze: 'Zal ík hem naar huis brengen?' Chieleke haalde zijn schouders op. Lien argumenteerde: 'Hij is door ons in deze toestand gekomen.' Chieleke keek haar peinzend aan. 'Wacht!' Hij ging de kamer weer in, vroeg: 'Wat vindt u, dokter, kan meneer alléén?'

'Kunnen? Kunnen! Beter van niet! Je weet het nooit. Er kan zich een complicatie voordoen. Zuster?' Hij keek de verpleegster vragend aan. 'Dan ben ik pas morgen terug, ik haal de laatste boot niet.'

'Dirkje!' zei Chiel. 'Dat is de oplossing.' Maar Lien, die wel begreep waarover ze delibereerden, kwam de kamer in en zei: 'Ik breng hem thuis. Het is onze schuld.'

Chieleke vond het maar zo zo. Dokter De Geus, die aanvoelde dat hier zowel hij als de zuster beter gemist kon worden, zei nog even: 'Als u er niet uitkomt, dan brengt zuster Arentsen de patiënt naar huis. Maar als 't even anders kan, líever.'

Moe-Marthe was gelukkig nog in de slaapkamer. 't Zou lastig zijn als die er zich ook nog mee ging bemoeien. Chieleke was dus, na het vertrek van de zuster en de dokter, alleen met Lien en Huib. ''t Zal Dirkje moeten zijn', oordeelde hij, 'of ik.' Maar Lien bleef op haar stuk staan. 'Ik vind dat we er niet over moeten praten. Ik ga.'

Chieleke zag aan Huibs ogen, aan de glans van zijn gezicht, dat hij dát ook het liefste had. Toch zei hij: 'Niet doen! Wat moet Jaap dan wel denken.'

'Och, Jaap!' Lien zei het wrevelig. Chieleke ging er tegenin: 'Er is natuurlijk aanleiding gegeven. Bedenk dat! En bedenk vooral, dat de aanleiding de oorzaak is geweest. Daar ligt de schuld. We maken het kort. Kom, meneer Verhulst.'

Chieleke steunde hem bij het opstaan.

Kwart over tien kwam Chieleke pas weer in de stad aan, liep haastig door de St. Joris. 't Zou vervelend zijn als Peter er niet was, misschien vindt hij het niet vertrouwd. Morgen zaterdag. Druk. Vroeg beginnen. Met de eerste veerboot zou hij pas over negenen thuis zijn. En de nacht in het Schippershuis? Liever niet. Hij had wel erg impulsief, je kon zeggen ondoordacht gehandeld. Zuster Arentsen had het beter kunnen doen. 't Was hem ook niet meegevallen. Hij zou beter een ander kunnen verklaren onder welke motieven hij had gehandeld: de liefde van Christus dreef mij ertoe. Toch is het gevaarlijk voor je, als de mensen zo over je denken. Hij deed het om Lien, vooral om Jaap. Verstandig was het niet. Bemoei je liever maar niet met zulke dingen. En het was hem ook bitter

tegengevallen. 't Gaf geen cent voldoening. Integendeel. Hij mocht dat mannetje niet. Een hem volkomen vreemd mens. Een ander mens. Toen hij in de trein zei: ‘Ik bezorg u wel last en ongerief,’ had Chiel niet geantwoord. Voor ze in de trein stapten, zei dat ventje nog: ‘U hoeft niet mee te gaan.’ Chiel was toch meegegaan. Helemaal niet om hem. Want dat zielige zelfmedelijden, terwijl die snoeshaan moest beseffen dat het helemaal zijn schuld was, ergerde hem. In Rotterdam namen ze een taxi. Chieleke wilde niet mee naar binnen. ‘Ik hoop dat u beseft wat u gedaan hebt, meneer Verhulst. De vrouw van een ander! Schaam u.’ Had hij niet moeten doen. Dat zijn de vurige kolen niet. Maar zo'n gluiperig miezerasje vergeleken bij Jaap!

Op de hoek van de St. Joris, waar de singel begon, bleef hij toch, niettegenstaande zijn haast, even staan. 't Waren wel christelijke gedachten, die in hem opkwamen. Hij schrok ervan. De bomen aan de singel klaagden en dropen. De wind gierde. Peter zal er wel niet zijn.

Maar Peter was er wel. Hij stond met de handen in de zak, de zuidwester over z'n oren tegen de muur, uit de wind, bij het Schippershuis. ‘'t Is bar,’ stelde Chieleke vast. ‘Merakel’, stemde Peter toe, ‘maar we redden het wel. Opschieten maar! 'k Heb een oliejas bij me. Hier!’ Chieleke trok de jas aan, zette de kap op zijn hoofd. 't Motorbootje danste tegen de steiger. Ze waren wel wat gewend, die van Het Stadje. Er werd gedurende de overtocht niet gesproken. Peter vroeg niets. Chieleke vond het niet nodig wat te vertellen. 't Viel mee op het water, behalve voor de haven. Op de glibberige steiger zei Chieleke: ‘Je komt morgen maar om je geld.’ ‘Goed!’ Peter tikte tegen zijn hoofd, zei: ‘'k Verwacht nog veel meer, de wind zit niet goed ook.’

Moe-Marthe was nog op. ‘'k Ben blij dat je behouden overgekomen bent, Chieleke. Wat steek je je toch in de nesten. En dan voor zulk volk.’ Uit de baaierd van zo'n storm op het water in z'n huiskamer, veilig en wel, voelde Chieleke zich prima. ‘Is Lien nog hier?’ vroeg hij. En toen kwam het verhaal van de middag, wat ze al niet met haar te stellen hadden gehad, en dat die kerel in geen velden of wegen te vinden was. Dokter De Geus was twee keer geweest. Die was ook naar die vent wezen kijken. Maar foetsie. Die denkt natuurlijk: Chieleke zorgt wel voor vrouw en kind. Ze ligt boven en Dirkje is erbij. Ze is bekant gek geworden en ze gilde het hele huis bij mekaar.

‘Zo!’ Zijn prettige stemming week. Zijn gezicht veranderde ook. Het genoeglijke was eraf. ‘En ze gaat vóór de zondag het huis uit. We gaan al genoeg over de tong.’

‘Marthe!’ Kalm, vermanend zijn stem. En daar kon ze heel niet tegen. ‘'k Weet wel, Chiel. Maar zo ben ik nou. 'k Vind 't allemaal zo moeilijk.’

‘Daar moeten we tegen vechten, Marthe. Ik net zo goed.’

‘'t Is ander volk, Chiel.’

‘Andere schapen, zullen we hopen.’ Z'n stem klonk weer blijmoedig. ‘Ik ga boven kijken. Dan kan Dirkje naar bed en jij moet vanavond Hebreeën dertien maar lezen. Welterusten, meid.’ Hij kuste haar. Moe-Marthe had tranen in de ogen. Goed! Chieleke zou 't wel weten. Maar de mensen begrepen hem niet. Direct toen hij weg was, zocht ze het hoofdstuk op. Chieleke kende ‘“eel den biebel ut zien” oot’, en had altijd een troostend woord. Maar ditmaal kon Moe-Marthe zich niet zo bijster met zijn tekstkeus verenigen: onwetende engelen geherbergd? Nog al een mooie engel, die zich met een andere vent ophield. ‘Chieleke, Chieleke.’

Dirkje kwam beneden, zei, dat ze maar naar bed ging. Moeder moest ook maar gaan, want vader bleef waken, ‘'k Denk niet dat de dokter het nodig zou vinden’, zei ze nog, ‘want ze slaapt zo lekker. 't Arme mens.’

Chieleke kon de slaap niet uit zijn ogen houden. Hij had niets te doen. Op het smalle ledikant lag de jonge vrouw schijnbaar gezond te slapen. Een weldaad. Want hij begreep wel wat er in haar om zal gaan als ze weer kan denken. Afschuwelijk! Dat er zijn die de zonde een verouderd begrip noemen! Zonde! Zonde! Een goed jaar geleden twee sympathieke jongelui. Hij zelf de vrome knecht. Met een veel beter inzicht in het wonder der genade Gods dan wie ook. Voor honderd procent één met zijn mensen. Nu dat huwelijk stuk en hij een heel gewoon zondaartje zonder een extra portie genade. Een van de miljoenen geraakten door Gods liefde. Hij had alleen maar uitwendig het goede gedaan door die man naar Rotterdam te brengen om zodoende te voorkomen dat het voor Jaap en Lien nog erger kon worden.

Hij stond op, kwam vlak bij het ledikant staan, keek naar Lien.

Er was een schemerlicht. Dirkje zal het lichtbolletje wel afgeschermd hebben. Een mooie jonge vrouw. En zo ongelukkig. Wat heb je er zelf aan gedaan, Lien? Kon je het niet meer aan? Ben je toch maar gevlucht in de armen van dat fijne meneertje? Ben je zo'n vrouw? Zo volop vrouw? Heb je er veel schuld aan? Jij? Waar zal Jaap nu zijn? Ik kan het begrijpen dat hij hem zijn huis uitgetrapt heeft. Dom! Met geweld kan hij jouw liefde niet terugwinnen. Of misschien wel? Heb je het niet gezien, Lien? Als hij niets meer om je gaf, zou hij dan? Of alleen maar uit wraak? Ik zou beter naar Jaap kunnen gaan. Jij ligt daar zo rustig. En waar is hij? Wat doet hij? Dronken? Zijn manier van vluchten?

Hij gaat bij het ledikant vandaan. Instinctief begrijpt hij dat het niet zo goed is als ze wakker wordt en dan alleen is. Dan moet hij er zijn. Of Dirkje. 't Mooiste was als Jaap er was met zijn hand op haar voorhoofd.

Nee, hij kan niet gaan.

Als hij weer op de stoel zit, schudt hij zijn hoofd en komt er een grijns op zijn gezicht. Slecht gedaan! oordeelt hij. 'k Heb er weinig van terechtgebracht. Eigenlijk zegt hij dit tegen God en is hij bezig zijn handelwijze van de middag te verontschuldigen. Hij gaat het kamertje uit. De gang op. Hij luistert naar de wind, die veel minder is geworden. Achter in de gang is het grote, schuine dakraam. Hij tuurt er door naar de jagende wolken. Het is niet helemaal donker meer. Er komt al licht. Terug in de kamer kan hij echt niet meer. Hij zet de stoel in de hoek van het kamertje, laat zijn hoofd rusten tegen de wand. Even slapen.

Als hij wakker wordt, is het al aardig licht. Lien ligt met de ogen open. Ze kijkt naar hem. Haar bewustzijn keert terug en tegelijk is er de verwondering. Maar dan ziet ze hem. Even richt ze zich op. Begrijpt ze? Heeft noom Chiel bij haar gewaakt? Is hij ingeslapen? Ze ziet hem met een ruk wakker worden. ‘Kind,’ zegt hij, komt op haar toe. Zijn hand op haar hoofd. ‘Rustig blijven. Toe!’ Ze grijpt met twee handen zijn arm, drukt haar hoofd tegen hem aan. ‘O, noom!’ ‘Je weet het, Lien. Er is altijd uitkomst. Heb je hoofdpijn?’ Ze beweegt haar hoofd. Hij dringt haar zacht terug in het kussen. ‘Dadelijk praten we. Zal ik...?’ Maar wat weet zo'n man wat goed is, wat nu het beste is voor iemand als Lien. ‘Als je nu eens rustig kon zijn. Als ik eens een kop thee ging maken? Ja? Dan moet je vragen of je nergens over hoeft te denken. Doen, Lien.’ Hij zegt nog: ‘God laat ons nooit alleen.’

Bij Lien komt het terug. Maar anders. De diepe slaap heeft een afstand gebracht. Noom Chiels handen, zijn woorden, toen ze wakker werd, waren goed. Jaap? Waar zal Jaap zijn? Als hij nu komt?

't Duurt lang. Ze luistert. Wind. Een beetje regen. Verder de stilte. Grijpt het haar niet? Kan ze zo maar wachten tot noom Chiel komt? Thee? Zorgt hij daarvoor?

Ze hoort hem pas als hij in de deur is met het zwarte dienblad. Twee kopjes thee. Twee bordjes met beschuiten. ‘O, nee!’ Ze bedekt haar gezicht, keert zich af. ‘Flink zijn, Lien.’ Zijn stem klinkt strenger dan eerst. ‘Niet terugvallen in wat toch niet helpt. Kom!’ Hij is met de stoel bij haar bed komen zitten. Er is iets vreemds in alles. Ze hebben haar kleren losgemaakt. Haar borst is bijna bloot. Maar het is noom Chiel, wat geeft het. Ze trekt haar kleren recht, probeert haar bloesje dicht te doen. ‘Toe maar,’ zegt hij en ze gaat rechtop zitten. ‘Nee, nog niets vragen. Nog geen plan maken. Rustig.’ Hij eet en drinkt zelf ook. En het is goed, het is gewoon zoals het moet. Al is het eigenlijk zo vreemd als het maar kan. Als ze gedronken heeft en het beschuitje op heeft, vouwt noom Chiel zijn handen. ‘We zullen bidden, Lien.’

Dat is het. Dat! Ze weet het. Hij heeft het niet gedaan als er vroeger iets

was. Nu wel. ‘Here, wij weten het niet. Wij weten niets. Maar we komen tot U. U hebt beloofd dat dat nooit vergeefs is. Wijs ons de weg. Wij hebben gezondigd. Bij u is vergeving. Amen.’

Ze durft hem bijna niet aan te kijken. Voorzichtig zegt ze: ‘Kan ik naar Jaap gaan?’

‘Nee,’ zegt hij vriendelijk en met een opgewekte stem. ‘Natuurlijk niet. De dokter komt. Je bent erg van streek geweest. Ik ga naar Jaap. Er moet zoveel gepraat worden. Of misschien heel weinig. Het is misschien de crisis geweest, gisteren. Jullie houden van elkaar...’

‘Ik...’

Haar ogen staan helder. ‘Nee, noom! Ik wil die andere man niet. Ik ben te ver gegaan. Ik weet niet waarom, maar...’

‘Je wilt dat Jaap komt?’

Ze knikt. Secondenlang blijven haar ogen in de zijne. ‘Ja, noom!’

‘Goed. Je moet blijven liggen. Dirkje komt dadelijk. Ik ga zien wat er met Jaap is.’

Hij had nog wel een sleutel van de achterdeur van hun huis. Hij wist die ook snel te vinden, want hij was een accuraat man. De dag klaarde reeds en hij hoorde het geluid van de vrachtauto's, de boerenkarren en de huifkarren, die de stad inreden omdat het zaterdag was. De drukste dag van de week: markt op het Marktplein en beurs bij Frans in ‘Het Wapen’. Sinds hij niet meer preekte, had hij er ook zijn besognes mee. Hij dacht daar nu niet aan. Het rustig ontwaken van Lien, het korte gesprekje met haar stemden hem blij. Hij zou daarvan geen rekenschap kunnen geven. Het was zo maar impulsief. Zo iets van: God is met ons. We zijn op de goede weg. En hij nam zich voor, om tegen Jaap te zeggen: Jaap, broeder, de Here heeft mij gezonden.

Maar Jaap was er niet. Nergens. Chieleke stond vreemd te kijken. In de achterkamer was het nog een rommel. In de keuken brandde nog een gasstel. Er stond een steeelpannetje op, dat bruin was van de verkookte melk. Het stonk. Hij was in zijn blijde moed eerst al die ongerechtigheden voorbijgelopen naar de slaapkamer. Van de slaapkamer naar Jaaps kamer, toen weer naar beneden. Nee! Jaap was er niet. Hij kon zijn mooie woorden niet kwijt. Hij ging naar de keuken, draaide het gasstel uit. Mis! Hij moest zonder Jaap naar Lien. Toch sloeg zijn sterke stemming, vol vertrouwen, niet zo maar in haar tegendeel om. Hij bleef vertrouwen dat het goed was. Dat alles goed werd. Hij ging Jaap zoeken. Bij Frans? Bij Job op de schuit in Wilnisse? Bij G.G.?

Chieleke ging eerst terug naar de zaak. Neel zou er al wel zijn. Hij moest met haar praten.

Neel was er. Ze vroeg natuurlijk naar Lien. En in zijn overmoed, sprui-

tend uit een onverklaarbaar vertrouwen, zei hij, dat vandaag nog alles goedkwam. Dat gelóófde hij en geloof rust niet op verstandelijke overwegingen. ‘Maar ik moet wel op zoek. Ik moet Jaap vinden.’ Neel haalde haar schouders op. Oom Chiel kon je toch niet narekenen.

Hij ging naar Lien. Die was met Hermpje bezig. Dirkje hielp haar. ‘Nee’, zei hij, ‘hij was niet thuis. Ik denk dat hij bij Job is. Of bij G.G.’ Liens ogen werden bang. ‘Noom!’

‘Welnee, we schrikken niet. Ik heb sterk het gevoel dat het goedkomt... Ik ga hem zoeken.’ Hij wees met zijn hand omhoog. Ja, dat begreep Lien wel, maar ze dreigde weer van streek te raken. Chieleke wist dat de dokter dadelijk kwam, dus hij ging op zijn manier aan het werk. Er waren verschillende mogelijkheden. Als hij de kleine vrachtwagen nam en eerst naar Wilnisse reed? Dan naar G.G.? Eerst liep hij de stad in. 't Werd al drukker. Hij liep langs ‘Het Wapen’, klom de dijktrap op, keek naar het onrustige water, naar de grauwe overkant. Nu zou hij moeten kunnen bidden. Met z'n hoed op, met de handen in zijn zakken, met 't peukje sigaar in zijn mond. Here, wat moet ik doen?

Er was niemand die hem zag. Men was druk bezig met het zaterdags gedoe.

Toen hij thuiskwam, zat G.G. op hem te wachten. ‘Jij hier?’ vroeg hij. ‘Dat is toch zo'n wonder niet, Chieleke. Jaap is vannacht bij me gebleven. Ik weet het nu allemaal. En je hebt verkeerd gedaan.’

‘Zo!’ Chielekes gewoontegebaar was naar de sigarenkist. Maar ze kwamen er niet toe een sigaar op te steken. ‘Verkeerd,’ herhaalde G.G. ‘Jij vindt mij natuurlijk een halve heiden.’

‘Nou, nee, daar ben ik wel van teruggekomen.’

‘Goed, de jongen heeft bij mij zijn hart uitgestort. Weet jij wat de moeilijkheid met dit huwelijk is?’

Ja, dat wist Chieleke. Toch zei G.G.: ‘Ze slapen niet meer bij elkaar, Ze wil geen kind omdat dan haar zangstudie in het gedrang komt. En hij... Je zou zo'n paar mensen die echt van mekaar houden, bij d'r lurven pakken en samen in één kamer opsluiten. Jij hebt die vrouw hier gehouden. Dat is het werk van een zachte heelmeester. Ik stuur vandaag de man naar zijn huis en jij de vrouw. Nergens mee bemoeien.’ Toen nam hij een sigaar. ‘Bedankt,’ zei hij, stak de brand erin en ging weg. Chieleke keek hem na. Hij stuurde in geen geval Lien zo maar naar huis. Eerst moest hij weten hoe het met Jaap was. Hij ging naar Lien, stelde haar gerust, dat Jaap bij meester G.G. was. Die zal hem naar huis sturen en dan ga ik met je mee en breng je bij hem. Ik laat jullie alleen, als we hem normaal aantreffen. Misschien nog beter dat ik eerst even poolshoogte neem.’

Lien vond het goed. Ze leek heel anders dan vanochtend. Bijna ongeïnteres-

seerd, haast afwezig. Ze wilde ook liever niet beneden komen. Chieleke was blij, dat de dokter kwam. Die onderzocht haar. Toen riep hij Chieleke en zei: ‘Ik geloof, dat het beter is, meneer Vermeulen, dat u Jaap bezoekt en hem zegt, dat het beter voor zijn vrouw is als ze nog even met rust gelaten wordt.’ Lien luisterde, haalde alleen maar haar schouders op. Haar ogen bleven vreemd. ‘Dirkje uw dochter kan wel een oogje in het zeil houden en haar op tijd hier wat van geven.’ Hij zette een flesje op tafel. ‘Voor uw kindje wordt gezorgd. Proberen om vooral rustig te zijn. Ik kom vanavond nog wel eens.’

Lien vond alles goed. Ze liet de anderen met haar begaan. Ja, Dirkje! Dat wilde ze wel. Dirkje bracht Lien naar haar eigen kamer, gaf haar gelegenheid zich te wassen.

‘Hier, we zijn even groot. Neem mijn ondergoed maar en mijn nachtpon. We praten met Jaap,’ zei Dirkje. ‘Vader praat met hem.’ Toen, ineens nieuwsgierig, ze wist zelf wat er in je hart kan zijn: ‘Of hou je van Huib?’ Ze schrok van haar vraag. Ze wist dat je zóveel van een man kan houden dat de rest er niet meer op aankomt. Toch zei ze: ‘Sorry. Zeg maar niks.’ Maar het was of er nieuw bloed door Lien stroomde. Haar ogen werden vochtig. Er kwam een tint op haar wang. Ze was al bijna uitgekleed. Dirkje wilde al weggaan. Zo, half gekleed, kwam ze naar Dirkje, trok haar tegen zich aan. ‘Ga naar Jaap en zeg, dat... dat...’ Ze huilde, maakte haar zin niet af. Dirkje vond het heel ernstig. Dat hij... Maar de dokter? Dat...? ‘dat ik zijn vrouw wil zijn.’ Toen, terwijl ze zich losmaakte van Dirkje: ‘Nee, ik hou alleen van Jaap. Echt niet van Huib. Zeg hem, dat ik het nu weet. Dat...’

't Kwam toch niet makkelijk: ‘dat het mijn schuld is.’

Dirkje knikte dat ze gaan zou. Dat kon zij beter gaan zeggen dan vader. Maar Jaap was er niet. Had G.G. hem nog niet gestuurd? Ze ging naar haar vader, vertelde wat er was met Lien en dat Jaap niet thuis was. ‘Neem je fiets. Ga kijken bij G.G.’ Ze deed het, kwam al weer gauw terug. Nee, hij was al lang bij G.G. vandaan. Toen nam Chieleke de bestelwagen, reed naar Wilnisse. Jaap was ook niet bij Job.

G.G. had ook geen rust. 's Middags, na een wat late lunch, ging hij naar de stad. Daar was de grootste drukte voorbij. De boeren waren weer naar hun hoeven, de handelaars naar hun dorpen. De marktkramen werden afgebroken en heel Het Stadje was bezig de straten te schrobben en te zorgen dat men morgen met de zondag weer een proper aanzien had. G.G. keek naar de stadhuisklok: even over drie. Jaap was niet bij Frans. Maar Frans zei: ‘Hij is juist om een fles jonge klare geweest. Ik denk dat hij nu thuis is.’

Dat bleek zo te zijn. Maar hij zag er zo raar uit. Afgezakt in een van de stoelen, de fles meer dan half leeg naast zich op tafel. ‘Hallo’, zei hij,

‘ga zitten. Een borrel?’ Toch, niettegenstaande zijn rare praat, zag G.G. dat hij heel klein en totaal ontredderd was. G.G. nam de fles, liep er mee naar de keuken en goot haar in de gootsteen leeg. ‘En nu mee naar mijn huis. Je vrouw is bij Chieleke.’

G.G. kon weinig met Jaap beginnen. Hij at mee, maar knoeide, zat telkens lam weggezakt in zijn stoel. Jentie geneerde zich. ‘Ha, ha, die Nelis! Pff! Net juffertie, die Tony! Ik ook! Net mannetje! Zal 't nooit meer doen, tante. Niks hoor! Hè? Ik had hem dood moete slaan! Pff!’ G.G. bracht hem naar de divan. ‘Ga nu maar een beetje slapen. Toe.’ Hij legde een plaid over hem heen. Toen Jaap sliep, ging hij naar de slaapkamer om te zien of er een buisje aspirine was. Dat zou van pas komen als Jaap morgen wakker werd. En nu even bellen naar Chieleke. Dan hoeft die in ieder geval niet meer te komen.

Hoofdstuk 25

DE AVOND DAALDE MET STORM EN REGEN OVER HET STADJE EN OVER HEEL het land. Hoor toch eens, wat een weer!

Daar hoorde hij het opnieuw. Duidelijk! Telkens met zekere regelmaat in het metrisch geluid van de golven tegen de dijkglooiing, zo'n bonk. Ja, weer! G.G. liep naar het raam, alsof hij er iets van zou kunnen zien. Hij had ervan gelezen. Oude mensen zeiden: dan kan de eb niet aflopen. En oude heidense verhalen vertelden van de strijd van de zeegoden tegen de zeemonsters. Zo hevig waren de bonken, dat het was of ‘'t Juweeltje’ ervan dreunde. Het stormde, en het licht was zo vreemd! Er was nog een beetje zon. Gek om het zo te zeggen: een donkere zon. 't Gebeurde meer, vroeg in het voorjaar, dat dan alles een andere tint kreeg. Hij grijnsde, want het volk zei dan: kermis in de hel! Er waren ook schaduwen. Natuurlijk, als de zon nog wat schijnt! Maar de schaduwen zelf waren niet natuurlijk. Er maakte zich een onrust van hem meester, die hij evenwel van zich afzette. Hij was geen bijgelovig mannetje. Zijn blik ging naar Het Stadje. Daar waren grote onrustige wolken, zwart met glinsterende randen. De torenhaan blonk hel in de vreemde lucht. De grintweg tekende zich duidelijker af dan anders. De porseleinen isolatie-koppen aan de telefoondraden kwamen witter uit en de nieuwe koperen draad, die de werklui van de P.T.T. pas hadden gespannen, leek een dunne vuurlijn in onaards licht. De bonken geluid van machtiger golven dan wind en getij veroorzaken, herhaalden zich in een bizarre regelmaat. Vroeger op school had hij de kinderen geleerd dat ritme de grote levens-

kracht is. Dat niets hiertegen bestand is als het erop aankomt. En voor zijn - toch onredelijke - gevoelens van onrust was het of hij een boodschap uit de andere wereld ontving. De dieren hebben dat nog ongerept. De oermens moet dat ook gehad hebben. De zware beuken, van hier gezien rechts van de grintweg, waaierden hun kruinen dooreen. 't Leek of de ruit in zijn raam geluid gaf. En dan ineens begeeft het de eerste beuk. Hij hoort het zuchten van zijn val niet. Ook niet de bons op de grintweg. Maar bellen naar Chieleke hoeft niet meer, want de reus heeft de telefoondraden meegesleurd naar de grond en twee palen staan dwaas naar elkaar toegebogen. Toch probeert hij het. Maar nee! Het Stadje is niet meer per telefoon te bereiken en ‘'t Juweeltje’ is afgesloten van de rest.

Jaap snurkt, begint onrustig te draaien. Wat gaat er om in zo'n afgestompte ziel? G.G. vult een glas met water, laat er twee aspirientjes in oplossen. ‘Kom, jô! Word eens even wakker! Toe!’ Hij weet, dat het hem rustiger zal maken en dat de kater bij het wakker worden minder zal zijn.

Chieleke constateert dat er met het water en de wind iets aan de hand is. Hij gaat naar de Kade, waar de mannen staan. 't Volk is bezig om de vloedplanken in de gleuven te laten zakken. Vroegop, Van Delden, de dijkgraaf, Fons, de havenmeester bemoeien zich ermee. 't Zou wel eens bar hoog water kunnen worden, zeggen ze.

Er is geen angst. Het is eigenlijk wel interessant. Nu worden ze tenminste eens een keer gebruikt, de stevig-dikke vloedplanken, die jaar in jaar uit onder hun afdak liggen opgestapeld. De machtige zeedijk is om de haven als een arm, maar schuins voor ‘Het Wapen’ is de opening naar het Marktplein. De dijk is daar onderbroken. Stevige muren zorgen er voor dat de dijk intact blijft. In die muren zijn aan weerszijden twee hardstenen gleuven, waarin de planken passen. Vlakbij, maar toch al op de Markt, zijn ze bezig de zandzakken te vullen. Toon van Dolderen is er ook om toezicht te houden en zo nu en dan een hand uit te steken. ‘Als we 't water er maar buiten houden, dan geeft het niet,’ zegt hij tegen Chieleke. ‘Opschieten, mannen! Als 't water er door komt, dan loopt heel de Walstraat onder en de Rozemarijn en al de kelders,’ roept Van Delden. Bang is niemand. Welnee!

Gelukkig regent het niet. Er staan volop sterren. De zon was zo maar ineens weg. Verschillende dingen van de natuur verliepen vanavond anders. 't Volk werkt hard. Als ze hier klaar zijn, moeten ze naar de Zomp. Dat had daar al lang in orde moeten zijn. De opmeters hebben al jaren aaneen gezegd dat de bocht in de dijk daar te zwak is. Frans komt met een paar flessen naar buiten. Die gaan grif rond. Hartversterkers

komen de zwoegers toe. De zwoegers! 't Mocht wat! Het is prachtig mannenwerk. Het hele dijkleger is aangerukt. Het Stadje zal zich niet laten verrassen. Arie Vroegop klampt zijn aanstaande schoonvader aan: ‘Je zal eens zien wat een mooi gezicht het is boven op de dijk.’ Hij gaat erheen, de trap op, achter ‘Het Wapen’ en het ís mooi! Machtig mooi! Zulk geweld! Hij kan moeilijk blijven staan. Maar je voelt je sterk als je stand houdt bij het gedonder van het water en het gejoel van de storm. Het water is zwart met witte koppen. Hij daalt de dijk af, nat van het spattende water en gaat naar Dirkje. Natuurlijk, hij weet alles van de schrijver en zijn vrouw.

De vrouwen zitten bij elkaar in de huiskamer. De kinderen slapen boven. Dirkje weet wel dat Arie een poosje met haar alleen wil zijn. Ze wil het zelf ook.

Arie zegt, als ze in het kantoortje zijn gaan zitten, omdat op haar kamer Hermpje slaapt: ‘Wat ziet dat mens eruit!’

‘Lien?’ vraagt ze onnodig, want wie zou hij anders bedoelen.

‘Wat een rotvent, hè?’

Ze antwoordt niet.

‘En een stommeling ook. Vader zegt dat hem dat op zal breken. We leven niet meer in de middeleeuwen.’

Dirkje antwoordt niet. Er is een ondeugende gedachte. Even had ze willen zeggen: maar als jij me nu eens aantrof in de armen van Jaap. Maar ze deed het niet.

Arie vroeg, waar haar gedachten waren. Hij miste haar overgave. ‘Ik vind het zo erg, dat van Jaap en Lien. Het is niet uit mijn gedachten.’ Haar antwoord stond Arie niet aan, maar Dirkje had het hem al lang afgeleerd om zich smalend over die twee uit te laten. Nu gromde hij: ‘Die Jaap is en blijft jouw idool, nietwaar?’

Ze hoorden vader komen. De wind huilde door de zaak, toen de voordeur maar even openging. Vader liep op de tast verder, knipte geen licht aan. Maar hij kwam wel rechtstreeks naar het kantoor. ‘Zo,’ zei hij alleen maar, toen hij de schakelaar had omgedraaid en hen zag zitten in het plotselinge licht. Meer niet. Daar kon hij niets van zeggen. ‘Maar ik wil hier zijn, Dirkje. En je moet vragen of Lien even bij me komt. Wat een weer! Hoor toch eens!’ Ze luisterden even alle drie naar de jacht van de windvlagen over het huis. Terwijl Dirkje Lien ging roepen, spraken de mannen over het werk aan de Kade. ‘Ze gaan nu naar de Zomp. Grote wagens vol zandzakken. Ze beweerden ook dat het wel eens harder gestormd had.’ Maar Chieleke had horen zeggen dat de eb niet afliep. Gevaar? Nee, dat dacht niemand, maar het was wel heel goed dat er maatregelen werden genomen. Water in de kelders is ook niet alles. En

een jaar of wat geleden is heel de Walstraat nog ondergelopen. En in '16, haalde Chieleke op, stond heel Het Stadje blank. Toen voeren ze met de roeiboten door de straten. Alleen de kerk en het stadhuis waren droog-gebleven. Die stonden op de zogenaamde hoge wierde. Die moeten ze in heel vroeger tijd al hebben opgericht. 't Zou hen benieuwen hoe het vannacht afliep als het vloed werd. Chieleke, die niet zoveel van dit soort dingen wist, zei nog dat de kenners van de getijden bang waren voor een springvloed en dat er dan wel eens wat water over de dijk zou kunnen komen. Zo maar over de dijk. Maar direct gevaar was er niet.

Lien was een volkomen ander mens geworden. Al het levendige, het bruisende was uit haar weggegleden. Ze zag zelfs bleek en haar ogen en haar misten hun glans. ‘Ga nu eens rustig zitten, kind.’ Chieleke verzette de ene bureaustoel een beetje. Lien ging zwijgend zitten en Chieleke nam tegenover haar plaats. ‘We hebben al heel wat gepraat, Lien.’ Ze knikte even.

‘Je zou eens moeten biechten, kind. Dat is de goede raad van de apostel Jacobus, weet je dat?’ Nee, dat wist ze niet. Ze wilde wel alles zeggen, alles vertellen. Maar ze kon niet tot praten komen.

‘Het gaat wel bergaf met Jaap,’ probeerde Chieleke. ‘Hij leek me, toen jullie hier kwamen, zo'n zonnig mens.’

Lien ging rechtop zitten.

‘Jij hebt daar ook schuld aan, Lien?’

Ze antwoordde niet.

‘Is er werkelijk een verkeerde verhouding met die meneer?’ Lien bleef zwijgen en Chieleke maakte het haar gemakkelijk om desnoods het gesprek te staken. ‘Vind je, dat ik me er niet mee moet bemoeien?’

‘Het helpt allemaal niet, noom.’

‘Dat weet ik zo net nog niet. De Here zegt dat we elkaar moeten onderwijzen in de rechte wegen. Als je nu kunt, zeg het dan. Is er iets met die man?

‘Nee, noom!’ Ze keek hem recht aan, herhaalde: ‘Nee, noom, maar ik kan daar moeilijk over praten. Huib...’ Ze schudde weer haar hoofd. Toen op de man af: ‘Hou je nog van Jaap?’ Eerst bleven haar ogen stil en zonder enige uitdrukking. Toen sloot zij ze, knikte en zei haastig: ja! Ze leunden beiden terug in hun stoel en weer was er geruime tijd alleen het daveren van de wind. Hij begon: ‘Als je mijn dochter was, dan zou ik vragen of je altijd een goede vrouw voor hem bent geweest?’

‘Nee,’ zei ze. Maar ze werd tegelijk anders. Het neerdrukkende, het verslagene week. Ze ging rechtop zitten, als tot een verdediging. ‘Ik weet wat u bedoelt, noom. Nee! Ik ben niet zijn vrouw geweest, maar ik ben hem wel trouw gebleven. Helemaal! Er ís iets gebeurd. Maar niet

van mijn kant. Ik zou dat niemand anders willen zeggen dan u. Het zijn dingen waar je met z'n tweeën bij betrokken bent en ik wil Huib niet beschuldigen. Maar ik sta recht en vrij.'

'Je stond toch in zijn armen?'

'Ja!'

Chieleke wachtte op haar verklaring. Want dat was toch nogal wat, als een man zijn vrouw zo aantreft. Omdat ze geen woord meer zei, striemde hij: 'Dan kan ik Jaap begrijpen. Dan zal íeder Jaap begrijpen.'

't Was zichtbaar moeilijk voor Lien. Ze wilde Huib vrijwaren voor schande en vernedering. 'Noom!' Ze begon met voorzichtige stem, 'het is misschien goed als ik u alles vertel. Ik vertrouw...'

'Je geheimen zijn bij mij veilig. Je hoeft me niets te zeggen wat je niet wilt. Maar wat je ook zegt, het blijft onder ons.'

Toch dacht Lien nog even na.

'Het is niet mooi,' zuchtte ze.

'Er is zo weinig moois als we met onszelf voor de dag komen.'

'Huib is verliefd op me geworden. Ik niet op hem. Echt niet. Ik...' Het was of haar lippen gesloten werden, zo aarzelde ze. Maar toch kwam het: 'Ik hou van Jaap.'

Het lichtte over Chielekes gezicht. 'Maar dan had je...'

'Weet ik wel. Ik weet het wel. Maar ik kón het niet. Ik werkte met hem samen. Met Huib. Ik vind hem een fijn mens. En - ik zie het nu wel in. Ik... hij... Hoe moet ik dat zeggen? Door hem... We leefden in dezelfde wereld en door hem kon ik... Begrijpt u niet wat ik bedoel?' 'Ik geloof het.'

'Ik kón hem niet alles weigeren. Maar u moet niet denken, dat er enige verdere... verdere...'

'Ja toe nou maar. Wij mensen zijn altijd bereid om nog wat goeds op te zoeken in onze handelingen. Maar besef toch alsjeblieft, wat het is geweest. Als je toch van Jaap houdt.'

'Goed, noom, maar u weet hoe hij de laatste tijd geweest is. Een bruut.' Ze huilde. 'En als u het gezien had hoe hij Huib...' Ze borg haar hoofd in de handen.

'Je hebt gevaarlijk spel gespeeld, lieve kind. Erken dat. Dan zijn we er. Dat zingen van je is iets geweldigs. Dat zal Jaap je ook beslist wel gunnen. Maar om je daarvoor aan je man te onttrekken...'

Lien zuchtte.

'We zijn heel wat verder gekomen, Lien.' Chieleke stond op, want een geweldige klap en een angstig makend gerucht verstoorden hun gesprek. Dirkje en Arie kwamen ook ergens vandaan. Wat was dat? Boven bleef er gerucht. Chieleke en Arie liepen de trap op. Chieleke knipte de lichten aan. Het achterraam van de verdieping was ingewaaid. En dat was juist

aan de windzijde. Alles werd dooreen gegooid. De wind kreeg vrij spel. Wat een ravage! En ze stonden machteloos. Het was ook gaan regenen. Lien, Dirkje en Neel kwamen ook naar boven. ‘Verschrikkelijk!’ ‘We moeten zien dat raam dicht te maken,’ zei Arie. Maar hoe? ‘De kinders,’ riep Neel. Maar die waren veilig, immers de slaapkamertjes waren achter de dikke, stevige muur. Toch gingen de moeders kijken. ‘We kunnen er weinig tegen doen. Een flinke schadepost.’ Chieleke keek naar het dooreengeworpen meubilair en het gefladder van de gordijnstof, die zo zorgvuldig tegen de wanden was opgehangen. ‘Als Krijnsen komen kon?’ Krijnsen was de timmerman. Arie bood aan hem te gaan halen. Hij zou ook bij de knechten van Chieleke aanlopen.

‘Kom maar!’ Chieleke wenkte dat ze maar naar beneden moesten gaan. Er viel hier voorlopig niets te beredderen!

Ze gingen in de huiskamer beneden zitten. Onmachtige mensen. Chieleke stelde Moe-Marthe zoveel mogelijk gerust. Het noodweer groeide. Arie bleef lang weg. Chieleke begreep wel dat hij Krijnsen zo maar niet thuis zou treffen. Dat kwam ook uit, toen Arie doornat geregend even binnen wipte. Er was niemand beschikbaar. Hij wilde weer naar de dijk. Het water stond enorm hoog en in de Grote Kerk was ook een raam ingewaaid.

Later zal eigenlijk niemand begrijpen dat de mensen naar bed zijn gegaan. En toch is dat gebeurd. 't Had heus wel eens harder gestormd en de dijken hadden wel krachtiger buien weerstaan. Bovendien was naar het oordeel zowel van Vroegop, als van de dijkgraaf en de heemraden alles wat kon ter beveiliging gedaan. Op de dijkwachters en een enkeling na, die in de storm en het hoge water een huiveringwekkend genoegen hadden, ging Het Stadje rustig de nacht in.

Ook in Chielekes huis.

Men leefde bij hem nog naar oude gebruiken. Zo wilde hij dat alle huisgenoten gelijk naar bed gingen. Ze verzamelden zich om de tafel. Er werd iets gegeten, meestal karnemelksepap met stroop. Ze zaten deze avond met z'n vijven. Er stonden dus vijf diepe borden op het witte tafellaken. De pan met pap en de strooppot in het midden. Chieleke vroeg een zegen. De lepels tikten met een bijna zekere regelmaat. Schuin boven hen, maar achter de hoge, stevige muur die de woonruimte van de zaak scheidde, ging de wind zijn gang. Ze hoorden er slechts een flauwe weerklank van. Toen allen klaar waren, nam Chieleke de bijbel en las verder, waar hij de vorige dag gebleven was. Hij prakkizeerde er niet over in deze volgorde verandering te brengen om bijvoorbeeld te lezen over de stem Gods, die op de grote wateren is.

Ze knielden na het lezen ieder voor zijn eigen stoel, behalve Moe-Marthe, die zich niet meer zo goed bewegen kon. In zijn gebed haalde Chieleke

het noodweer wel aan. Hij erkende Gods almacht en zijn recht om in één nacht hen allen te vernietigen. Maar hij zal zelf niet verwacht hebben dat God de komende uren wel eens van zijn recht gebruik kon maken, al beleed hij dat ze het er allen wel naar gemaakt hadden. En hij beval zich en de zijnen in vol vertrouwen aan in de barmhartigheden Gods, in zijn genade en gunst, die meer sterkt dan uitgezochte spijze.

Lien had van harte meegebeden, al begreep ze niet waarom die uitgezochte spijze er nu weer bij te pas gebracht werd. Maar Chielekes geliefde gebedsclichés deden haar toch wel wat. Min of meer was zij het van haar vader ook wel gewend geweest. Ze ging gelijk met Dirkje naar boven. Ze zei dat ze direct wilde gaan slapen. Dat was wel niet precies waar, maar ze wilde niet praten. Ze wilde doordenken over haar gesprek met Chieleke. Dat was eigenlijk de bevestiging van haar eigen gedachten geweest. Toch had ze haar huwelijksmislukking nooit zo zuiver ook als eigen schuld gezien. Zíj was begonnen met de afbraak. Ze had Jaap haar lichaam geweigerd en daarmee eigenlijk haar liefde. Ze had Huib niet resoluut geweerd. Ze zag nu duidelijk in dat ze met haar behoedzaam toelaten van zijn verliefde uitingen en het omzichtig verlenen van een enkel gunstje, gemeen berekenend was geweest. Ze wilde hem niet krenken, maar als het erop aan kwam durfde ze hem niet afstoten.

Chieleke zei dat hij Jaap begreep en dat velen hem zouden begrijpen. Ja, dat kon. Had ze even, heel even, toen Jaap Huib door elkaar schudde gevoeld: dat is om mij? Maar het was direct weggeweest toen hij zichzelf verloor en zo ongeremd op Huib lostimmerde.

Dirkje draaide zich telkens om. ‘Ik kán niet slapen. Hoor toch eens!’ Ze ging rechtop zitten. En toen is het gebeurd.

Ineens!

Dat is niet te beschrijven. De mensen die het beleefden, konden het maar met halve woorden navertellen.

Lien en Dirkje grepen elkaar vast. Lien duwde haar ook weer direct weg, vloog uit het bed en greep Hermpje. Toen, boven het geweldig geluid van de wind, klonk het instorten van huizen en tegelijk gulpte het water door het slaapkamerraam, waarvan de ruiten bezweken. Bruisend, toornig water. 't Spoelde Lien ondersteboven. Ze greep zich vast aan het ledikant, hees zich met het wild krijsend kind omhoog. Dirkje hielp haar, maar het water rukte hen weer omver. Moeilijk bereikten ze de deur. Het water sloeg hen de kamer uit, het bulderde over de traptreden naar beneden. Seconden. Meer niet. Was Neel daar? ‘Neel!’ ‘Neel!’ ‘O!’ Ineens de gil van Dirkje: ‘Moeder! Vader!’ Ze rende met het water mee de trap af. De dood in, dacht Lien. ‘Kom!’ Neel en Lien omknelden elkaar, hielden hun kinderen tegen zich aan. ‘Naar boven!’

Wie zei het? Ze gingen en op de volgende verdieping vielen ze op een van de stoelen neer. Ze waren gered. Maar op het nippertje. Kletsnat. Klappertandend. Onmachtig om het krijsen van de kinderen te bedaren. Radeloos. Even geheel zonder gedachten. Ineens riep Neel: 'Waar is Dirkje? En o, Noom Chieleke en Moe-Marthe?' Want het water kwam niet tot rust. Wie of de schakelaar omdraaide, doet er niet toe, maar het licht onthulde iets verschrikkelijks. Door de deuren van de slaapkamers, die ze maar net op tijd hadden kunnen verlaten, gulpte het water. Och wat: het water donderde naar beneden. De trap zal wel bezwijken. De drie beneden zijn ten dode opgeschreven. Maar nee! Kijk! Het water scheen beneden een uitweg gevonden te hebben. Hoe? Kijk! 'Ja', riep Neel, 'daar komen ze.' Toen hield de achtermuur het nog. Toen kon het woeste water alleen maar door de twee kleine raampjes komen en had het nog niet die kracht, die het krijgen zou over vijf of zes minuten. Het was als een schrikbeeld, dat op de een of andere manier iets belachelijks heeft. De grote Moe-Marthe met haar armen om noom Chiels nek, die zijn beide handen vrij had, omdat ze als een zak op zijn rug hing. Dirkje er naast, haar ene arm om moeder heen, de andere aan de leuning geklemd. Noom Chiel nam tree voor tree en hees zichzelf en zijn last de trap op. Lien en Neel hadden de schreeuwende kinderen op een stapel vloerkleden gelegd en staken hun handen uit. Ze trokken mee en noom Chiel kwam er met zijn vracht. Uitgeput zeeg hij op de vloer. Moe-Marthe naast hem. Dirkje boog zich over haar moeder heen.

Onderwijl voltrok zich de ramp. Met donderend geraas stortte de achtergevel in en toen was het water almachtig. Er ontstond een oordeelslawaai. De vijf mensen deden wat ze konden. Moe-Marthe gaf mee, toen ze haar overeind hielpen. Ze konden haar op een stapel kleden krijgen en toedekken met wat er was. En er was zoveel. Er waren pakken beste wollen dekens, er waren bedkussens en lakens. Noom Chiel herkreeg zijn krachten. 'We zijn voorlopig gered,' zei hij. Hardop, zonder te knielen, dankte hij God. 'Here, Gij hebt ons gered. Ontferm u over ons en over alle mensen.'

Maar wat er van het huis nog stond, zou het niet lang houden. De trap was al weggeslagen, de deuren op de gang waren al weggerukt. En dan? Als de voormuur het ook begaf? Toen viel ook nog het licht uit.

Ze gingen om Moe-Marthe heen op de stapel kleden zitten. Noom Chiel zei: 'De meisjes moeten proberen droge kleren aan te trekken. Toe, Dirkje, je weet waar het ondergoed ligt. En we moeten je moeder ook dat natte goed van het lichaam halen. Er is genoeg.'

Maar het was volkomen donker en ieder ogenblik kon de muur bezwijken. Noom Chiel gaf zelf het voorbeeld. 'Ga mee, Dirkje. Jij weet het beter dan ik.' Het was wel goed, dat ze het zo druk kregen. Het zou ook

een vreemde vertoning zijn geweest als het licht nog gebrand had. Ze beseften allen dat ze, als het niet dringend nodig was, niet in die natte kleren mochten blijven. ‘'t Is een bestiering’, zei Chieleke, ‘dat we net hier zijn waar alles volop is.’ Zijn handen tastten naar het goed dat keurig gevouwen op lange planken lag. ‘Handdoeken,’ riep hij, toen zijn handen ze vonden. ‘Kom hier! Ondergoed! Hemden! Broeken!’

Lien en Neel hielpen eerst de kleintjes. Daar waren hier geen kleren voor. Maar ze konden ze wikkelen in schone lakens en warme dekens. Daarna kleedden ze zich zelf uit, wreven hun lichamen droog en trokken broeken en hemden aan. Zo maar, wat hun hand vond.

Dat was hun behoud. Met Moe-Marthe hadden ze nogal moeite. Als ze er maar niets van kreeg...

De muur bezweek niet, tenminste niet helemaal. Er werden stukken uitgerukt en hachelijker en hachelijker werd de toestand van de geredden op de hoge zolder. Ze voelden hun lichamen warm worden en kwamen ook tot nadere bezinning. Wat zou er toch gebeurd zijn? Chieleke begreep het wel, maar zei het niet. Het opgejaagde water was over de dijk geslagen. De oude huisjes van de Walstraat waren weggevaagd als kaartenhuizen. Laat het maar niet tot Lien doordringen, hoopte hij. Hij moest naar zijn hart grijpen van ontzetting. Jaap! Ja, de andere mensen ook van de Walstraat. Zouden die ook maar de kleinst mogelijke kans gehad hebben? Als ze naar bed waren gegaan, zoals de meesten? Zo maar in de slaap overvallen door de dood! ‘Here, help hen!’

Jaap! Dat zou wat zijn! ‘Waar ben je, Lien?’ vroeg hij. ‘Hier noom.’ Ze zat aan de andere zijde van de stapel dekens. Zou ze niet aan die vreselijke mogelijkheid denken?

‘Wat zou er allemaal gebeurd zijn, Chiel?’ vroeg Moe-Marthe.

‘Daar weten we niks van, moeder. Maar we zullen het zien als het licht wordt! Ze waren hier onder de kap van het huis. Aan de straatzijde was een brede koekoek. Chieleke had al geprobeerd om iets door de gaten in de muur te zien, maar het was nog te donker. Alleen meende hij tot zijn ontsteltenis te merken dat de straat een rivier van water was. Dat het tot halverwege de ramen stond en bruiste en stroomde langs de gevels. Voor het licht werd, maakten ze nog iets angstigs mee. Met enorm gekraak en een soort gesis alsof er water in het vuur terechtkwam, bezweken de dubbeldikke spiegelruiten van de etalage. Nu bestormde het water van twee zijden het huis.

Gelukkig, de muren hielden het en de morgen kwam.

Een vreselijke morgen. Een lugubere morgen. Een morgen vol duivelse ironie: het was zo goed als stil. Ineens! De winden en het water waren tot rust gekomen, uitgewoed. Heel de Walstraat was weggevaagd. Enkele huizen op het Marktplein waren ingestort. In de Rozemarijn stonden

nog slechts een paar bouwvallen. De mensen in de Herenstraat, de Doelstraat, noem maar op in alle straten aan de noordkant van Het Stadje, konden hun huizen niet uit. Het Stadje lag in de zee. De onafzienbare zee en er dreven lijken van mensen en dieren. En wat zal men in de benedenslaapkamers van de gespaarde huizen vinden?

Niemand kon het verwerken. En wat moest men doen? Loco Vroegop en zijn zoon Arie waren met laarzen aan naar het stadhuis gekomen. Telkens kwamen enkele mannen ook naar het centrum. Vroegop wenkte hen binnen. Het Stadhuis was gespaard. De Grote Kerk ook. Alleen was daar een raam ingewaaid.

Men stond bijeen.

Er moest iets gedaan. Maar het was zo overweldigend! Zo vreemd ook! Als het nu nóg stormde. Eigenlijk kon er niets gedaan. Dit was te erg. Je kon er niet toe komen.

Arie zei: ‘Ik ga naar de Herenstraat.’ Vroegop liet hem gaan. De klok moest maar geluid. Ze moesten allemaal komen, die konden. Was de telefoon nog intact? De radio? Ja, de radio wel! Het was door heel Zeeland zo en op Flakkee en langs de Merwede en de Lek. Er zouden soldaten komen met rubberboten en helikopters.

Arie Vroegop liep tot boven zijn middel door 't water. Het hoge Marktplein was alleen maar dras en zo ongeveer tot de bocht van de Herenstraat kwam het water maar tot zijn knieën. Teruggaan? Dat kon niet. Voor het huis van kleermaker Jobse zag hij de eerste drenkelingen. Hij boog zich over hen heen. Hij kon misschien...? hij was toch medisch student...? Dood! Ze waren in hun nachtgoed de straat opgerend. Verkeerd natuurlijk. De straat daalde nogal sterk af. Dat wist ieder. Stel je voor! Een paar gevels waren bezweken.

Voor de bazar bleef hij staan. Het water kwam tot zijn hart. Stukken ruit hingen nog in de sponningen, bewogen mee met het water, dat gelukkig aftrok. Het ebde nu ineens nogal sterk. In de winkel stond het water tot boven de toonbank. 't Kantoortje was in elkaar gedrukt. De deur naar het woonhuis stond half open. Even sloot hij de ogen. Als hij hier een lijk vond! Dirkje! Hij maakte een geluid: de brede, mooie trap was weggerukt, dreef in het water. Boven hem zag hij toen voor het eerst licht. 't Kwam van nog hoger dan de eerste verdieping waar de slaapkamers waren.

‘Zijn jullie boven!’ Hij riep zo hard hij kon.

‘Stil! Ze roepen!’ zei Chieleke.

‘Ja, Arie!’ Dirkje herkende zijn stem.

Krachtig riep Chieleke terug: ‘Ben jij daar, Arie?’

Arie zette zijn handen voorde mond: ‘Ja! Hoe is het? Waar zitten jullie?’ ‘We leven alle vijf,’ riep Chieleke. ‘We zitten boven, onder de kap.’

‘De trap is weg en ik sta tot mijn middel in 't water. Ik zal hulp gaan halen.’

Toen hij terugkwam op het Marktplein, hadden de mensen hun bezinning herkregen en was het werk begonnen. Het reddingswerk? Natuurlijk, dat eerst. Er cirkelden twee helikopters boven de stad. Ze vertelden dat er een paar schepen van de overkant koers zetten naar de haven. Stoomboten. De veerboot ook. Dat werd vanaf de toren gemeld, waar Vroegop er een paar heen had gestuurd.

Overal kwamen mannen en jongens vandaan met afschuwelijke verhalen. Arie zag de zoon van schilder Niedek. ‘Jô, je moet me helpen. Twee ladders. Bij Chieleke zitten ze op de zolder. Ik wil er heen.’ Dat kon. Er was nog niets gecoördineerd. Ieder werkte nog naar eigen inzicht.

't Duurde niet eens zo lang of de beide jonge mannen kwamen met de ladders bij het gehavende huis van Chieleke. 'n Eenvoudig karwei. Ze waren zó boven en daar viel alles mee. Dirkje snikte haar zenuwen uit in Aries armen.

Arie en Pleun Niedek probeerden de vragen te beantwoorden, hoe het was en wat er allemaal gebeurd was. Maar ze konden alleen maar zeggen dat het zó erg was, dat er geen woorden voor waren. ‘Van de toren af is het één zee. En de mensen in Wilnisse en van de buurtschappen zitten op de daken of zijn in de bomen geklommen.’ Chieleke schudde heftig zijn hoofd, toen Pleun begon: ‘En heel de Walstraat...’ Pleun zweeg, zag de vrouw van de schrijver zitten met het kind.

Maar Lien had het gehoord. ‘Zeg op! Wat is er met de Walstraat?’ Pleun zweeg beschaamd, keek naar Chieleke. Die legde zijn hand op Liens schouder. ‘Ik had het wel gedacht. Wees nu stil! Wij weten immers nog niets!’

Lien luisterde amper. ‘Heb je mijn man al gezien?’ ze kwam vlak voor de jonge schilder staan. ‘Zeg op, heb je’... ze keek Arie aan... ‘heb je Jaap gezien? Zijn ze allemaal dood? Jaap...!’

Een naar moment. Chieleke probeerde: ‘Wacht in ieder geval alles af. Kom niet in opstand, lieve kind.’

Hoe vreemd ook, zijn woorden hadden een goede uitwerking. Niet dat Lien getroost was. Wat zou het! Maar toen Chieleke zei: ‘We weten toch nog niets,’ bedaarde ze. Maar ze zag eruit als een beeld, levenloos, strak, met ogen vol angst en onrust.

Toen luidde de klok.

Ze luisterden even met eerbied. ‘Ik moet ook weg,’ zei Chieleke. ‘Ieder die kan moet komen.’ Lien stond het eerst op, daarna Dirkje. Er was immers voor ieder die gered was, iets te doen. Voor de meisjes waren er

wel bovenkleren te vinden, maar voor Chieleke? ‘Achter het groene gordijn, vader, dat weet je toch!’ Maar terwijl Dirkje het zei, bedacht ze dat dat allemaal van die gewone kostuums waren. Meest grijs en nogal licht. Ze hielp vader zoeken en ja, dat ene, dat ging dan wel. Voor vader het paste, zei hij tegen Arie: ‘Ga naar je vader. Zeg, dat er in mijn schuur achter de Rozemarijn nog wel een vijftig knielaarzen liggen. Laat de smid de deur maar opensteken. Mijn sleutels zijn beneden. Gaan jullie maar eerst. Ik kom wel.’ Maar Arie zei dat dat gewoonweg onmogelijk was. Moest hij dan ook tot over zijn middel door 't water? ‘We zullen met een roeiboot komen. De markt is zo goed als droog.’ De jongens lieten de ladders staan en gingen naar de Kade. Daar waren al twee boten met soldaten aangekomen. Arie keek de Walstraat in. Nee, daar was niets meer van over! Arie had van een van de schippers een roeiboot gekregen en trok er met Pleun op uit om mensen van de zolders te halen. Natuurlijk eerst Chieleke en de zijnen. Hoe ernstig het ook allemaal was, hij kon het niet laten om wat te meesmuilen om Dirkjes vader. Voorheen de Blikken Dominee had een tamelijk licht grijs pak aan en een gekleurd overhemd. Hij zag ook iets anders aan hem. ‘Is er iets?’ vroeg hij. Chieleke wenkte hem, bij de vrouwen vandaan, wees door het kapotte dakraam. Arie zag het: de kerk en het huis van Jaap en Lien stonden nog, zo te zien, onbeschadigd. Een wonder, want heel de Walstraat was één ruïne. ‘Mond dicht,’ waarschuwde Chieleke. ‘Ik wil er eerst heen. Ik wil weten waar Jaap is.’

Ze hielpen toen de vrouwen met de beide kinderen van de ladder af in de boot. Het gelukte bijna niet met Moe-Marthe. Het was allemaal zo erg. Té erg. Ze konden het niet verwerken. Er voeren al meer schuiten in de straat. Ze durfden niet rondkijken. De boot kon niet helemaal tot bij het Marktplein komen. Ze schuurde vast op het plaveisel. Ze hadden al mensen zien drijven in het water. Lijken! Er dreef zoveel door de straat: kleren, een stoel. Ze waren koud, maar op een onverklaarbare manier rustig. Net of het niet waar was. Niet echt. Ze moesten uit de boot. Er stond nog wel een voet water. Met Moe-Marthe was het weer een hele toer. Maar ze kwamen op het Marktplein. Lien en Neel met hun kinderen. Dirkje en haar vader met Moe-Marthe. Arie en Pleun wisten de boot weer vlot te krijgen en voeren naar andere zolders. Chieleke zag dat op de stoep van haar ouderlijk huis Tony wenkte. Ze gingen er heen. Tony hielp hen. Tony's moeder, de lieve Cornelia, omarmde Moe-Marthe. ‘O, mensje toch!’ Ze zette haar in de brede zorg van de loco. Wat er allemaal verder gebeuren moest, wisten ze niet. Tony nam de leiding. Kordaat. ‘Droge voeten zien te krijgen,’ raadde ze. ‘We hebben weinig tijd. We moeten gaan helpen, Dirkje. Ze hebben ons nodig. Zorgen jullie voor elkaar. Moeder, je moet kousen geven. Kom Dirkje!’

De grote voorkamer had nooit zo'n tafereel vertoond. De kinderen begonnen weer te huilen. Cornelia Geerts kwam met handdoeken en kousen. Wat moest er verder?

Chieleke was weg. 'Waar is hij?' vroegen ze. Niemand had hem zien gaan. Hij had ook niets gezegd. Maar hij stond aarzelend stil voor de verwoeste Walstraat. Mannen waren bezig in de ingestorte huizen. Doden. Vreselijk. Ze droegen ze naar 'Het Wapen'. Het water viel snel. Er zal ergens een gat in de dijk zijn, waardoor de eb het water wegtrekt. En wat te zien komt! Chieleke stapt de straat in. Twee mannen dragen Manuel uit zijn huis. Dood! Chieleke loopt tot zijn knieën door het water. De kerk! Het huis! Het raam is verbrijzeld. Er staat een halve meter water nog in de kamer. Hij waadt er doorheen. Komt in de gang. Overal water. Alles door elkaar gegooid. De trap is intact en boven op de zolder is niets gebeurd. Hij kijkt in de slaapkamer. Stilte! Jaap is er niet. In zijn werkkamer ook niet. Chieleke leunt tegen de deurpost. Heeft hij gedachten? Is Jaap het huis uit gevlucht? Misschien de tuin in? Verdronken? Net als al die anderen? Chieleke gaat naar beneden. De achterdeur is uit het kozijn gerukt. Hij waadt de tuin door. Zoekt, tast met zijn voeten. Nergens iets. Hij komt aan zijn achtergevel. Alles weg. Brokken muur. Versplinterd hout van deur en raam. Hij kán niet verder. Hij moet terug. Baggerend door het water gaat hij naar het stadhuis. Hij wil met Vroegop praten, zich aanmelden. Op het stadhuis werd hem de omvang van de ramp nog wel niet geheel duidelijk, maar kreeg hij toch dingen te horen die zó ontzettend waren, dat hij tegen Vroegop zei: 'Een oordeel Gods!' Daarna: 'Als je me nodig hebt...!' Vroegop nam hem mee naar zijn kamer. 'Jonge, Chiel, ik weet het niet meer! Gelukkig komen ze van alle kant ons helpen. Ze zijn nu bezig eerst de mensen van de zolders te halen. Waar is jouw vrouw?'

'We hebben de vrouwen naar jouw huis gebracht.' Misschien zag de loco toen pas hoe Chieleke er uitzag. 'Als je een pak van mij wilt, jong!' 'Nee!' Daar had je het bijzondere gezicht van Chieleke weer, bijna geamuseerd. 'Ik kan zeggen dat de Here mij m'n zwarte pakje afgenomen heeft. Nu zullen de zwarte kousen en de zwarte strikken ons niet helpen. Het geloof alléén zal het moeten doen, Marinus!'

Chieleke ging terug naar de Walstraat. Hij vroeg hoeveel doden er al geborgen waren. 'Over de twintig!'

Bidden voor een dode helpt niet. Dat weet Chieleke maar al te goed. Maar voortdurend bidden voor Lien, dat die haar man weer levend terug zou zien? 'n Moeilijke zaak! Als Jaap verdronken was? Wat betekende dan zijn gebed?

In 'Het Wapen' zat de gelagkamer vol. In de eetzaal lagen de doden onder een laken. Tony en de wijkverpleegster hielden de wacht. Chie-

leke wenkte Tony. ‘Is meneer Van Helst erbij?’

‘Nee. En de doden zijn nu wel allemaal geborgen.’ Hij moest dat direct laten weten, vond hij en haastte zich naar het huis van Vroegop. De voordeur stond aan, hij liep maar rechtstreeks door. Lien zat in een stoel voor het raam. ‘Kind’, zei hij, ‘ik heb een goed bericht. Je huisje staat er nog en Jaap is niet bij de doden die ze geborgen hebben. Kind...’ Hij zweeg, ze waren niet alleen. De kamer was vol mensen. Hij boog zich naar haar over. ‘Ik ga nu op zoek. En ik zal hem bij je brengen als ik hem vind. Afgesproken?’

‘Ja!’ Ze zei het gretig. Chieleke glimlachte. Mevrouw Vroegop zei dat ze Moe-Marthe maar naar bed hadden gebracht. Als hij nog even wilde kijken? Bij haar bed kregen ze koffie. Dat was het eerste wat Chieleke deze dag dronk. Hij had ook niet gegeten en - misschien door de koffie - voelde hij hoe leeg zijn maag was. Maar dat kwam er zo niet op aan. ‘Lieve vrouw, wat moeten we toch dankbaar zijn. We zijn gespaard. Laten we onze handen maar vouwen.’ Dat was het beste wat Moe-Marthe kon beleven, zo maar stil met haar handen in de zijne gevouwen, te liggen luisteren naar zijn gebed.

Toen Chieleke bij zijn vrouw vandaan ging en het Marktplein weer betrad, kwam Arie er juist aan met een paar knielaarzen. Chieleke trok ze aan. Het Stadje was nu vol vreemdelingen: soldaten, vrijwilligers van de overkant, zelfs nieuwsgierigen. Een zekere kapitein Wolters had de leiding van het reddingswerk. Chieleke bleef bezig met het lot van Jaap. Het is wel wat vreemd, dat hij pas later dacht: zou hij bij meester G.G. in ‘'t Juweeltje’ zijn? Of mogelijk bij Job Keller in Wilnisse?

Was het niet te eenzijdig van hem dat hij alleen naar Jaap zocht? Janneke dan, de profetes? Hij liep de Herenstraat uit in de richting van de molen. Voor hij bij de molen was, sloeg hij linksaf de Achterstraat in. Zijn schuur stond er nog. De deur was opengebroken en ze hadden er de laarzen uitgehaald. Hij liep tot achterin, waar de ruilmeubels, de oude karpetten en rollen linoleum stonden. Hier was niet zoveel beschadigd. Via de achteruitgang kwam hij bij de achterdeur van de profetes. Die kon bij niet openkrijgen. Daarom sloeg hij maar een ruit in en schoof het keukenraam op. Hij wist er de weg. Hij probeerde de deur van de keuken naar de gang. Maar nee! Er moest iets voor liggen. Hij ging terug naar de schuur, haalde wat gereedschap: hamer, nijptang, koevoet, zaag. Met behulp daarvan lichtte hij de deur uit haar scharnieren. Toen kon hij in de gang komen. Het huis was blijkbaar gedeeltelijk ingestort. Maar zover hij zien kon had de ene gangmuur het gehouden. Zou hij hulp moeten halen? Zou Janneke in haar kamer opgesloten zitten? Dood? Levend? Hoorde hij iets? Ja? Hij spande zijn oren. Zwak, vanachter de

muur, amper hoorbaar: ‘Is daar iemand?’ ‘Ja, ik, Chiel! Ben je gewond?’ Het gelukte hem de deur te forceren. Ze was ongedeerd, maar haar huisje en de winkel waren grondig verwoest.

‘Kijk maar niet naar de rommel’, zei Chiel, ‘dat komt allemaal terecht. Kom, we gaan door de schuur.’ Zoals altijd als er iets goeds gebeurt, vooral als een mens uit een grote nood gered wordt, kwam er een wonderlijke vreugde in hun harten. ‘Dat we mekaar nog hebben, Chiel!’ Ze gingen samen naar het Marktplein. Het was toen - ja, dat is onbegrijpelijk - al weer zover met de mensen, dat er waren die zeiden: ‘Daar heb je verdikkeme de Blikken Dominee met de profetes! Kijk toch eens aan! En dat in een grijs pak met een blauwe das.’

Chieleke bracht Janneke ook naar de loco. Toen ze eenmaal zat, zei ze: ‘En wat zou er van vaders boeken zijn geworden?’ Dat wist Chieleke ook niet, en hij ging ook niet op onderzoek uit. Toen hij weer weg wilde gaan, was daar opeens Lien, die hem volgde de gang in. En toen ze zeker wist dat niemand hen zag, ging ze recht voor hem staan, hief haar hoofd naar hem op, zodat haar ogen vlak bij hem waren. Er kwam slechts één woord: ‘Jaap?’

‘Ik weet nog niets van hem.’

‘Ik zal proberen of ik contact met Job kan krijgen.’ ‘Of met meester G.G.,’ zei ze hoopvol. Ze volgde hem tot op de stoep. Hij stak schuin de markt over naar het stadhuis. Langzaam ging ze terug. Bidden? Er werd wel eens min of meer welwillend, soms zelfs laatdunkend gezegd, dat zulke lui als Chieleke altijd de mond vol hadden van ‘de Here’ en van ‘breng het maar voor zijn aangezicht’. Zij bad eigenlijk nooit. Maar nu was ze...? Dirkje had zoëven gezegd: ‘Je bent zo anders als gewoon, Lien.’ Ja, dat was ze. Ze was tot diep in haar ziel anders. Als ze maar een plekje had om alleen te zijn. Nog in de gang, voor ze de deur naar de kamer aanraakte, waar al de mensen waren, legde ze haar handen tegen elkaar, hief ze op, tot voor haar gezicht: ‘Heer, vergeef me... Heer, ik ben zo bang... Heer... Heer...’ Ze had haar ogen wijd open. Kon ze maar iets van God zien, kon ze maar iets weten van Hem. Ze gelóófde toch? Ze kon niet blijven staan. Ze bedwong zich om gewoon te zijn, deed de deur open en stapte de kamer in. Dirkje vroeg: ‘Wat zei vader?’ Op dat ogenblik ging Chieleke naar de toren. Van de tafel van Vroegop, waar het hoofdkwartier van de reddingsbrigade was, had hij een verrekijker meegenomen. Met het blote oog kon hij zien, dat heel de Weele was ondergelopen. Ook meende hij een vlekje te zien waar zo ongeveer ‘'t Juweeltje’ stond. De boten waren meer de richting van Wilnisse op geweest. De Weele was zo goed als onbewoond. Alleen nog een klein boerderijtje onder aan de dijk en dan ‘'t Juweeltje’. Hij stelde de kijker in, zocht over het grauwe water naar de stip die hij gezien had. En

ja! Duidelijk het dak van ‘'t Juweeltje’ en... Geen twijfel aan: twee mensen schrijlings op de nok. Was het water daar niet weggeëbd? Natuurlijk niet! De Weele zal later drooggepompt moeten worden. Het water dat daar ingestroomd is, zal anders een blijvend meer vormen. De Weele is het laagste deel van het eiland.

Hoe hij ook probeerde, hij kon de beide gedaanten niet goed onderscheiden. Leefden ze nog? Zo snel hij kon daalde hij van de toren af. Met de kijker in de hand kwam hij de wethouderskamer in. ‘Er moet direct een boot naar ‘'t Juweeltje’. Kapitein Wolters keek op de kaart die hij bestudeerde. Daar stond alles van het eiland op. Iedere hoeve, iedere dijk. ‘Nee, meneer! We zoeken eerst al deze boerderijen af. “'t Juweeltje” zegt u?’

‘Ja, kapitein.’ Chieleke boog ook over de kaart, wees het punt aan waar hij hoopte Jaap en meester G.G. te kunnen redden.

‘Echt niet, meneer. We moeten naar een vast plan werken. Heus... Is het familie van u?’

‘Nee, kapitein. Maar er is mij veel aan gelegen. Ik zag met mijn kijker dat er mensen op het dak waren.’ Er kwamen een paar soldaten binnen en nog wat andere mensen. Chieleke ging. Als hij nu Arie maar zag. Doch hij zag Arie nergens, dacht toen: Job Keller met zijn jacht! Maar hij wist zo weinig van schepen af. Een jacht kon hier helemaal niets uitrichten. Ineens wist hij het: ‘Peter!’

Jaap was pas nuchter geworden toen het te laat was. G.G. en Jentie hadden al duizend angsten uitgestaan. Jentie, die nooit iets bepaalds in het midden bracht, zei: ‘En dat slaapt maar en dat snurkt maar!’ Toch nog, vóór de Weele onderliep, kwam Jaap tot zijn positieven. Hij had natuurlijk eerst helemaal niet door wat er aan de hand was. Verbaasd keek hij de twee aan. Even schaamde hij zich. ‘Neem me asjeblieft niet kwalijk,’ zei hij, terwijl hij opstond. ‘Ik...’ Maar voor hij verder kon gaan, kletterden de ramen kapot en spoot het water de kamer in. 't Was maar werk van fracties van seconden. Een hevig rumoer! Alles werd opgelicht. 't Bureau bonkte tegen de wand, stoelen dreven rond. Ze stonden alle drie tot de borst in het wilde water. Jentie zal toen gevallen zijn. Jaap greep de oude G.G., die wankelde en gewis in het water zou zijn ondergegaan. Gewoon lopen ging niet. Ze werden door het water gedragen en ook heen en weer gesmakt, maar Jaap bereikte de gang en de trap. Hij greep de leuning en gelukkig kon hij zichzelf en de oude schoolmeester de trap op sleuren. Eigenlijk hielp het water hem, dat met kracht naar boven drong. Hoe het verder ging, beseften ze niet, maar op zeker moment waren ze bij het grote dakraam. Het water was hen gevolgd en zou wel tot in de nok komen, zo drong het op. Jaap wist het dakraam open te

krijgen en ze kwamen erdoor. Op een vreemde, haast onnatuurlijke manier. Het leek wel of het water meewerkte hen te redden. Jaap hield zijn pas weer verworven positieven goed bij elkaar. Maar buiten het raam was het water ook: één kolkende, kokende zee. Meester G.G. kon niets. Het mislukte Jaap bijna hem goed door het raam te trekken en daarna had hij er zijn handen aan vol om hem op het kleine stukje dak, waar het water niet kwam, in voorlopige veiligheid te brengen. Maar het lukte. 't Eerste wat G.G. zei, toen hij weer denken en praten kon, was: ‘Jentie? Is Jentie er?’ Nee, die was er niet.

Ze brachten boven op het huis, kletsnat en koud, een vreselijke nacht door. Tegen het morgenlicht nam de storm plotseling af. Jaap zat stevig op de nok van het huis. G.G. rustte in zijn armen. Het schouwspel, dat ze bij het licht worden zagen, was onwezenlijk. Ze waren ook niet in staat om het goed op te nemen. Er was zó iets onwaarschijnlijks gebeurd, dat hun hersens weigerden er op in te gaan. Hoe lichter het werd, hoe wijder ook de zee. Alles zee! Links Het Stadje. Tenminste het hoogste deel. De rest één grauwe watermassa waaruit wat gehavende daken of soms slechts wat dakspanten staken. Maar het was nu onwerkelijk kalm. Het water kabbelde, in vergelijking tot zijn woede van de afgelopen nacht, met tergende vriendelijkheid langs de pannen van het dak. Meester G.G. had het lichamelijk veel slechter dan Jaap. Jaap was nu eenmaal een sterke, taaie vent. Maar beiden waren koud tot op het bot. Toen het nóg lichter werd, kon Jaap zien dat er op de daken van de hoeven, ver weg, ook mensen zaten. Zelfs waren er in bomen geklommen, zoals hij gezien had op oude platen van de zondvloed. Meester G.G. viel bijna in zwijm. 't Leek slapen, maar Jaap vreesde dat hij sterven zou. ‘Lien! Hermpje!’ kreet hij. Hij zag wel dat Het Stadje goeddeels verzwolgen was. God! Hij haalde diep adem. Het is niet zo dat God op deze wijze de zonde straft. Misschien zal Chieleke dit zeggen. Maar het is een natuurramp. Een machteloos gevoel overviel hem. Jaap had nu al uren en uren zijn oude vriend omklemd en hij wist: als ik hem loslaat, glijdt hij van het dak af. Jentie? Ja, die is er niet. Die ligt dood, ergens bij het bureau.

Hij probeerde: ‘U slaapt toch niet? Probeer wakker te blijven! Als we in slaap vallen...!’ De oude man steunde alleen maar wat, probeerde zijn hoofd op te heffen, maar dat viel weer slap tegen Jaaps borst terug. ‘Kijk! Moet je kijken! Daar komen helikopters! Ze komen ons redden.’ G.G. probeerde het. ‘Ach!’ zei hij en gaf het op. Jaap zag de boten komen. Twee grote boten. Ze meerden aan de steiger; er liepen mannen af de wal op. De klok luidde. Duidelijk over het water. Roept de klok nu de levenden om de doden te bergen en mensen in nood, zoals zij, te redden? De machteloosheid in zijn armen nam toe. Het zou verschrikkelijk zijn

als hij de oude man los moest laten. Daarom trachtte hij samen een andere houding aan te nemen. Door de bewegingen voelde hij de koude en de aanraking van zijn doornatte kleren erger. Gelukkig dat ze met hun gezicht naar Het Stadje zaten. Dat was toeval. 't Waren natuurlijk militairen, die met rubberboten telkens bij de Grote Kerk vandaan wegvoeren en dan terugkwamen met koude, doornatte mensen, zoals zij. Nee! Hij schudde zijn hoofd. Op deze manier bezoekt God de zonden niet! Zo niet! Chieleke? Nu ja, Chieleke! Hij herinnerde zich, zo vaak in verhalen te hebben gelezen dat mensen vlak voor hun dood hun hele leven voorbij zien trekken. Ze zeggen zelfs voornamelijk bij een verdrinkingsdood. Kletspraat natuurlijk! Hoe komen de mensen aan die verhalen. Maar bij het verder gaan van de dag en het steeds uitblijven van redding, begon het er bij hem toch wel op te lijken. Hij werd zo ontroerd dat hij snikte. De man in zijn armen zou al wel dood zijn. Die bewoog zich niet meer, gaf geen enkel antwoord. Hij was dus nu helemaal alleen en niemand hielp hem. Al de bootjes voeren in de richting van Wilnisse. Wat was het mooi geweest, in het begin in Het Stadje: hij met Lien. ‘Lien’, riep hij, ‘Lien! Vergeef het me maar!’ Hij was zo schuldig. Bidden? Hier? Met een dode man in zijn armen, die hij toch niet los durfde laten? Hier en hij? Hij? Theoretisch wist hij dat een mens nooit te zondig is om God aan te roepen. Als hij dominee was geworden, zou hij het als de meest vaststaande zaak van de wereld de mensen hebben voorgehouden. Wat was zijn leven mooi geweest tot... tot... Hij riep! Wat? Alleen maar een paar kreten. Zo iets van: ‘Help me dan! Laat Lien nog leven! Breng me terug, Heer.’ Hij zei zelfs: ‘God almachtig!’ De dag duurde vreselijk lang. Het was een wonder dat zijn krachten het niet begaven. Zijn armen waren zo stijf geworden, dat hij ze niet meer van de dode af kon trekken. Soms, even, doezelde hij weg. En dan was er een diep medelijden met zichzelf. Waarom toch? Moest zijn leven hier op het dak van ‘'t Juweeltje’ eindigen? En dan ineens... hoe lang had hij gewacht? Daar kwam, achter de hoge kerkheuvel vandaan, een boot. Hierheen? Ja? ‘O, Here, als ik gered word, dan... dan...’ Hij snikte. Durfde niet te beloven. God laat zich niet voor de gek houden. Maar de boot kwam. Ze waren al bij de Landpoort. ‘Heer, u weet het, ik meen het. Ik zal nooit meer, ik... Mijn God!’ Er zaten twee mannen in. Het leek een oude houten boot. De een boomde bekwaam, de ander hield telkens zijn hand boven zijn ogen om te zien, wie er op het dak zaten. Pas toen ze vlakbij waren, herkende hij Chieleke. En toen was alles ineens uit. Hij knakte voorover. Machteloos. Zijn gezicht op het natte lijf van de dode. Hij hoorde, vaag en alsof het in een droom was, de boot tegen de dakpannen schuren. Even nog een vreemde stem: ‘Twee dooien!’ Hij kon niet roepen dat hij nog leefde,

maar voelde armen, die hem probeerden op te tillen, handen, die hem hielpen. En toen kon hij weer iets. Toen gaf hij mee. ‘Deze leeft nog,’ zei dezelfde stem. Toen sterk en vast: ‘Jaap!’ Hij sloeg zijn ogen op. Chieleke! Ze legden hem languit in de boot.

De oude meester ook.

Toen voeren ze weg. Chieleke zat op de achterbank. Schipper Potappel boomde. Wij zijn een van de vele bootjes, dacht Chieleke. Onafgebroken varen ze uit om mensen te redden. Ze komen soms maar net op tijd. Soms te laat. Hij zag wel dat Jaap bij begon te komen. Hadden ze maar een paar dekens of kussens meegenomen, want Jaap en zijn oude vriend lagen daar wel heel erg hard en de boot maakte nog water ook. 't Zal de oude meester niet meer deren. Och, Jaap kon er wel tegen. Potappel sprak geen woord. Met de vaarboom boven het water getild, bleef hij staan toen ze de kerkheuvel naderden. Er zat nogal gang in de boot. Ze kwamen vlak langs het kerkhof gevaren. Er stonden mannen klaar, die hen opgemerkt hadden en nu wachtten om te helpen. De meeste geredden hadden dringend hulp nodig. Potappel plantte de vaarboom in de grond en deed dat zo, dat de boot vast tegen de wal kwam liggen. Jaap was nu helemaal bijgekomen. Hij kwam overeind. Zat even rechtop, keek verbaasd naar de mensen. Chieleke stak hem zijn hand toe. Dat was eigenlijk alleen maar een gebaar. Want, alsof hem niets deerde, richtte Jaap zich op, toch aan de hand van zijn grote vriend. Hij keek hem even in de ogen. ‘Noom,’ zei hij bedeesd. Er klonken allerlei opmerkingen. Duidelijk even, boven het geroezemoes uit: ‘Da's de ouwe meester.’ ‘Dood?’ ‘Mense, mense wat een ellende!’ ‘Kiek’, ineens een hoge stem, ‘daer eij de scriever.’ Jaap stapte aan land. Hij was gelukkig te koud, te ziek om voldoende te beseffen welk een treurige rol hij speelde. Toch was er achter in zijn denken wel terdege een diepe schaamte.

Hij wilde helpen meester G.G. op te tillen en probeerde weer terug in de boot te gaan, maar Potappel duwde hem weg: ‘Ga jie gauw naer huus. Mense,’ riep hij, ‘breng 'em naer de Doelen!’ Jaap begreep er weinig van, maar iemand pakte z'n arm. Hij kende de man van gezicht. ‘Kom,’ zei die en trok hem mee. Huiverend en klappertandend van de kou liep hij mee. De kracht, die hem even bezield had, week weer grotendeels. Zijn begeleider moest hem steunen. Die vroeg: ‘Heb je heel de nacht...?’ Maar hij hield de rest van zijn vraag terug, want Jaap sloeg bijna tegen de grond. ‘Volhouwe, we zijn der bekant.’ Dat was zo. Ze liepen de Doelstraat al in. Het water was weer opgekomen, het reikte weer tot boven de schoenen. Gelukkig stond de Doelen droog. Jaap nam slechts vaag de dingen op. Er waren veel mensen daar. De gang was vol. Ineens was er Tony. Ze nam hem handig over en leidde hem naar het lokaal waar dokter De Geus bezig was. Alle ledikanten van het

Groene Kruis stonden er opgesteld. ‘Hier, dokter.’ Tony gaf hem aan De Geus over. ‘Wel meneer Van Helst. Hoe is het?’ Hij leidde Jaap naar een stoel. ‘Ga even zitten.’ 't Bleef alles onwezenlijk. Het maalde wel in zijn hoofd: ze weten het, dat ik Huib afgetuigd heb, ze weten dat ik een... een... Ja, wat was hij? Maar zo duidelijk, dat het ondraaglijk moest worden, werd het niet. ‘Is meneer G.G....?’ vroeg hij. Dat begreep dokter De Geus natuurlijk niet. ‘Blijf nu rustig, meneer Van Helst. Ik help u dadelijk. Ga maar achter dat gordijn. Trek uw kleren maar uit. Zuster!’ De wijkverpleegster kwam bij een van de bedden vandaan. ‘Help meneer. Is er nog droog ondergoed?’ Achter het gordijn waren twee vrouwen elk met een drenkeling bezig. Ieder die wat kon, was gemobiliseerd. Er was maar één afspraak gemaakt, die nog op de oude fatsoensbegrippen was gebaseerd: de mannen werden in dit lokaal en de vrouwen in het andere onderzocht, uitgekleed, drooggewreven en van droog ondergoed voorzien. Maar Jaap stond dan toch maar na enkele seconden poedelnaakt voor het wijkzustertje, dat hem met stevige hand droogwreef. Ze was er nog niet mee klaar of een Rode-Kruis zuster reikte droog ondergoed aan.

Jaap knapte er al heel wat van op, toen zijn huid droog werd. Ze voelde brandend aan. Hij rilde nog hevig en hij kon zijn tanden niet stilhouden, maar zijn adem stokte niet meer en hij kwam gaandeweg tot een zekere rust. ‘Hoe heet u?’ vroeg hij de zuster. ‘Kom, dat weet u wel, meneer Van Helst. Ik ben zuster Arentsen. Gaat het al wat beter? Ik geloof dat u niets mankeert. Hier.’ Ze hield hem een dikke jaeger borstrok voor en toen hij die aanhad een dito onderbroek. ‘Gaat u nu maar naar de dokter.’ Ze gebaarde naar het gordijn, dat ze voorzichtig wat terzijde schoof. Dokter De Geus luisterde naar hart en longen, vroeg hoe hij zich voelde. ‘Maar u hebt koorts. Als 't kan moet u naar bed. Wacht! Ga daar even liggen. Zuster!’ Zuster Arentsen kwam en moest Jaap tempen. Jaap had het achterste bed gekregen. Hij lag nog maar net met de thermometer of Chieleke en Potappel brachten meester G.G. binnen. Er viel even een stilte. Jaap richtte zich wat op, zag dat Chieleke en Potappel de meester in de zorgstoel zetten, waar hij ook gezeten had. Was G.G. dan niet...? Scherp luisterde hij naar het gedempt praten van de dokter en Chieleke. Hij zag hoe op een wenk van De Geus zuster Arentsen kwam om hem te helpen met de kleren van de oude. Ingespannen luisterde de dokter op verschillende plaatsen van de koude, natte borst. ‘Nee,’ zei hij toen hij zich oprichtte. ‘Nee, hij is niet...’ Het woord ‘dood’ kwam niet, waarschijnlijk uit eerbied voor de vijand, die zovelen geveld had in de nacht en voortging met het eisen van nieuwe slachtoffers. ‘Er is nog leven! De brancard! Breng hem naar mijn huis! Zeg tegen - er volgde een naam, die Jaap niet verstond - ‘dat ik hem meeneem naar mijn huis.’

Zuster Arentsen en nog een verpleegster kwamen met een brancard. Het lichaam van G.G. werd er voorzichtig op gelegd. Dekens erover. Even keek De Geus rond. ‘Jij maar, Chieleke.’ Samen pakten ze de brancard op. Vreemd, waarom? Er waren toch wel andere mannen. Er gebeurden zoveel vreemde dingen en het moest allemaal zo snel en geïmproviseerd. Voor die twee met hun zwaar zieke het lokaal verlieten, zei Chieleke tegen zuster Arentsen: ‘Ik kom terug om meneer Van Helst te halen. Laat hem wachten!’ Maar terwyl hij met De Geus door Het Stadje liep en de brancard droeg, leek hem dat van Jaap en Lien eigenlijk maar klein in vergelijking met hetgeen zich als oordeel Gods in Het Stadje afspeelde. Want zo zag hij het. God sprak! O, hij wist dat de mens toch niet luisteren zal. Zelfs al stond er een uit de doden op!

Frans kwam even op de stoep van ‘Het Wapen’ staan. Hij hield het binnen niet uit. Handen vol werk om de nietsnutten, die hun tijd verkletsten en geen hand uitstaken, te bedienen. Het stootte hem tegen de borst. Het waren deels journalisten, die heel de dag aan zijn telefoon hingen. Goed, die mensen moesten hun werk doen, maar die padjakkers, die alleen gekomen waren uit sensatiezucht! Ze zeiden dat dominee De Bruin ook verdronken was. 't Kon waar zijn. Z'n kerkje was ook naar de... Hij hield zelfs in gedachten het onvertogen woord in dat bij hem opkwam en stapte het Marktplein op. Ze moesten daarbinnen maar zien! En daar zag hij dan De Geus en Chieleke met de brancard. Dat zijn me kerels! En die Chieleke in een grijs pak! Ze passeerden hem en hij zette zijn hoed af. ‘Wie?’ vroeg hij. ‘Meester G.G.’ antwoordde Chieleke. ‘De besten verzuipen,’ mompelde Frans, keek nog even het merkwaardige stel na, dat rechtstreeks naar het huis van De Geus ging. Hij klampte nog een paar mensen aan om het een en ander te weten. Zo! Was de schrijver gered. Gelijk met G.G. En leefde die nog? En de dominee? Dominee De Bruin? Zo, was die omgekomen. Iemand vertelde hem dat hij op ziekenbezoek was en niet meer terug zou komen. Hij was gisteravond om elf uur nog bij een stervende geroepen. Traag stapte Frans terug naar z'n zaak. Ze kregen geen borrel meer van hem. Die slampampers! ‘Ik tap niet meer,’ zei hij. ‘Jullie kunnen gerust weggaan. Ik bewaar het voor die 't nodig hebben.’ Demonstratief sloot hij de jeneverfles, die op het buffet stond. Maar niemand droop af.

Gelijk met de avond kwam het water weer in het lage deel van de stad. Het duister bedekte de ellende. Nu zou het niet meer kunnen, maar Chieleke had intijds zijn plan volvoerd. Het liet hem niet los. Ondanks alles, ondanks het onzegbare leed, ondanks de ramp, waarvoor geen

woorden waren, bleef hij met Jaap en Lien bezig. Nadat hij meester G.G. had helpen binnendragen tot in de spreekkamer van dokter De Geus en daar ook nog had moeten helpen en het nog meegemaakt had dat de oude meester bij kennis kwam, was hij naar de Doelen gegaan om Jaap. Die was er nog. Zuster Arentsen had hem beslist verboden weg te gaan. Trouwens in een hemd en een onderbroek? ‘Chieleke komt. Die wil, dat je op hem wacht,’ zei ze. Jaap had flink verhoging. De zuster vond, dat hij in ieder geval op de dokter moest wachten. En dus bleef hij maar. Er werden geen nieuwe drenkelingen meer gebracht. Een paar patiënten waren overleden. Het werd fluisterend doorgegeven. Die werden direct doorgebracht naar de Grote Kerk, want de eetzaal bij Frans was vol.

Jaap probeerde niet te denken. Hij was ook nog versuft, had barstende hoofdpijn. Maar toch boorde door zijn nevelig bewustzijn telkens een wrange herinnering. Het hoofd voorover in zijn handen zat hij toen Chieleke aankwam met een blauwe schipperstrui en een manchester-broek. Ook een paar pantoffels en een paar sokken. ‘Kleed je aan,’ hij trok Jaap van het bed. Jaap begon zich te kleden. Zuster Arentsen, die even in het vrouwenlokaal was geweest, kwam erbij staan. ‘Zou hij niet beter op de dokter kunnen wachten, meneer Vermeulen?’ ‘Misschien wel’, stemde Chieleke toe, ‘maar ik breng hem liever op een gewoon bed. Had hij koorts?’

‘Nee, maar wel flink verhoging.’

Jaap stond er bij alsof het hem niet aanging. Liet hij zo maar over zich beslissen?

‘Waar gaat u met hem heen?’ vroeg de zuster, ‘dan komt de dokter misschien wel even kijken.’

‘Naar zijn huis in de Walstraat. Dat is gespaard en de slaapkamer is nog geheel intact. Kom Jaap!’

De verpleegster had deze dag al heel wat meegemaakt. Toch keek ze de twee vertrekkenden met aandacht na. Gisteren en eergisteren, och al zoveel dagen had Het Stadje zich extra met de schrijver en zijn vrouw beziggehouden. Vooral ook na die vechtpartij. Wat klein was dat alles geworden. Wat onbelangrijk!

Ze ging weer aan haar werk. Vooruit maar weer!

Het water stond weer aardig hoog in de Walstraat, al was het nog dag en kon het vloeien nog maar net begonnen zijn. 't Kwam niet meer over de dijk, maar uit de Bonaventure, waar bij Wilnisse de dijk was doorgebroken, had Chieleke gehoord. Voor ze de straat ingingen, zei hij: ‘Trek je sokken maar uit en trek je broek op.’ Jaap deed het werktuigelijk. Hij zag er tegenop om met Chieleke alleen te zijn, maar daar was

immers niet aan te ontkomen. Eigenlijk was het ook het enige dat zin had. Het gruwelijke beeld dat de ingestorte huizen in de verwoeste straat boden, drong onvoldoende tot hem door. Hij had al zoveel gezien en zoveel doorgemaakt. Dat de kerk er nog stond! En zijn huis! 't Leek alles buiten hem te blijven. Het leek niet echt. Echt was alleen dat hij hier met Chieleke was en dat die wel bij hem zou blijven. En dat díe alleen hem doorzag. Beter nog dan meester G.G. Het was of een vader een verloren zoon thuisbracht. Maar de verloren zoon was niet zelf tot zijn vader gegaan.

Ze waren door het raam naar binnen geklommen. Hij had de ravage al gezien, de vernietiging van... Hij greep zich aan de deurpost vast. Chieleke zag zijn gezicht vertrekken. Weg! Kapot! Erger kapot dan een mens het had kunnen maken. ‘God!’ riep hij weer, net als een paar uur geleden op het dak van ‘'t Juweeltje’. Chieleke wist dat het geen vloek was. Integendeel, want de arme, verdoolde man hief zijn handen op. ‘Kom maar,’ zei hij. ‘Je moet naar bed. Kom!’

Toen keek Jaap Chieleke vast in de ogen, alsof hij zich overtuigen wilde of het allemaal waar was. Chieleke dacht: zo kijkt een koortslijder die op het punt staat te gaan ijlen. Hij nam hem stevig bij de arm. ‘Opschieten. 't Is alles boven in orde.’

Toen ze boven kwamen en Jaap het enig ongerepte dat over was van alles van Lien en hem zag, greep hij Chieleke stevig bij zijn schouder. ‘Kan God mij nog vergeven?’

Chielekes kin kwam omhoog. Zijn ogen werden vochtig. Zo was hij nu eenmaal en zijn stem klonk warm van liefde, wel een beetje moeilijk: ‘Hij wacht erop! Hij popelt van verlangen. Toe! Toe Jaap!’ Hij durfde niet met Jaap neerknielen en omhoog roepen naar God. Zo iets zou hij vroeger gedaan hebben. Nu niet. Deze zondaar moest het zelf doen. Met zijn eigen woorden, uit zijn eigen verbrijzeld hart. Hij leidde hem naar de slaapkamer, hielp hem met het uitkleden. Er kon in deze omstandigheden niets vreemd zijn. Wat er gebeurd was, had aan al het vreemde in het burgerlijke leven een eind gemaakt. Hij zocht in de linnenkast naar een pyama en hielp hem die aan te trekken, sloeg het dek op, dekte hem toe. Ja, als een vader.

‘Ik kom terug. Ik moet even weg.’

Jaap zuchtte, slikte, keek nog even op. ‘Blijf rustig, jongen.’

Toen Chieleke van de trap afliep, stak zijn maag. Hij had niet gegeten. Halverwege bleef hij staan. Die jongen natuurlijk ook niet. 't Was wel allemaal goed geregeld, maar eten? Hij haastte zich, ging rechtstreeks naar Frans, vroeg of er wel voor eten gezorgd was voor de geredden. ‘Bij je zwager, op de molen. Weet je dat niet? Maar...’ 't Schoot Frans

ineens te binnen, dat die twee onenigheid hadden. ‘Je kan van mij krijgen wat je hebben wilt. Ik heb een grote pan hutspot.’ ‘Geef maar,’ zei Chiel. 't Duurde toch even. Toen hij zag dat Frans een tafeltje wilde dekken, weerde hij dat af. ‘Ik moet het meenemen voor meneer Van Helst. Doe dat bord maar in een doek. Geef mij een glas bier.’

't Ging allemaal zoals hij vroeg. Twee glazen bier dronk hij met het voornemen om dadelijk terug te komen voor de hutspot, die verrukkelijk rook. ‘Ik wist niet beter te doen dan dat maar klaar te maken. Je kan nou niet met liflafjes voor de dag komen en ze willen allemaal eten. 'k Heb snert ook.’ Maar Chieleke was al weg. 't Begon donker te worden. Chieleke baggerde met zijn hoge laarzen door de straat. Als het water maar niet zo hoog kwam dat het door de ramen bij Jaap naar binnen stroomde. Hij was er op bedacht geweest, de sleutel van de voordeur, die aan de binnenzijde in het slot stak, mee te nemen. Toen hij bij Jaap kwam, schoof hij een stoel voor het bed en zette de hutspot klaar. ‘Eet maar. 't Zal je goed doen. En ik ga ook eten.’

Hij zag nog hoe Jaap zich moeilijk oprichtte, en duidelijk aarzelde om zijn handen te vouwen. Daarom ging hij maar gauw weg. ‘Ik hoop maar dat u met de jongen bezig bent, Here. Want zonder U kunnen wij niets doen.’ Dat wist hij zélf zo goed.

Nog was hij niet bij Lien geweest. Dat moest eerst. Dat was wel hoog tijd. Maar er was niet eerder gelegenheid voor. Missschien heeft ze al gehoord dat hij gered is. Toch liep hij langzaam. Het bier had zijn maag bedaard, maar natuurlijk de honger niet gestild. Zou hij maar bij Frans gaan eten?

Maar aan het eind van de Walstraat bleef hij toch besluiteloos staan. Vond hij het moeilijk om met Lien te praten? Ja? Hij was toch een brenger van goede tijding? Dan maar eerst naar ‘Het Wapen’. Het was daar aanmerkelijk rustiger dan het heel de dag was geweest. Even voor de vloed opkwam, was de veerboot afgevaren en waren de vreemdelingen weer naar de overkant gegaan. ‘En ze mogen niet terugkomen,’ vertelde Frans, terwijl hij voor Chieleke de tafel dekte. ‘Beslist niet. 't Is algemeen verboden om de gebieden van de ramp te betreden. Die lui zijn er vanochtend riet nog door kunnen glippen. Je hebt niks van de radio gehoord, zeker?’ Frans praatte maar door. Het was voor het eerst dat hij de Blikken Dominee als klant in zijn zaak had.

Toen Chieleke voor zijn eten dankte in ‘Het Wapen’, trok Frans de pet van zijn hoofd. Dat was ‘kasueel’. Chieleke, die vrome scherpslijper. Maar wat een man! Die had voor 't eerst bij hem in ‘Het Wapen’ gegeten. Frans hád het niet op de fijnen. Maar dit was een plaatje waard, want je zag dat de man het meende, dat het zijn leven was. Merkte Chieleke dat de ogen van de man op hem gevestigd waren? Zodra hij de

zijne opsloeg, keek hij Frans in zijn gezicht. ‘Wel bekome het u, meneer.’ Chieleke knikte.

Toen hij in het duister op de stoep van ‘Het Wapen’ stond, gebeurde er iets met hem. Er brak iets. Merkte hij nu pas hoe erg het was? Tot nu toe was hij in de weer geweest. Nu was hij klaar. En nu pas lag de zwaar bezochte stad om hem heen. Nu rook hij de ellende.

Er liepen nog een paar mannen met een baar. Hij ging er heen, vroeg: wie is het? Ze noemden de naam, vertelden er bij dat ze hem uit het dakraam hadden moeten trekken. Daardoor had hij willen ontkomen. Ja, zijn vrouw is ook dood. Die hadden ze al geborgen. Of ze klaar waren? Met de stad wel. Maar wat er morgen buiten de wal gevonden zal worden! De voordeur bij Vroegop stond open. Het hele huis was vol. Alle huizen trouwens. Tony was boven bezig met een vrouw. Dat ging ook door. Tony met haar geheim, haar verborgen zonde. ‘Verborgen? 't Mocht wat!’

Hij vindt Lien bij Moe-Marthe en Dirkje in de voorkamer bij de haard. Of ze 't al gehoord had? ‘Ik kon niet eerder bij je komen.’ Ze knikte. Ze had het gehoord. Ze kwam naar hem toe, legde haar hand op zijn schouder. ‘Waar?’ ‘Ik zal je naar hem toe brengen. Hij zal wel flink ziek zijn. Heel de nacht op het dak. Ik ga eerst naar meester G.G. Ik kom subiet weerom.’ Zijn ogen blonken. Hij trok haar naar zich toe: ‘Dit was ook nodig voor jou.’ Lien dacht er nog over, toen hij de kamer al uit was. Onbegrijpelijk. Een ramp nodig voor...?

Chieleke vond de oude meester in het huis van de secretaris. Daarheen had dokter De Geus hem laten brengen, omdat het bij hem veel te druk bleek voor de ernstig zieke. Chieleke zat bij het bed van de oude meester. 't Ging wel met hem. Dokter was weer geweest. ‘Een sterke inborst. Hij redt het wel.’ ‘Ik ging door de grond toen ik het hoorde,’ zei mevrouw Hendriks. ‘We moeten hem laten slapen. Hij heeft er wat voor gehad.’ De deftige, wel wat hoogvoelende mevrouw Hendriks nam Chieleke mee naar de keuken. Al haar kamers waren vol. Ieder huis in de bovenstad was vol. Overal improviseerde men slaapplaatsen. Ja, hij wilde wel een kop sterke koffie. Maar hij dronk haastig. Hij moest Lien bij haar man brengen. Ze ging natuurlijk mee. Zonder Hermpje. Moe-Marthe zorgde wel. Maar ze bleef zo vreemd. Te stil soms? In een waas, zonder duidelijk ervaren? Ze had laarzen aan moeten trekken. Ze liep aan Chielekes arm, die waarschuwde voor obstakels als stukken hout, soms een stoel met de poten omhoog. Bij Manuel stond een hoge spiegel te schimmen in het zeer weinige licht. Ze vroeg niet: ‘Wie zijn hier allemaal dood?’ Ze durfde hetgeen ze zag niet volledig op te nemen. De onvoorstelbare ravage niet. Ze drukte Chielekes arm stijf tegen zich

aan, toen ze ineens uit het duister de kerk zag en daarnaast haar huis. Door het bovenraam schemerde licht. Zwak licht, maar zo groot in deze duisternis. Een troost. ‘Daar ligt hij.’ Chieleke wees omhoog. ‘Ik heb een kaarsje aangestoken.’ Ze wist dat er een doos kaarsen stond. Nog van Kerstmis.

Chieleke bracht haar tot bij de trap. Daar hield hij haar staande. ‘Moet je bedenken, Lien, dat het daarboven gespaard is. Dat daar mocht je houden. Je meubeltjes daar, je kleren, de boeken. Toe!’ Hij duwde haar de trap op: ‘En je man! Opschieten!’

Hij had het wel willen zien. Maar dat paste niet. Hij had nog willen zeggen: als het moet, kun je de weg wel terug vinden. Maar ze zou vannacht wel geen weg terug nodig hebben.

Hij ging naar de Grote Kerk, waarheen de doden gedragen waren.

Het was al bijna pikkedonker toen Chieleke thuiskwam. Dat was dan bij loco-burgemeester Vroegop. Voor men met veel moeite voor ieder slaapgelegenheid had gemaakt, riep Vroegop de volwassenen bijeen in de ruime voorkamer van zijn huis en vroeg hij Chieleke in gebed voor te gaan. Toen nam de nacht volledig bezit van Het Stadje. Maar met boten, bij het licht van schijnwerpers, bleven de redders nog bezig.

Hoofdstuk 26

HEEL HET LAND LEEFDE MEE MET DE RAMP. DE EERSTE DAGEN WAS HET TElefoonverkeer met Het Stadje verbroken. Daarom moest oom Gert - de man van tante Nel, die eigenlijk Jaaps moeder was geweest - onverrichterzake weer naar zijn huis in de Bosstraat te Driebergen teruggaan. Die beiden maakten een paar angstige dagen mee, tot er dinsdagavond een telegram kwam: ‘We zijn gespaard en gelukkig, Lien en Jaap.’

‘Verkeerd overgekomen,’ zei oom Gert. ‘Dat gelukkig staat op een verkeerde plaats. Ze bedoelen: we zijn gelukkig gespaard.’ Hij ging met het telegram naar Zeist. Maar daar hadden ze letterlijk hetzelfde telegram. Dan moest er toch wel een betekenis achter zitten...

Oom Gert wilde er heen. ‘Ja, met jou natuurlijk. Ik wil de zaak daar wel eens bekijken.’ Tante Nel vond het beter nog wat te wachten.

Er verschenen foto's in de kranten. Er was slechts één gesprek. Vooral ook over het aantal doden, dat bij de dag steeg. Lange lijsten. Oom Gert hoefde er niet aan te denken naar Het Stadje te gaan. Te dringend waren de verzoeken in de krant en door de radio om slechts bij uiterste noodzaak het rampgebied te betreden.

‘Als ik die rooie schrijver maar kon vinden. Die zal er wel heengaan. Of hij moest er al zijn.’

Nee, Job Keller was er niet. Zou hij ooit weer naar Het Stadje teruggaan? Zíjn stad? Daar lag een te groot verlies aan zelfrespect. Misschien ook nog aan iets anders? Van Jaap had hij het bericht van Tony's huwelijk ontgen. Hij lag tijdens de ramp met zijn jacht in Willemstad en daar was, vooral in de omgeving, ook genoeg gebeurd.

Toch trok Het Stadje onweerstaanbaar. Ik wil ze zien, dacht hij. De overlevenden. Het dodencijfer was vrijgegeven: tweehonderdachttien! Jaap? Lien? Chieleke? Frans? En dan, zonder de naam eigenlijk toe te laten: Tony?

‘Je maakt de boel maar klaar. We varen vanavond met de eb af,’ zei hij tegen Wout.

‘Had ik al gedacht. Maar ik zal wel wat inslaan, er zal daar gebrek zijn.’

Het was donderdagochtend tegen tien uur, toen, zonder op het eens gegeven verbod te letten, Job aan de Kade van Het Stadje meerde. Hij stond aan het roer. Wout sprong met de tros op de wal. Zacht schoof het jacht op zijn plaats, weerhouden door de spannende kabel. Job bleef staan, met zijn hand nog aan het wiel. Er was nog niet veel te zien. Een enkel zwaar gehavend huis, wat vernielde daken. Maar Het Stadje sprak. Een niet weer te geven, niet eens te beseffen taal.

En het was stil.

Wonderbaarlijk stil.

Hij stapte de Kade op. Het leek of hij aankwam in een verlaten stad. Een stad, die jaren en jaren geleden ontruimd was. De Ramp, waarvan hij zoveel gelezen had, kreeg hier gestalte.

Er was niemand.

Hij hoorde Wout achter zich. Ze begrijpen het niet. Ze kijken elkaar aan. Het Marktplein was vuil; bedekt met een laag vertreden modder. Er was ook niets gedaan aan de gevels van de gespaarde huizen.

Een dode stad.

Maar... Ze rekken hun hoofden. Even een geluid van een meerstemmig akkoord en: ‘Gelijk het gras’... Job buigt zijn hoofd. ‘Gelijk een bloem’... En bij het: ‘wanneer de wind’ grijpt hij naar zijn keel, doch loopt daarna met het hoofd omhoog gericht over het plein. De grote hekken van de hof om de kerk staan open. De deuren van de kerk zijn gesloten.

Hij gaat over het gras tussen oude grafstenen. Nu scheiden hem slechts de muur en de hoge, glasdunne ramen van het geluid. Het grote geluid van de psalm in de stad der doden.

Hij kent de weg; loopt achterom waar hij een deur weet die naar de ruimte voert waar de orgeltrap is. Schuift even later door het smalle gangetje achter het orgel en komt bij de organist, die zo geconcentreerd is in zijn spel, dat hij Job niet opmerkt.

Nog zingen de honderden. Nu: ‘Zijn trouw rust zelfs op 't late nageslacht’.

Hij huivert. Van het geluid. Van hetgeen hij ziet door de spleet tussen de groene gordijntjes: kisten. Rijen kisten. Voor de preekstoel, door het middenpad tot achter in de grote, ongebruikte ruimte. Honderd kisten. Honderd en meer. En de mensen zingen, ‘dat ze zijn verbond niet trouweloos willen schenden’, ‘dat ze hun oren niet af zullen wenden van zijn wet’.

En dan ziet hij ineens Chieleke op de preekstoel staan.

Dat is hem bijna te veel. ‘Mijn God,’ zegt hij.

Dan staat de organist naast hem. Ze kennen elkaar slechts van gezicht, maar vandaag zijn alle mensen broeders. De organist begrijpt Jobs verbazing omdat Chieleke op de preekstoel staat, hij zegt: ‘Ze willen het allemaal. Dominee De Bruin is dood. En Vink is er beroerd aan toe. Kijk, Vroegop en Toon van Dolderen zitten in de ouderlingenbank. Ze zeiden allemaal: Chieleke! Die is ook overal in de huizen geweest.’

‘Dat hebben we dus beloofd,’ begint Chieleke. ‘Of beloofd eigenlijk niet. We hebben geconstateerd dat het de gunst des Heren is als het nageslacht het verbond niet wil schenden. En nu zijn wij, oud en jong, het nageslacht. Wij van hen! Dit is een moment zo ernstig en ook zo pijnlijk dat we niet veel mogen zeggen. We zijn gespaard. We moeten hen begraven. Zoveel ineens dat we het niet aan kunnen.’

Job kent deze Chieleke niet. Maar wie zou de Blikken Dominee herkennen op de oude preekstoel uit de pruikentijd? Job miste iets in hem en aan hem. Hij was te gewoon. Alleen maar een mens die voor en namens allen sprak over de dood en het leven.

Schande, maar Job luisterde niet. Het feit alleen dat Chieleke daar stond, was genoeg. Zijn ogen zochten de levenden. Zijn kennissen. Hij vond ze: Jaap en Lien? Wie was er bij Hermpje? Dirkje? Nee, daar zat ze bij haar vriend de bohémien, die nu ook wel gewoon zal worden, als hij dit werkelijk meebeleefde. Frans! Nota bene!

Terwijl zijn ogen de rijen doorliepen, aarzelden ze telkens. Soms wendden ze zich expres af van de levenden naar de doden. En toch wilde hij weten waartoe ‘zij’ behoorde. Vragen? De organist was bij hem komen staan. Hij kende de man amper. Ze kan dood zijn. Ze kan leven. Maar 't is niet gezegd dat ze dan hier is. Zij heeft immers altijd en op het on-

verwachtst haar werk? Dokter De Geus is er wel. Manuel? Dan ineens ziet hij haar. Die naast haar? Is dat haar man? Nelis? Job kent Nelis niet. Waarom ontroert het hem dat ze daar met een ander zit? Hij is toch al lang een verharde man. Liefde? Wat vuur en wat rook! Hij tikt de organist op zijn schouder: ‘Dat daar in die bank om die pilaar...?’

De organist kijkt in de richting, die Job aanduidt. Als hij Tony ziet, dan meesmuilt hij en zegt, met in de stemklank duidelijk vermaak: ‘Dat zal meneer niet weten: mevrouw Overwater! D'r man zit naast haar. 'k Denk dat de koster ze in de notabelenbank heeft gezet, omdat Nelis z'n grootvader president-kerkvoogd was.’ Dat laatste had er meer mee te maken, dan Job kon begrijpen. ‘Ze zijn er nu van alle richtingen.’ De man kijkt de kerk rond, knikt als hij er van de gereformeerden ontdekt, of van, hij zal nog maar zeggen, van Chieleke. Dan kijkt hij Job aan: ‘Ze zijn nu allemaal terug in de kerk.’ Daarna peinzend: ‘Als er maar een oordeel komt.’ Stil, schrikt hij en haast zich naar zijn klavieren. Is Chieleke nú al klaar? En ze zeggen dat hij zo lang van stof is. Job heeft er genoeg van. Hij gaat de weg terug, achter het orgel de trap af en door de kleine zijdeur de hof van de kerk in. Vandaar hoort hij het zingen. Natuurlijk kent hij die psalm. Chieleke beëindigt er de korte rouwdienst mee: de psalm van de zwakke mens, kort van duur, onmachtig om zijn ziel van het graf te redden. Maar ook de psalm van het vaste vertrouwen, dat God de ziel redt van het graf. Job buigt zijn hoofd. De woorden treffen hem.

Dan is er het gerucht van de mensen die opstaan en de kerk verlaten. Plots overstemd door de klok. Haar schoon, zwaar geluid spreidt over de stad een diepe stilte. Bitter en zoet. Haar klank is onaards, wekt de droefheid en de vrede.

Job weet niet hoe alles geregeld is. Het is wel een opgave: zoveel doden! De meeste mensen blijven in de buurt van de kerk. Er komen lijkwagens. Ze rijden door het grote hek tot voor de kerkdeur. Zes mannen dragen de eerste kist. Vlak naast Job zegt iemand: ‘Dominee De Bruin!’ Loco Vroegop volgt met mevrouw en Agnes. De mannen ontbloten hun hoofd. Dat zal zo doorgaan vandaag. Morgen ook nog?

Job slentert het Marktplein over. Misschien wel naar ‘Het Wapen’. Of naar zijn schuit. Dan keert hij zich ineens om, weer naar de kerk. Hij wil Lien en Jaap opzoeken. Maar na twee, drie stappen schudt hij zijn hoofd. Hij wil Tony niet zien. Lien en Jaap zullen wel naar hun huis gaan. Dan krijgt hij zo maar haast. Hij wil weg, tussen de mensen uit. Voor aan de Walstraat ziet hij pas wat er eigenlijk in de benedenstad gebeurd is. De Walstraat is weg. Dat kun je wel zeggen. De straat zelf is bijna onbegaanbaar. Terwijl hij daar staat, komen Lien en Jaap. ‘Maar...’ zegt Lien.

Jaap maakt een verbaasd geluid. Het was iedere keer echt een verrassende ontmoeting als je een kennis weer onverwachts zag. Je dacht dan: zo, leef jij ook nog, maar je zei het niet. Jaap en Lien stonden er niet bij stil, dat Job niet in Het Stadje was, tijdens de ramp. Maar de ramp was zo geweest, dat men de indruk had gekregen dat heel de wereld er door getroffen werd.

Job wil hen meenemen naar 'Het Wapen'. Dan kunnen ze praten. 'Nee,' zegt Jaap, 'wij hebben het geweldig getroffen. Er staan maar drie huizen meer in de Walstraat waar nog in gewoond kan worden. En één ervan is het onze. Dat is een wonder, Job.' Ze willen, dat hij met hen meegaat om dit wonder te zien.

Het benedenhuis is nog nat en vuil. Het meubilair en de piano zijn grondig bedorven. Vreemd, maar de klok loopt nog. Gisteren stond hij stil. Jaap heeft de gewichten opgetrokken en hij doet het weer. Job kijkt rond in de vuile kamer met de kapotte ramen. 'Sjonge, sjonge!' zegt hij. Dan is er een vraag, die hij niet durft te stellen: Hermpje! Zou die...? Hij kijkt er hen op aan, want er is iets heel bijzonders aan hen. Hebben ze hun kind verloren? Zijn ze daarom zo... zo... ja hoe? Het moet haast wel, want ze zien er anders uit. Job probeert: of ze steun bij elkaar zoeken, of ze elkaar willen troosten, helpen. Twee mensen verbonden door een groot verlies. Wat zou het erg zijn!

Maar zo maar, terwijl ze al boven op Jaaps kamer zijn en Jaap al zijn pijp aan heeft, zegt Lien: 'Ik zal proberen om wat drinkbaars te maken, maar ik heb niet veel tijd meer. Ik moet naar Hermpje.' Job zucht zo ontspannen, dat ze hem beiden tegelijk aankijken. 'Ja, mensen', zegt hij, 'een pak van mijn hart. Ik zie wat aan jullie. Wat ernstigs. Wat teers ook, ik heb er geen woorden voor en ik dacht: zou hun kindje...?'

'Toch heb je het wel goed gezien.' Lien zegt het en Jaap knikt. 'We hebben zo enorm veel te vertellen. Maar we zwijgen er liever over. Het is zo helemaal en nog eens helemaal van ons.' Lien steekt haar hand uit naar Jaap. Er komen verdraaid tranen. Ze geeft hem een kus. Job begrijpt het niet. Of wel? Hij wist immers hoe het met hun huwelijk gesteld was. 'Jaap zal je wel enkele dingen vertellen als ik dadelijk weg ben.' Ze buigt zich naar Jobs oor, fluistert: 'Ik heb uren en nog eens uren niet beter geweten of hij was dood. Verdronken.' Ze gaat op de stoelleuning bij Jaap zitten, die zijn arm om haar slaat. 'En het is alles goed. Niet Jaap?' 'En waar is Hermpje?'

'Ook al een wonder. Of een wonder-tje. Moe-Marthe past op hem. En je weet hoe die over ons dacht.'

Lien gaat naar haar zoontje. Jaap en Job zijn weer samen en er is zoveel, zo overstelpend veel te praten.

Als Lien terug is zijn ze nog niet uitgepraat. ‘Noom Chiel en Moe-Marthe zijn dol op Hermpje. We kunnen hem hier ook nog niet goed hebben. Zij zijn zolang bij Vroegop. De ene helft van Het Stadje helpt de andere helft. Maar het is verschrikkelijk. Elk ogenblik wordt het dodencijfer hoger.’ Lien kijkt ernstig. Maar toch is er in de ernst van haar gezicht een tevredenheid, die een groot geluk weerspiegelt. In haar ogen, in de fijner geworden trekken van haar gezicht. Zo probeert Job het voor zichzelf te omschrijven. Hij weet te goed wat gezichten kunnen zeggen. ‘Ik geloof’, zegt hij, ‘dat jullie op de een of andere manier elkaar weer helemaal gevonden hebt.’ Zijn stem is zwaar van ernst. Maar dan ineens verandert hij zijn stemklank. Expres, je kunt dat horen. Hij priemt zijn vinger eerst in Liens, dan in Jaaps richting: ‘Als ik er nog een op de kop kan tikken, zo'n ouderwetse tekst, geborduurde letters op wit stramien, met varen-figuurtjes en bloemetjes, dan koop ik die voor jullie: “Waar liefde woont”, want dat is tegenwoordig weer zo, zie ik. Volop liefde.’

‘Ja, spotter. En dan hang ik hem nog op ook. We hebben heel wat geleerd, hè Jaap?’

‘Dan ga ik naar de schuit een fles halen. Ik heb nog...’

‘Jij blijft hier. We hebben niks van je schuit nodig.’

Hoofdstuk 27

't Is bijna schande om het te zeggen, maar 't viel mee. Het Stadje was er nog tamelijk goed van afgekomen. Toen de straten weer schoon waren en de huizen, toen er tonnen puin waren geruimd, bleek de schade toch nog te overzien.

En de doden dan? Ja, de doden! Daarover hangt de sluier van God.

Chieleke kon donderdag, na de begrafenis, zijn gedeeltelijk herstelde bazar weer openen en de loco vroeg hem of ze vanuit zijn winkel kleren en huisraad mochten distribueren. Er was zoveel gekomen.

Chieleke wreef zijn handen. Nu had hij een gratis-zaak. Toen Vroegop hem op de schouders klopte en expres met de intonatie van het Chielekes-volk zei: ‘Wat een onverdiende zegeningen, broeder,’ glinsterden de donkere ogen van de Blikken Dominee: ‘Maar maandag hoop ik toch weer zelf te gaan verdienen. Er komt nog al wat kijken!’ De timmerlui waren bezig met de mooie, brede trap, die helemaal uit elkaar geslagen was. Hij wees er naar en naar de verwoeste achterwand, waar de zonnestralen doorheen schoten. Het was zulk mooi weer.

Terwijl ze er zo stonden, kwam Wullempje, de koster van de Grote

Kerk, of de loco even bij slager Meeldijk wilde komen.

Vroegop begreep waarover het zou gaan. Hij had er ook al mee rondgelopen. Nog drie dagen en het was zondag. Meeldijk was de scriba van de hervormde kerk. Zelf was hij het van de gereformeerden.

Meeldijk nam de loco mee naar de mooie kamer. 't Was een toestand! Dominee De Bruin dood en begraven! Zelf hadden de hervormden maar alleen Vink meer, maar die lag met ijlkoortsen op bed. Ds Bongers was al meer dan een half jaar naar Barneveld en waar krijg je zo gauw een voorganger vandaan?

't Gebeurt meer dat twee mensen plots hetzelfde denken omdat het zo logisch is. Ze keken elkaar aan. ‘Ja,’ zei Meeldijk. ‘Maar ik zal eerst nog eens telefoneren. Ik heb die van Beyerland nog niet gehad.’

‘Wat zei je ook weer over Vink?’ Vroegop was het niet vergeten, maar hij wilde het nog eens horen. ‘Helemaal de kluts kwijt!’ Meeldijk maakte een gebaar met zijn grote handen, dat Vroegop wel begreep hoe erg het met de hervormde dominee was.

Vroegop gromde wat. ‘Dus?’ vroeg hij, terwijl hij opstond. Meeldijk aarzelde, maar zei dan beslist: ‘Eerst de Beyerlander nog proberen en ik heb er nog drie op mijn lijstje en dan...’ Weer zo'n gebaar.

‘Toch deed hij het met de begrafenis prima,’ oordeelde Vroegop.

‘Kon niet beter. Maar ja, een rouwdienst is nog geen kerkdienst...’ Daar bleef het bij. Ze waren het er over eens: de eerste zondag zou er toch een echte dominee moeten zijn. Er was maar één kerk meer.

't Gebouwtje van de gereformeerden lag helemaal in puin: van die slappe muurtjes en zo'n versleten dak! De Grote Kerk, kolos uit de middeleeuwen, had storm en water getrotseerd. Alleen dat ene raam, maar dat hadden ze voorlopig dichtgespijkerd.

Vrijdagavond, even over tien.

Chieleke laat Vroegop en Meeldijk uit. Hij kijkt hen na, trekt dan de houten deur dicht en gaat naar zijn kantoor. Hij heeft de lampen uitgedaan. Alleen het kleine bolletje bij de trap licht nog. In het kantoor, door de kapotte glazen wand, is er de schemer van.

‘Als 't mag, Here?’ Hij zit met gebogen hoofd en gevouwen handen in zijn werkstoel achter het bureau. Hij is er van overtuigd dat God naast hem is. God zelf. Wat zou hij aan een God hebben, die er niet persoonlijk bij is? Zeer zeker bij dit: of Chieleke zondag maar preken wil. Er moet toch dienst zijn? Vink is niet tot preken in staat en er is werkelijk niemand te vinden. Meeldijk heeft beslist z'n uiterste best gedaan! Er is een licht van geluk in Chieleke. In zijn geest? Ja, maar zo sterk dat het als kracht in zijn spieren leeft, dat hij zijn hoofd opheft en zijn handen als een vraag naar God. Hij hoeft het niet te begrijpen. Hij hoeft geen woorden

te zeggen. Hij zwijgt. Vertrouwelijk en gesterkt als een man, die het weet dat hij met lijf en ziel God toebehoort.

Hij staat op, loopt naar de trap. Ze hebben het zo geregeld dat hij in de kamer slaapt waar Neel haar kind gekregen heeft. Dirkje slaapt in haar eigen kamer, er naast. Moe-Marthe is nog in huize Vroegop.

Voor hij inslaapt, is er, klaar als het gebeuren, toen: maandagochtend! Als een vertraagde film ziet hij het: Zo benieuwd was hij hoe het met Jaap en Lien gegaan was in de nacht, dat hij door de achterdeur hun huis binnen ging en gewoon, alsof hij hun vader was, de trap op liep. Hij ziet het weer.

Ze slapen nog. Zijn niet wakker geworden van het openen van de deur. Zij ligt met haar hoofd in zijn hals, haar arm boven de dekens om zijn schouder. Hun nieuwe huwelijksbed, denkt hij. Mooie mensen, jonge mensen. Vooral... Betaamt het wel dat hij zo naar haar kijkt? Hij? Lien beweegt zich, alsof ze zijn blik voelt. Zijn ogen beginnen met een glans, die om zijn mond tot een glimlach wordt. Bijbelrot, die hij is: ‘zonder vlek of rimpel’. Zo is ze.

Lien rekt zich. ‘Goeie morgen,’ zegt hij. ‘'t Is tijd, hoor!’ In een ruk richt Lien zich op, wrijft haar ogen, trekt met een snel gebaar haar nachtgoed recht. ‘Noom Chiel!’, en komt overeind.

Jaap wordt ook wakker, en daar zitten ze voor hem.

‘Het is zeker goed nu?’ vraagt hij.

Ze zijn bijna te verlegen om ja te zeggen. Er is zoveel geweest. Maar ze kijken elkaar aan, knikken dan en Jaap legt zijn arm om zijn vrouw.

Iemand die verder nergens van weet zou het vreemd vinden, misschien zelfs onheilig, maar Lien en Jaap begrijpen het, voelen aan dat het zo wel moet. Er moet iets gebeuren, dat het onnodig maakt erover te praten. En het gebeurt. ‘Als je het nu maar vasthoudt in zijn kracht.’ Chieleke vouwt zijn handen, eenzelfde gebaar is er tegelijk bij de twee gelukkige mensen voor hem: ‘Onze Vader, die in de hemelen zijt.’

Na het amen kijkt Lien hem aan met tranen in haar ogen. ‘Vader,’ zegt ze. Zó lief heeft ze hem, die hen de weg wees naar elkaar en naar Hem.

Chiel knikt. ‘Kom! Opstaan! We gaan eens kijken wat we nog over hebben.’

Het weer was die vroege ochtend merkwaardig goed. Terwijl Lien thee zette in haar vuile, natte kleren, gingen Chieleke en Jaap even de moddertuin in. Het was zo stil buiten.

Toen sloeg de klok. Ze telden onwillekeurig, hoewel ze het wisten: zes uur! Van dat uur af is hun geploeter begonnen. Die maandagmorgen.

Eerst leek het onmogelijk nog iets van de bazar te maken. Ook niet van andere huizen in de benedenstad. Gelukkig valt het mee. Het Stadje krijgt weer een kans. Chieleke zelf ook. En die twee in het gespaarde huis! De Here maakt nieuw! Zal hij zondag dan toch weer preken? In de Grote Kerk? Hij heeft de loco en Meeldijk een heel ouderwets antwoord gegeven: 'Als ik mág!' Eerst moet hij het voor God brengen. Zo iets is uit de tijd. Dat weet Vroegop wel en Meeldijk ook. Maar ze hebben Chieleke niets laten merken. Ze durfden er zelfs niet om te glimlachen. Chieleke weet dat hij antwoord krijgt van God. Hij weet dat iedere bidder antwoord krijgt. Geen stem, geen droom, maar vrede. Daar kan geen duivel tegenop. Chieleke heeft geleerd te zeggen: als ik er licht over krijg! Het *is* er immers tussen hem en God, wat de wijzen verborgen is! Het is meer dan verstand. Het kan niet beredeneerd. Het is uitvloeisel van de grootste gave: het geloof! God geeft zekerheid.

De eerste zondag na de ramp, die een rustdag kan zijn. Het is of het nietige Wullempje de koster andere handen heeft als hij het klokketouw van de ijzeren haak neemt. Hij is zo'n gewoon mannetje zonder veel gedachten. Maar hij beseft wat het is, dat hij nu *allen* oproept. Allen! Er is maar één kerk meer. De oude kolos, die storm en water overleefde! En de Blikken Dominee zal preken. Dat is toch wat! Het kan natuurlijk niet gewoon zijn, vandaag.

Allemaal schijnen ze te komen. Uit al de deuren, over al de straten en door de stegen. Behalve de zieken en die hen verzorgen. Daar komt dikke Frans net zo goed als de vrome Jobse. Neel, Dirkje, noem maar op. De oude meester, die wonderbaarlijk snel is hersteld, zoals dat gaat met oude mannen waar het de tijd nog niet voor is.

De kerk is vol... Niet stámpvol. Dat kan niet. Ze bouwden vroeger kerken voor optochten achter het kruis en met volop gelegenheid om te knielen. In dit schip van God kan heel Het Stadje ruimschoots plaats vinden.

Er heerst een opmerkelijke stilte. Zelfs het orgel speelt niet. De organist voelt dat hij het plechtige van dit unieke samenzijn niet mag verbreken: zo velen en geen geluid!

Er komen twee kerkeraden uit de consistoriedeur. De banken links en rechts van de preekstoel zijn bijna te klein voor zoveel ouderlingen en diakenen. Ze hebben enig gerucht gemaakt, maar als ze zitten is er weer het treffende van de stilte.

Chieleke komt alleen. Dat wilde hij zo. 'Gaan jullie maar. Laten we alle ceremonie maar weglaten. Ik ben nog nooit zo'n gewoon mens geweest als nu.' Vroeger zou hij gezegd hebben: zo'n armzalige zondaar. Maar die nederige hoogmoed was hem in dit moment wel heel ver. Meer

dan duizend ogen volgen hem. Ook gebeden? Stil zijn en hopen is ook bidden. Hij blijft niet onder aan de preekstoeltrap staan. Waarom niet? Hij weet al sinds gisterochtend dat hij mag en dat God met hem is. Even blijft hij rustig staan achter de statenbijbel. Hij ziet ze. Allen. Eén schare. Maar ook: Lien en Jaap, de oude schoolmeester... hoe is 't mogelijk: zijn zwager, Toon! En dan zijn kind, Dirkje! Bijna was er even een verhindering. Zovelen? Maar dan klinkt zijn stem, zijn volle, krachtige stem en geeft hij de aanvangspsalm op.

Het zingen is groots. De gewelven zijn er voor gemaakt. Ze overkoepelen het geluid, verzachten het gekrijs dat uit sommige kelen klinkt en toch uit het hart kan komen. Na de laatste echo van het naspel, vouwt hij zijn handen en bidt.

Daarna volgt geen preek. Hij hoeft niet te zeggen dat hij niet preekt. Hij zegt: ‘We gaan bijbellezen en psalmen zingen.’ Hij neemt zijn bijbel, waar hij een aantal genummerde leeswijzers in heeft gelegd. ‘Kom’, leest hij, ‘laat ons wederkeren tot de Here; Hij heeft ons verscheurd en zal ons genezen. Hij heeft ons geslagen en zal ons verbinden. Hij zal ons doen verrijzen en wij zullen voor zijn aangezicht leven.’ De organist boven, luistert scherp, zijn hand gestrekt naar het koraalboek. Chieleke kijkt op van zijn bijbel. Zijn ogen gaan over, wat hij noemt, de schare. ‘Gedenk niet meer aan 't kwaad dat wij bedreven,’ zegt hij. De organist weet het: psalm 79.

Vroegop, die in de ouderlingenbank zit, is verbaasd: zo'n Blikken Dominee! Je zult dit niet lang volhouden, man, denkt hij, kijkt op zijn horloge: nog geen kwartier! Maar Chieleke houdt het wel vol. Tekst na tekst, psalm na psalm. De organist hoeft de motor niet af te zetten. Er is iets in de volgorde van Woord en Lied, waar misschien alleen een echte dominee of de oude meester bij zouden stilstaan. De anderen ervaren het als het hoogste dat hen in deze dienst kon aanspreken. Een rijgsnoer van dank en aanbidding. Als de klok elf uur slaat - haar geluid trilt door de muren en toont zwak maar nadrukkelijk onder de togen - luistert Chieleke er zichtbaar naar. En dan zegt hij voor het eerst zijn eigen woorden: ‘Het is tijd! Het was het uur van schuldbelijdenis en geloof in de genade. We mochten telkens antwoorden mét Gods Woord óp Gods Woord. Hier is de vroomste van u het mee eens. Het geldt voor allen, zondaren als wij zijn. Morgen gaan we de wereld in, verder met de herbouw van onze stad en de nieuwbouw van ons leven. Nog eenmaal luisteren we.’ Hij noemde voor het eerst de tekst. Dat had hij nog niet gedaan. ‘Ezra 5:2.’ En de kerkmensen, naar hun gewoonte, bladeren in de bijbel. Er is een geruis, een geritsel, waarop Chieleke wacht tot het weer stil is en dan klinkt met blijde intonatie: ‘Toen maakten zich op Zerubbabel, de zoon Sealtiëls en Jesúa de zoon Jozadaks en begonnen te bouwen het Huis

Gods, die te Jeruzalem woont, en met hen de profeten Gods, die hen ondersteunden.' Dan sluit Chieleke, misschien wat plechtig, zijn bijbel; maakt een wijd gebaar alsof hij niet alleen het kerkgebouw, maar ook de menigte vóór hem in één greep wil omvatten: 'Nu zijt gij naar waarheid de ene, heilige gemeente van Jezus Christus. Dit is eucumene! Dit is Het Huis van God, die te midden van ons woont. Wie van u is Zadok? Wie Jesúa? Dat wij allen profeten Gods zijn, die de voorgangers ondersteunen.' Dan komen zijn handen tegen elkaar in eerbied omhoog. 'Here', begint hij, 'over enkele weken hebben de gereformeerden hun kerk weer klaar.' Zonder bedenkingen sluiten velen hun ogen en vouwen hun handen. Het is een gebed. 'Dan kan dominee Vink weer preken maken en mijn mensen komen bijeen in de oude school om een preek van de vaderen te lezen. Laat dat niet kwaad zijn in uw ogen. Wij bedoelen het zo goed. We willen immers, de een nog zuiverder dan de ander, U dienen. Maar bewaar ons dat we zonder die Liefde zijn, waardoor de een de ander uitnemender acht dan zichzelf. Dat is eenheid, die Gij, Jezus Christus-Verlosser, van Uw Vader afgebeden hebt. Amen!'

Dan, met even tóch zijn oude galm: 'Onze slotzang zij: psalm 79, het laatste vers.'

Zo zullen wij, de schapen uwer weiden
in eeuwigheid Uw lof, Uw eer verbreiden
en zingen van geslachten tot geslachten
Uw trouw, Uw roem, Uw onverwinbre krachten.